

“મુત્તકીઓનો મેહમાન!”

આવો, આવો, ઓ રમઝાન!
તું તો મુત્તકીઓનો મેહમાન.

આવો,

કરું હું તું તુજ ગૌરવ ગાન,
તું તો મુત્તકીઓનો મેહમાન!

આવો,

તુજ ઉપાની લાલીમાંથી થાતું કંઈક વિધાન
તુજ મધ્યાની કાલિમાંથી મળતું બ્રહ્મ જ્ઞાન.

કરું હું તું તુજ ગૌરવ ગાન!

તું તો મુત્તકીઓનો મેહમાન.

ફૂલ શુલાબી ઓપ્પે ઉપર,

બૂખ તુપાના પાન!

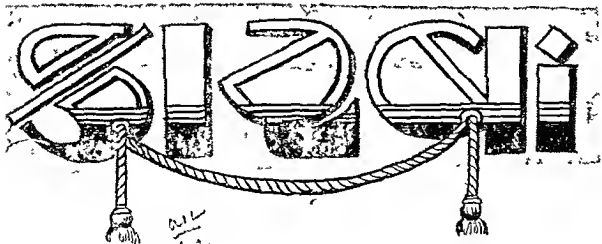
સૂકી ગચના રસથી જપતી,

ગટણ મદા મુખ ગાન,

આવો આવો ઓ રમઝાન!

તું તો મુત્તકીઓનો મેહમાન

‘સાબિર’

આ અંકમાં

યુત્તકીઓનો મેહમાન (કાવ્ય)	૧. ૧૬.
જામેઅહુ હુસૈનિયહ રાદર	૨. ૨૭.
તરવાની વાત કર મા (કાવ્ય)	૫. ૧
રમઝાન શબ્દની ફઝીલતો	૨
આવાઝકી દુન્યા	૯
ધી સુ. સુ. વહોરા ઝેલુ. સોસાયરી	૧૧
હૉ હમામહુસૈન (રદી)	૧૨
શબ્દાલ શબ્દની ફઝીલતો	૧૩
દારૂબ ઉશુમ અશરફિયહ	૧૪
અમદાવાદમાં યુજ્જૉ મુશાયરા	૧૫
યુજ્જરાતી ગઝલ અને મુશાઈરિઓ	૧૬
આમ જનતા અને કવિના	૨૧
હુદ્દૉ સાબના હિન્દુ શાઇરો	૨૫
મુશદ્દિદે મિશ્કત	૨૭
વનેવન અમન મશે (કાવ્ય)	૩૦
ફતાવા	૩૧
ખસલામી પુસ્તકાલયો	૩૩
હન્સાન કે હૈતાન	૩૭
મુશિલમ રદુઅન્સ મુનિયન	૪૧. ૩૭.

શનિવાર તા. ૨૮-૧-૪૭ના રોજ ઝાંઝે-
લના જામેઅહુના શૈખુલ દદીસ મૌલાના
શમ્શુલ હક સાહેબની સદારતે વાર્ષિક દસ્તાવે-
જદીનો જરસો થયો હતો. જિલ્લાના ધણા
ગમેઓથી ઇશગ-મેમી સાધુઓએ હાજરી
આપી હતી. મૌ. મુદ્દમદ સહદે વિષેઈ
રશુ કર્યો હતો આફ્રિકા ખાતેથી રૂ.
૩૧૭૦૦૦ની રકમ જે સખી મુદ્દસ્યોએ આપી
દર વર્ષે ચંદ્ર ઝાંઝેની જામળખાથી કાર્યકર્તા-
ઓને બચાવી લીધા તે માટે દુઆ માંગવામાં
આવી હતી જે દુવખાઓને દસ્તાવે બંદી થવા
પછી શેઠ મી હાજી અહમદ સીમાપોરી અતે
હિસાબ કિતાબ સખધી પોતાની તપાસથી
મહેસો સતોપ બજા કર્યો હતો. ઇતિમો
વહેઆવા પછી સદર સાહેબે તકરીર કરી હતી.

ઝરરી ખુલાસો

બહાર ગામના કેટલાયે મિત્રોમાં જામેઅ-
હુના હિતશુઓએ ધણી વાતો વહેતી મૂકી
હતી રાદરના વતની તરીફ અને પશુ પૂછપ-
ચછ કરવામાં આવતી હતી રમળની આખ-
રીમાં તે સબધમાં જનાબ હદિઝ અહમદ
ખરમાઇલ મુલ્લા સાહેબની મે મુસાકાત લીધી.
જનાબ હદિઝ સાહેબે જામેઅહુની મિશ્કતોના
દસ્તાવેજો અને શેર સદિઈફકેટો મારી સમક્ષ
મૂક્યાં. એકએક કામળીયાઓ જામેઅહુ મજ-
દૂર નામ ઉપર મારી તપાસમાં નીકળ્યાં અને
રોકડ સિલ્લક સુરતની ઇમ્પીરિયલ બેન્ક અને
રાદરની ઓફ બેન્કમાં જમા રહેલી માલૂમ
પડી. જામેઅહુની કોઇ પશુ મિલ્કત કાર્યકર્તા-
ઓના અંગત નામે ચલાવવામાં આવી નથી.
તેની આવી 'કારવાં' દ્વારા જાહેર આલમને
આપતાં અને ખુશી થાય છે.

કરવાં

તરવાની વાત કર મા

તું દિલ દીધા વિના દિલ હરવાની વાત કર મા,
 હુણવાની વાત ખેલાં તરવાની વાત કર મા.
 કિસ્તી તું થા કોઇની, કોઈ તારી કિસ્તી થાશે;
 તાર્યા વિના કેઇને, તરવાની વાત કર મા.
 મનના તરંગથી છે બુદ્ધ તરંગ જળના,
 કઠિ ઉભાં ઉભાં તું તરવાની વાત કર મા
 મજદાર એજ સાચી તરવાની છે કસોટી,
 કિસ્તી! તું કાંઠે કાંઠે તરવાની વાત કર મા.
 નોકા! તું અંતે નોકા છે, સાંકળી નથી તું;
 સાગર મૂકીને રણમાં તરવાની વાત કર મા.
 રત્નોની શોધ કરવા તળિયે કદી કદી જા;
 નિશદિન સપાટી પર તું તરવાની વાત કર મા.
 ઓ વેદના હૃદયની, ફરતી રહે હૃદયમાં,
 આંખોમાં, અશ્રુઓમાં તરવાની વાત કર મા.
 જો પાપના ફવામાં હુણવું છે તો હુળી જા,
 એમાં હુળીને કિન્તુ તરવાની વાત કર મા.
 જો તે 'શિતાબ'! યુગનાં નાં ઓળખ્યાં વહેણો,
 તો સામે પૂર એના તરવાની વાત કર મા.

શિતાબ મુરેશી

રમજાન શરીફની ફઝીલતો

અનુવાદક.-“રીફાઈ સાબેરી”

ધરલામના પાંચ ફર્જોમાંથી રમજાન શરીફના રોજા પણ ફર્જ છે એનો મુન્કર કાફિર થઈ જાય છે:

આ મહીનાનો ચાંદ જોઈ ત્રણ વખત “અલ્લાહો અકબર” ત્રણ વખત હરફ શરીફ એક વખત ‘અલ્હુદ્દ’ શરીફ ત્રણ વખત “કુદહોવદલાહ” શરીફ અને અગીયર વખત સરએ કદર “હન્ના અન્નહનાહો” અને ત્રણ વખત હરફ શરીફ પઢી જે કંઈ કુઆ મંગવામા આવશે તે ખુદાપાક કુબૂલ કરશે:

હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન મરકદ (રદી)થી રિવાયત છે કે:-હુમૂર (સલ) ફરમાવ્યું છે કે “જે કોઈ રમજાન શરીફના બધા રોજા રાખશે તેના બધા નાના મોટા ગુન્હા ખુદાપાક માફ કરી દેશે અને તે એવો પાક થશે કે હમણાજ પૈદા થયો છે.

હજરત મુસા (અલૈ) એ કુઆ માગી અને ખુદાપાકથી સવાબ કર્યો કે: “યા હલ્લી! મોહમ્મદ (સલ)ની હિમ્મતને કયો મહીનો અતા કરવામા આવશે”? જવાબ મળ્યો કે:-“રમજાન શરીફનો મુત્તારક મહીનો અમેએ અતા કર્યો છે”

હજરત મુસા (અલૈ)એ અર્જ કરી કે “એ મહીનાની શી ફઝીલત છે?”

જવાબ મળ્યો કે:-“એ મુસા (અલૈ) જેવી રીતે તમામ બધા અતે મખ્લુક ઉપર મારી ફઝીલત જે તેનીજ ફઝીલત એ મુત્તારક મહીનાની બધા મહીનાઓ ઉપર છે અને જે કોઈ આ મુત્તારક મહીનામાં રોજા રાખશે તેના આમાલ નાગામાં બધા છન્સાનો, પરીઓ, ફરિશ્તો અને તમામ મખ્લુકોતની ઈઆદતનો સવાબ હુ લાખીય.”

હજરત મુખા (અલૈ)એ અર્જ કરી કે “યા હલ્લી! મને પણ હુમૂર (સલ)ની હિમ્મ-

તમાં ઇખલાસ કર કે જેથી એ બધી નેમતોહી હુ મદદગર વડું નહીં.”

રમજાન શરીફમાં જે કોઈ રોજા રાખે છે તેની અખિશશ માટે બધા ફરિશ્તાઓ, બધા પરિવા બધા જનપરો, બધા ગાડો અને બધી મખ્લુકોત કુઆ મંગે છે

હુમૂર (સલ.) ફરમાવ્યું છે કે:-“રમજાન શરીફના જે કોઈ રોજા રાખશે તેને ખુદાપાક કયામતને દહાડે એક એવો જમરુંદનો મહેલ અતા કરશે કે જેના દળર દરવાજા હરી અને દરેક દરવાજા આમળ એક એક એવું જાંઠ હશે કે અમર કોઈ વેાડા ઉપર સવાર થઈ સો વરસ સુધી પણ દોડાવશે નો પણ તેના સાથામાંથી બહાર નીકળી શકશે નહીં”

ગજ્જુર હદીસને હજરત અહમદ બિન જામિરે (રદી.) રિવાયત કરી છે :

હુમૂર (સલ) ફરમાવ્યું છે કે:-(૧) જે કોઈ રમજાન શરીફમાં માત્ર એક દિવ્મ સદકામાં અપશે (ખેરાત કરશે) તો બીજા મહીનાઓમાં હજાર દિવ્મ કરતાં વધારે ખેરાત કરશે તેના જે સવાબ મળશે તેનાથી વધુ સવાબ મળશે. (૨) જે કોઈ રમજાન મુત્તારકના છુગ્યાને દહાડે ઇઆદત કરશે, કુઆન શરીફ પઢશે, કસરતથી હરફ શરીફ પઢશે તો એક હજાર વરસની ઇઆદત જેટલો સવાબ તેને મળશે. (૩) જે કોઈ રમજાન શરીફમાં રોજા રાખશે અને પોતાની ઓરત અને બચ્ચાઓ અને ધરવાળાઓ સાથે ખેલી રોજા ઈફતાર કરશે તો તેને એટલો બધો સવાબ મળશે કે જાણે તેણે મકકા મોઅઝ્કમા, મહીના મુનબરા અને ખૈતુહ મુહાલમાં રોજા રાખ્યા છે.”

અજ્જૂર ત્રણે જગ્યાઓમાં રોજા રાખનારને જે સવાબ મળે છે તેને માટે

હૂંરે (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે:-
 (૧) મક્કા મુબારકમાં રોજા રાખનારને
 કીતોરે હજર ઉમરાહ અને સીતેર હજર
 રમઝાન શરીફના રોજા રાખવા જેટલો સવાબ
 મળે છે (૨) મહીના મુન્વરમાં રોજા રાખ-
 નારને બધા ધનાઢાર ધનસાનેની ગણતરી
 જેટલો સવાબ અતા કરી તેટલાજ તેના ગુન્હા
 દૂર કરશે (ગાફ કરશે) અને તેટલાજ તેના
 દરમ્મ જન્નતમાં પુલક કરશે અને (૩)
 બેતુલ મુકદ્દસમાં રોજા રાખનારની બખ્શિશ
 મટે સાતે જમીન અને સાતે આસગાનના
 બધા ફરીશ્તાઓ દુઆ માંગે છે.

મજહૂર બધા સવાબો પોતાની ઓરત,
 બચ્ચા અને ધરવાળાઓ સાથે હજાર કરનારને
 પુદાપાક અતા કરે છે.

હૂંરે (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે:- જે
 કે હ મારો ઉમ્મતી ખાસ પુદાપા ને વારતે
 રમઝાન શરીફના રોજા રાખશે તેને હસો
 હજર ગુલામ આઝાદ કરવા, હસો હજર
 જીટોની કુર્બાની કરવા અને એટલાજ વરસ
 સુધી પુદાપાકની ધ્યાદત કરવા જેટલો સવાબ
 પુદાપાક અતા કરશે:

હજરત ઉમર (રહી)થી રિવાયત છે કે:-
 મેં હૂંર (સહ.)ને સલાવ કર્યો કે “રમઝાન
 શરીફની શી ફઝીલત છે? હૂંરે (સહ.)
 ફરમાવ્યું કે “ઐ હમરા! રમઝાન મુબારકને
 તોરેતંગાં “હત” કહે છે અને ઇન્જિલમાં
 “તાબ” અને ઝબૂરમાં “કુર્બાન” અને કુર્આન
 શરીફમાં “રમઝાન મુબારક” કહે છે:
 “હત”નો અર્થ એ છે કે ગુન્હાઓને દૂર કરે
 છે “તાબ”નો અર્થ એ છે કે પાક થાય છે
 એટલે રોજા રાખનાર ગુન્હાઓથી પાક થાય
 છે: અને “કુર્બાન” એટલા માટે કહે છે કે
 આ મહીનાના રોજા રાખનારને અલ્લાહ

તઆલાની કુર્બાન (નઝદીકી; પાસે હોયુંતે)
 હાસિલ થાય છે અને “રમઝાન” એટલા
 માટે કહે છે કે “એમાં અલ્લાહ પાકની રદગી
 આપેા મહીનો નાઝિલ થાય છે:

મુનાફિએ મોહમદીમાં લખ્યું છે કે:-રમઝાન
 મુબારકમાં રોજદારો માટે પંદર તોરેહની રદમતો
 નાઝિલ થાય છે:-(૧) રિઝક ફરાખ થાય છે
 (૨) માલ અને હોલત વધે છે (૩) રોજદાર
 જે કસં ખાય છે તે બધો ખોરાક ધ્યાદતમાં
 લખવામાં આવે છે. (૪) ઈયાદત વગેરે નેક
 અને સારા કામોમાં વધારો અને બરકત થાય
 છે (૫) આરમાન અને જમીનના બધા ફરિ-
 શ્તાઓ રોજદારની બખ્શિશ માટે દુઆ માંગે
 છે (૬) બધા શૈવાનોતે બધ (ફેલ) કરવામાં
 આવે છે (૭) રદમતવા દરવાજાઓ ખોલી
 દેવામાં આવે છે (૮) જન્નતના દરવાજાઓ
 ખોલી દેવામાં આવે છે અને દોઝખના દરવા-
 જાઓ બંધ કરવામાં આવે છે (૯) રમઝાન
 મુબારકની દરેક રાત્રે સાત લાખ ગુન્હેગારોને
 દોઝખમાંથી આઝાદ કરવામાં આવે છે (એટલે
 જહન્નમમાંથી નામત દેવામાં આવે છે) (૧૦)
 જેટલા ગુન્હેગારોને રમઝાન સિવાયના સાત
 દહાડાઓમાં જહન્નમથી છૂટા કરવામાં આવે
 છે તેટલા ગુન્હેગારોને રમઝાન શરીફની
 દરેક જુમ્બાની રાત્રે છૂટા કરવામાં આવે
 છે (૧૧) રમઝાન શરીફની છેલ્લી રાત્રે લોકોના
 બધા ગુન્હા બખ્શી દેવામાં આવે છે (૧૨) દરેક
 મોમિન રોજદાર માટે જન્નતને દરરોજ શબુ-
 મારવામાં આવે છે. (૧૩) રોજદારની દુઆ
 કબૂલ થાય છે. (૧૪) રોજદારનું આપું બદન
 ગુન્હાઓથી પાક થઇ જાય છે. (૧૫) પુદા-
 પાકની ખુશનદી તેને મળે છે એટલે પુદાપાક
 રોજદારથી ખુશ થાય છે:

હૂંર (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે:-(૧) ઐ

લોકો । યદ્યદીઓની વિરૂધ્ધતા કરવા તરો જરૂર સેદરીમાં ખાઓ કંઈક યદ્યદીઓ સેદરીમાં ખાતા નથી. અને જે કોઈ સેદરીમાં ખાશે તેને દુન્યામાં જેટલા યદ્યદીઓ હશે તેઓની ગણતરી જેટલા તેક ગુલામેને આજ્ઞા કરવા જેટલો સવાળ મળશે પછી બંધેને કંઈ નહીં તો માત્ર એક બે લોકમાં પણ ખાવામાં આવશે. (૨) એ લોકો તમે સેદરીમાં જે કંઈ ને ખાવો વગેરે ખાશો પીશો તેને ખાટે કયાગતને દહાડે દિસાળ પૂછવામાં આવશે નહીં. (૩) સેદરી માટે ઉંડો ત્યારે “યા વાસેઉલ મગફિરતે” ને કસરતથી પદતા રહો કે નેથી બધા શુન્દાઓ માફ પછ નાપ (૪) જે કોઈ સેદરીમાં ખાશે તો દરેક લોકમાના બદલામાં એક એક વરસની ઇલાદનો સવાળ તેને મળશે. (૫) જે કોઈ બાળી જોઇને સેદરીમાં કંઈપણ ખાશે પીશે નહીં તો યદ્યદીઓનું અનુકરણ કરવા બરાબર થશે.

તરાવીદની નમાઝ સુન્નત છે. હઝરત ઉમર (રહી) થી રિવાયત છે કે:- હુઝૂરે (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે “હઝીરતુલ કુદસ” નામની નૂરની એક જગ્યા અર્શમાં છે અને જે કોઈ તરાવીદ પડે છે તેને એ જગ્યાએથી ખુદાપાક પોતાના નૂરથી જીવે છે.”

હુઝૂર (સહ.)ના ચાર ખતીબા (રીવાઝ)ઓ, બધા ઇમામો (રહ.) અને અકસર જુઝુગાંને દીન(રહ.) અને એઓ (જુઝુગાંને દીન. રહ.) માંથી ખાસ હઝરત શેખ મોહીયુદીન શાહ અબ્દુલ કાદિર શ્યાની (રહ.) સાહેબના ફરમાન મુજબ તરાવીદની વીસ રકાત સુન્નત છે અને અકસર ફિક્હની કિતાબોમાં પણ એજ મુજબ છે.

જમાઅત સાથે તરાવીદમાં મોટા અવાજથી કુર્આન શરીફ પઢવું મુસ્તહબ છે. જે

કુર્આન શરીફ પઢવાર ન હોય તો “અફઝમ-તરા કફા”ની સુરતથી “ફલઆઉલે બેરઝખનનનાસ”ની સુરત સુધી પઢવું. આ રીતે પઢવાથી દશ રકાતમાં મગફૂર સુરતે ખલાસ થશે અને અગીઆરમી રકાઅતથી ફરી પાછી એજ સુરતે પઢવી જોઇએ એટલે બે વખત મગફૂર સુરતે પઢવી જોઇએ અને બે એ સુરતે પઢવાર પણ કોઈ નજ મળે તો “અહદદ” પછી ફક્ત “કુફ્હે વલ્લાદ”ની સુરત પણ ફિક્હવત થશે પણ કોઈ પણ સજોગમાં તરાવીદ જમાઅત સાથે પઢવી છોડી દેવી જોઇએ નહીં.

હઝરત ઇમને અખ્ખાસ (રહી) થી રિવાયત છે કે:- “હુઝૂરે (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે (૧) ઇશાની ફર્જ નમાઝ પછી બે રકાત સુન્નત પઢી વીતરની પહેલાં તરાવીદ જમાઅત સાથે પઢવી જોઇએ. (૨) જે કોઈ તરાવીદની નમાઝ પઢશે તેના બધા શુન્દાઓ બખ્શી દેશમાં આવશે (૩) બે બે રકાઅતની નીચ-તથી તરાવીદ પઢવી અફઝલ છે. (૪) તરાવીદમાં મોટા અવાજથી, સાફ સારા ઉચ્ચાથી અને ફરમીયાની રીતે (એટલે જલ્દી નહીં પણ નહીં અને જલ્દી ધીમે પણ નહીં) એક વખત કુર્આન શરીફને ખતમ કરવો સુન્નત છે અને એકથી વધારે વખત કરવો મુસ્તહબ છે (૫) તરાવીદમાં કુર્આન શરીફ જલ્દી નહીં પઢવું (કે નથી ઉચ્ચારો પણ બરાબર અદા ન થાય) મકરૂહ છે. (૬) તરાવીદમાં કુર્આન શરીફ એટલું ધીમે ધીમે પઢવું, કે નેથી મુકતદીઓને તકલીફ અને રજ પૈદા થાય અને તેઓ તંગ આવી જાય, મકરૂહ છે. (૭) તરાવીદની નમાઝની વચ્ચે વચ્ચે નહિત નમાઝ પઢવી મકરૂહ છે (૮) એકજ મણસ બે મરિજોમાં તરાવીદ પડે એ પણ મકરૂહ છે એટલે અમુક

રક્ષિત એક મરિચકમાં અને અમુક રક્ષિત બીજા મરિચકમાં પડે એ મકરૂદ છે.

હુઝૂરે (સહ.) ફરમાયું છે કે:-જો કોઈ રોજદારને રોજો છૂતાર કરાવશે તો તેના બધા યુદ્ધા માફ થઈ જશે અને દોઝખની આગથી ખુદાપાક તેને (છૂતાર કરાવનારને) આઝાદ કરી દેશે. જે રોજદારનું પેટ બરી છૂતાર ન કરાવી શકે અને માત્ર એકજ ખજુર અથવા ઘોડું પાછી અથવા એકજ ખુંદ દૂધથી છૂતાર કરાવશે તો પણ ઉપર મુઝબ સવાબ અને બદ્દો ખુદાપાક અતા કરશે.

હઝરત રસૂલે ખુદા (સહ.) એ ફરમાયું છે કે:-રમઝાન શરીફનો મહીનો એવો મુબારક છે કે "એના શરૂઆતના દશ દિવસમાં અદલાહપાકની બેદર રહમત નાજિહ થાય છે વમલા દશ દિવસમાં બદાઓની ગર્ભાશ્રિત થાય છે અને છેલ્લા દશ દિવસમાં જહન્નમથી આઝાદી મળે છે.

હઝરત અબી સહદ ખુદરી (રદી.)થી રિવાયત છે કે "હઝરત અબુલ્લાહ (સહ.)એ ફરમાયું છે કે:-" રમઝાન શરીફની પહેલી રાતથી છેલ્લી રાત સુધી આરમાનના અને જન્નતના બધા દરવાજાઓ ખોલી દેવામાં આવે છે અને જે કોઈ મારા ઉમ્મતી મદે મા ઓરત ભગેરે એ રોતોમાં નમાઝ પઢશે તો તેમનાં દરેક સગદાના બદલામાં એક હઝર સાતસો (૧૭૦૦) નેકી ખુદાપાક અતા કરશે અને જન્નતમાં તેમને મારે લાલ વાફૂતના મેકોનો, કે જેના સત્તર હઝર દરવાજા હશે, ખનાવશે.

હુઝૂરે (સહ.) ફરમાયું છે કે:-જો કોઈ રમઝાન મુબારકનો પહેલો રોજો રાખે છે તો તેના બધા યુદ્ધા ખુદાપાક આખર રમઝાન સુધી બખ્શી દે છે.

હઝરત અબી હુરૈરહ(રદી.)થી રિવાયત છે કે:-બનામ રસૂલે ખુદાએ (સહ) ફરમાવ્યું છે કે (૧)ખપારે રમઝાન મુબારકની પહેલી રાત શરૂ થાય છે ત્યારે ખુદાપાક નઝરે રહમતથી પોતાની મખ્સૂકાતને બુઝાવે છે અને તેની ઉપર હરગિઝ આઝામ કરતો નથી; અને રમઝાન શરીફમાં હરરોઝ એક એક હઝર યુદ્ધાઓને દોઝખથી આઝાદ કરે છે: (૨) બપોરથી રમઝાન શરીફનો મહીનો શરૂ થાય છે ત્યારથી જન્નતના બધા દરવાજા ખોલી દેવામાં આવે છે અને જહન્નમના બધા દરવાજા બંધ કરી દેવામાં આવે છે અને બધા શૈતાનેને કૂદ કરવામાં આવે છે (૩) દરેક રોઝાના બદલામાં એક એક હઝર સાથે જન્નતમાં ખુદાપાક નિકાહ કરે છે.

હઝરત મુખે અખખારા (રદી.)થી રિવાયત છે કે:- હઝરત અબુલ્લાહએ (સહ.) ફરમાવ્યું છે કે:- (૧)ખુદાપાકે ફરમાવ્યું છે કે મારા હળીય (સહ.)ની ઉમ્મતના રોજદારને હું બધું દોરત રાખું છું. (૨) રમઝાન મુબારકની દરેક રાતે ખુદાપાક ત્રણ ત્રણ વખત ફરમાવે છે કે:- "છે કોઈ ઉમ્મતી કે જે મારી પાસે સવાલ કરે અને હું તેને પૂરો કદે ? અને છે કોઈ ઉમ્મતી જે પોતાના યુદ્ધાઓની તીબા કરે અને હું તેને માફ કરી દઉં ? અને છે કોઈ ઉમ્મતી જે માફી ચાહે અને હું તેને બખ્શી દઉં ?"

હઝરત અબુલ્લાહ બિન ઉફી (રદી.)થી રિવાયત છે કે:- હુઝૂરે (સહ.) ફરમાયું છે કે (૧) રોજદારનું ઉંઘવું (સુધ રહેવું) બખાદત છે (૨) સુપ રહેવું તરખીદ છે (૩) રોજદારની દુઆ કુબૂલ થાય છે અને (૪) દરેક નેક કામનો બેમજો સવાબ મળે છે.

હઝરત ઉમર (રદી.)થી રિવાયત છે કે:- બનામ રસૂલે ખુદાએ (સહ) ફરમાયું છે

કે "ને કોઈ ઉમ્મતી રમઝાન શરીફમાં ને કંઈ નેમી કરે છે તે દરેક નેમીના બધામાં સાતસો ગણો સવાળ ખુદાપાક આતા કરે છે 'પણ રોઝા માટે ખુદાપાક ફરમાવે છે કે "રોઝદાર અંદા મારે માટે ખાવું, પીવું છોડી દે છે અને શોદવતથી બચે છે જેથી હું પોતેજ તેઓને રોઝાનો બાલો આતા કરીશ

"રમઝાન" પાંચ શબ્દોનો બનેલો છે ને દરેક શબ્દનો અર્થ ખુલ્લોએ (રહ) એવો કર્યો છે કે (૧) "રૂ" રાજ રહેવું અલ્લહ પાકની (૨) "ઝીમ" મહબ્બત કરવી ખુદાપાકની (૩) "હુન્દ" અલ્લહ પાકુ ઝાગિન થવું બંદાઓ માટે (૪) "અલિફ" ખુદાપાકની ઉદ્ધૃત (૫) "નૂન" નરે ખુદાનું હાસિલ થવું.

'હુઝૂરે (સલ.) ફરમાવ્યું છે કે "મારો તે ઉમ્મતી કે ને રમઝાન શરીફની રસોમાં ઇબાદત કરશે તે કદી પણ જીવીશ અને તજાહ થશે નહીં. એક માણસે સવાલ કર્યો કે "કયો ઉમ્મતી જીવીશ અને તજાહ થશે ? આરે (સલ.) ફરમાવ્યું છે કે (૧) ને કોઈ રમઝાન શરીફમાં હરામ કામો કરશે (૨) ને કોઈ એ મહીનામાં શરાબ પીશે અને (૩) ને કોઈ ઝીના કરશે અને એવા માણસ ઉપર ખુદાપાક તેમજ આરમાન અને જમીનના બધા ફરિસ્તાઓ આખુ વરસ એટલે જીંદગી રમઝાન આવે ત્યાં સુધી લાનત કરે છે અને જો એ મુદતમાં એવો માણસ મરી જશે તો ખુદાપાકની નજીક તેની બખ્શાશ નથી એટલે ખુદાપાક તેને શાફ કરશે નહીં.

હુઝૂરે રસુલુલ્લાહએ (સલ.) ફરમાવ્યું છે કે "રોઝો અર્થો "સજ્જ" છે અને "સજ્જ" અર્થુ ધમાન છે.

હઝરત શેખ ઝુનેદે (રહ) ફરમાવ્યું છે કે "રોઝો પણ અર્થિ તરીકત છે."

"એઅતેકાફ"

રમઝાન શરીફના છેલ્લા દસ દિવસ અથવા છેલ્લા સાત દિવસ અથવા છેલ્લા ત્રણ દિવસ મસ્જિદમાં એઅતેકાફ કરે. મોહલ્લાની મસ્જિદમાં અથવા બુઝ્યા મસ્જિદમાં એઅતેકાફ કરવો બેઢનર છે: હુઝૂરે (સલ.) અકસર દય દિવસ એઅતેકાફ કર્યો હતો

હુઝૂરે (સલ.) ફરમાવ્યું છે કે: ને કોઈ ફક્ત એક દિવસ પણ એઅતેકાફ કરશે, તો કયામતને દરોઝે એઅતેકાફ કરનાર અને હોજ ખની વચ્ચે ખુદાપાક એવી ત્રણ ખાઇઓ કરશે કે તે દરેક ખાઇનો રસો ૫૦૦ વરસનો નહોતો મસ્જિદના જમાઅતખાના સિવાય મરદો માટે કાફ પણ જગ્યાએ એઅતેકાફ ફરત નથી: એઅતેકાફની દાલતમાં પેશાબ, પાણી, જનાઝાની નમાઝ અને શરીઅને રાગ આવેલા કામો સિવાયના કામો માટે જમાઅતખાનાની બહાર નીકળવું મના છે: એથી એઅતેકાફ તૂટી જાય છે: એઅતેકાફની દાલતમાં કુર્આન શરીફ પણ ખુદાપાકનો શિક કરવો અથવા દર શરીફ અથવા "મુબહાનલ્લાહ વલહુઝેદા લિલ્લાહ વ લાઈલાહા મલ્લહલાહ વલ્લાહા વ અકબર" પદતો રહેવું જોઈએ.

એઅતેકાફ કરનારે મસ્જિદમાં લેણુ દેણુ, વેપાર થધો અને કુન્બવી વાતો કરવી ન જોઈએ. "શાએ કદ"

હઝરત જામિર બિન અબ્દુલ્લાહ (રહી) પી રિવાયત છે કે: હુઝૂરે (સલ.) ફરમાવ્યું છે કે: (૧) ને કોઈ ઉમ્મતી સવાળ મેળવવાની ઉમ્મીદ અને ખરા અકીદા સાથે રાએ કદમાં ઇબાદત કરશે તો ખુદાપાક તેના બધા યુન્હા બખ્શી દેશે (૨) બધી રાતોમાં થમે કદની રાત ખાસ મર્તબા અને ખુલ્લુગી વાળી છે એ

રાત્રે આખી રાત ખુદાપાકની રહમત નાજિલ થય છે (૩) રમઝાન શરીફની છેલ્લી દિવસ રાત્રીમાં શમે કંદને શોધી અને ખાસ કરી એકી વાળી એટલે ૨૧મી ૨૩મી ૨૫મી ૨૭મી અને ૨૯મી રાતોમાંથી કોઈ પણ એક રાત શમે કંદની રાત આવે છે. (૪) અગર તમારી ખુશી હોય કે તમારી કમર નુરથી નૈશન રહે તે શમે કંદમાં ઇયાદત કરો (૫) જે કોઈ ઉમ્મતી શમે કંદની આખી રાત ઇયાદત કરશે તો તેનું દિલ જિન્દા થઈ કયામત સુધી ગરશે નહીં અને ખુદાપાક તેના બધા સગીરા અને કબીરા સુન્દાઓ માફ કરી દેશે (૬ જે કોઈ શમેકંદમાં આખી રાત ઇયાદત કરશે તેને સો વરસની ઇયાદત જેટલો સવાબ મળશે (૭) અને એના આવા આવા નેક બદલાને લીધે ખુદાપાક શમે કંદને પોશીદા રાખેલી છે કે જેથી તેના બંદા આશિકાની જેમ તેની શોધમાં રહે. (૮) શમે કંદની રાતે કુઆન શરીફ નાજિલ થવું શર થયું હતું (૯) જે ઉમ્મતીને શમે કંદ મળશે તેની ઉપર ફોજખની આગ હરામ થઈ જશે અને તેની દરેક હાજત ખુદાપાક પૂરી કરશે (૧૦) જે ઉમ્મતી રમઝાન શરીફની ૨૭મી આખી રાત જાગતો રહી ઇયાદત કરશે તો ખુદાપાક તેને સાત્તાવીસ હજાર વરસની ઇયાદતનો સવાબ આપે. કરશે અને તેને માટે જન્મતમાં અગણીત મકાનો, જેની ગણતરી ખુદ પાક સિવાય કોઈ જાણતું નથી, બનાવશે. (૧૧) જે ઉમ્મતી રમઝાન શરીફની ૨૭મી રાત્રે આખી રાત ઇયાદત કરશે તો કયામતમાં તેને જન્મતમાં લઈ જવા હું ઝામિન થઈશ.

ખુદાપાકે ફરમાવ્યું છે કે “જે કોઈ ઉમ્મતી શમે કંદની રાતે ઇયાદત કરશે તેને હજાર મહીનાની ઇયાદત કરતાં યધારે સવાબ હું તેને અપા કરીશ.”

શમે કંદ માટે હજરત અબુઅકર સિદીકે (રદી.) હુમૂર (સત.)ને સલામ કર્યો કે કંઈ રાત શમે કંદની છે ? ત્યારે હુમૂરે (સત.) ફરમાવ્યું કે “એ સિદીક (રદી.) શમે કંદ રમઝાન શરીફની ૨૭મી રાત છે.”

અકસર બુઝુર્ગો (રહે.) પણ મજહૂર રિવાયત માટે એકમત છે કેમકે તેઓના તજરૂબાને લઈ તેઓને એજ રાત્રે શમે કંદ હાસિલ થઈ છે; અને શમે કંદની નિશાની માટે તેઓએ લખ્યું છે કે:- શમે કંદ જે રાતે હોય છે તે રાત્રે જે કોઈ એ રાત્રે ઇયાદત કરે છે તેની સાથે ફરિસ્તાઓ મુલાકાત કરે છે અને તેની નિશાની એ છે કે “દિલ ખુદાપાકની મહબ્બત તરફ ખુદ બખુદ ખેંચાય છે; આંખોમાંથી ખુદ બખુદ આંસુ નીકળે છે; દિલ બહુજ ખુશ થાય છે અને ખુદાપાકની મહબ્બત દિલ ઉપર ગાસિલ થાય છે. જ્યારે મજહૂરમાંથી કોઈ પણ એક નિશાની માલૂમ પડે ત્યારે સમજવું કે “શમે કંદ” છે અને જ્યારે પણ મજહૂરમાંથી કોઈ પણ એક યા વધુ નિશાની માલૂમ પડે ત્યારે ખુદાપાકથી દુઆ માંગવી ફારિયુ કે એ વખતની દુઆ ખુદાપાક જરૂર કુબૂલ કરે છે;

હજરત અબીદ બિન ઉમરે (રદી.) ફરમાવ્યું છે કે:-રમઝાન મુબારકની ૨૭મી રાત્રે અમે દરીયામાં મુસાફરી કરતા હતા એ રાત્રે દરીયાનું પાણી આખી જોડું તો તે સફર જેલું મીઠું લાગ્યું અને જ્યારે કિતારા તરફ પહોંચ્યા તો બધા ઝાડોને સજદો કરતા અમે જોયા

હુમૂરે (સત.) ફરમાવ્યું છે કે:-ચાર તરેહના આદમી (૧) હમેશા શરાય ખીનાર (૨) આ બાપની નાફમાંની કરનાર (શરીઅત મુજબના હુકમોના) (૩) અધુરાં હમલ પાકી નાખનાર તેમજ પકાવી નાખનાર (૪) મુસલમાનોથી

અદાવત કરવાના : આ ચાર તરેદના મુસલમાનો સિવાયના બધા મુસલમાનેને દર-કે-ઇ મોમિન મુસલમાનની શબે કદની દુઆથી ખુદાપાક બખ્શી દે છે.

શબે કદમાં કુઆન શરીફ, દર શરીફ, ઝિક્રે ઇલાહી “સુખ્દા નહાહે વદદુઝ્દે લિલ્લાહે વલાઈલાહા ઇલ્લાહાહે વદલાહે અકબર” અને પોતાના શુન્દાઓની બખ્શિશ માટે “અલ્લાહુરમા ઈન્નકા અફૂવૂન તોહિફ્ફુસ અફૂવા ફાઅફા અન્ની યાગફૂર યાગફૂર યાગફૂર” કસરતથી પઢતાં રહેવું : જે કંઈ પણ બાદ ન હોય તો ફક્ત દર શરીફ પણ કિફાયત થશે કેમકે બધી નફિસ ઇબાદતોમાં દર શરીફ પઢવું સર્વથી અફઝલ અને બેહતર છે.

જનાબ હઝરત રસૂલે ખુદાએ (સબ) ફરમાવ્યું છે કે - (૧) જે કંઈ શબે કદની રાતના ઇબાદત કરવાની નીવતથી શુસલ કરશે તેના બધા શુન્દા ખુદાપાક માફ કરી દેશે. (૨) શુસલથી પરવારી બે રકાઅત તહત્તલ વજુ જેની પહેલી રકાઅતમાં સુરએ “અલ્લુમ્મદ” પછી “આયતુલ કુરસી” એક વખત અને બીજી રકાઅત “અલ્લુમ્મદ” પછી સુરએ “ઈખ્લાસ” ત્રણ વખત પઢશે તેના બધા શુન્દા ખુદાપાક માફ કરી દેશે. (૩) શબે કદ રમઝાન શરીફની રખમી રાતે જે કંઈ ચાર રકાઅત નફિસ નમાઝ જેની દરેક રકાઅતમાં “અલ્લુમ્મદ” એક વાર અને સુરએ કદ “ઈન્ના અન્નહુનાહો” એક એક વખત અને સુરએ “ઈખ્લાસ” સત્તારીસ વખત પઢવી, ચારે રકાઅતમાં મજ્હૂર રીતે સૂ તો પઢવી. આ નમાઝ પઢનારના બધા સગીરા તેમજ કબીરા શુન્દાઓ ખુદાપાક માફ કરી દેશે એવી રીતે કે જલ્લે હમથાજ પૈદા થયો છે અને એ ઉપરાંત જન્મતમાં તેને હઝર મહેસ અતા કરશે. (૪) જે કંઈ શબે કદની રાતે બે રકાઅત નફિસ જેની દરેક રકાઅતમાં “અલ્લુમ્મદ” એક વખત

“ઈન્ના અન્નહુનાહો” એક વખત અને “ઈખ્લાસ” ત્રણ વખત પઢવી. આ નમાઝ પઢનારને શબે કદની આખી રાત ઇબાદત કળા જેટલો સવાખ અતા કરશે; તેના રોઝા કુખૂલ કરશે; અને તેને હઝરત ઇદ્રીસ (અ. સ) હઝરત શોએબ (અ. સ) હઝરત ઔધુજ (અલૈ) અને હઝરત નફ (અલૈ) નો સવાખ અતા કરશે અને એ ઉપરાંત જન્મતમાં પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધીનું એક મોઢું સહેર અતા કરશે.

મઝદિય પછી શુસલ કરી બે રકાઅત તહત્તલ વજુ પઢી મજ્હૂર નમાઝ પઢવી અફઝલ અને બેહતર છે એટલે ઇલા પહેલાં પઢી લેવી જે મરિજ્ઢમાં ન જઈ શકાય તો મકાનમાં પણ પઢી લેવી. (૫) રમઝાન મુબારકની રખમી શબે કદની રાતે ચાર નફિસ નમાઝ જેની દરેક રકાઅતમાં “અલ્લુમ્મદ” એક વખત “ઈન્ના અન્નહુનાહો” ત્રણ વખત અને “ઈખ્લાસ” પચાસ વખત પઢવી અને સલામ ફેરવી સજ્દામાં જઈ એક વખત “સુખ્દા નહાહે વદદુઝ્દે લિલ્લાહે વલાઈલાહા ઇલ્લાહાહે વદલાહે અકબર” પઢવું અને જે કંઈ દુઆ માંગશે તે ખુદાપાક જરૂર કુખૂલ કરશે અને બેહદ નેઅમતો અતા કરશે અને તેના બધા સગીરા તેમજ કબીરા શુન્દાઓ માફ કરી દેશે (૬) શબે કદ રમઝાન મુબારકની રખમી રાતે નમાઝ પઢવાની નીવતથી જે કંઈ શુસલ કરશે તેના બધા સગીરા-કબીરા શુન્દા પગ ધોવા પહેલાંજ ખુદાપાક બખ્શી દેશે.

મજ્હૂર સિવાય અનેક નમાઝ, વઝીફ, વગેરે જુઝુમીને દીન (૨૬) ફરમાવી ગયા છે. અને દહીસોમાં પણ છે. ખુદાપાક શૌક અતા કરે તો મજ્હૂર પાંચ સાત નમાઝો ઉપરાંત દર શરીફ આઝુ રાખવું બેહતર અને અફઝલ છે. કાચુ કે પાક હસ્તી (સબ)ના ત્રિફથી આપણને આ નેઅમતો મળી છે.

આવાઝકી દુન્યા

: સ લગાવનાર :

...બેકાર...

સાહિત્યની વક્ર દૃષ્ટિ !

આપણા સાહિત્યમાં જેમ જેમ વિચાર અને મતનનું તત્વ પટવું જાય છે અને અછકરાપણું વધતું જાય છે; તેમ તેમ લેખકો અને વાંચકોની દૃષ્ટિ પણ બદલાતી જાય છે. જેમ બેસ વધુ જાડી હોય, અને વધુ દૂધ દેતી હોય તેની કોમત વધુ અકાય છે તેમ સારા જેકેટવાળા વધુમાં વધુ જાડી ચોપડીની કોમત વધુ અંકાય છે! ઉપરના રૂપરંગ અને દળને જોઈનેજ વાંચકો પુસ્તક ખરીદે છે. ગાંઠેના હીરને કોઈ જોતું નથી. જેથી પ્રકાશકો પણ જેમ અને તેમ વધુ મોટા પોથી બનાવવાનીજ તજવીજ કરે છે લોકોને જાડાં લૂગડાં પહેરવાં ગમતાં નથી પણ જાડાં પુસ્તકો ગમે છે અને તેથીજ એવું જાડું જાડું વાંચીને એમની બુદ્ધિ પણ જાડા થઈ ગઈ છે! પણ અપવાદ તરીકે અક્ષતીયા વાંચકોની બુદ્ધિ તેજ હોય છે! આ તો યદ્ય વાંચકોની વાત, પણ લેખકોય મનમાં આવે તે બાક્યે જઈ પેટનો બહારો કાઢીને તેનું નામ સાહિત્ય ઠેરવે છે! અને ખરી રીતે જોઈએ તો રેશનીંગનું સંકેતું અનાજ અને વેજીટેબલ થી એના માટે જવાબદાર છે!

ખીજી લાખનાં વિપુલ સમ્યા ચોપાનીયાં અને પુસ્તકો પણ આપણા લેખકોને રહેલાઈથી સાહિત્યકાર બનાવી દે છે. ખસ તેનું 'વસ્ત્રદરજ' કરીને મૌલિકતાની છાપ મારી કે માલ રજીસ્ટર થઈ ગયો! આપણા દેશમાં કોઈ પણ બે બાપા જાણનાર ધરખમ સાહિત્યકાર બની શકે છે! અને ખરી રીતે સાહિત્ય અને સાહિત્યકારની સંપૂર્ણ વ્યાખ્યા જાહેર નથી થઈ ત્યાં સુધી એમ તો થતુંજ રહેવાનું!

ગ્રેગપત્રને બદલે મહોરપત્ર લખે કે સિનેમાની જાહેર ખબર લખે તેનાથી માંડીને ટુકડી કે લાંબી વાર્તા લખે કે પછી તફાકવે તે બધાય સાહિત્યકાર તો ગણાયજન? અરે! કેટલાક તો ફક્ત ચર્ચાપત્રો લખીનેય સાહિત્યકાર બની જાય છે!

હવે વિવેચકની વાત કરીએ. સમાજમાં જોને બધુચક કહે છે. તેને સાહિત્યમાં વિવેચક કહે છે; એમ દાલનાં વિવેચનો પ્રાચીનાં જણાય છે! વિવેચનનાય અનેક પ્રકાર છે ફક્ત પુસ્તકનું પુહું- જોઈનેજ વગર વાંચ્યે ચોપડીની જાડાઈ ઉપરથી કે લેખકના નામ ઉપરથી લખેલી સમાલોચના! ફક્ત પ્રસ્તાવના વાંચીને લખેલી સમાલોચના! પોતાના વાડાના લેખક માટે ખાસ ફરમાસું સમાલોચના! પોતાના સિવાયના બધાજ બેવકુફ છે એવી બાવનાથી લખેલી સમાલોચના! લેખકની, પ્રકાશકની વારંવારની ઉપરાણીને શાંધે માથેથી બનર ઉતારવા માટે લખેલી સમાલોચના! છાપાના તંત્રીએ લેખક કે પ્રકાશક પાસેથી તેનીજ પારોથી લખાવીને મંગાવેલી સમાલોચના! આવી અનેક પ્રકારની સમાલોચના હોય છે!

આટ આટલી કેળવણી વધી, આટઆટલી ડીગ્રીએ વધી, આટઆટલી સાહિત્ય સંસ્થાએ વધી છતાં વાંચકોને તો હજી ધણાખરા સાહિત્યકારો થેતાં સમજીનેજ વર્તા રહ્યા છે! બિચારા સાહિત્યના ભરવાડે અને પ્રકાશકો તેમના રખેવાળ ત્યાજ જેવા છે! વધતુંજ જાય છે!

સરકારે લાંચ-રૂચત વિરોધી ખાતું દાઢ્યું છતાં લાંચ-રૂચત ઘટવાને બદલે વધતીજ જાય છે! લગાઈ પંથ થવાને બદલે વરસ થયાં છતાં અનાજ અને કાપડની તો ઠીક પણ દરેક વસ્તુની અછત વધતીજ જાય છે, અને કાળાં બજારની પ્રગ્તિ પણ વધતીજ

નય છે। રોજ રોજ રેશની ગમાં વધુને વધુ કાપ મૂકાય છે છતાંય દિંદની વસ્તી પણ વધતીજ નય છે। પાકિસ્તાન અને દિંદુસ્તાનના ભાગલા જાહેર થયા પછી ખીજા ભાગલાઓની સંખ્યા પણ વધતીજ નય છે। ભૂખમરો વધતો નય છે તેની સાથે દુહ્સહો પણ વધતાંજ નય છે; ટ્રેન અને બસની ભીડ પણ વધતીજ નય છે। ભૂખમરા અને રોગચાળાથી પણ દિંદની વસ્તી મહાત ઘટી નથી।

સરકારી યોજનાઓ વધતી નય છે। લશ્કરી લાગના, નોકરોના ભાગલા, રેલ્વેના ભાગલા, નહેરોના ભાગલા પડવાની સાથે ખુશ્દિના પણ લાગલા પડતાજ નય છે। અનાજ ઘટતું નય છે તેમ તેમ સોડાના ગુસ્સાનું પ્રમાણ વધતુંજ નય છે। વાલીઓના ગળવામાંથી પૈસા ઘટતા નય છે; તેમ તેમ ફીસ અને ચોપડાઓની હામતનું પ્રમાણ વધતુંજ નય છે। શરીરમાંથી શક્તિનું તત્વ ઘટતાં મોઢા પર પદ, પાકિસ્તાનું તત્વ વધતુંજ નય છે। કપડાં ઘટતાં નય છે તેમ ફેશન વધતી નય છે તેના સાથે એક ખીજા પરનો અવિશ્વાસ પણ વધતો નય છે। આ તો યમ દિંદની બાબત. પણ યુરોપમાંય અમેરિકા-રશિયાની ધુરકા ધુરકી વધતી નય છે તેમ તેમ ત્રીજા યુધ્ધની મુદત ઘટતી નય છે। અમેરિકાની વહેવારી દેર વધતી નય છે તેમ તેમ રશિયા જેમીને કાપવાની નીતિમાં માનવું થાય છે।

ચીનમાં આંતર યુધ્ધ આગળ વધતુંજ નય છે। હન્ડોનેશીયા અને દિંદી ચીનમાં ડચ અને ફ્રેન્ચ સામ્રાજ્યનો પધારો આગળ વધતોજ નય છે। યુરોપમાં જેમ ભૂખમરો

વધતો નય છે તેમ તેમ અમેરિકા લોન ધીર-વામાં આગળ વધતુંજ નય છે। દિંદુસ્તાનમાં પ્રેમનું પ્રમાણ આગળ વધતું નય છે તો અમેરિકામાં છુટા છેડા અને યુનાનું પ્રમાણ વધતું નય છે। સાહિત્યમાં જેમ નિર્મોલ્ય પણ વધતું નય છે; તેમ તેમ પેપરો અને ગુસ્ત-કાતું પ્રમાણ વધતું નય છે। જાણો છો? એકલા દિંદી સહેરમાંથી અગિઆરસો સાનાયિકો નીકળે છે। યુજરાતમાંથી પણ ઝઝનખંધી ચોપાનીયાં મિત્રકીના રોપની જેમ બગી નીકળ્યા છે, અને બિગતા નય છે।

જેમ જેમ વાયન ભૂખ ઉપડતી નય છે; તેમ તેમ સાહિત્યમાં તકલાદી તત્વ વધતુંજ નય છે। દારૂખંધી જાહેર ચતાં દારૂડિઆનું પ્રમાણ વધતુંજ નય છે। ગરબ સુધરતાં મજનકારો ખગડતા નય છે। કારણ કે કેટલાક તો પ્રેરણા એટલે ખાટીજ સમજી મેઢા છે। ઉર્દૂ શાહીનો એ નખ્ખોદીઓ વારસો યુજરાતી શાહીને પણ મળતો નય છે। વિદ્યાર્થીઓ વધુ નાપાસ થતાં પરીક્ષાઓ વધતીજ નય છે। દાકતરો વધતાં બીમારીઓ પણ વધતીજ નય છે। કોઇને પોતાની સેવા (વાને પેટની સેવા) કરવાનું સુઝતું નથી ને કોમની સેવા કરવાના કોડ વધતાજ નય છે। આમ હોલવનારા કરતાં આમ લગાડનારા આજે વધુ ડાલ્યા મનાય છે! જોડનારા કરતાં તોડનારા આજે ખુદિમાનમાં ખપે છે! શાંતિ ફેલાવનારા કરતાં અશાંતિ ફેલાવનારાનાં આજે વધુ માન થાય છે। જગતને આજે ન્યા ત્યાં કુસપથીજ કાપડા થતા દેખાય છે। આમ “જનુની આંખે નરા તમાશા” આગળ ને આગળ વધતાજ નય છે।

ધી સુરતી સુન્ની વહોરા એજ્યુકેશન સોસાયટી સુરત.

મોંઘાવલા મેમ્બરો.

પેટ્રોન્સ [શી રૂ. ૨૦૦૦]

૧. જનાબ હાજી અહમદ યુસુફ ખોટાવાલા રોંદેર
૨. „ ઇમરાહીમ યુસુફ ખોટાવાલા રોંદેર
૩. „ ઇમરાહીમ હસનજી વાંકેડ કદોર
- ૪ મહમ્મદ હાજી હરમાઇલ ઇમરાહીમ
પીપરડી વકફ રોંદેર
- ૫ જનાબ હાશિમ ભઈ મોહમ્મદ બાઈ
પટેલ દરમહુડા
- ૬ „ હાજી અહમદ ઇમરાહીમ નાના રોંદેર
- ૭ „ આરેફ મોહમ્મદ નાખુદા રોંદેર.
- ૮ „ હાજી એમ. સી. મધા રંગૂન
- ૯ „ યુસુફ મોહમ્મદ મણી „
- ૧૦ „ મોહમ્મદ એમ. એ. વાવડા „
- ૧૧ „ અહમદ સુલૈમાન દાદાબાઈ „
- ૧૨ „ ઇમરાહીમ મોહમ્મદ યુસુફ „
- ૧૩ „ હરમાઇલ એ. જી. મોહમ્મદ „
- ૧૪ „ મોહમ્મદ દાવજી દાદાભાઈ „
- ૧૫ „ સુલૈમાન મોહમ્મદ ભિયાત „
- ૧૬ „ હાજી સામેદમાઇ કાસિમ પટેલ „
- ૧૭ „ કાસિમ ઇમરાહીમ પટેલ „
- ૧૮ „ ઇમરાહીમ મોહમ્મદ દાદાભાઈ „
- ૧૯ „ હરમાઇલ હુસૈન અમ્જા ૧૧
- ૨૦ „ દાઉદ મમૂન „
- ૨૧ „ મહમ્મદ મોહમ્મદ હરમાઇલ
આરેફ વકફ „

વાઇસ પેટ્રોન્સ [શી રૂ. ૧૫૦૦]

- ૨૨ જનાબ એમ. આઇ. કીકીભાઈ વરીયાત
૨૩. „ યુસુફ મોહમ્મદ ભિયાત કલકત્તા
- ૨૪ „ એમ. ઇ. દાવજી રંગૂન
- ૨૫ „ સી. આઈ. આરેફ „
- ૨૬ „ ઇમરાહીમ (ગોરાભાઈ)
અહમદ મુશાફ „
- ૨૭ „ આઝમ હરમાઇલ સીમજી „

ભાઈ મેમ્બર [શી રૂ. ૧૦૦૦]

- ૨૮ જનાબ યુસુફ હરમાઇલ વરડલીયા
પટેલ હથુરજી

- ૨૯ „ હાજી મોહમ્મદ કડવા પટેલ મહુવેજ
- ૩૦ „ ઇમરાહીમ મોહમ્મદ પટેલ કોસંખા
- ૩૧ „ હરમાઇલ સુલૈમાન કેટરાલ બહુધાન
- ૩૨ „ ગોરા મોહમ્મદ યુસુફ કોટવાલ ,
- ૩૩ „ એમ. ઇ. આપત રંગૂન
- ૩૪ „ કાસિમ મોહમ્મદ આઝમ
હરમાઇલ „
- ૩૫ „ મહમ્મદ હરમાઇલ દાદાભાઈ „
- ૩૬ „ આયુ ઇ. એ. દાદાભાઈ „
- ૩૭ „ યુસુફ ઇ. આઇ. દાવજી „
- ૩૮ „ દાઉદ મોહમ્મદ નાદલા „
- ૩૯ „ યાફૂજ અહમદ ગામસા „
- ૪૦ „ ઐયુબ એમ. એચ. મોલાત „
- ૪૧ „ આઝમ મોહમ્મદ હુસાવાલા „
- ૪૨ „ કાસિમ મોહમ્મદ ઉમર „
- ૪૩ „ મુહમ્મદ હરમાઇલ નાનાયાવા „
- ૪૪ „ ઇ. ઇ સીદાત „
- ૪૫ „ મોહમ્મદ સાલેહજી મકતૂમ „
- ૪૬ „ આઇ. એમ. આઝીયા „
- ૪૭ „ અહમદ ઇમરાહીમ સીદાત „
- ૪૮ „ અહમદ ઇમરાહીમ મધા „
- ૪૯ „ ઇ. એમ. મુદશા „
- ૫૦ „ કાસિમ હરમાઇલ વહિદ „
- ૫૧ „ મોહમ્મદ દાઉદ આકુજી „
- ૫૨ „ ઐયુબ અહમદ અમ્જા „
- ૫૩ „ હાજી કાસિમ અહમદ નાના રોંદેર
- ૫૪ „ ઇમરાહીમ અહમદ નાના „
- ૫૫ „ હરમાઇલ અહમદ નાના „
- ૫૬ „ યુસુફ અહમદ નાના „
- ૫૭ „ મહમ્મદ અહમદ નાના „

“Education is the foundation of every nation.”

“Al quide”

આપ પવ્વ સોસાયટીના સભ્ય બની
કોમી કેળવણીના કાર્યને વેગ આપો,

હઝરત ઈમામ હુસૈન

બિન અલી (રદી.)

અનુ:-જનાબ હાજરાહીમ છ. શૈખ.

[મતોકથી આહુ]

આખી રાત આપે અને આપના સથી-
દારોએ, નગાઝ, બહાની, દુઆ અને
આશીર્વાદો પસાર કરી તે રાત્રે ફરમનના
સૈનિકો આખી રાત તેમની આસપાસ ફરતા
રહ્યાં. હઝરત હુસૈન (રદી.) તે પ્રસંગે આ
આયત પઢતા હતા “ફરમન એક બ્રમમાં
ન રહે કે આમારી નરમી તમ રા ગાટે બસાઈ
છે. હમે ફક્ત એટલા માટે તમને દીવ આપી
રહ્યા છીએ કે તમારા મુન્દાઓ હજી વધતા
પામે ખુદા મુસલમાનોને હમેશા આવીજ
રથીતમાં નહિ રાખશે. તે પવિત્રને અપવિત્રથી
જરૂર ફર કરશે.”

ફરમનોના એક સૈનિકે બ્યારે આ આયત
સાંભળી ત્યારે તેણે ઓસ પાકી કહ્યું “ખાનએ
કાઅલાના સોગંદ ! અમેજ પવિત્ર છીએ અને
ખુદાએ અમને તમારાથી અલગ કર્યા છે.”

શહાદતની પ્રભાતે:-

મુદર મંત્રી દસમી તારીખે જુઝઆ અથવા
સનીવારના દિવસે સવારની નગાઝ પછી ઉઘ્ર
બિન સઅદ પોતાની ફૌજ સહિત આગળ
આગ્યો, હઝરત હુસૈન (રદી.) પણ પોતાના
સાથીદારોને વ્યવસ્થિત અને તૈયાર રહેવાની
આજ્ઞા આપી. આપની સાથે ફક્ત ૩૨ ઘોડે-
સ્વાર અને ૪૦ પાયદળ મળી કુલ ૭૨
માણસોની રાખ્યા હતા હઝીર બિન અલકૈનને
ફૌજની જમણી બાજુએ રાખી પોતાના બાઈ
અખાસ બિન અલીને પરચમ આપ્યો.
પોતાના તંત્રીઓ પાછળ ખાઇ ખોદાવી તેમાં

પુષ્કળ બળતણ મુકી તેને રણભાવી મુક્યું કે
જેથી ફરમન પાછળથી હુમલો લાવી ન શકે.

ફરમનની ફૌજમાંથી શેખર બિન બીબ
એક પોતાના ઘોડાને દોડાવતો આગળ અગ્રયો.
આપના સૈન્યની આસપાસ ચક્રર લગાવી
ખાઇમાં બળતી આગ બેઠ તે બળકયો “ઓ
હુસૈન ! તું ક્યામતથી પહેલાંજ તે” આગને
અપનાવી લીધી ?”

આપે જવાબ આપ્યો. “ઓ રખારીના
પુત્ર ! તુજ આ અગ્નિને વધુ હકકાર છે”

મુસ્લિમ બિન એજસહએ વિનંતિ કરી
“આપ મને આજ્ઞા આપો તો હું હમણાંજ
મારા તીરથી એને તકમાંથી તાણું.”

પરંતુ આપે ઇન્કાર કર્યો “નહિ એવું
ન કરશો આપણે કદી પણ લડાઇની પહેલ
કરવી નથી”

ફરમનની ફૌજ આગળ ધસતી બેઠ
આપે દુઆ માટે દાઘ ઉઠ્યા કર્યો. “વા ઇલાહી !
દરેક મુસ્લીમતમાં મને તારોજ આધાર છે.
આજિતમા તુજ એક આશ્રય સ્થાન છે. દુખોની
પરપરા છે. હલક કમળેર થયું છે, પ્રયત્નો
નિષ્ફળ થયાં છે મિત્રોએ વિશ્વાસપાત કર્યો
છે. ફરમનો હર્ષથી કુદી રહ્યા છે પરંતુ મેં
હંમેશા તારાજ તરફ દ્રષ્ટિ રાખી છે અને
તેજ મારી મદદ કરી છે તુંજ દરેક નેઅમતોનો
માલિક છે. તારા હુપકારો અપાર છે આજે
પણ તારાથીજ મારી વિનંતિ છે.”

ફરમનોને નમીદત :-

બ્યારે ફરમનો નજીક આવી પહોંચ્યા
ત્યારે આપે બેઠ ગંગાથી તે ઉપર
સવાર થયા. કુર્બાન શરીફ આગળ
ધરી ફરમનોની ફૌજ સમક્ષ આપે ખુદા
અવાજથી એક ખુત્બો આપ્યો.

(અપૂર્ણ)

“શબ્દાલ મહીનાની ફઝીલતો”

અનુસદક રીકાર્ડ સાયેગી

હજરત અનમ મિન માર્નિક (૨૬)થી વિાપત છે કે - જનાય ગસ્ટરે ખુદ એ (૫૫) ફરમાયુ છે - (૧) જે કોઈ (હદુત ફિત ને બીજે દિવસથી) શ રાનમા ૭ રોજા ગખશે તો ખુદ પાક તન દરેક આફત ગના આગ્યા પી શુન્તાની દરેક ગીમાર વગેરેથી આખુ વગમ બચાવગ (૨) જે કોઈ મજદૂર રોજા રાખશે તો જાશે તેણે રમજાન મુમાર પડીની બીજી રમજાન મુમાર સુધી આખુ વરમ રોજા રાખના બરોચર થશે અને એજ મુજબ એનો તેક બનો ખુ પાક અતા મગે (૩) મજદૂર ૭ રોજા રમજાન મુમારકના રોજામા થયેની નાની નાની કુસુર વગેરેના મદ્દારા બ મન પલુ છે (૪) જે કોઈ ન રાત મહીનામા પેતાને શુન્દાઓથી મચારો તો ખુ પાક તેને માગે જન્નત હલાત મગે (અના કમગે) અને નકરે નદમતથી તેની દિકાકા કરને કાલુ કે આ મહીનામા નૈતાન છુગ થનાથી બદઓને બેદકાવવાનુ મામ મલુ તોર શોગથી કરે ૭ અને એના લીધેજ મજદૂર રોજા રાખવનુ હુઝરે (સન) ફરમાવ્યુ છે કે જેથી ખુ પાક નકરે રહમતથી દિકાકા મરે (૫) જે કોઈ આ મહીનામા શુન્દાઓથી પેતાને બચાવશે તો ખુ પાક જન્નતમા તેની નિગેહબાની કરો (૬) જે કોઈ મજદૂર ૭ રોજા ગખશે તેના દરેક રોજાના મદનામા એવા રોજા કે જેમા રાત દિવમ ઈમદન મરનામા આવે તેવા હજાર હજાર રોજાનો સનામ અતા કરશે

હજરત અલી (રદી)થી વિાપત છે કે - પહેલાના પૈગમ્બરોની ઉમ્મત ઉપર આ શબ્દાન માસમાજ બજામ વગેરે નાજિન થએના જેથી દરેક મોમિન મુમનમાનને જોઇએ કે પોતાને

દરેક મુરા મોથી આ મનીનામા મચાવે આને ખુ પાકથી પનાદ માગે

જનમ ગસ્ટરે ખુદ એ (૫૫) ફરમાયુ છે કે - (૧) જે કોઈ શબ્દાવના ૭ રોજા ગખશે તેના આમાલ નાગામા મારી બરી ઉમ્મતના નેમ મોના સવામ જેટલો સનામ ખુ પાક અતા કરશે અને જન્નતમા અબીકલ મૂમે પીન હજરત સિદીકે અમમ (૨દી)ની સાથે તેને જન્ના ખુલપમ અતા મરો (૨) જે કોઈ આ મહીનામા ૭ રોજા ગખશે તો મદ્દારી લકાઇના ચની ૧ સદીદો જેટલો સનામ તેને મળશે (૩) શબ્દાલ મનીના મજદૂર રોજા રાખનાર અગર મરી જશે તો તેને શનીલો દન્ગે ખુ પાક અતા મગે એમને રાહી મગે (૪) જે કોઈ શ રાનમા ૭ રોજા ગમગે તેને ખુ પાક જન્નતમા એક બદુલ મોદુ અને ખૂમસુત શરે બના કરશે જેમા દૂલ અને મચની નહેરો દગે અને ફરિતાઓ નિલા મરશે ૬ “એ ખુલના મદા ખુશ થા કે ખુલપાકે તને જખ્દી દીગે અને આ નેઅમનેા અતા કીધી (૫) શ રાતની પહેલી નતે અને પહેલા દિવમે જે કોઈ આગ મકઅત નમાઝ જેની દરેક મકઅતમા અમ્દુલ્લે” એક વખત અને ‘શખ્દાસ’ પચ્ચીસ વખત પડશે તો તેન માટે ખુલપાક જન્નતમા આઠે આઠ દગાગ ખોની દેશે અને હોઝખના આઠે દરવાજ બધ મરી દેગે, અને બ્યા સૂધી પોતાનુ મકાન જન્નતમા જશે નહોં લા સુધી તે મગે નહોં એમને મન્વા પડેના ખુ પાક તેને દેખાડશે (૬) શબ્દાલ મહીનાની કોઠ પલુ ગરે અથવા કોઈ પલુ દિવમે આઠ મચાન જેની દરેક મકઅતમા એક વખત અમ્દુલ્લે અને પચ્ચીસ વખત શખ્દાસ અને સનામ ફરના પડી

સીતેર વખત સુખહુનદેસાહે વહલુમ્દો-
લિદેસાહે વલાઈલાહા ઇલેલેસાહે
વલ્લાહો અકબર" અને સીતેર વખત
આ દરેક "અલ્લાહુમ્મા સદયે બલા મોહ મદે
નિન્નબીચીલ ઉમ્મીચે વખલા આલેહી
વઅરહાએહી વ ખારેક વસદેલમ" પઠ-
નાર માટે ખુદાપાક રહમતના દરવાજાઓ
ખોલી દેશે અને તેના દિલમાં હિકમતના
દરવાજાઓ ખોલી દેશે અને તેને માટે
જન્નતમાં એટલું મોડું મકાન બનાવશે કે
તેટલું મોડું બીજું મકાન હશે નહીં અને
એ ઉપરાંત દુન્યામાં તેની સીતેર હાજતો
પૂરી કરશે. (૭) જ્યારે ઇફુલ ફિતરનો દિવસ
આવે છે ત્યારે ઇદગાહ તરફ ઇંદની નમાઝ
પઢ્યા આદમીઓ જાવ છે ત્યારે ખુદાપાક
ફરમાવે છે કે એ મારા બંદાઓ તમેએ
ખાસ મારે વારને રમઝાનના રોઝા રાખ્યા

અને નમાઝ પઢી તેના બંદામાં મેં તમે
જ્યાએ ને અખ્શી દીધાં (૮) રમઝાન મુઆ-
રકના રોઝા ઉપરાંત શખ્વાલના છ રોઝા રાખનારને
ખુદાપાક કહે છે કે : "તમારી અખ્શિય મારી
ઉપર વજીબ થઈ છે" (૯) ઇફુલ ફિતરની
રાત્રે હજરો ફરિસતાઓ નાઝિલ થાય
છે અને રોઝાદારોને નિદા કરે છે કે :-
એ બંદાઓ ખુશ થાઓ કે ખુદાપાકે તમેને
રમઝાન મુઆરકના રોઝા રાખ્યા બદલ અખ્શી
દીધા છે અને જે શખ્વાલમાં છ રોઝા રાખશે
તો જન્નતમાં એવા મકાનો તમેને આપા કરશે
કે જે બીજાઓને મળી નહીં : હાં જેઓ એ
રોઝા રાખશે તેઓને મળશે :

મજહૂર રોઝા જેઠાએ તો એક પછી
એક એમ એકઠા સાથે રાખે અથવા આખા
મહીનામાં છુટા છુટા કરી છ રોઝા રાખે.

દારૂલ. ઊલૂમ. મદ્રેસા. અશરફીઆ સંદેરનો વાર્ષિક શાનદાર ઇન્આમી જરેસો.

મજહૂર મદ્રેમાનો જરેસો તા. ૨૯-૬-૪૭ને રોજે સવારે આઠ વાગે સંદેર મુનાર
વાડા મરિજદમાં હજરત મોહાના અમદુલ શકુર સખનવી સાહેબના પ્રમુખ સ્થાને ચોખ્ખો
હતો. તેમાં પ્રથમ કેટલાક તુલબાઓએ કુર્બાન શરીફ ખુશ ઇલ્લાહીની કિગઅન સાથે પદચું
હવું ત્યાર પછી કેટલાક તુલબાઓએ અરબી તથા ઉર્દૂ નઝમ અને તકરીરો કરી હતી અને
હે નાના તાલિમે ઇસ્લામ સાથે કર્યો હતો. તે પછી મદ્રેસાના મોહનમિય મોહાના
અહમદ અશરફ સાહેબ સંદેરીએ પોતાની અનોખી શૈલીમાં દિલ્લચરપ તકરીર કરી હતી. ત્યાર બાદ
મો. અમદુલ સલામ સાહેબ મુમ્તલીએ ઇસ્લામ અને ઇમામ અહલે સુન્નત હાન્ની. અમદુલ
શકુર સાહેબ એ તકરીરો ફરમાવી હતી. જેનાથી બધા હાજરીન પર ધણીજ સારી અસર
થઈ હતી. શોકાયી આખી મરિજદ લરાઈ ગઈ હતી. લાજિરપીકરનો બદોઅરત કરવામાં
આવ્યો હતો અને બધા તુલબાઓને ઇન્આમો આપવામાં આવ્યાં હતાં અને ઘણી ખેર ખુશી
સાથે જરેસો ફુઆ સાથે વિરાજન થયો હતો.

અમદાવાદમાં ગુજરાતી મુશાઈરા

શનિવાર તારીખ ૧૪-૬-૪૭ અમદાવાદમાં પ્રેમાભાઇ હોલમાં મહાગુજરાત ગઝલ મંડળના સેઠકારથી ફેન્ડઝ યુતીયનેના અ.થપે ગુજરાતી મુશાઈરા યોજાયો હતો.

મુશાઈરાની ઉદ્ઘાટન વિધિ પાળેદ દરબાર જનામ 'રૂપા' સાહેબે કરી હતી. એમણે પોતાના પ્રવચનમાં ગુજરાતી ગઝલ-મુશાઈરા અને ગઝલ તેમજ ગઝલકારો સંબંધી પોતાના વિચારો વ્યક્ત કર્યા હતા એ પ્રવચન અન્યત્ર આપ્યું છે.

સાર બાદ મુશાઈરાના પ્રમુખ જાણીતા વૈયાકરણી અને બાબાશાસ્ત્રી શ્રીયુત કેશરામ કાશીરામ શાસ્ત્રીએ પ્રવચન કર્યું હતું જે અન્યત્ર પ્રગટ થયું છે.

પ્રમુખશ્રીના પ્રવચન બાદ શ્રીયુત બેકારે મુશાઈરાનું સંચાલન હાથ ધર્યું અને મુશાઈરા શરૂ થયો મુશાઈરામાં જ. શયદા, સૈફ પાલજી-પુરી બેકાર, સાકી, બહરી કાચવાળા, આનદી, 'અમીન આઝાદ', આસી, ગની, પ્રે. ચિમનલાલ વ્યાસ, નટવરલાલ, 'અતીત' મરન હખીમ સારોદી, શાહ, રતિ દાલ-અનિલ', અરવીદ દીવાન, 'હઝી' રાંદેરી, સીરતી, મુસા ગના, 'ચમકાર', મઝાક, જ. રૂપા, ધાવલ, શૂન્ય અને સાબિદ, વગેરે ખાસ પધાર્યા હતા. આ ઉપરાંત ખીખ અનેક કવિ-શાઈરો પણ હાજર હતા.

અમદાવાદના સાહિત્યકારોમાં શ્રી ઉમાશંકર જોશી, જ્યોતિલાલ, બસુભાઇ શયજ પ્રસાંત, વગેરેની હાજરી ખાસ ધ્યાન ખેંચતી હતી સાડા નવે શરૂ થયેલા મુશાઈરા પરોઢીએ ચાર વાગે બરખાસ્ત થયો હતો.

પંક્તિઓ પરની ગઝલો ઉપરાંત સ્વતંત્ર કૃતિઓ પણ રજુ કરાઈ હતી. અમદાવાદને આ મુશાઈરા સ્મરણમાં જડાઇ રહે એવો ચિર સ્મરણીય બન્યો હતો. એનું માન મદદ

અંશે મુશાઈરા પ્રયોજક અબ્દુલ સતાર મણીચાર અને 'બેક-ર'ને ફાળે જાય છે. મુશાઈરાની પંક્તિઓ હતી.

'ધરા જોઈ લીધા ગગન જોઈ લીધું' સાં શી છે જરૂરત 'મુક્તિની

ન્યાં પ્રેમનું બંધન બાકી છે'

એ પંક્તિ પરની ગઝલોમાંથી થોડાક શેર 'કારવાં'ના વાંચકો સમક્ષ રજુ કરું છું. ઉભય રંગી જીવન વહન જોઈ લીધું.

ખુશી જોઈ લીધી, રૂદન જોઈ લીધું.

ન જોવાનું જીવી જીવન જોઈ લીધું.

વતનમાં બની બે વતન જોઈ લીધું.

વિચારોનું વર્ચસ્વ જગમાં નથી કંઈ,

ફક્ત વાનવું છે વગ્ન જોઈ લીધું.

કળી પણ પ્રતોભન, સુમન પણ પ્રતોભન,

કફસનું કફસ છે ચમન, જોઈ લીધું.

—'રૂપા'

હસીને મિલનનું વચન એણે આપ્યું,

રડીને મેં મારું જીવન જોઈ લીધું.

ફરે છે અનુરાગીઓ રાજ ફેરાં,

ગૃહોનું મેં પ્રત્યાગમન જોઈ લીધું.

હરીફાના ચરણોમાં હૈયું મિલાવ્યું,

છે સ્વાગતમાં 'સાબિરનું' મન જોઈ લીધું

●

ગિરા ગુજર્નીનું રટન જોઈ લીધું.

એ દર્દી દિલોનું અટન જોઈ લીધું;

અનોખું અનેરું મહાગુજરાતે—

અમારું ગઝલ પર્યટન જોઈ લીધું?

+ + +

મે સસ્તામાં સરતું ધન જોઈ લીધું.

ને મોંઘામાં મોઘુ ધન જોઈ લીધું.

નથી જીવ એવું જીવન જોઈ લીધું,

ને પ્રગતિમાં તકલાદી તન જોઈ લીધું.

બેકાર.

મને જોઈએ છંદગી આદનાસ,
મેં છંદીને જગમાં છવન જોઈ લીધું.
ક્રમા કર મને માસે નિર્દોષ છવન,
મેં તુજ પર કરીને જમન જોઈ લીધું.
મહોજનનો આગ અંતરે મેં ખીસાવ્યો,
છતાં માનખર એ પવન જોઈ લીધું.
દેવે કલ્પનામાં હું ત્યાં છું, કે જ્યારે
જુકાતી મેં ગરદન ગમન જોઈ લીધું.

—‘ગાની’

વસતોના રગીન પદાની ઓયે,
તમારું જ દસતું વદન જોઈ લીધું.
નયી એના કિરમતમા રગીન પલ્લવ,
સદા તાર દે દિલ, રદન જોઈ લીધું.
કળા એમ વિક્રમીને કરમાઈ પખુ ગઈ,
ધડીબરમાં માનવ છવન જોઈ લીધું.
કદયુ લાખ તમને ન છેડે સખામાં
નયી દિલના વશમાં નયન, જોઈ લીધું.

—‘હઝી’ રાંદેરી

એ દસતા વદનમા મુચન જોઈ લીધું.
મિડેસા નયનમા સ્વપન જોઈ લીધું.
હૃદય સાંપડયુ ને મળી વેદના પલ્લ.
દયા સાથે એતું જમન જોઈ લીધું.
નયન-આરસીમાં છળી જોઈ એના,
અરીસામા જ્યારે વદન જોઈ લીધું.

‘જુલાઈ’ અને ‘પાદ’ જુદી યશોના!

‘અનિલ’ જેતુન સગદન જોઈ લીધું !!

જવ્યા કાજનું આગમન જોઈ લીધું.
અમે દારય પછળ રૂદન જોઈ લીધું,
નિરયક છે વાતો એ જનનતના સુખની,
ધરા જોતા હોતે, ગમન જોઈ લીધું.
મેં માનવ તરફ દિર્ઘ દૃષ્ટિ કરી જ્યાં,
સ્વયં ઉન્નતીમાં પતન જોઈ લીધું.
છે-અશ્રુ-સરિતાની રૂપેરી માદર,
તમન્નાતુ મનદર કદન જોઈ લીધું.

—સંદે

મહોજનનું દિલ રાદમાં પાયરીને,
અમે કાજનું આગમન જોઈ લીધું.
ગજલ તારલાઓના ઝગકાર વાળું,
મિરા ગુર્જરીએ ગમન જોઈ લીધું.
તમારી નિગાહોમાં મારી નિગાહે,
જુઓ મારા દિલનું વદન જોઈ લીધું.
કેઈની ભાટકની નિગાહોએ સદયગ,
મહોજનનું અને સદન જોઈ લીધું.
‘સીરતી’

રિદેગી સેરા પર ચપુ પાળી, પાળી,
મે દિવ તારું દે મનડિયન જોઈ લીધું.
મુખે મેકઅપ સાપસડીકના લીસોટા
તમે રલેટ પર ડીક્ટેશન જોઈ લીધું !
—‘આરસી’

જુલાઈમાં મીઠાં રમરણ, અશ્રુ ખારાં,
વિરોધી યુગ્મેતુ મિલન જોઈ લીધું.
સદારો મળ્યો ન કોઈ પાલવનો ‘અવરનીંદ’
એ કતમાગી તારું રદન જોઈ લીધું.

છવન ? દા પરાંધીન છવન જોઈ લીધું,
અમે છવતા-છવ-દહન જોઈ લીધું.
ગજલ-કૂલથી કેવું મહેશી રહ્યું છે ?
મિરા ગુર્જરીનું અમન જોઈ લીધું.

—અચલ

માહે રમજાન આવી રહ્યો છે. સિદ્ધાન્ત-
ઝકાનતી રકમથી હાજરતાંદ અને ગરીબ
નિવાર્યોની તલોગી-પ્રગતિમાં આપ સદકાર
સાંધી સકા છે.

નાની કે મોટી રકમ મોકલી આપી
મુસ્લિમ-જેળવણીના ઉન્નાદને વેગ આપવા
વિનંતી છે.

મેનેઝિમ ટૂરડી,

અમ. એમ. પી. ચેરિટબલ ટ્રસ્ટ

રાંદેર

(અ. ચરત)

મુખે જાપ મુક્તિનો જાપતાં રહીને,
 યજ્ઞમીનું હિંદે જતન જોઈ લીધું
 પ્રથમથીજ મુલ્યાંકનો સાવ જુદાં,
 ફટકિયું ગણાતું રતન જોઈ લીધું.
 આશુભાઈ વાવેલા

મહોબતના બદલામાં ઠોકર મંગી પણ,
 તમારું મેં આજ મન જોઈ લીધું
 'વહી' છંદગાનીના પ્રત્યેક કદમ પર,
 યતું ઉમિંઓતું પતન જોઈ લીધું
 'વહી'

અથાઓ વધારો ખુશીથી હૃદયમાં,
 તમે આજ સાચું સદન જોઈ લીધું
 નથી નામનાનો મને મોહ 'અમકારં'
 પશુનું મેં એમાં પન જોઈ લીધું.
 'અમકારં'

મયાં દોડી અશુભો સત્કાર કાળે,
 ફરી રૂપતું આગમન જોઈ લીધું.
 હતી વિરહ રૂપે જીવન રૂપેઆ!
 મરણમાં કાઢતું મિલન જોઈ લીધું.
 'શૂન્ય' (પામેદ)

દવે અશુ-નિશ્વાસ કેરી જાનાવટ?
 જવાદે મેં તારું રક્ત જોઈ લીધું.
 નમનમાં છે ગનની કેં મેલી મુરાદો,
 દગાબાજ તારું નમન જોઈ લીધું.
 નટવરલાલ-અતીત
 કાષ્ઠજે જે વેરાન પન જોઈ લીધું,
 તો સગળે કે મારું જ મન જોઈ લીધું.

—આનંદી

જીવન પર સદા મૃત્યુ દૂતો બમે છે,
 મેં અદલાદતું એ મિશન જોઈ લીધું.
 'નર્મમ'
 બાકી છે અશુ-અશુમાં, એક જ્યેષ્ઠ સનાત
 બાકી છે,
 પરદાના પરદા બાકી છે, દર્શનના દર્શન
 બાકી છે.

હો કર્મ નથી કે કાંડનથી પણ અધ્યાત્મ મન
 બાકી છે,
 હું પ્રાપ્ત કરી લઈશ સિદ્ધિને, વિશ્વાસતું
 સાધન બાકી છે.
 સ્વતંત્ર પરિમલ છું કિન્નુ, એક પુષ્પની ઓથે
 જીવું છું,
 છું મુક્ત છતાં મુજ મુક્તિમાં દારનવતું બંધન
 બાકી છે.
 એ ભેદ રૂક્ત તે જાણે છે, જે જન્મ જીવનમાં
 રાખે છે,

એક બંધ કળીની અંદર પણ, ઉપવનતું
 ઉપવન બાકી છે.
 —અમૃત 'લાપસ'

મન એકજ મંચન બાકી છે, ચિત એકજ
 ચિતન બાકી છે,
 અદો રૂપતું જીવન બાકી છે, કે પ્રેમતું જીવન
 બાકી છે?

ઓ દળવે દળવે દસનારા, હું દળવે દળવે
 પૂછું છું,
 આ મારો જુદાપો બાકી છે, કે તારું ધૈર્યન
 બાકી છે.

ઓ ખેલ-નતમારો જોનારા, અદો આવી ખેલ
 નિહાળી દેશો,
 હસાં આંખના નર્તન બાકી છે, અદો દિલની
 ધડકન બાકી છે.

શુ ચંદ્ર દિરણ, શું સ્વેત ઝરણ શું પુષ્પ
 જામર વેલી તરવર,
 એક આપની મીઠી દ્રષ્ટિપર, એ સૌના જીવન
 બાકી છે.

—'રાયલા'

જસ એમતું ચિતન બાકી છે, ને 'દિલમાં'
 હૃતાશન બાકી છે,
 તેથી તો સંજીવન છે જીવન, કે એટલા
 સોધન બાકી છે.
 ખીમરને દિયકી ચાલુ થઈ, કંઈ કહેવું છે,
 ઉત્તરન બાકી છે,

એ પ્રેમીનું વેગલું શ્વાસમાં અંતિમ નિવેદન
બાકી છે.

કંઈ દર્દે ભર્યા મીઠા સુરે। મનનાંજ રજા
એમાંથી મને,

દિનરાત એ દિલની ધડકન પર ઉમિએના નર્તન
બંધન બાકી છે.

હું એમ અમીન આજાદ છતાં એ કેદમાં
રહેવા રાજી છું,

ત્યાં શી છે જરૂરત મુક્તિની બધાં પ્રેમનું
બંધન બાકી છે.

—‘અમીન આજાદ’

દેવાની અગોચર કુંજોમાં કંઈ પ્રેમનાં અંબન
બાકી છે,

મૃત્યુની મિચેલી આંખોનાં એક આશના
સ્પર્શ બાકી છે

છે માનવ-દેયા કૂસોશાં, એ પીરે-પીરી
ઠરમાતા,

અહીં અમૃ સિંચન બાકી છે, ત્યાં શનમ
સિંચન બાકી છે.

એ પંખી, પુષ્પ, કિનારાનાં, ને સરજ, ચક્ર-
સિતારાના,

હું ગાઈ ન ગીતો કુદરતના, બધાં ઉરનાં શુંજન
બાકી છે

દેવાને હૈયું વાંચે છે, નયનોને નયનો પ્રેમીના,
આ પ્રેમની મુંગી ભાષામા સ્વર બાકી, બબળ

બાકી છે

—પ્રો. ચિખનલાલ ‘વ્યાસ’

ક્યાં વાંકી મુછોલાળા છે ક્યાં બજુવાહન બાકી છે!
કોપી તુ કોપી જો તારી આ દેશમાં કર્જન

બાકી છે.

પ્રભાતે પેપરની ખબરો જોનારાઓને ક્યા છે
ખબર,

એ મેહનું ધોવું બાકી છે, કે ધસવું મંજન
બાકી છે।

—‘આરતી’

સખ કોણે જોયું દુનિયામાં? દુઃખ દર્દનું જીવન
બાકી છે.

આરામનાં સાધન ક્યાંય નથી આજારનાં સંધન
બાકી છે

ઉપવનની ખબર ક્યાં પૂછોછો હું પિંજરમાં
રહેનારાઓ,

ઉપવન તો હજી જોયુંજ નથી. આ જન્મથી
બંધન બાકી છે.

—‘શાદ’

આ કુર અનુભવ દુનિયાનો, આ નિષ્કુર વર્તન
દુનિયાનું,

એ સર્વ બતાવે છે મુજને કે તારું દર્શન
બાકી છે.

બગનારા હૃદયની છેલ્લી દુઆ, અશ્વાસ કને
માંથુ છું, કે-

એ તારું જીવન યજ્ઞ જ્વલે જે મારું જીવન
બાકી છે.

—‘એકામ’

પારકે વૈસે લાલિયા મારા, ધસવું ચક્રન
બાકી છે,

કેમકે તારા હાથથી આજે કોઈ નિકંદન બાકી છે.
છોડને. ઝટ-ઝટ અરે મનડા, કંઈ લપ્પન

છપ્પન બાકી છે,

હા. કોણ છે દુરગમન? કોઈ ન દુરગમન. આસજ
દુરગમન બાકી છે.

—‘મઝાક’

સમજવું નથી કોના પાપે આનંદ અને
ઉશ્વાસ ગયો,

આજે તો અમારા જીવનમા નિઃશ્વાસને કંદન
બાકી છે

ચિરકાળ જીવન તું ધવ્ધે છે, તો જીવતાં
સર્જન કરતો જ,

સર્જક તો ગયા કંઈ દુનિયાથી પણ એમનું
સર્જન બાકી છે.

—‘આજ્ઞાત’

ગુજરાતી ગઝલ અને મુશાઈરાઓ*

જનાબ રૂના' પાળેદ દરબાર

૧. રૂબનમગના રસિક શ્રોતાઓ અને માત્ર કવિ મધુઓ !

આજે એ એવી માહિત્યપ્રેમી પ્રજા સમક્ષ, એક એના બવ્વ પ્રસંગ ઉપર અને એક એવા સ્થાને ઉારિયત થયો છું, જેનો પાત્રાધિકાર નવસર્જન સાહિત્યમાં પા પા પગનીઓ ભગતા મારા જેવા કાદિયાવાડના એક અભેધ માનવને હોઇ શકે કે કેમ ? તેનો નિર્ણય આપ સૌની સાહિત્ય તૃષ્ણુર વાગણીઓને મોપુ છું

મને મારી અનપતાડુ સપૂર્ણ બાન છે પરંતુ આપ સૌની તેમજ મુશ્કેલીના રિશાગ હાથી સચ્ચાનકોની મારા પ્રત્યેની ગુભ લાગણી અને બાવલીની દટિતુ જ આ પરિણામ છે જેમણે મને મારી ઝિદગીનો એક અમૂલ્ય ચાનસર આપ્યો છે એ સૌનો હુ હાર્દિક આભાર માનુ છું

આપ સૌ જાણુતા હશે કે મારે સબધ ઉર્દૂ-ગઝલ સાથે છે હુ એક ઉર્દૂ ગઝલકાર છું પણ મને ગુજરાતી ગઝલક્ષેત્રમાં લાપતામાં આવ્યો છે અને મારી એ નજીબ રીમાં પણ કટલો આનક રહેતો છે તે મારે હૃદય જાણે છે

'ગઝલ મારી હૃદય-બાની છે અને હૃદય બાનીને વ્યકન કરના માટે ભાષા એક અનિનાય અને ઉપયોગી સાધન છે પત્રી લાપા ભલે જુદી હોય પણ હૃદયબાની એની એજ રહેવની છે એટલે ગુજરાતિગરને અપનાવવાના મારે નત્ર પ્રયાસ પણ આનદદાયક છે

ગુજરાતી ગઝલ અને મુશાઈરાનો ઇતિહાસ ટૂંકો છે-પણજ ટૂંકો ફક્ત પદર

*તારીખ ૧૪મીએ અમદાવાદના પ્રેમાલક હોલમાં થયેના મુશાઈરાનુ ઉદ્ઘાટન કરતા કરેલું પ્રવચન

વર્ષ) એ પદર વર્ષમાં ગઝલવાડી રાદેત્વી ઉત્પન થઈ, ગુજરાત અને બૃહદ ગુજરાતમાં ખૂબ વિકસી અને ફૂલી-ફાલી હજુ જાણે કાલેજ રાદેરમાં 'મુસ્લિમ ગુજરાત સાહિત્ય મહળ'નો આરબ થયો તે ગુજરાતમાં ઠેર ઠેર મુશાઈર ઓનો શોખ વ્યાપી ગયો સાડા નચુ વર્ષના એના ટૂંકા જીવન-કાળમાં ગુજરાતને ગઝલ પેતુ કરી મૂક્યુ એ મહળ ટૂંક સમયમાં નિનીન થયુ, છતાં મુશાઈરાનો મહિમા તો ગુજરાતમાં વધેતોજ આવ્યો નવ વસનો કાળ એમ વિતી ગયો અને સુરતમાં મહા ગુજરાત ગઝલ મહળ તો જન્મ થયો પછી તો એના વીરે મુશાઈરા ગુજરાતના ખૂણે ખૂણે શહેરોમાં અને છેવટે ગામડાઓમાં પણ શુજવા લાગ્યા એ માટે મહા ગુજરાત ગઝલ મહળને ધન્ય વાદ ષટે છે અને એ માનના હકદાર જો 'એકાર' પણ એટલાજ છે કારણકે રાદેરના મહળ પી શરૂઆત પણ એમનાથીજ થઈ અને સુરતના મહા ગુજરાત ગઝલ મહળની સ્થાપના પણ એનાજ પ્રમુખપદે થઈ એવા સગીન દોરકને 'અમીન આઝાદ' જેવા રગીન કરિનો સહકાર મળતા ગુજરાત જોત જોતામાં ગઝલિસ્તાન બની ગયુ !

"જોકે આજે એમનામાથી પ્રથમ કોનીના કવિ જ રૂના જ 'દુની અને જ મલિક' વગેરે સ્વર્ગવાસી થયા અને સુનાદી' જેવા ધરખમ અવધારી પત્રકારિત્વમાં ફસાઈ ગયા, છતાં ગઝલની ભૂમિમાં નવ-નવા ફૂલવેલાઓ ફૂટતાજ ગયા

"ઉર્દૂ-ગઝલનું ખેડાણુ લગભગ બસો વરસથી થઈ રહ્યુ છે ત્યારે ગુજરાત ગઝલના મુશાઈરાઓનું વય ફક્ત દોઢ દાયકા જેટલુજ છે છતાં આજે ઉર્દૂ મુશાઈરાઓની તોરે આવી સકે એટલી હદે પહોંચી ગયા છે અને

એનો બધે. પણ આજે આપણી સાથે કિર-
જેલા આરદ અને સુવાન મજલકારોને ફોલો
નય છે. મુશાધરાની મજલકાર. પણ એમના
ઉપરજ અવલંબે છે."

"ગુજરાતી સાહિત્યમાં આપા મુશાધરાએનો
ફોલો એકો નથી. સામાન્ય જનતા મરતી
પરજ કાવ્યરસ માટે ટુચવળની દતી, ત્યારે
આપણા ગગનગમિ કવિએ તો તારલા શો
ગગનમાંજ વિરાજતા દતા, એ ગગન વિદગ-
એને ધરતીના અનવીની પડી નહોતી ધરતીના
માનવીએને કાવ્યોમાં રસ લેતાં કરવાનું માન
મુશાધરાએને મળે છે. મુશાધરાએએ આમ
જનતાને રસ લેતા કરી છે એ કંઈ એકો.
આપણે વિવેચ નથી. મરતી ગુજરાતી ભાષાને
જીવતી કરવામાં મુશાધરાનો પચ કોઈ ફોલો છે."
એક નિદાન મિત્રે પ્રશ્નપરથાનેથી કહ્યું હતું
કે મુશાધરા એકલે કાવ્યની મારકીટ, એમાં
તૈયાર માસ મળે. ઉર્મિ-ભાવના એમાં જાડી
ન હોય. હા, મનોરંજન માટે કી છે."

"આજે મારે વડસ પડી ને મને
જવાબ આપી શકું કે એ કાવ્યની મારકીટને
હીંચેજ આમ જનતા કાવ્યો ખરીદતી, આરોગની
અને પુચાવતી થક છે મારે વરસના કાળના
તો મનોરંજનની સાથે મુશાધરાએએ એવી
સરસ રીતે કાવ્ય ગુજન કયું છે કે અપોઆપ
એમાં ઉર્મિ-ભાવનાના દર્શન થક રદયા છે.
દાય કંઈ ને આરસીની જરે નથી. આજેજ
અહીં બિરાજેલા યુદ્ધ ગુજરાતના ગગન
શિરોમણીએની મીડી કાવ્યવાણીમાંથી અપને
ઉર્મિ-ભાવનાનાં જરણું વહેતા જણાશે હા.
સાથે સાથે દતયું મનોરંજન પચ હશે. પચ
છેક દસકું તત્વ તો નહીં જ હોય."

"સામા શબ્દોને, સદી શૈલીમાં પ્રેમ
'લક્ષણો લક્ષિતી સાથે મજલકારની કડીકલોના
રસછંદથી હાલતા અંમદા મજલ સમ્રાટ
'શાયદા', વ્યંગ અને કટાક્ષમાં મારગત એવા
અમારા 'નિમાર' અને 'બેકાર', કાતિમારી
કવિ 'સીરતી' અને અમુત 'દાયલ',
મરત રંગીન કવિ, 'અમીન આજાદ' અને

રંગીલા કવિ 'આસિમ', હીલા મજલકાર કવિ
'ગની', હારવને ધોળોને પી એલા 'આસી',
અમરતી કવિ 'મરીઝ' અને 'હુડી રંદરી'
અને દગુ કલેષ હુડીને મજલ-આકાશમાં
ચમકી રહેલા રતિલાલ-અર્પનલ, 'મરત
હુડી મ', 'બેકાર' 'શુન્ય' 'મિડ', હીલા
કવિ 'તારાદ' અને પ્રમખુખત કવિ,
'નસીમ' અત મહિવાવડના ચમકતા મિતાર
'મિરમીલ', અત 'ચમકાર', તેહી લોલોને
સન્દેહે દર્શન 'કિરમત' અને બેરીલા પડી.
અદરી તથા 'મજાક', 'અચલ', 'અતીત'
અને લે-ખાલેજની પ્રેરેમરીમાં પખત
મચવી મુશાધરામાં ભાગ લેનાર મજલપ્રેમી
પ્રો ચિમનલાલ વધારા, હરેસ કવિ
'વલુરી' અને બીજા અનેક મજલ
બેખારીઓ ગુજરાતની મોંધી મડી સમાન
છે. એની તો રાજનમરને આજેજ ખાતરી
થક જશે. કોઈનું નામ માગે રમજુમાંથી
રહી ગયું હોય તેને હરિયા દિલથી માફ કરે.
"ગુજરાતની આરે દિશામાં આજે મુશાધર
ગજો ગુજ દલા છે આજે મુશાધરા પ્રદાન
પરોપકારી કાયો માટે ઉપયોગી મની રહી છે.
અતેક વિશાળ વાડીએ એ પ્રવૃત્તિથી ફલી
ફલાઈ છે."

અજી આવક પચ એક દવામાના નેવી-
સમજની ઉપયોગી સરથાના લાભારે જવાબી
છે. મદા ગુજરાત મજલ મડળ આમ નામ
સથે કામ પચ કરી રહ્યું છે. અને સાદી
મજલ સેજની સાથે આથે સમાજ સેસા પચ
કરી રયા છે."

"મજલ ગુજન કરી ગુજરાતને કવિ
બનાવી દેનાર એ સાધર મિત્રો એમના જોરકાર
કાવ્યે, પોતાની મજૂરી વાણીમાં રજૂ કરી
રાજનમરની રસિક જનતાને મજલ રંગમાં
રંગી રસ મરત બનાવે એવી અમરથતા કરી.
અને તત આપવા બદલ કાય વાલકોને તથા
પ્રમુખ સાહેમનો અને અને સાંતિથી સાંભળના
બદલ ઓનાજોનો આભાર માની. મુશાધરાનું
ઉદ્ધાટન કરતા મારી જાતને કૃતાઈ માનું છું."
માર કુખૂલ ઉદ્ધાટ, ઝહે ધજો શરદ"

આમ જનતા અને કવિતા

શ્રીયુત:- કે. ડા. શાસ્ત્રી એમ. એ.

‘શનિવાર તા. ૧૪-૬-૪૭ના રોજ અમદાવાદના પ્રેમાભાઈ હોલમાં ગુજરાતી મુશાયરા થયો હતો. તે વખતે પ્રમુખસ્થાનેથી શ્રી. કેશવભાઈ કાટીરામ શાસ્ત્રીએ ગુજરાતી સાહિત્યમાં મુશાયરાના પ્રચાર અંગે એક પ્રવચન કર્યું હતું. તેનો પાછળથી વિસ્તાર કરીને એમણે આ વિભાગમાં લેવા માટે આપું બાપણ તૈયાર કરી આપું છે તે રજૂ કરવામાં આવે છે.

આત્મારના આવા વાતાવરણમાં આવા મુશાયરા યોજાય એ ઇચ્છના જોગ છે. આવા પ્રકારના મુશાયરાઓનો પ્રચાર ગુજરાતમાં છેલ્લા દેઢ દાયકાથી શરૂ થયે છે અમદાવાદમાં ત્રણેર જનતાએ સામ ઉદાચો હોય એવો આ ખીજો આવો મુશાયરા છે સુરતમાં વિશેષ મુશાયરા થયા છે અરબી-ફારસી-ઉર્દૂ કવિતાની પદ્ધતિની ગુજરાતી કવિતાની વિશિષ્ટ પ્રકારની મજા છે. એ મજા માણવાનો કાળ આપણા આ ગુજરાતી મુસ્લિમ શાયરોએ આપવાનો આરંભ કર્યો છે. એમને અનુસરી યુવાન દિદુ કવિઓએ પણ એ પ્રકાર ખેડવા માંડ્યો છે. મોટા ભાગના આ પ્રકારના શાયરો, આનંદની વાત છે કે શિષ્ટ સંસ્કારી ગુજરાતી જાણના ઉત્તરોત્તર વધુ અને વધુ સમાદર કરતા થતા જાય છે. શ્રી. શયદા, શ્રી બેકાર, શ્રી સામિરઅલી, શ્રી. અમીન આઝાદ પાળેદના દરબાર “ફરયા” વગેરે શાયરોની ભાષા માન ઉપજતે એવી છે આ રીતે આ જન એમને અનુસરનારા શાયરો ગુજરાતી કવિતાના એક વિશિષ્ટ અંગને ખીજવી કવિતા તેમજ બાળની દૃષ્ટિએ ગુજરાતી સાહિત્યના એક અંગને પોપણ આપી રહ્યા છે

ધ્રુવે ધૂળ ધોયો છું
મારા સરોધનના ક્ષેત્રમાં પડવાને કારણે છેલ્લા દસ વર્ષોમાં નવી કવિતા રચવાનું તેમજ

નવીન કવિતાના સંપર્કમાં રહેવાનું મારે લગભગ છેડી દે પડ્યું છે એમ કહું તો એવું ખોટું નથી. છતાં મને આજે શા માટે પ્રમુખ તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યો છે એ કાંઈ સમજમાં નથી આવતું. વિવેચનના ક્ષેત્રમાંથી પણ હું લગભગ ખસી ગયેલો છું. મને આ રથાન માટે અધિકારી ગણવામાં આવ્યો હોય તો એ જુની ગુજરાતી કવિતાના ઉપાસક ભેખડે ભાષાશાસ્ત્રના એક પ્રેમી અજ્ઞારી તરીકે, એમ હું માની લઉં છું. મારા લઘો ધૂળ ધોવાનો છે. જૂની કવિતાને ધૂળમાંથી શોધવાનો મારો વ્યવસાય છે, એ વ્યવસાય-અંગે મારે નવીન કવિતાનો કવચિત સંસર્ગ સાધવાનો પ્રસંગ જોળવો પડે છે. તેથી તુલના કરવાનો પણ સામ મળે છે. કવિતાનો વિકાસ

કવિતાનો વિકાસ કેવી રીતે થયો એ અહીં જણાવું તો એ ઉપયુક્ત યર્ષ પડશે.

ગુજરાતી કવિતાનો આરંભકાળ, હવે તો નિર્ધારિત રીતે ૮૦૦ વર્ષ ઉપર ગણવામાં આવે છે. ત્યારથી અવિરત રીતે ગુજરાતના રાષ્ટ્રી તેમજ વિરાળી કવિઓએ ગુજરાતી કવિતાની અનન્યભાવે ઉપાસના કરી છે. જૈન તેમજ જૈનેતર ગુજરાતી કવિઓએ મુખ્યત્વે ધાર્મિક કથાનકોને વસ્તુ તરીકે લઈ કથાત્મક કવિતાનો વિકાસ ખૂબ કર્યો છે. આમાં કેટલાક

ઉર્મિ કવિઓ પણ થયા. નરસે, બાલજી, મીનાં, અખો, ગોપાલ, રણછોડ, રઘુનાથ, રાજે, દધારામ અને રવામિનારાવણી કવિઓને આ વર્ગમાં મુકી શકાય. આમ આખ્યાન-કવિતા અને પદ-ગરબી-પ્રકારની કવિતા લગભગ ૭૦૦ વર્ષ સુધી ગુજરાતની ધરતી ઉપર ચિક્કી રહી. અંગ્રેજ શાસનકાળના આરંભ સારેજી પુરો-પિયન સાહિત્યની છાયાના ઓળા દિંદની ખેડતી બાપાઓના સાહિત્ય-સર્જન ઉપર પડ્યા જુના રાદનું અનુકરણ ઓસરવા લાગ્યું અને નવો કવિતા પ્રકાર અથ ભૂમિકામાં આવવા લાગ્યો. આના પુરસ્કર્તા તરીકે આપણે કવિ નર્મદશકરને વિના ચત્તભેદે મુકી શકીએ.

કવિ નર્મદ ઉપર પાશ્ચાત્ય સાહિત્યની અસર હતી. એનું વિરાદ સ્વરૂપ તે અપણે નર્મસહસ્રાવ દિવેદિયામાં જોઈ શક્યા. ગુજરાતની અમળા નીચે અંગ્રેજ પ્રકારની શુદ્ધ બ્રિનિ-કવિતાનો લાભ એમની પાસેથી મળ્યો આ સમય સુધીનાં આખ્યાન-પ્રકાર અને પદ-પ્રકાર તદ્દન વિરુદ્ધ દશામાં આવી ગયા. દસપનમાં આ પ્રકારની આછી છાયા હતી, તે પછી પસાતી આછી હતી.

એક બાબત અંગ્રેજ કવિતા પ્રકારનું અનુસરણ સન્મન પામતું હતું, ત્યારે બીજી બાબત અરબી-ફારસી-ઉર્દુ પ્રકારની કવિતા પદ્યોત્તર પછી અનુસરણ થવા લાગ્યું હતું. મોગલ રાજ્ય કાળમાં રાજ્યની બધા ફારસી છતાં એ પ્રકાર આપણે ત્યાં ન જોઈ શકીએ, જ્યારે આ યુગમાં એ સ્ત્રીકારાઓ એ એક આશ્ચર્ય તે જોઈ હું ધારૂં છું કે અંગ્રેજ પદ્યોત્તરની વિચાર પ્રધાન કવિતા સર્વવ્યાપક બનવાની ક્ષમતા આછી ધરાવતી હોવાને કારણે હર્દી કવિઓને એના સમાદર નહીં રૂપો હોય. બાલાશંકર, મણીબાઈ, દેસસરી, અમૃત કેશવ,

નાયક, કંભાપી વગેરે સંખ્યાબંધ કવિઓએ આ અરબી ફારસી ઉર્દુ કવિતા પ્રકારનો સમાદર કરી દિલના ર્દે જ્યુ કરનારી કવિતાની ગુન્નસતી સાહિત્યને ચરણે વેઠ આપી.

ગુજરાતનો સાહિત્ય-શોખ દલ રંગરંગનો આવતો હતો, તેથી આ કવિતા - સર્વવ્યાપક આસ ન બની શકી. દરમિયાન બળવતરાવ કાકાર, કાંત (કાંતમાં એકે તત્ત્વનો સમન્વય છે) વિશિષ્ટ રીતે નનાલાલ વગેરેએ પશ્ચિમની કવિતા પદ્યોત્તરે અથમાળ ઉપર લાવવામાં મફળતા મેળવી બળવતરે જે વિચાર પ્રધાન-ગ્રીમિ-કવિતા સોનેટોની નીચે બદલાવી, જેનું આજ એક મહત્વના સાહિત્ય પ્રધાન તરીકે સમજાવ અનુ-કરણ અવલન કવિઓમાં મળે છે

આમ જનતા અને કવિતા

સર્વ સામાન્ય આમ જનતા ગુજરાતી કવિતાનો આસ્વાદ લેતી કેમ થાય એવો પ્રયત્ન વ્યાપક રીતે થવાની જરૂર હતી આપણે ત્યાં દસપતરામની કવિતામાં સમા-રંગની તત્ત્વ હતું પણ એ વ્યાપક બની શક્ય નહિ. સોરઠી જુનું શોકસાહિત્ય આમ નર્મને ખેંચાતું બળ ધરાવે છે, પણ એ દિશામાં નવાં પ્રયત્ન વ્યાપક આમ નથી બન્યા. નવસર્જનમાં તેથી કોઈ વિશિષ્ટ પ્રકારનો સમાદર જરૂરી જણાયો એ દિશા બતાવવાનો પ્રયત્ન ગુજરાતમાં મજલ સમ્રાટ તરીકે જાણીતા યથેષા શ્રી ચપલાને શણે બળ છે એમની કવિતામાં સલાને નચાવવાની શક્તી જેવામાં આવી; ચાવો એક પાછી એક બંદાર આવવા પાડ્યા ગુન્નસતના ઉર્દુ કવિઓ પણ ગુજરાતીમાં એક પકારની કવિતા કરવા મંડ્યા; અને આપણે જોઈએ છીએ કે ઉત્તરોત્તર એ પ્રકાર વિશાસ સાધતો બળ છે.

આપણે ત્યાં સામાન્ય રીતે કવિતાના વાદન

તરીકે સંસ્કૃત પ્રાકૃત આક્ષરમેળ અને ગાત્રા-મેળા હોતો. સ્વીકાર નવા યુગમાં કરવામાં આવ્યો છે. આ હોમાં જીવતી ભાષાને-નિલની બોલાતી ભાષાને એના અસલ સ્વરૂપમાં જોય આપણે વાતચીતમાં બાપા સ્વરૂપ વ્યક્ત કરીએ છીએ તેજ સ્વરૂપમાં વ્યક્ત, કરવાની શક્તિ ખાસ દેખાતી નથી. આખ્યાન પ્રકારમાં અને પદ પ્રકારમાં સ્વીકારાયેલી દેશીઓમાં આ શક્તિ હતી ખરી, પણ એનો તો નવા યુગના આરભ સાથેજ લમ થયો, એટલે કોઈ નવા વાદનની જરૂર જણાઈ એ ખોટ પૂરી આપવાની શક્તિ આ અરખી-ફારસી-ઉર્દુ પ્રકારના હોમાં જણાય છે. યુરોપમાં પણ અંગ્રેજી કવિતાના વાદનરૂપ બધામાં જીવતી ભાષાને વ્યક્ત કરવાની શક્તિ છે. વાક્યગત તેમજ શબ્દગત વચન (structure) જીવતી ભાષામાં જે નીને પ્રયોગ્ય છે તે રીતે એ કવિતામાં પણ પ્રયોજ શકાય છે. એ શક્તિ અરખી-ફારસી હોમાં લાવી આપી છે.

જીવતી ભાષા મૂર્ત થવી જોઈએ

કવિતાના વાદનમાં જીવતી ભાષાને મૂર્ત કરવાની શક્તિ હોવી અત્યંત આવશ્યક છે. ઋગ્વેદની ભાષાના વાદન તરીકે રહેલા હોમાં એ શક્તિ હતી. ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત એ ત્રણ પ્રકારના સ્વર જીવતી ભાષાના જ હતા. પછીના સંસ્કૃત કાળમાં સ્વીકારાયેલા હોમાં એ શક્તિ યુગારી સંસ્કૃત કવિતા સાદી રીતે જીમિકામાં વાક્યગત કે શબ્દગત તોર કે વચન પિનાજ આગળ વધી. પ્રાકૃતભાષાએ પણ મુખ્યત્વે એનું જ અનુસરણ કર્યું. પણ પ્રાકૃત કાળમાં આક્ષર-મેળ હોં ઉપરાંત માત્રમેળ હોંનો પ્રભાવ શરૂ થયો, સંસ્કૃતના આર્થ

તેગજ પેતાકીય હોં માત્રમેળ ખરા, પણ એ જુદોજ પ્રકાર છે; આપણને મળેલા સર્વ સામાન્ય માત્રમેળ હોં જુલજ પ્રકારના છે. આ ક્યાંથી મળ્યા? મને લાગે છે કે વિદેશ-માંથી પ્રજાઓ હિંદમાં લેવાતી જતી હતી એ પ્રજાઓ અહીં આવી અહીંની પ્રજાઓ સાથે એકરૂપ થઈ જતી હતી-યજ્ઞ ગઢ હતી આ પ્રજાઓએ અહીંની ભાષા આત્મસાત તો કરી. પણ આ પ્રજાઓ કવિતા-પ્રકાર પોતાનો પણ આપવા લલચાઈ હોય ખાસ કરી ગેય કવિતા આનું પશિચામ હોય. ભરત નાટ્ય શાસ્ત્રમાં આવતી ગેય કૃતિઓ કાર્ય જીમય કવિતા પ્રકારના વાદનનો સુમેળ હોય શકે, આ હજી સંશોધનનો વિષય છે. નાટક-સાહિત્ય પુરતે-સથી બજવાતુ હતું. એમાં પાઠ્ય કવિતા ઉપરાંત ગેય કવિતાનો પણ બહોળો ઉપયોગ હતો, એ અ રજો ભાલનિકાગ્નિમિત્ર, વિક્રમેવ-શીય વગેરે નાટકોથી જાણીએ છીએ. વિક્રમેવ-શીયમાં તો એવા અંકમાં સંખ્યાબંધ માત્રા મેળ પ્રાકૃત અપભ્રંશ કૃતિઓ ગેયતાને કારણે પ્રયોગ્યો છે. આમ માત્રમેળ હોંનો આપણને વિકાસ મળ્યો. એમાંથીજ દેશી પ્રકાર ખીલ્યો સંગીતના માર્ગ અને દેશી પ્રકારમાંથી દેશીઓમાં ઉત્તરોત્તર માત્રમેળ હોં અપનાવાયા, પણ એમાં બધ-નની ઉદારતા હતી. એટલેજ આખ્યાન પ્રકાર અને પદ પ્રકાર ખીલી શક્યો હતો. આના મળમાં જોડે અરખી-ફારસી પ્રકારના હં હોય તો એ અસંભવિત નહિ હોય. પણ સંસ્કૃત હોંના ચોક્કસનો પણ છે. માત્રમેળ હોં પણ પાછા જડવત્ થઈ ગયા ને એઓમાં જીવતી ભાષાને સાચવવાની શક્તિ ન રહી.

મોટેજ આજે અરબી-દારસી હોદોનો સિંધકાર વિશેષ આદરણીય બની શકે એવો છે. એમાં જીવતી ભાષાને જાગૃતવાનો શક્તિ છે, શાપરો રમ-મય ઉપર એ કરી શકે છે અને નિત્યની બે લખી ભાષા અસુચ સ્વરૂપમાં થતાં સ્થાને આરોહ અવરોહ અને વચન-સ્વર ભારતી રજુ થતી મેળવી શકાય છે.

નવા પ્રયાસો

ઉદાહરણ તરીકે વર્ષથી અપૂર્ણ મુદ્દાન કવિ ઉમાશંકર જોશી સાથે જીવતી ભાષાને મુન કરી શકાય એવા સુનદા હોદો શોધી કાઢવાના ના નવા યોજવાના વિષયના અગમચલ આવે છે. શ્રી. ઉમાશંકર પંથોગી પણ કરે છે. અમારી મુશ્કેલી છે કે, વધુ ચોક્કસ સ્વરૂપ માં નિત્યની ભાષામાં જેની સ્વાભાવિકતા છે તેવીજ સ્વાભાવિકતા કવિતાની ભાષામાં લાવી શકાય એવા બધું રજુ કરવા.

જીવતી ભાષા અને મરેલી ભાષા વચ્ચેનો તફાવત એના ઉચ્ચારણમાં પડાય છે. ઉદાહરણ તરીકે આપણે ગુજરાતીમાં સ્ત્રીકાર્યેલા થોડા તત્ત્વમ શબ્દોના લઘયે. નગર, ધર, અવધિ, રાગ, શરદા આ શબ્દોનું સંસ્કૃત સ્વરૂપ અનુક્રમે લલલ, લગા, લલલ, ગાલ, ગાલગા એવું છે. આજે ગુજરાતીમાં વચનના બધે જો રીતે ઉચ્ચારિત થાય છે તે રીતે નગર=લગા, ધર=લગા, અવધિ=ગાલ, રાગ=ગા, શરદા=લાગા, સંસ્કૃત ભાષાનું જડ બધન સ્વીકારનાર અમે આ વાત તરતમાં ગમે ન ઉતારી શકીએ; પણ જીવતી ભાષાઓના સ્વરભાવનું જે સ્વાભાવિક નિયમન છે તે ઉપર પ્રભાવેજ આત્મસાદ રજુ કરી આવે છે. એ માત્રમાન થયા સ્વરૂપ રજૂ થઈ શકે એવી રીતે કવિતાની ભાષા પ્રત્યેકજ તોજ જીવતી

ભાષા કવિતામાં મૂર્ત થઈ શકે. આવા પ્રકારના બાહ્ય ઉપરજ જો હોદોમાં શબ્દસ્વરૂપો રચી-કારાય તો ભાષાની સ્વાભાવિકતા અને મધુરતા મથાવત મેળવી શકાય-સાધી શકાય શા મોટે ઉજ્જ્વળ રાખીએ ?

શ્રી. શયદાની ભાષામાં મુખ્યત્વે આ વસ્તુ સ્વાભાવિક રીતે રજૂ થતી બેવામાં આવે છે. શ્રી. બેકાર, સાબિરઅલી, અમીન આઝાદ, ગની, ધાવન વગેરે સિદ્ધકરત શાપરોની ભાષામાં પણ મોટે ભાગે બેવા મળે છે. આ વધુમાં વધુ સ્વાભાવિકતા ધાગ્ય કરે એ જરૂરી છે. બ્યારે, આપણે આ કવિતા પ્રકાર ખિલવિયેજ છીએ ત્યારે એમાં શા મોટે લિહાપો રહેશે હમણે મા ઉજ્જ્વળ તરફ ઉપેક્ષા કરિયે ?

કવિતાની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં આ પ્રકારની કવિતામાં સમાવજની તત્ત્વ છે. તેમાં સમ-સામયિક બતાવેલી અચ્છી જાણ રજુ કરવાનો પ્રયત્ન છે તેથી સંસ્કૃત કાવ્યશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમળે આપણને એ ઉત્તરોત્તમ કવિતા ન જણાય એ ખર, પણ એ એકજ દૃષ્ટિ ન રાખતાં આપણે અરબી-દારસી-ઉદ્ધુ કાવ્ય શાસ્ત્રોની પણ નજર રાખવી. એ શાસ્ત્રોને ધોરણે આ કવિતા રચાય છે તેથી એ નજર જ આ કવિતાને બેવી ધરે. ઉલ્લખનો સુમેળ

આપણે મોટે વધુ ઉત્તમ તો એ છે કે ઉભય પ્રકારની કવિતાનો સુમેળ સાધવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એકમેકની દૃષ્ટિએ મજાના, ગુણ દોષોનો પરિચય મેળવી મુલોનો સમજદ અને દોષોનો ભાગ કરવાનું કાર્ય હાય ધરી વિશિષ્ટ પ્રકારના આ કાવ્ય પ્રકારને આત્મસાદ કરી લેવો જોઈએ

(ગુજરાતી સમાચાર ઉપરથી)

મહાન શાહરે

[ગતાકથી ચાતુ]

નાદિમ — રાગદયાલ નામ-ઈ સ ૧૮૬૦માં મરણ પામ્યા દીવાન પ્રગટ થઈ ચૂક્યું છે

“ગલકુલ મોતને માના ન કઝાને મારા હમકો તો એ સિતમખરકી આદાને મારા”

‘મહરેર’ — નારાયણપ્રસાદ વર્મા નામ-મિર્જા ‘દાગ’ દહેશતીના શાગિર્દ-ગસીયર રાજ્યમાં મોટા હોદ્દા પર છે દીવાન અને મરનની પ્રગટ થઈ ચૂક્યા છે રગીની તખી-અતના છે સ્વભાવે દમમુખ અને માયાગુ છે “મિલાયેગા ક્યામતમે ચેદ કપૂકર હો મર્ડો હમકો, ચદો અદ્યાદને રખ્યા મર્ડો તુમકો કર્ડો હમમે. સમાયા હૈ તુમદાગ દુસ્ન નિસ દિનસે નિગાહો મે, ઝમાને મે નઝર આતા નહો કે હ હસો હમકો છલાદી ઝોળકર દુન્યાકો દમ જન્નતમે કપૂ જાપે, જો મિલના હો વદો હમકો વોહ મિલ જાયે ચદો હમકો.”

‘મુહિબ્બ’ — શિશુજીવનલાલ નામ-અતુર ગુપ્ત વંશના-હરિયાનકના રહેવાસી છે સ ૧૮૭૩માં પૈ. ચયા ‘નઝીર’ લખનવીના શાગિર્દ પિતા નાનપણમાં મરણ પામ્યા-ગાતાએ શિક્ષણ ચાતુ રાખ્યું છે સ ૧૮૨૦ લગી નોમ્મી કરી પછી આઝાદ જિંદગી ગુજરના માડી-દિંદો, શાગસી, અંગ્રેજી બાપાના પ્રખર વિદ્વાન હતા

એ નવે માનામાં વણાયે પુગતકો તેઓ લખી ગયા છે

“પરત દિમત જે હૈં છન્કો કબ હૈ દુન્યામે કરાર, એક જ માયા કબી રેદતા નહો દીવારકા”

‘મિસ્ત્રીન’ — કુજ મિદારીગલ નામ-જતે કાયરય-કોઈ ઝમીનદારને ત્યા વણ્યા વર્ષ લગી નોકર રહ્યા-૮૬ વરસની ઉમરમાં છે. સ ૧૮૧૮માં મરણ પામ્યા “વદા જમ વોહ ગૈરાકી મેદફિયમે જોડે, ચદો રેહ ગયા દિલ તળપકર કિસીકા.”

‘મુનવ્વર’ — શખીગપ્રસાદ નામ-મુતકુશ શોર દાકાપ્રસાદ ‘દાદિક’ના પુત્ર-શાહરી તેમના કુટુંબમાં વશપગપરાથી ચાતુ આવે છે. ગુલામ છે સ ૧૮૭૩માં પૈદા થયા પ્રથમ શરૂઆતમાં પિતા પામેથી છરસાદ લેતા હવે ‘સદર સાહેબના શાગિર્દ’ છે, નેચરન શાહરી વધુભાગે કરે છે રેત્તે ખાતામાં નોમ્મી કરે છે દિંદના વણ્યા પેપરોમાં આપની કૃતિઓ પ્રગટ થયા કરે છે

“છરિ ખકાપે રૂદ હૈ, છરક ગિઝાપે રૂદ હૈ, ચેદ જે નહો તો દેહરમે છુદે હયાતદી નહો”

‘ફૂલક’ — મુન્શીલાતયદનામ-‘દિતકરીના એડિટર-ફૂલક નામે છે સ ૧૮૧૨માં દીવાન પ્રગટ થઈ ચૂક્યું છે

“જુઝાઈ દૂર હોનેકો હૈ ખિઝો મિલને વારે હૈ ખિઝા જતી હૈ અધ્ધનમે નયે ગુલ ખિલને વારે હૈ”

‘મુહસિન’ — દીવાન અમરનાથ નામ-અમૃતસરના રહેવાસી અમૃતસરમાં તેઓ ખેચાર સીનેમાના માલિક છે ‘મઝમે રીયન’ (અમૃતસર) ને તેઓ જોષતી મદદ આપે છે ઉર્દૂ લખાના ચાલક છે

“હમ તો કુછ હો ચને હૈ ખુગરે મરકે જલ્લા,
સખ્તીયા સેઠ સેઠકે દિલ્લો મળે પત્થર ઓ બી”

‘માઈલ’-દેવીપ્રસાદ નામ-‘દાગ’ના
શબ્દ છે

“દારે કાનીકી મસાફત દે કરીમે એહનેતામ,
આ રહી હૈ યાદ દિર જૂની દુર્ધ મઝિન મુઝે”

‘માઈલ’-લાજનેશ્વરદાસ નામ-દહેવીના
રહેવાસી

“આખો આખોમે નિગાહે બનકે આ જાઓ
તો કહો

દિર કોઇ દેખેગા કયા આતે હુએ જાતે હુએ

‘મેહસાર’-આમુ પ્યારે મોહનલાલ નામ-
જાતે કાવચ-ગોરખપુરના રહેવાસી

“ફરસે ચુલ આતેલી ‘મેહસાર’કા ચેદ સામા
હો જાએ

મેરા દામનલી ચુલે તરકા ગિરેગા હો જાએ”

‘ફૈઝ’-જગન્નાથપ્રસાદ નામ-કાશ્મિરના
રહેવાસી-‘નસીમ’ના શાગિદ-સાહીબીને લગતું
એક પુસ્તક પ્રગટ કયું છે

“શરઆ રો રો કે કેહતી હૈ મેરી તુરમત પર
હાય ઇસ કબ્જે છાઇ તુછ હસરત કયા”

‘દાગ પીરી’મે નનજવાનીકા,
ચાદ હૈ મુઝે ઝિદગાનીકા”

‘મહરૂમ’-ત્રિલોકચંદ નામ-મી એ ની
ઝિંદી ધરાવે છે ઇ સ ૧૮૮૫મા પૈદા થયા
“દશમે મેરી તરફ જુકે કહા રહમતને
મુઝકો ચેદ શખ્સ ચુનકમાર નહર આતા હૈ”

‘વફા’-રાજ શીવકુમાર નામ-જાતે કાવ
ચ દારસીના દીવાન પ્રગટ થઇ ચુક્યું છે
‘મીરના શાગિદ દતા ઇ સ ૧૮૦૫મા
મરણ પામ્યા

“મુહોતે ચુઝરે ન ચેદબી તો ફઆ હાય નસીમ
કે કબી ફરહીસે દેખના હો જાએ નસીમ”

‘હમદદ’-મિશાખ્તાર નામ-ઓનરરી
મેજસ્ટ્રેટ છે સાહીબીના શાખ વધારે છે

“મરને માલેકો જગા હરમે વસીયત જમ ન દી
રક મયા બાઝ ખુદ જનાઝા ફુએ જાના દેખાર”

‘મયકરા’-મનકીપ્રસાદ નામ-શિવલાલના
પુત્ર-ઇ સ ૧૮૭૧મા મરણ પામ્યા ફારસી
અને ઉર્દૂના જાણકાર હતા

‘બારે ગમ પગતા દે જિરકે સર ઉઠાતા હૈ વહી’
કામ કુલ કરમે નદી હમ્માલકા, મઝહૂરકા”

‘ફૂદીમ’-પ્રભુદાસ નામ-લખનૌના રહે
વાસી અંગ્રેજ ઉર્દૂ, ફરસી સરી રીને જાણે
છે ઇન્એ નજુમ (જયોતિ વિદ્ય) પથ જાણે છે
‘ખમીર’ સખતવીના શાગિદ ઇ સ ૧૮૮૬
મા પૈદા થયા શ્રી કૃષ્ણના જન્મ સમયનું
આતેખન કરતું કાવ્ય પુસ્તકોરે પ્રગટ કર્યું છે
“નિકલના ઇન્ડી મુઝીસે બહોત મુશ્કિલ
સમજતે હૈ,

હમ અપના દિન સમજતે હૈ વોદ અપના
દિન સમજતે હૈ”

હુમનેવાલેકો તિનકેકા સહારા હૈ બહોત
મેરે દિનકો હો મઝ તરફીન તુઝદારી યાદસે”

‘ફરયાદ’-મદરીનારાયણ નામ-દુર્ગાપ્રસાદ
પિનનું ન મ-જાતે કાવચ-‘નસીમ’ સખતવીના
શાગિદ-‘અજુમને ચરમે સુખન’ના સેકેટરી
“પૂઝો ન દિજરે યારમે” રોનેસે કયા હઆ,
સુખા ફઆ ફરખત તમન્ના હરા ફઆ”

‘લછમન’-લછમનપ્રસાદ નામ-ચાદ
નનરના રહેનસી
“ચેદ અદના તમાશા હૈ કુદરતકા તેરી
ઝમીન પર હૈ કુછ ઓર ન અફલાકમે હૈ”
સપૂર્ણ.

[હવે પછી ઉર્દૂ-સાહિત્યના લેખકો વિશે દૂક
સાહિતી રજૂ કરવા પ્રયત્ન કરીશ —‘તાજ’]

મુજદ્દિદે મિલ્લત

૬૦ ઉત્ત્ર બિન અખદુલ અઝીઝ (રદી૦)

મોં. યુંયુંદ તરાજવી

●

ઉત્ત્ર નામ અખદુલસ ઉપનામ ઉત્ત્રન. પિતા અખદુલ અઝીઝ મરવાનના નાના પુત્ર હતા. અખદુલ અઝીઝ પોતાના કુટુંબીક શુણે અને કમાલોનાં સંપૂર્ણ મલિક હતા. અખદુલ અઝીઝે ઇજ્જત અને દલવાનમાં પોતાના રાજ્યની ધણીક યાદગારો છોડી છે, એક સોનેરી મહેલ બનાવ્યો. દલવાનમાં કેટલીક મસ્જિદો અને મહેલો બનાવ્યાં ઇજ્જતની જુમ્મા મસ્જિદ તોડી પાડી નવે નામથી બનાવી. સુએઝ નહેર પર પુલ બનાવ્યો. દ્રાક્ષ અને ખજુરના બગીચાઓ બનાવ્યાં આલિમે અને સૂફીઓની ધણી કદર જાણનારા હતા. કાઝી અખદુર્રદમાન બોલાનીનો એક દબ્બર ગીની વઝીર મુકર્રર થયો.

આ સુનિષ્ણાત ગવર્નરને લાં ઉત્ત્રનો જન્મ થયો. ઉત્ત્રન બાળપણ પોતાના વાલિદ અખદુલ અઝીઝ સથે મિસરમાં ચુક્યું. પ્રાથમિક કેળવણી લાંજ દાસિલ કરી બ્યારે હોશ આવ્યો ત્યારે તેમના પિતાએ ઉચી કેળવણી માટે મદીના જે વિદ્યા અને વિદ્યાકારોનું કેન્દ્ર હતું, મોકલી આપ્યા, અદિં મુદદ્દિસ સાયેદ ઇબ્ને કિસાનની નિગરાનીમાં તેમની તાલીમ અને તરબીયત થઈ.

સાયેદ બિન કિસાન દિયાનતદારી સાથે તેમની સંબાળ રાખતા હતા એક વખતે ઉત્ત્ર બિન અખદુલ અઝીઝ (રદી)એ નમાઝમાં મોડું થયું. સાયેદે પૂછ્યું. ઉત્ત્ર બિન અખદુલ અઝીઝે ઉત્તર આપ્યો વાળ શયુગારવામાં મોડું થયું. સાયેદે કહ્યું કે હવે વાળ રાશુગારનો એટલો પ્રેમ થઈ ગયો કે તેને નમાઝ ઉપર વર્ચસ્વ આપવામાં આવે છે. અને

અખદુલ અઝીઝને આ બનાવ સખી મોકલ્યો. તેઓએ તુરત એક માથુસ મોકલ્યો. જેણે આવતાની સાથે તેમના વાળ મૂંડી નાખ્યા. એ પછી કોઈના સાથે વાટાઘાટ કરી. આવી બપોરનાથી તેમની તાલીમ અને તરબીયત મર્યાદામાં પોતે પણ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવાનો શ્રેય દત્તો, તેમનું વર્ણન છે કે “મદીનાના છોકરાઓમાં હું એક જ છોકરો હતો” પછી અરબી અને શેરનો શ્રેય થયો એથી તેઓએ ધણાજ શ્રેય અને ઉત્સાહથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી, પરંતુ તેઓની તાલીમનો આ પ્રાથમિક કાળ હતો. તે કાળ જેણે તેને સમયનો ઇમામ (પેશ્વા) બનાવ્યો. મદીનાની ગવર્નરીનો હોદ્દો હતો. જેમાં મહાન મહાન આલીમોથી તેઓની સોદાખત અને ઇશ્તી વાદવિવાદ થતાં હતાં. તેમનું પોતાનું વર્ણન છે, કે “બ્યારે હું મદીનાથી નીકળ્યો છું તે સમયે મારાથી મોટો આલિમ કોઈ પણ ન હતો.”

ઉત્ત્ર બિન અખદુલ અઝીઝ વાસ્તવમાં શિક્ષણની માટી માટે અત્યંત યોગ્ય હતા પરંતુ સારી કુટુંબના સભ્યપણે તેમને રાજ્યની પાલ્કા-મેન્ટમાં પહોંચાડી આપ્યા જેમ કે પ્રથમ તેઓ ખનાસિરાના ગવર્નર મુકર્રર થયા.

અખદુલ અલિકના પછી વલીદે તેઓને મદીનાના ગવર્નર કાયમ કર્યા. તે સ્વીકારવામાં વિચારે વડયા. વલીદે દરબાનથી પૂછ્યું. ઉત્ત્ર જતાં કેમ નથી? તેણે કહ્યું તેઓ કેટલીક સર્તોની સાથે જતા માંગે છે. વલીદે બોલાવી પૂછ્યું. તેઓએ કહ્યું “ગને પહેલાના ગવર્નરોના અત્યાચાર પર મજબૂર કરવામાં ન આવે. વલીદે સ્વીકાર્યું અને કહ્યું તમે હક પર અમલ કરશો. તોએ તો એક દિરદમ પણ શાંદી ખજાનામાં ન દાખલ થાય-આ જર્ત પછી તેઓ મદીના રવાના થયા, તે સમય ઉત્ત્ર બિન અખદુલ અઝીઝ ફકીર અઝીઝ ન હતાં અવશ્ય

ચાલી કુટુબના સભ્ય અને ઠાંઠાના ઉત્તમ બિન
અખદુલ અઝીઝ હતા જેમકે (૩૦) ઉટે પર
તેમનો સામાન બરેસો હતો.

મદીનાની ગવર્નરીના જમાનામાં ઉત્તમ
બિન અખદુલ અઝીઝે અદિ ધણાક સુધારાઓ
અને ધણાક લાલકારક કાર્યો કર્યા તે સૌમાં
તેમનું ન જુલાય એવું કારનામું મરિજીદે
નબવીની તાબીર અને સુદરતા છે વળીદના
પહેલાના ખલીફાઓએ વખતો વખત મરિજીદે
નબવીમાં સુધારાઓ કરાવ્યા હતા પરંતુ વળીદે
ધણીજ વ્યવસ્થા સાથે તેને ધણીજ મેટા પાયા
પર બાંધવાનો નિર્ણય કર્યો સને ૮૮માં
ઉત્તમ બિન અખદુલ અઝીઝને લખ્યું કે મરિજીદે
નવેસરથી બાંધવામાં આવે શેમના કેસરને
પત્ર લખી ધણાક ફગા કરીમરો મળુરો
મીનાકારી અને નક્શી વિગેરેના મસારો અને
કર્ષ દબાર મિસકાલ સેતુ મગાન્યુ અને
જુદી જુદી જગ્યાએથી દરેક કામના બાંધકા
મતો સામાન ભેગો કર્યો સામાન ભેગો થવા
પછી ઉત્તમ બિન અખદુલ અઝીઝે મદીનાના
ટુકડાઓની હાજરીમાં મસ્જિદની પુરાણી ઇમ
રત તોડી પાડી તેજ ખુતુગેના બરકતવાળા
હાથેથી ઈમારતનો પાયો નખાવ્યો. ઉત્તમ બિન
અખદુલ અઝીઝને આ ઇમારતથી જાતી દિલ
ચરવી હતી એટલા માટે ધણાજ ધ્યાન અને
ખતથી એને બધાવી આખી ઇમારત સુદર
કિમતી પથ્થરોની હતી સઘળા દારો અને
છતો નક્શીકાર સોનેરી અને મીનાકાર હતા
જાડના એક નક્શા પર કારીગરોને ૩૦ મીની
બેઠ આપવામાં આવતી હતી, પખ્લિક લાઓ
માટે વલીદના હુકમથી મદીનાના ધણાક કુવાઓ
ખોદાવ્યા અને ઠાંજી સુરિકલ માર્ગો સુધારાવ્યા
સને ૯૮માં મુઠ્ઠામાન મરજુ પયરીએ
પડયા અને પોતાના નાબાલિગ પુત્ર એથનને

વલીઅદદ મુકર્રરે કર્યો રજામિન દયાત જે મુઠ્ઠા
માનના ખાસમાં પીતા ભોડામાંથી હતા એનો વિશ્લેષ
કર્યો અને કહ્યું અમીરલ મુઅમીનીન ખલીફા
એના સાનેદ માણસને બનાવેલો ભેદ્યો,
જેનાથી તમે કલમાં રક્ષિત રહેો મુઠ્ઠામાને
કહ્યું, આ મારો પાકો ફેસલો નથી હું એ
પર વિચારવ્યા અલાવીય અને ખુદારી છત્તી
ખરો કરીય અર્થાત પ્રાર્થના કરીય જેમકે
જે દિરસ નિઆરવ્યા કર્યા પછી વસીયતનામાને
ફાડી નાખ્યું અને રજા બિન દયાતથી પુછ્યું
મારા પુત્ર હાઉ વિષે શી અભિપ્રાય છે.
રજાએ કહ્યું તે આ સમયે કુમતુનુન્યામાં છે
અને ખબર નથી આવતો છે અથવા નહિ
મુઠ્ઠામાને કહ્યું પછી શુ અભિપ્રાય આપો છો
રજાએ કહ્યું આસપ ગતનો તમારો છે તમે
નામ દ્યો હું વિચાર કરીય મુઠ્ઠામાને કહ્યું
ઉત્તમ બિન અખદુલ અઝીઝ - વિષે તમારો શુ
ખ્યાલ છે રજાએ કહ્યું તેઓ મારા નજીક
ધણાજ કામિત અને નામચિન મુસવમાન છે
મુઠ્ઠામાને કહ્યું ખુદાની કસમ તેઓ એવાજ છે,
પણ હું અખદુલગતિકના સતાનને છોડી ઉત્તમ
બિન અખદુલ અઝીઝને ખલીફા બનાવું તો
એક બળવો ફાગી નીખશે જ્યાં સુધી તેઓના
પછી અખદુલ મલિકના સતાનનું નામ ન
મૂક, ત્યાં સુધી તે ભોડો તેઓને ખિલાફત
પર કાયમ રહેવા દેશે નહિ એથી હું યકીદને
તેઓ પછી ખલીફા બનાવી અપુ છું એથી
તેઓટાલા યકીદને અને રાજ રહેશે રજાએ પણ
આ વાતને ટેકો આપ્યો એ પછી મુઠ્ઠામાને
પોતે પોતાના હાથથી નીચેનું વસીયતનામું
લખ્યું.

મિરિફલાહ દિર્દમાનિર્દરીમ આ લખાણ
ખુદાના અલ મુઠ્ઠામાન અમીરલ મુઅમીનીનના
તરફથી ઉત્તમ બિન અખદુલ અઝીઝ માટે છે

મેં, મારા પછી તમેને ખલીફા બનાવ્યા, અને તમારા પછી પછીક બિન અબ્દુલ મલિકને મુમકમાનો! એઓની આજ્ઞા પાળો, અને એઓની તાબેદારી કરો, ખુદાથી ડરો, ઝગડો ઉત્પન્ન ન કરો કે અન્ય તમારા તરફ લાવવો ન જરૂર છે. અને આ લખાણ પર સિકકો મારી પોતાના કુટુંબીજનોને બેગા કરી રજાને દુકમ આપ્યો. કે આ વસીયનને લઈ જઈને કુટુંબીજનોથી કહ્યો, કે મેં આમાં જેને ખલીફા બનાવ્યો છે, તેની ઐબન કરે, રજાએ દુકમને પૂર્ણ કર્યો સૌએ એક સ પ થઈ "સમિચ્છના વચ્ચત્તઅના" કહ્યું.

ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ આ બારે બોળને ઉઠાવવા રાજ ન હતા. અને તેઓને પોતાને માટે દ્રઢ શકા હતી. જેથી રજાને જઈ કહ્યું. કે "મારા પ્રત્યે સુલ્તેમાનને જે લાગણીઓ અને મોહરબાનીઓ છે એથી મને ભય છે, કે તેઓએ ખિલાફત મારા વિશે ન કરી આપી હોય. અગર એવું હોય તો તમે મને જાણવો કે હું મજબૂત થશા આગાધ મારા આ હેતુથી દમચાજ રાજન મુ આપી હૈ." પરંતુ રજાએ જણાવવાથી નકાથું. આ સર્વે દરકીફત પછી સુલ્તેમાનનું મરણ નિવરન્યુ, રજાએ અનિ બાહોશીના સાથે મરણની ખબર છૂપી રાખી. અને ચાલી કુટુંબના સભ્યોને બેગા કરી બીજી વાર તેઓથી વફાદારીની ઐચત લીધી. પછી સુલ્તેમાનના મરણનો પોકાર કરાવ્યો. અને વસીયતનામું વાંચી મજબૂત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝનું નામ સાંભળી અબ્દુલ મલિકને પુત્ર દિશાને કહ્યું. અમે કદાપિ એની ઐચત કરીશું નહિ. ગ્રાએ કહ્યું. બીજીને સુપરીદી સાથે ઐચત કરો, નહિતર દગણીજ સર કલમ કરીશ.

અને ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝનો હાથ પકડી મિખર પર બેસાડ્યા, તેઓએ આ બારે

બોળની ક્રિએદારી પર અને દિશાને પોતાની મહરમ નમીખી પર છનના લિલ્લાહ કલાંએ પછી સુલ્તેમાનની દફન ક્રિયા થઈ અને જનાઝાની નમાઝ ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝે પઢાવી.

ખિલાફતની માદી પર ડગલું મૂકતાંજ ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ એકદમ બદલાઈ ગયો. દરે તેઓ લાડમાં ઉઠેલ ઉમરની જગ્યાએ હઝરત અબ્દુલ ગિફારી (રદી) અને હઝરત અબ્દુલ હુસૈન (રદી)નો હાથો અપનાવ્યો સુલ્તેમાનની દફન ક્રિયા પછી રિવાજ અનુસાર ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ મુમક્સ શાદી સ્વારીઓ પેરા કરવામાં આવી. તેઓએ પૂછ્યું આ શું છે? અર્જ કરવામાં આવ્યું શાદી સ્વારીઓ; ફરગાવ્યું મારા માટે મારો ખચ્ચર બસ છે, અને સજ્જી સ્વારીઓ પાછી ફેરવી આપી. ઘેર ગયા તો આ બારી ક્રિએદારીથી ચહેરા પરચાન હનો. લોડીએ પૂછ્યું, કદાચ તમે કંઈ વિચારમાં છો, કહ્યું આથી વધીને વિચારની વાત શું હશે, કે પૂર્વ પશ્ચિમમાં ઉમરે મુદ્દમદીયહની કોઈ વકરિયત એવી નથી જેનો મારા પર હક ન હોય અને માગ્યા અને ખબર ક્યાં સિવાય તેને અદા કરવું મારા શિરે ફર્જ ન હોય.

હઝરત બિન અબ્દુલ અઝીઝને ખિલાફતની ક્રિએદારીનું પુરેપુરું લાન હતું. અગર સુટણી સમયે તેઓને આ વાતની જાણ ચાત તો

બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓર્ડર-માં

Vahshi Sahitya Karyalaya

Rander Post Office

લખવું-ઓર્ડર દેસ કરેલો સ્વીકારવામાં આવશે નહીં.

તેઓ તેજ વખતે પોતાનું નામ ખેચી શેત પશુ દેવે
આ ભાર પડી ચૂક્યો હતો, છતાં તેઓએ એક
વખતે છૂટા થવાનો પ્રયાસ કર્યો અને લોકોને
બેગા કરી ભાવણ કપુ 'લોકો! મારી ઇચ્છા
અને સમાન્ય સુસન્માનોના મૃત (વેટ) લીધા
હિના અને ખિલાફતની જિંમ્મેદારીમાં ફસાવામાં
આવ્યો છે એથી મારી જ્યેષ્ઠતની ને બેડી
તમારી ડોકમાં છે હું પોતે તેને ઉતારી હું
તમો નેને થોડા જાણો તેને ખલિફા સુટે.'
આ ભાવણ સામગી સમામા ખળભળાટ ઉઠ્યે
'અમેએ તમોને ખલિફા સુટયા છે, અને
તમારી ખિલાફતથી રાજી છીએ, તમો ખુદાનું
નામ લખ કામ આરબો.'

જ્યારે તેઓએ જોયું કે મારી ખિલાફતથી
કેાઇને વિરુદ્ધતા નથી, ત્યારે આપે એક પ ચૂંન
કપુ' જેમાં લોકોને તકવા ફિકે આખિરત
અને મૌતના જિક મણી સક્ષ અપા પુ. છેવટે
મોટા અવાજે ફગ્યાવું

'લોકો ને માણસ ખુદાની ફર્માનદારી!
કરે તેની ફર્માનદારી ફર્જ છે અને ને માણસ
ખુદાની નાફર્માની કરે તેની ફર્માનદારી વજિબ
નથી, જ્યાં સુધી હું ખુદાની ફર્માનદારી કરે
ત્યાં સુધી તમો મારી ફર્માનદારી કરો અને
જ્યારે હું ખુદાની નાફર્માની કરે ત્યારે મારી
ફર્માનદારી તમારા પર ફર્જ નથી

તખ્તકાત ઈબ્ને સઅદમાં આ રાખ્દો છે
"અરમા બાદ તમારા નખીના પછી બીજો
નખી અને તેઓના પર ને કિતાબ ઉતરી છે
તેના પછી કેાઇ બીજી કિતાબ નથી ખુદાએ
ને વસ્તુ લાલ કરી છે તે દિવામત સુધી
હવાલ છે અને ને હરામ કરી તે દિવામત
સુધી હરામ છે હું પોતાના તરફથી મોઈફેસરો
કરનાર નથી બરકે ખુદાના અઢકમોને બારી
કરનાર છું હું પોતે મોઈ વાત આરબનાર નથી

વનેવન ગમન થશે.

ચા રખ! અમારે ક્યારે ફરી એક મન થશે,
આઝાદ ક્યારે વિશ્વે અમારે વતન થશે
સમજાય જાય તેમને મારા હુ ખો બધા,
ત્યારેજ મારે વિશ્વમાં સાચું જીવન થશે
સળગી રહી કુસપનો દવ આજ વિશ્વમાં,
પાચીન જેવું દિંદમા ક્યારે અમન થશે
પવાણ પાણ દ્રવે છે સુણી મ્હારી ચાતના,
ક્યારે પરતુ નમ સનમ કેર મન થશે
શેધીશ એને મોત સુધી વિશ્વમાં બમી,
એનાજ કાળે મારે વનેવન ગમન થશે
ફરમન દસી ન્હા છે સુણી મારી ચાતના,
મારી ફરાનુ તેમને ક્યારે મનન થશે,
હિંમિ નરી ઉમંગો નરા થાશે દિવમદો,
તે રૂપ કેર પ્રેમથી જ્યારે મિલન થશે
બેગે બહુ છું નિત્ય સિતમગડના હાથ હું,
એવીજ તેના દિન મદો ક્યારે અમન થશે
ખતના દિન તુ પ્રેમમાં દિવમરના શુ મણુ,
બોન્યુ કયન છે તેમનું ક્યારે વચન થશે
નાહક બને છે પ્રેમની અગ્નિ મદો 'શમીમ'
ક્યારેક એને વાદ ક્યેતુ વચન થશે

“શમીમ” દોરાજવી

માત્ર તાબેદાર છું કેાઇને આ હક નથી કે
ખુદાની નાફર્માનીમાં તેની તાબેદારી કરવામાં
આવે હું તમારી જમાઅતનો મહાન માણસ
નથી બરકે એક મામુલી માણસ છું અવરય
ખુદાપાકે મને તમારાથી વધારે બોખવાળો
કર્યો છે

—અર્પણ

મૌલાના : અહમદ અશરફ રાંદેરી

સવાલ:-ખાતી વખતે, પાણી પીતી વખતે, પેશાબ યા પાયખાના કરતી વખતે, કુરઆન શરીફ પઢતી વખતે માથુ ઉઘાડુ રાખવું કેવું છે.

જવાબ:-ઉધાગ માથે ખાવું-પીવું-કુરઆન શરીફ પઢવું જાએજ છે પણ બેદતર એ છે કે માથે ટોપી મૂકી અદમથી બેસી કુરઆન શરીફ પઢે જેમકે પોતાના ઉસ્તાદ સામે બેમીએ છીએ

સવાલ:-દલાલ જનવરોને પેશાબ બે કપડાંને લાગે તો નમાઝ થશે કે નહિ?

જવાબ:-દલાલ જનવરોને પેશાબ જેમકે બકરી-ગાય નગસતે ખરીફ છે તેનો ટુકમ આ છે કે કપડાંના જે ભાગને તે લાગે તેની ચોથાઈથી કમ હોય તો શાફ છે. એટલે નમાઝ સહીદ થઈ જશે, પણ મક્કદ થશે, અને જે ચોથાઈથી વધારે લાગી હોય તો ધોયું વાજીય છે. તેની સાથે નમાઝ થશે નહિ

સવાલ:-જો હોઝમાં કોઈ આદમી પડીને મરી જાય યા કોઈ નજસત પડી જાય તો હોઝ નાપાક થશે?

જવાબ:-હોઝ જ્યારે દદ-દર-દદ એટલે કે તેની લંબાઈ-અને પહોળાઈના સરવાળામાં ગત્ર હોય તો તે વેદતા પાણીના ટુકમમાં ગણાયો એટલે કોઈ જનવર પડી મરી જવાથી અથવા નાપાકી પડવાથી નાપાક થશે નહિ. જ્યાં સુધી નાપાકીનો અસર પાણીમાં ન આવે એટલે નાપાકીનો રગ,લુ-ને મજામાંથી કોઈ મીઠા ઝદિર થાય તો નાપાક થશે.

સવાલ:-નમાઝની દર રકાતમાં ખિસમિ-દલાઈથી પહેલો આઝીઝો...પડે તો કંઈ દરબ છે?

જવાબ:-આઝીઝો ખિસ્લાદ, ફક્ત પહેલી રકાતમાં સુખદાનકદલાદ પછી સામેત છે ખીજ રકાતમાં પઢવાનો ટુકમ નથી.

સવાલ:-મુસલમાનો માટે જિંદગીનો વીમો લેવો કેવો છે?

જવાબ:-જિંદગીનો વીમો ઉતારવો જામજ નથી, એ ખુદાપાક પર તવકકુલ કરવાના વિરદ અને એક જતનો જુગાર છે.

સવાલ:-એક માણસે પોતાની જિંદગીનો પદર વરસનો વીમો લીધો, અને દર વરસે તે પ્રિમિઆમના રૂપિયા પણ મારે છે મજકુર માણસ ગુજરી ગયો, હવે વીમા કંપનીમાંથી મરનારના વારસદારોને રૂપિયા મળશે તો એ રૂપિયા મરનારના વારસદારોને વહેંચવા કે કેમ?

જવાબ:-જ્યારે વીમો ઉતારાવેો જામજ નથી. તો તેના રૂપિયા લેવા પણ જામજ નથી. આ હરામ પૈસા વારસદારો માટે પણ હરત નથી.

સવાલ:-શરીઅતના ટુકમ મુજબ એ રૂપિયા વારસદારોને પણ નહિ વહેંચી શકાય તો એ પૈસા હોસ્પિટાલમાં મરીબોની દવા માટે વાપરી શકાય કે કેમ?

જવાબ:-જ્યારે વીમાના પૈસા લેવા શરીઅતની રૂએ હરામ થયાં તો તે નાણાં કોઈ પણ કામમાં ખર્ચી શકાય નહિ. (મુમ્મદુલ ફતાવા-ફતાવા દાઉદ ઓયુમ)

સવાલ:-અમારે ત્યાં એક માણસ ગુજરી ગયા એમના મા-બાપ તથા બે છોકરીઓ એક છોકરો અને ઐરત પાછળ દવાત છે. મર્દુમના બાપ પણ દવાત છે અને તેમની પાને ચોડી જમીન પણ છે, એમાં મર્દુમને કંઈ લાગે વળગે? મર્દુમની આગલી ઐરત ગુજરી ગએલી. ફરી ખીજ શાદી કરી હતી. મર્દુમ પોતાની ઐરત સાથે

અસગ રહેતા હતા એકજ ધરમાં મહુમ ઉપર રહેતા અને એમની મા નાચે રહેતાં હતા મહુમ બ્યારે જુદા રહ્યા ત્યારે મા પાનેથી વાસણુ-પલગ તેમજ બીજી સરસામાન વાપરવા લીધા હતા. મહુમે અલગ થયા પછી તથા બેસો ખરીદી અને તેવું દૂધ વેચી પોતાનું ચુનરાન કરતા હતા. છેવટે મહુમ કચ્છદાર થઇ ગયા હતા મહુમના સસરાના પથુ ડપિયા નીકળતા હતા. તેમના ચુનરી જરા પછી સગાંઓએ કરજ વિશે તજવીજ કરી અને સસરાને પથુ પૂછ્યું. સસરાએ જણાવ્યું કે મહુમ પાસે મારા અમુક રૂપિયા નીડળે છે અને તેની માગણી કરતાં બેકાએ એવો ફેસલો કર્યો કે મહુમના સસરાના કરજમા મહુમની જે તથા બેસો છે તેમાથી બે સસરાને કરજ પેટે આપવી. અને એવું કરજ વસૂલ કરવું તે મુજબ સસરાને બે બેમા આપી દીધી. હવે જે એક બેસ રહી છે તે પથુ સસરા પાસે જ છે કે બે બેસના પૈસા તથા ધરમાં જે સરસામાન વગેરે હોય તે વેચી મહુમનું બાકીનું કરજ આદા કરવું. બ્યારે ત્રીજી બેસ માગવામાં આવી તો ઔરત અને સસરાએ ઇન્કાર કર્યો કે બેસ તમને મળશે નહિ. મારા પૈસાથી ખરીદી છે. હાલમા મહુમની જે બેસો છે તે દૂધ આપે છે ઔરત દૂધ વેચી પૈસા જમા કરે છે મહુમે જે જણસો દાગીના વગેરે આપ્યા હતા તે ઔરત પાસેજ છે અને તેણીએ પોતાની રાજીખુશીથી મહેર માફ કરી છે અને એ ઔરત ઈત્તમાં બેસવા ના કહે છે એ વિશે ચીરીઅતનો શા હુકમ છે તે લખશે.

જા—સવાલમા દર્દાવેલી હકીકતથી બહેર થાય છે કે જે ફરનીયર અને સરસામાન મહુમને તેની માએ આપેલા એ માત્ર વાપરવા માટેજ આપેલા હતા. બહીષ કરી આપેલા નહિ. અને આમતોર પર એજ રિવાજ છે કે મા-બાપ વાપરવા માટે આપે છે, તો

એ રિયનિમાં ફરનીયર તથા સામાન મહુમની માનોજ છે બાપની જમીનમાં મહુમને કંઈ લાગશે નહિ.

બ્યારે મહુમના સસરાને કરજ પેટે બે બેસો આપવામાં આવી અને ત્રીજી બેસ મહુમનોજ માલ માગવામાં આવી અને એ બધી વાતનો ફેસલો મહુમના સમગર મંજૂર તાબેસો માટે એથી વિરૂદ્ધ ન કરવું. જોઇએ, ત્રીજી બેસની કિમતના રૂપિયા મહુમના કરજ પેટે આદા કરવામા આવે અને કરજ આદા કરવા પછી જે કંઈ બચે તે વારીસોના માપ છે. તેમજ જે સરસામાન કે અનાજ વગેરે મહુમે પોતાના પૈસાથી ખાદ્યો તેના દુકાદાર પથુ બધા વરિસોજ છે. અને જે ઔરત ઔરત પાસે મહુમનું છે તે જો કામદેસર મહુમે બહીષ આપ્યું ન હોય તો તે પથુ મહુમનોજ માલ છે. અને બધા વારીસો તેના દુકાદાર છે મહુમના વિધવાને ચાર મહિના દશ દિવસ છઠ્ઠામાં બેસણુ જોઇએ, તે ઉપર ઔરત અમલ ન કરશે તો સખ્ત ચુનેમાર થશે. કદન દફનો બચ્ચે અને કરજ હોય તો તે અને વસીયન હોય તો ત્રીજા બામ છુટીમાથી આદા કર્યા બાદ જે કંઈ બચે તેના જમ્નુ બામ કરવા અને તેમાંથી બાપને બાગ સોળ-માને બાગ સોળ-ઔરતને બાગ બાર-અને છોકરાને બાગ છઠ્ઠીસ અને પહેલી છોકરીને બાગ તેર-અને બીજી છોકરીને બાગ તેર મળશે. (રૂપિયામાંથી આ આ પ્રમાણે)=આપને અટ્ટીઆના બે પાછ-માને અટ્ટી આના બે પાછ. ઔરતને બે આના છોકરાને સવત્યાર આના એક પાછ. પહેલી છોકરીને બે આના બે પાછ-બીજી છોકરીને બે આના બે પાછ ઉપર મુજબ મળશે. ઔરતે પોતાની રાજીખુશીથી મહેર માફ કરીદીધી છે તો એ બાલું સમાયનું કામ છે. અને જો એ સામેત ન થાય તો તેણીને વારસા વહે ચણી અગ્રાહિ મહુમના માલમાંથી પહેલા આદા કરી દેવામા આવે.

ઈસ્લામી પુસ્તકાલયો

શુદ્ધ લાષાંતરકાર -- સાલેહ-અલ-ખડીલી

(ગનાકથી ચુ)

હજને ઉમૈદ વિરે એના પુસ્તકાલયનો વ્યવસ્થાપક પ્રખ્યાત ઇતિહાસકાર હજને મસ ફૂયહ પોતાની તારીખમા વિગત પૂર્વક વર્ણવે છે કે “આ વઝીરના મકાનને પુરાસાનના ડાકુઓએ એનું બધું લૂંટી લીધું હતું કે પાણી પીવાનો એક પ્યાલો અને બેસાનને માટે સાદડી સુધ્ધા રહેવા દીધા ન હતા પરંતુ એની તેને કાષ્ટએ પરના ન હતી તેનું મન તો પોતાના પુસ્તકાલયમા એનું હતું કેમકે તેને ગાનૂમ ન હતું કે તેનું શુ પરિણામ આન્યુ છે એના કગતા વિશેષ દુન્યાની કેમ પણ વસ્તુ તેને પ્રિય ન હતી હજને મસફૂયહ લખે છે કે “દરેક વિચારકના ફિસોમોરી અને સાદિસની દરેક શાખાની તેની પાસે સૌ હોય છે અથવા એટલી કિતાબો હતી તેણે અને જેતાની સાથેજ પુસ્તકાલય વિશે પૂછ્યું એ જવાબ આપ્યો કે કિતાબો બધી બન્ધી ગઈ છે, એક પણ ગુમ થઈ નથી આ સામગ્રી તે બોયો ખરેખર તમે ધણા નેક સગૂત છા અમને દરેક વસ્તુ મળી શકે છે પરંતુ આ કિતાબો કયા ખજા સંકલ્પની હતી? એ જોયું કે તેના એકા ઉપર આનંદ છાઈ ગયો” ૩૩

સામાની વશના રાજ્યકર્તાઓ, જે નીજ સદી હિજરી (નવમી સદી ઈસ્વી)મા ઇરેનામી સલ્તનતના પૂર્વ ભાગ ઉપર રાજ્ય કરતા હતા તેમણે પણ પોતાના દર્યારોમા સભ્યતા અને સસ્કૃતિ વધારવામા મોટો ભાગ ભજવ્યો છે સુલ્તાન નૂહ બિન નઅ (હિ-સ. ૩૬૬-૩૮૭-૪ ઁ ૮૭૬-૮૮૭)નું એક ખાનગી

પુસ્તકાલય હતું હજને સીનાએ-જેને એના જોનાનો અને પછી એના વ્યવસ્થાપક બનનાનો મૌકા મળ્યો હતો-પણી પ્રસશા કરી છે ૩૪ તેના પ્રત્યે આ જોગી વાતને જોડામા આવે છે કે તેણે પુસ્તકાલયમાં આગ લગાડી દીધી હતી ૩૫

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોની કમી જતા રપેઇન (કિ-દુલ્સ)મા

ખાનગી પુસ્તકાલયો અસખ્ય હતા તેને માત્ર ઉમરાવો અને ગાનદારોએ મોટા ખર્ચે કાષ્ટ કર્યા હતા બન્ધે એમા તે ગરીબ વિચારકના પ્રેમીઓ પણ હતા, જેમણે પોતાની ન્હાની આપકો કિતાબોને ભેટ ધરી હતી આવા પ્રકારના પુસ્તકાલયો ધીમે ધીમે ગોઠવાયા હતા જેવું કે ત્યાના એક સુ રિસ મુહમ્મદ બિન હમ્મે કરૂં મદગા ધીમે ધીમે એક એવું સુદર પુસ્તકાલય કાઢ્યું કરી લીધું હતું કે જેના ઉપર કેટલાએ વિદ્વાનો ઈર્ષી કરતા અને તેની કલમી કિતાબોનો અભ્યાસ કરતા હતા આ કિતાબો તેણે અત્યંત સલામ પૂર્વક નમ્લ કરીને એગી સભાગ અને વ્યવસ્થા સાથે રાખી હતી * રપેઇનમા “પુસ્તક પ્રેમીઓ ના સૌથી મોટા ‘સાધકાઈ કરૂં મદના કાઝી કુતબસ બિન

૩૩ તિમ્મરશુન ઉમમ હજને મસફૂયહ જિ-૩ પા-૨૮૬

૩૪ તારીખ અદમુન અરમ(નિકદસન) પા-૨૬૫-૨૬૬

૩૫ કસ કુજ ઝંદૂન જિ-૩ પા-૮૯ (જમની સુદ્રિત)

સુજાન "અપૂ સુતરિક" દત્તા તેમની પાસે અમૂલ્ય પુસ્તક હાથે (પુસ્તકાલય) હતું. જેમાં છ શાંતિઓ દર્શાવેલાં કામ કરતા દત્તા કેઈને પણ આ દુર્લભ સંપદની કીમતની ખબર ન હતી. પરંતુ જ્યારે કાંઈ સાદાખુ ખાનદાન દુર્ભાગ્યમાં ફેસાયુ ત્યારે આ કિતાબો લીસામથી વેચાઈ ગઈ અને તેની કીમત ચાલીસ દશ દીનાર ઉપજી. ૩૬

કિતાબોની મદખત તે કેટલાક ઉમરાવો અને "મુકુત તવાઈ" (નાના રાજ્ય કર્તાઓ)માં પણ વંશપરપરા ચાલવા લાગી હતી. જેમણે ૪૨૬ દિગ્ગરીમાં ખતીફ દિરશામ ના મૃત્યુ પછી સ્પેઇનને આપસમાં વહેંચી લીધું હતું. અલ-મુઝફ્ફર અફ્ફરી ૩૭ બતરખુનો વાલી, સરકસાનો રાજ્યકર્તા બની ૬૬, ગર્નાનાદનુ ખાનદાન બની અદમર અને તુલ-પત્તદ (ટાલિફો)ના બની મુન્નનના પુસ્તકાલયો પ્રખ્યાત છે જેમણે પોતાના અંધ-સંપદમાં વધારો કરવાને માટે અલ-અરવરી અને ખીમ કેટલાએ લોકોના પુસ્તકાલયો લૂંટી લેવામાં પણ ઝરાએ સંકેત કર્યો નહિ. ૩૮

ટયુનિસના દુસયદ રાજ્ય કર્તાઓએ પણ બંધી ઇસ્લામી સંસ્થાનેની નાગરિક ચળવળમાં સાથ આપ્યો આ વંશના વડીલ અપૂ ઝક્રિયા (દિ. સ. ૬૨૫-૬૪૭=ઇ. સ. ૧૨૨૮-૧૨૪૯) એ એક પુસ્તકાલય કાષ્ટ કર્યું હતું. જે લાંબા સમય પછી તેના એક ઉત્તરાધિકારી અપૂવદયા ઝક્રિયા અલ-હયાની (દિ. સ. ૭૧૧-૭૧૭=ઇ. સ. ૧૩૧૩-૧૩૧૯) એ જ્યારે કે તે તખ્તનો ત્યાગ કરીને કાહિરદ (મિસર) ચાલ્યો ગયો હતો, વેચી નાખ્યું હતું. ૩૯

ઇસ્લામી દેશોમાં એવા ઉંચા રતબાના ઉમરા પણ હતા, જેઓ અત્યંત કાંઈકાં અને

મુંદરના પૂર્વક ચળુમારેલા પુસ્તકાલયો. કાષ્ટ કરવા પોતાની ફર્જ સમજતા હતા તેમાં મુંદર કબાટો, સુ-હેરી પુસ્તાળી કિતાબોથી ભરેલી હોતી હતી. પરંતુ તે માત્ર ધુળ ઝટકવા સિવાય બાકી કાંઈકાં આવતી ન હતી. જેનું ચોકક્સ ઉદ્દારણ તે બનાવે છે, જે એક સ્પેઇનિશ આલિમ અને પુસ્તક-પ્રેમી અલ-હદ-ગીને કર્નુદમાં પેશ આવ્યો હતો તેમને કાંઈ કિતાબની ઘણી ઇજાસા અને શોષ હતી છેવટે તે તેમને કાંઈ નીસામમાં મળી ગઈ. પરંતુ સત્તેજે ત્યાં તે કિતાબનો બીજો આદક પણ ઉપરિચિત થઈ ગયો તેણે તેમનાથી વધારે કીમત કહી, છેવટે વધતાં વધતાં કિતાબની કીમત એટલી બધી વધી ગઈ કે અલ-હદગીએ તેને લેવાનો વિચાર પડ્યો મૂક્યો પરંતુ તેમણે આ જાણવા હચકચકે આ રાખ્સ કોણ છે? ને મારી પેટે કિતાબોનો આવો રક્ષિયો છે. અને વળી માલદાર પણ જણાય છે તેમને આ જાણીને કાંઈકાં આલિમ થયું અને કોઈ પણ અદ્યો કે તે આદકને આ કિતાબ વિશે કંઈ પણ માહિતી

તકમિલદ છપ્પે અખ્ખાર; કિતાબુરસસ-લનદ; તઝકિરદ નં. ૩૧૨

૩૬ કિતાબુરસસલતદ, છપ્પે બસકવાલ; પા. ૩૦૪-૩૦૫

૩૭ તકમિલદ છપ્પે અખ્ખાર; જિ-૧. પા. ૧૨૮

૩૮ "પુસ્તક પ્રેમીઓ" અઝરે એરા. (સ્પેઇનીસ) પા. ૪૨. ૪૫

૩૯ છપ્પે અફ્ફન જિ. ૧. પા. ૫૦૩ (ફ્રેન્ચ બાયાંતર) મુકદ્દમદ છપ્પે અફ્ફન; પા. ૧-૪

નથી. ને તો તેની ખૂબસૂરત જિવ્હ અને દળ જોઈને માત્ર એટલા માટે લોકોમાંયો કે આ કિતાબ તેના પુસ્તકાલયના કચાટમાં સ્થાન પામે, ૪૦

કોઇ પણ કોમની સંસ્કૃતિના ચિન્હ તેના ખાનગી નહિ પણ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો છે. ઇસ્લામી સંસ્તનતના યુગમાં એવા પુસ્તકાલયોની ઘણી ઉત્પત્તિ થઇ આ એક અગ્રણ્ય વાત છે કે વિશાળ ઇસ્લામી સંસ્તનતના તે જિલ્લાઓમાં જે યુરપની નંદીક દતા (અને જે તે સમયે અજાનતાના અંધકારમાં ઓતપ્રોત હતા) જે કે કેટલાએ અમૂલ્ય ખાનગી પુસ્તકાલયો મૌજૂદ હતા, પરંતુ એક પણ એવા પુસ્તકાલયનું અસ્તિત્વ ન હતું, જે આમ લોકો માટે ખુલ્લું મુકાબું હોય. એનાથી વિરુદ્ધ પૂર્વના મોટા મોટા કેન્દ્રો બગદદ, હાદિરહ, શિરાઝ વગયરાદમાં સૈંકડો પુસ્તકાલયો હતા.

સામાન્ય રીતે ઇસ્લામી રાજ્ય કર્નાઓ અને રજ્યકર્મચારીઓ વિધાકળા સપાદન કરવી કોઇ અમૂલ્ય વર્ગ અથવા સમુદાય માટે ખાસ નહિ કરતા, દરેક પ્રકારની કિતાબો તેના અધ્યાસની ઝરૂરતો અને અગત્યતાને સારી પેઠે સમજતા હતા બદકે તેમના ખિયાલમાં વિધાકળાનું પ્રાપ્ત કરવું દરેક સારા વિચારના ઇન્સાન માટે ઝરૂરી હતું, જે કે તે ગરીબ હોય કે અમીર, કંઠાળ હોય કે તદગર, આઝાદ હોય કે શુલામ. આરંભમાં એમના પુસ્તકાલયોમાં માત્ર તેજ લોકોને દાખલ થવાની છુટ આપવામાં આવતી હતી, જેમને પુસ્તક વાચનની ખાસ ઝરૂરત હોય. પરંતુ પાછળથી તેમણે ખરા અર્થમાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો સ્થાપી દીધા.

હુકમતનું સૌથી પહેલું કેન્દ્ર, જેમાં નિઃસક સૌથી પ્રથમ પુસ્તકાલય કાઠમ થયું તે બગ-

દાદ છે. જ્યાં ત્રીજી સદી હિજરી (નવમી સદી ઇસ્તી)માં ખત્રીફ મામૂન રશીદ (હિ. સ. ૧૯૮-૨૧૮=ઈ. સ. ૮૧૩-૮૩૩)ના હુકમથી સૌથી પહેલું પુસ્તકાલય કાઠમ કરવામાં આવ્યું. તે હાફસઈમ કિંવા બયલુલહુકમત સાથે સબ્ધ ધરાવતું હતું એ પછી ખિલાફતના પાયતખ્તમાં અને ખીજ મોટા શહેરોમાં આવા પ્રકારના પુસ્તકાલયો કાઠમ થવા લાગ્યાં. જેને આગ પ્રખ્યાતી પ્રાપ્ત થઇ. ઘણું કરીને એજ કારણે ક્રાન્સના બાદશાહ લૂઈને બ્યારે કે તે પૂર્વના દેશોમાં હતો, પેરીસમાં આવા પુસ્તકાલયોના અનુકરણનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો. આવા પ્રકારના પુસ્તકોનો જે સંગ્રહ તેણે કરાવ્યો હતો, તે પાછળથી એક પબ્લીક લાયબ્રેરીના રૂપમાં ફેરવાઇ ગયો. ૪૧

બગદાદ, સિરિયા અને ઇરાકના મોટા શહેરો પછી મિસરે; જે એક અગત્યતા ધરાવતું સંસ્કૃતિશાળી શહેર હતું એવું અનુકરણ કયું પછી પૂર્વ પ્રાંતોએ; તે જે કે ન્હાના ન્હાના રાજ્યોમાં વહેંચાઇ ગયા હતાં છતાં લોકો અરબી સંસ્કૃતિની એક ભારે અસર મૌજૂદ હતી, અને છેલ્લે અરબી દુન્યાની તે છેલ્લી કાળી રૂપેઈને તેનું અનુકરણ કયું; જ્યાં અરબોએ જીતેલા ખીજ દેશો પ્રમાણે તેમની સંસ્કૃતિએ ધીમે ધીમે એવી આશ્ચર્યકારક પ્રગતિ પ્રાપ્ત કરી કે જે ખીજ દેશો કરતાં વધી ગઇ.

કંઈક એટલા માટે કે અબ્બાસી સંસ્તનતના છેલ્લા દૌર વિશે અમારી માહિતીના

૪૦ નફુલત તૈયમ; અલ-મુકરી. જિ. ૧. પા. ૩૦૨ (લીડન મુદ્રિત) જિ. ૧, પા. ૨૧૫ (હાદિરહ મુદ્રિત)

૪૧ Lalanne Curisettes P. 160-161 (Paris 1857)

સાધનો ધણા ઓછા અને છુટા છવાયા છે અને વિશેષતઃ અરબી સંસ્કૃતિની પડતી અને નવી કોમો જેવી કે ઇરાની, તુર્ક અને મુઝ્ઝોની ચક્રાવીને કારણે જો કે મેં મારી શોધ એજાને માત્ર ઇરાની સંસ્કૃતિના પતન અને અવગ્રાસી પુગના અંત સુધી સંકુચિત રાખતું મોઝ્ય સમજ્યું છે. છતાં વર્તમાન સમયના પુસ્તકાલયોની હાલત અને તેમની પ્રગતિ ઉપર પણ એક હુક વિવેચન કરીશ, કે જેથી પ્રાચીન પુસ્તકાલયો સાથે તેમની સરખામણી થઇ શકે. તેમની નવી દયસીયત અને પૂર્વિયતાના અવગ્રાસને માટે તેની અગત્યના પણ સમજાવીશ.

જેવું કે હું ખાનગી પુસ્તકાલયો વિષે ઉપર દેખાડી ચૂકી છું કે તેમાંથી ઘણા પુસ્તકાલયો (ઉદાહરણ રૂપે અલી બિન મહયા અને મહુલ નિઅમદ વગયરદના)માં વિદ્યાર્થીએને દાખિલ થવાની છૂટ હતી. પરંતુ તેમની સામાન્ય દયસીયત તો આ ત્રણ પ્રકારના મોટા પુસ્તકાલયોને કારણે ઉપરિચિત થઇ, જે ધીમે ધીમે પ્રગતિ કરતી રહી.

(૧) સલાનીનના પુસ્તકાલયો જેમણે પોતાના વિશાળ વસીલકાએને કારણે કિતાબોના મહાન સંગ્રહ એકત્ર કર્યા અને તેને આખા લોકોના હાથમાં જવા લાઇક બનાવ્યા.

(૨) મસ્જિદોના પુસ્તકાલયો.

(૩) મદ્રિસાઓના પુસ્તકાલયો.

આગલા સમયમાં પ્રાથમિક અને હવે કેળવણી મસ્જિદોમાં આપવામાં આવતી હતી. મસ્જિદોમાં એક ન્હાતું પુસ્તકાલય પણ રહેતું, તેમાં ઝરી કિતાબો રાખવામાં આવતી હતી. પરંતુ તેમાં ખાસ કરીને દીનીયાત સાથે સંબંધ ધરાવતી બધી કિતાબો રહેતી હતી આ રિવાજ આજ સુધી મોજૂદ છે. પાછળથી

ધીમે ધીમે તે આખા અસરને કારણે જે ત્રીજી સદી હિજરી (નરમી સદી ઇસ્વી)માં ઘણી વધારે હતી, હિંચી કેળવણી આ મસ્જિદો સુધી સંકુચિત રહી નહિ અને મોટા મોટા મદ્રિસાઓ કાઢી મરા લાગ્યા. જે બિદુલ અમારી કોયેને જેવા હતા, આ મદ્રિસાઓમાં તબીબીમનું વર્તણ ધણું વિશાળ હતું. કેમકે ખગદાદ અને દમિસ્ક વગયરદમાં ઇતિહાસ, નહવ (ભાષા) અને ફિલોસોફી પણ અવગ્રાસમાં સામિલ કરવામાં આવી હતી કાદિરદમાં અલ-હાકિમે એક મદ્રિસો કાઢી ઈર્ફી હતો જેને પહેલી “યુનીવર્સિટી” કહેવી જોઇએ. તેમાં ખગોળ, જ્યોતિષ, વૈદ્ય, એન્જિનિયરી અને પ્રકૃતિશાસ્ત્રનું શિક્ષણ પણ આપવામાં આવતું હતું. ૪૨

૪૨ આ વિષય માટે નીચે પ્રમાણે પુસ્તકો જુઓ—

(૧) વેસ્ટન ફિદ્દતુનું પુસ્તક (જર્મની)

“અકાદીન દર અરબર” (જેરે-ગન મુદ્રિત ૧૮૩૮)

(૨) આર્મન જોન (ફ્રેન્ચ) *Len Sengenement d'and les Universités musulmanes d, Egypta, Paris 1907.*

(૩) બેરા (સ્પેઇનીશ) *Laensenanza entre los musulmanas Espaneas* (સરાગોસા મુદ્રિત ૧૮૮૭)

(૪) વોન કેમર (જર્મની) કસતોર મુસ્લે. (અરબી સંસ્કૃતિ) જિ ૨ પા. ૪૮૦-૪૮૨.

(૫) મેનરતુ પુસ્તક “રખનાહાજી” પા. ૧૦. ૮૨.

(૬) જુલજ પ્રવદાન કૃત “તમ દુને ઇસ્લામ” જિ-૩. પા. ૧૯૯ પ૦૨

(૭) હુસ્તેલ મુદાબિરદ. (અરસસપતી) જિ-૧, પા. ૧૮૪. ૧૯૦-૧૯૯

(૮) ખતત મુકરવઝી. જિ-૨, પા. ૩૬૨. ૪૦૫

અનુ- ૬૧ સા કે વા

હું કોણ છું? તે હું પોતે પણ જાણતો નથી, હરતા ફરતા માણસોને જોઈને થેડી વાર માટે એટલું મેઢસમ કહું છું કે હું પણ એક ઇન્સાન છું. તેજ બે હાથ, બે પગ, અને એક આખવાળો ઇન્સાન છું જો કે કુદરતે બનાવટમાં જરાયે તફાવત જણાવ્યો નથી જો કે સામાન્ય રીતે એક દુઃખી અને ગરીબ ઇન્સાન કહેવડાવવાને હકદાર હોય છે તો હું પણ એક ઇન્સાનનો અંશ છું. મારા પિતા-માતા કોણ હતા? એ તો હું મારી ઝિંદગીના છેલ્લા સ્વપ્ન લગી પણ જાણી શકીશ નહીં. જ્યારે મેં આંખો ઉઘાડી તો એક લાંબી સડેદ માટીવાળા વૃદ્ધને મારા માતા પિતાની જગ્યાએ જોયો એ તો મને ખબર નથી કે તેઓ મારી સાથે એક સજ્જન ઇન્સાન તરીકે કેમ વર્તે છે. મારા પશોના ઉત્તરમાં તેઓ એટલુંજ કહેતા કે “તારી મા કેલેજની એક સુંદર યુવતી હતી”

અને “પિતા” આ પ્રશ્ન પૂછતાંજ તેઓ ચૂપ થઈ જતા શા માટે ચૂપ થઈ જતા તેની મને ખબર નથી. અને કદાચ ઉત્તર દેતાં તો એટલુંજ કે “તે રિપે હું કંઈ જાણતો નથી”... તેઓ મને સડક ઉપરથી પડેશે જોઈ લઈ આવ્યા હતા.....એજ મેનકાની પુત્રી શંકુનલા જેમ અકાશથી ફેંકાએલો અને જમીને ઝીંચેલો એક ઇન્સાન.

શંકુતલાને તો પાછળથી પોતાના પિતા-માતાની ખબર પડી મ્હાં હતી પરંતુ મને તો આજ સુધી મારા માતા-પિતાની જાણ નથી. હશે! એ તો કિસ્મતની બલિદારી હાં! તો મને રસ્તામાં પડેશે જોઈ તે જુદા જોઈ મને ઘેર લઈ ગયા અને ઉછેરી મોટા કર્યો રંતુ મારા લાગ્યમાં સુખજ ક્યાં હતું? એ તો એજ કે “જ્યાં જ્યાં નજર મારી ફરે ત્યાં ત્યાં દુઃખો નજરે પડે” એ કથન અતુસાર તે જુદા પણ મને તેર ચોદ વર્ષનો ફરી આ ફાની દુન્યાથી સદાને માટે કુચ કરી ગયા. એક તેમનો સહારો હતો તે પણ તૂટી ગયો. યો ભગવાન! તને શું મળ્યું મને દુઃખી કરવાથી. અને તરતજ મારા મુખથી નીકળી પડ્યું કે

“કયા મિલ ગયા ભગવાન ગરીબોં કો દુખા કે, આશાઓંકી નગરી મે મેરી આગ લગા કે” પહેલાં હું જેમ સડક પર પડ્યો હતો તેજ પ્રમાણે હવે મારે ઘર ઘરની ઠોકરો ખાલી પડવાની. લોકો કહે છે કે બાળપણ તો આરામ, સુખ. આનંદ, રમતગમતોથી ભરપૂર હોય છે. પરંતુ તે દિવસો ક્યાં કે ગિયાં કે પાંચ મેં જુનીયાં મારું પણ બાળપણ હતું પરંતુ બીજાઓની જેમ નહિ પરંતુ જુદીજ રીતે કોણ હતો કે જે મારી બાળહદને પૂર્ણ કરતે. મારી એ બાળહદનો ઉત્તર મને મારી વધતી ઉદાસીનતા અને નિરાશાએ આપ્યો. હું જગનમાં એકલો હતો તદ્દન એકલવાયો. હું ફરી જૂએ મરતા લાગ્યો પરંતુ કોણે મારા ઉપર દયા ખાધી કે બતાવી નથી. અરે એટલું નહિ પરંતુ મારી કોણે ખબર પણ લીધી નથી કે આ વિશાળ દુન્યામાં હું જૂએ મરી રહ્યો છું કે કેમ? કોને પડી હતી? આ યુગમાં તો બધાને પોત પોતાની પડી છે. તેઓ શા માટે બીજાઓની ચિંતા રાખે બલેને કોઈ મરે કે

છવે એની સાથે એમને શો સંબંધ? મારી ધણી ઇન્જિન્યો હતી. તેમાં એક એક મારી નજરે સમક્ષ મીઠાઈના ધાણે ભરેલાં હોય અને ગને કોઈ ખવડાવે. અને હું તોફાન-દહ વગેરે કરી મીઠાઈના ખૂંચા ઉપરથી હડીને ચણ્યો જાઉં અને મનાવવામાં આવે-પરંતુ હહ અને મનાવવું બહુ દૂર હતું-મારા વહેમ અને અર્થથીએ દૂર-કોણ છે કે જે મારી બાળકને પૂર્ણ કરતે. એ વાતને જ્યાં દુઃખે. જ્યાં મારા ભાવમાં પેટ પુરતું ન મળે ત્યાં મીઠાઈના સ્વપ્નાઓ અને આશાઓ બાંધવી બધું છે. મારી નજરે સગક્ષથી કેટલાયે મોંઘા વસ્ત્રો ખારણ કરેલા ઇન્સાનેને જતાં જોઈ ગને પણ ઇન્જિન્યની અને તરતજ મારી નજર મારા થી મગા મારેલા વસ્ત્રો તરફ પડી જતી પડતાંજ હું મારી આવી ઝિઝગીથી નફરત કરવા મડી પડતો, અને મનમાં મનમાં હસી જવાતું.

“એ ખુદા! શું હું પણ ઇન્સાન છું? તે ઇન્સાન જેને અશરૂખ મજ્જામાં કહેવામાં આવે છે. શું હું પણ તેમના એક છું ... નમ્ર... ભૂખો... ઇન્સાન. માગ પહેલમાં પણ એક દિલ છે. એહસાસ અને દર્દથી ભરેલું દિલ. હું દુન્યામાં એકાર ફરવાને માટે જન્મ્યો નથી જ્યારે હું ખીમીઓને ઉત્તરના માર્ગે જતાં જોઉં છું તો મારા દિલમાં પણ એક જોશ ઉત્પન્ન થાય છે કે જે મને પણ તેમની ભરાયરીનો બનાવી દે. મારી ઇન્જિન છે કે હું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરું અને પ્રાપ્ત કર્યા પછી દુન્યામાં કંઈ કરીને બનાઉં-રેખાકું. પરંતુ કંઈ રીતે? આ મેલા વસ્ત્રોમાં? ! એક નિશાળે ગયો તો લાંબી અને કાઠી મુઠવામાં આવ્યો. કેમ અને શા માટે? તેની તો મને પણ ખબર નથી. હા મને તો લાગે

છે કે આ દુન્યામાંથી મને ઇન્સાન નહિ પરંતુ હૈવાન સમજે છે. શિક્ષણ કદાચ એ ધોળા બગલાઓ માટેજ છે. અનેક મુકિતઓ કરી જોઈ કે કોઈને કોઈ રીતે શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરું પરંતુ અખબરે નિરાશજ સાંપડી. છતાં પણ એ આશાએ જીવું છું કે “લાખો નિરાશામાં અમર આશા છુપાઈ છે.” લોકો કહેવા લાગ્યા જંગલી અટકો મોટો થઈ ગયો છે છતાં કંઈ કામનાજ નથી. બેકારજ કર્યા કરે છે પરંતુ હું તેમને મારી આત્મકથા સંભળાઉં છું તો તેઓ સાંભળીને ચૂપ થઈ ચાલવા મંડી પડે છે એટલુંજ નહિ પરંતુ પાછા ફરીને પણ જોતા નથી હું પ્રયત્નો કરતોજ રહ્યો. એક નહિ, બે નહિ, પરંતુ કેટલીયે રફૂલાના હારો ખખડાવ્યા, વિદ્યાધીકારીઓની મુલાકાત લીધી પરંતુ એજ ઉઘાર કે ‘નહિ.’ નકાર સિવાય કોઈ જગ્યાએથી પણ મને હારનો જગાળ મળ્યો નથી. જ્યારે હું બાળકોને મગલમાં પુરતકો લઈને જતાં જોતો ત્યારે મારા હૃદય ઉપર કેવી લામણીઓ થતી તે તો ખુદાજ જાણે છે. તેજ વખતે જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થતી કે કારણ હું પણ ઇન્સાનોની ટેળીમાંનો એક હોત તો? એટલું કહી હું વિચારમાં પડી જતો શું ખરેખર હું પણ ઇન્સાન છું? મારો સંબંધ પણ ઇન્સાનોના વંશથી છે? એકાએક મારી દ્રષ્ટિ મારા શરીર તરફ પડતી કે એમના જેવાજ મને હાથ, પગ, આંખ, કાન છે છતાં તેઓ મારી સાથે આવી રીતે કેમ વર્તે છે.

સમયની ગતિ ઝડપી છે. પરંતુ હું જ્યાં હતો ત્યાંના લાંબ રહ્યો. ઉનાળા પછી ચોમસું, ચોમાસા પછી શિવજો એમ ઋતુઓ બદલાતી રહી પરંતુ હું જ્યાંનો ત્યાંજ રહ્યો.

જેવી રીતે પાનખર ઝડતુ આવતાંજ દુન્યા ઉપર કંદેરીનતા છવાઈ ગય છે અને વસત ઝડતું આવતાંજ પ્રત્યેક વસ્તુ ખીંચી ઉઠે છે અને દુન્યા એક વાર ફરી અંગળાઈ લઈને ગમગીત થઈ ગય છે. પરંતુ મારા જેવા કમ-લાગ્ય દુખી હૃન્સાન ઉપર તેની જરાયે અસર થતી નહિ. મારી દુન્યામાં તો વસંત અને પાનખરનો પ્રશ્નજ હતો નહિ-દુન્યામાં કોઈ સ્થાનજ હતું નહિ-સવારથી સાંજ થઈ જતી અને હું એક ભટકતાની જેમ એક જગાએથી ખીંચ જગાએ ભટકતે જ રહેતો. એક ધર પાસેથી આમ રખડતો જઈ રહ્યો હતો કે કોઈ બાળક પોતાની ચોપડીમાં જોઈ કંવિતા મુખપાઠ કરતો હતો કે:-

“ભગરાને ફરવાની લલચ,
રખડે દિન આખો એ,
રાત પડે પણ ધરમાં ન હોએ,
ભટકે ભટકે કરતો એ”

તેવીજ મારી રિચતિ હતી પરંતુ ભગરાને તો ખીંચ લાગ્ય છેતી ત્યારે મને માફ પેટ ભરવાની પડી હતી. તે તો મધ ચૂસવા માટે આખો દિવસ રખડ્યા કરતો ત્યારે હું આખો દિવસ લોહીનું પાણી કરીને ભટકતો પરંતુ ખાવાનું જરાયે મળતું નહિ ભગરાને તો રહેવાને જગ્યા છે પરંતુ મને રહેવા માટે કોઈ ધર ન હતું-એ વિષે વિચારતો અને વિચારપૂર્ણ કરતો-એ પ્રશ્નનો ઉત્તર મળ્યો તો એ કે કોઈ મરિજદમાં જિંદગીના દુઃખી દિવસો ગુમરી દઈ-એ વિચાર આવતાંજ એક મરિજદમાં પોતાનો અડો જમાવી દીધો. દિવને ચૈન મળ્યું-બનવા જોગ છે-પુદા મારી આવી રિચતિ પર તરસ ખાધને જિંદગી સુધારી દે તો હીક છે. પાંચ વખતની નમાઝમાંથી ઓછામાં ઓછી ત્રણ નમાઝ તો અઢા

કરી-પડીશ, અહિં મરિજદના મુદ્દાંજથી સંબંધ બધાયો મુદ્દાંજમી મારી સાથેની વર્તણૂક જોઈ મને વિશ્વાસ થવા લાગ્યો કે દુન્યામાં રદમ દિલ માણ્યો પણ વસે છે. તેઓ જાને વખતે મને સાથે બેસાડી જમાડતા. આ રીતે મારે માથેથી એક ભાર ઓછો થયો. મરિજદમાં જાને વખતે મારે ઝાડુ દેવી પડતી હતી. એ ઉપરાંત બીજા કેટલાયે કામો કરવા પડતા હતા. પરંતુ તેની મને જરાયે પરવા ન હતી. મરિજદના કામમાંથી વખત મળતાં હું નોકરીની શોધમાં ફરતો ગરીબાઈએ આંસુ વહન કરવાનો પાઠ સરસ શીખ્યો હતો. મારી ધારણા હતી કે અમીરો સમક્ષ રડવાથી કદાચ તેમના પાપાણુ હૃદય પાણી પાણી થઈ જાય પરંતુ મારા એ અશ્રુઓની કિમત મને ફક્ત હરથથી મળતી. મરિજદમાં થોડા દિવસ આરામથી ગુમમાં હશે કે એક મુસીબત આવી પડી મુદ્દાજીને હું માતા-પિતા સગાન ગણતો પરંતુ તેમની મારી સંધેની હવેની વર્તણૂક જોઈ મને લાગવા માંડ્યું કે તેઓ સજ્જન નથી. તે જગા પણ મારે છોડવી પડી. આ એક સહારો હતો તે પણ તૂટી પડ્યો. આ રીતે મુસીબતમાં દિવસો ગુજરવા લાગ્યા-આમ હું ત્રણ દિવસથી ભૂખે રહ્યો-ભૂખના કારણે મારું શરીર દિન-પ્રતિદિન લથડવા લાગ્યું.

એક ગલીમાંથી અથડાતો, ફૂટતો જઈ રહ્યો હતો કે એટલામાં કોઈએ ઉપરથી બારીમાંથી એ ચાર દિવસના સૂકા દુકડા ફેંક્યા. ફેંકતાજ હું અને એ ફેંકરાઓ તેના ઉપર તૂટી પડ્યા પરંતુ એ ફેંકરાઓ તો સુધીને તરતજ ચાલ્યા ગયા પણ હું એ ફેંકરાઓથી નીચ હતો. ન જાણે કેમ મને એ દુકડાઓ આવતા હતા. હું મારી આવી રિચતિ ઉપર

મનમાંજ હસી પડ્યો. એકાએક વરસ દના
 ટીપાંઓ પડવા લાગ્યા-હું દોડ્યો અને એક
 મુકાનના ઓટલા ઉપર થેંબો પરંતુ તરતજ
 મને ત્યાંથી કાઢી મૂકવામાં આવ્યો. ઇન્સાની-
 મનના દેવતાઓ એક મેલા વસ્ત્ર ધારણ
 કરનારને પોતાની ઉમળાઈ કાઢીમાં કેવી રીતે
 આસરો આપી શકે? ત્યાંથી હું એક ખાલી
 મુકાનના ઓટલે ઉભો રહ્યો. એક ખાલી
 વગદીવાળાને મારી તરફ આંખો કાઢતો. નેહ
 ત્યાંથી પણ ભાગ્યો અને એક ગ્રામના એથે
 હબો રહ્યો. તેજ સપથ એક મધુસ વરસા-
 દનો ક્રેટ પહેરી જતા દતો સાથે સાથે દંડીયા
 પણ ધ્રુવ રહ્યો હતો. ઠંડી હવાની લહેરીઓ
 તીરની જેમ શરીરમાં પ્રવેશી રહી હતી. તે
 વખતે મને અબર પડી કે હું પણ
 ઠંડી રહ્યો છું. શરીર ઉપર ફક્ત ક્રેટલા
 ખમીસના ટુકડાઓ મારી સભાળ લઇ રહ્યા
 હતા અને એક નિર્ધક વિચાર આવ્યો કે
 હાથા હું પણ પનયાન હોત તો રહેવા ગટે
 ઘર પહેરવા માટે સારાં ઠપકાં મળત પરંતુ
 હું તરતજ ચોંકી પડ્યો-મારા માટે તો આવું
 વિચારવું પણ એક પાપ છે. હું ઇન્સાન
 હતોજ ક્યારે-એ સુખ આરામ તો ફક્ત
 આદમના વારસદાર બની બેઠેલા પનયાનો
 માટેજ છે.

સત એજ વિચારમાં પુરી થઇ ગઇ.
 સત્કાર થતાજ તાવથી શરીર લયડી પડ્યું.
 એવું જણાવું હતું કે કોઇ મને પકડીને
 ગોળ ગોળ ફેરવી રહ્યો છે. છતાં હું આગળને
 આગળ ચાલતોજ રહ્યો. અદિં લગી કે
 એક ધર્મશાળાના દારે તરમર ખાંડને પડ્યો.
 અદિં એક માસ લગી પડી રહ્યો. આવતા
 જતા સુસાદરો લુખો સુખો રોટલો ખાઇ
 રહ્યા પછી આપી જતા અને ગારું સુન્દરન
 થઇ જતું એક ચીજ હતી કે જેને સદારે

હું છતી રહ્યો હતો અને તે હાથપંજર,
 જ્યારે મેં એક પાનસાળાની કુદાને મારું
 મેં હું આરસીમાં જોયું તો જોતાંજ મને મારા
 ક્યારે ધૂનઃ થવા લાગી-મને આવી રીતે
 દુન્યામાં જીવવાનો શો દક્ક હતો-મને આવી
 હાલતમાં જોઇ સોફા આદમની જાનને
 ચિંતારશે.

એક દિવસ મારી તાજીઆન સારી ન
 હતી અને હું ન જાણે કેમ જિવનથી કંટાળી
 ગયો હતો. એક નવી સુંદર મોટરકાર મારી
 આગળથી ગઇ. જેમાં પાછલી સીટ ઉપર
 એક કૂતરો બેઠો હતો-આમળની સીટ ઉપર
 સાહેબ બહાદુર અને તેગની મેમ સાહેબા
 બને બેઠેલા હતા...એ જોઇ મને જીવનથી વધારે
 ધૂનઃ થવા લાગી-આવી રીતે જીવવાની જરૂર પ્રજા
 થી હતી. કે જ્યારે અંગ્રેજોના કૂતરો મોટરમાં
 ફરે અને એક ઇન્સાન...નદિ દિન્દુસ્તાની
 કૂતરો કે જેને ધરની ઠેકાણે ખાવા માટે છોડી
 મૂકવામાં આવ્યો છે. અને એ જોવાની
 આશાએ કે મારી આ સારા વસ્ત્રો ધારણ
 કરનારાઓમાં કેટલી કિંમત અંકાય છે જે કે
 તેઓ મને કૂતરાઓ કરતાં નીચ સમજે-ગણે
 છે. હું દોડીને પાંખેથી પસાર થનાર એક પન-
 યાન માણસને વળગી-બેસી-પડ્યો. અને બેઠેલો
 -હું ઇન્સાન છું હુઝૂર...અને...તમે...તમે
 પણ તો ઇન્સાન છો...અને હું...હું...હું
 હુઝૂર...શું હું નથી...શું...શું...એ સિપદ-
 ઝોની વચ્ચે પકડાએલો જોઇ હું ચૂપ થઇ ગયો.
 શા માટે તેઓએ મોટરમાં બેઠેલા કૂતરાને
 પકડ્યો નદિ? પરંતુ મને યાદ આવ્યું કે તે
 અંગ્રેજોના કૂતરો હતો. અને હું હું એક
 દિન્દુસ્તાની તેઓએ અને ખૂન માર્યો. જ્યારે
 હું બાનમાં આવ્યો તો જોકે હું કે સડકના
 એક ખૂણામાં પડ્યો છું અને સોફા મારી
 તરફ જોઇને કહેતા જઈ રહ્યા હતા કે:-

“જુઓ તો ખરા જુઓ બીજા માંગવાં માટે કેવા પેતરા રચ્યા છે. મારી શક્તિ જવાબ આપી ચૂકી હતી હવે તો એજ દુઆ માંગુ છુ કે મૌત જલ્દી આવી જાય. પરંતુ સાથે સાથે એક વાતનો ડર હતો કે ‘કબ્રમાં પશુ ફરિશ્તાઓ એક દેવાન સમ દેખાતા ઈન્સાનને જગ્યા આપશે ? કે કાઠી મૂકશે ? જ્યાં મારી કોઈ જરૂર ન હતી એવી દુન્યામાં હું ફરી ધર ધરની કોઠરો ખાતો ફરીશ એની મને જરાયે ચિંતા ન હતી. કોણ હતું મારું ? જે મારી યાદમાં અશ્રુધારાઓ વહેવડાવશે ? મરી જમણ તો મારા દેહને મુનિસિયાલિટીની માફી મા નાંખી કોઈ જંગલમાં ફેંકી દેવામાં આવશે

અને.....અને.....પછી માસાફારી પક્ષીઓ જેવા કે ગીધ અને કાગડાઓ મારા માંસને ખાઈ જશે. આવા ચેકાર જીવન કરતાં તો એ ઉચ્ચીત છે કે મર્વા પછી પંખીઓના તો પેટ ભરાશે.....હીક રખ લડું છું. હવે તો એલાતુરે નથી ! ? !”

મારી કથની સાલગી લાઇ રહી પડ્યા. અને અશ્રુઓ સાથે બોલ્યા. “દુન્યામાં શું મરીઓને જીવવાનો દક્ષ જ નથી ? અને દક્ષ હોય તો આવો ? ધિક્કાર છે એવા સુધારકોને કે જો મરીઓની સલાયતાની બાંધો પોકારે છે. શુ સુધારકોમાં ગણાવવા માટેની એજ રીત કહેવાય ? મદારથી ઘોળા અને અદરથી કળા ! વાહરે આ દુન્યા !”

૦

ધી મુસ્લિમ સ્ટુડન્સ યુનિયન, રાંદેર.

અનોડ દીકાકાર અને પત્રકાર જનાબ ‘મુનાદી’ સાહેબના પ્રમુખપદે રાંદેર ઇસ્લામ જિમખાનામાં વાર્ષિક પરીક્ષાઓમાં કામચાખ થયેલા વિદ્યાર્થીઓને મુઆરકખાદી અને ઇન્આમે આપવાનો એક સમારંભ સજ્જદર યુનિયન તરફથી યોજાયો હતો. શેઠ મી૦ હાજી અહમદ ઇબ્રાહીમ નાના, શેઠ મી૦ ઇસ્માઈલ કાસિમ મન્સુર, એમ. એમ. પી હાજરફૂલના હેડ માસ્તર જ૦ આઝમ બપોરિયા અને અન્ય સંલગ્નિત અહસ્થોની હાજરી વિદ્યાર્થીઓના ઉત્સાહમાં વધારો કરતી હતી.

યુનિયનના એન, સેક્રેટરી જ૦ જી. એમ. અચરફે યુનિયનની કામગીરીનો આછો પરિચય રજુ કરી વિદ્યાર્થીઓને મુઆરકખાદી આપી હતી. ઇન્આમેની વહેંચણી થવા પછી જ૦ ‘મુનાદી’ સાહેબે વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ હુંકુ અને રસિક પ્રવચન કર્યું હતું કે જીવણીના સમયમાં પોતાની કૌમિતને નહીં બૂજવાનો અને જે સંસ્થામાં તેમણે કેળવણી લીધી હોય તેને વફાદાર રહેવાની શિખામણ આપી હતી.

હેડમાસ્તર જ૦ બપોરિયા સાહેબે યુનિયન તરફથી જ૦ ‘મુનાદી’ સાહેબનો આભાર માન્યો હતો અને તેમણે બનાવેલા માર્ગ તરફ વિદ્યાર્થીઓ વળે એવી વિદ્યાર્થીઓને અપીલ કરી હતી તે પછી જલ્સો ખેરે ખૂબી સયે પ્રત્ન થયો હતો.

Printed by:-Maganlal Mangaldas Patel, at the ‘Gangotri’ Printing Press
Kanpith, Khand Bazar, SURAT

Published by:-Azum Ahmed Esmail ‘Vahshi’ for Vahshi Sahitya Karyalaya,
M. M. P. Lane, RANDER.

બાતુઓ, બચ્ચાઓ જે ગ્રહસ્થાને લાયક

ઈંગ્લીશ તથા અમેરીકન
ગરમ, રેશમી, આટે સીટકા કે ફેબ્રી

કા
પ
ડ

ની વેરાયટીઝ માટે
અમારા સ્ટોર્સની વીઝીટ લેવા
બલામણુ કરીએ છીએ.

'GIVE AND TAKE' STORES

(HOURS FOR QUALITY FABRICS)

MD ALI JINNAH ROAD, SURAT.

LATEST IN —

- SUITINGS-SHIRTINGS
- LADIES DRESS FABRICS
- FURNISHING FABRICS
- FANCY CLOTH

RETAIL SELLING AGENTS

FOR CEPEA FABRICS

BRITAIN'S BEST IN LATEST DESINGS AND PATTERNS

عبدالحق

. शुन्यभांशी सज्जन करनार
 कायदे आलम
 जनाय सुहृद्भक्त अली जिन्नाह साहब
 गवर्नर जनरल, पाकिस्तान

રૂ. ૬૨ : મુસ્લિમ શાદી-જન્મ-મરાણ

શાદી મેટર ટાઇમસર ન મળવાથી આવતે અંક

જન્મ

૩-૪-૪૭ રહીમભાઈ પીરભાઈ-છોકરો મોહમદ

૬-૪-૪૭ કાસમ ઉરમાન-છોકરી મુમતાઝમીબી ૭-૪-૪૭ શુ મેહમદ અબ્દુરહેમાન-ઝાકરી
હમીદાબીબી ૮-૪-૪૭ ગુલામકાદર ઐયુમખાન-ઝાકરી ગુનામરસુલ ૮-૪-૪૭ હયાહીમ મોહમદ
પેદીવાના-છોકરો ઉમર ૧૩-૪-૪૭ આઝમ ઇસ્માઈલ શેખ-છોકરી હાશીમીબી ૧૪-૪-૪૭
અહમદ કાસમ લુય છોકરી ફરીદામીબી ૧૫-૪-૪૭ માહમૂદમીયા મોહમદ ઇમામ-છોકરી
રેહાનાબાતુ ૧૬-૪-૪, મોહમદ ગુલામ હુસેન શાહ-છોકરો ગુનામ હુસેન ૧૭-૪ ૪૭ મીયા
મોહમદ કાસમ મીયા-છોકરો ગુનામ રસુલ ૨૧-૪ ૪૭ ઇસ્માઈલ ઇબ્રાહીમ મનસુર કરામી
-છોકરી હવાબીબી ૨૩-૪-૪૭ હયાહીમ અબ્દુલ્લીન-છોકરો હાશિમ ૩૦-૪-૪૭ ઇસ્માઈલ
અ.મદ છોકરી ખદીજાબીબી ૧-૫-૪૭ મોહમદ આરેફ-ઝાકરો ગ્રેનુન આમેદીન ૩-૫-૪૭
અહમદ મોહમદ મદની ૭ આગમીયા-છોકરી અમીનાબીબી ૮-૫ ૪૭ શેખ અહમદ વઝીર
-છોકરો મેહમદ ઇકબાન ૧૦-૫-૪૭ ગુનામ મોહમદ વદની-ઝાકરો ૧૩ ૫-૪૭ હયાહીમ
ઇસ્માઈલ અફઝુ-છોકરો ઇસપ ૧૫ ૫-૪૭ બાબુખાન વતનીમીયા-છોકરી ગરીનાબાતુ
૧૬-૫-૪૭ મલેક હુસેન મોહમદ બારેટ-છોકરી ૧૬-૫-૪૭ ઇસ્માઈલ હાજી સાદેખ કુરેશી
-છોકરી સાબેરામીબી ૧૬-૫-૪૭ નન્દુ જમાત હસાઈ-ઝાકરી હાજરાબીબી ૨૦-૫ ૪૭
હયાહીમ અહમદ મુરાદ-છોકરી સારાબીબી ૨૨-૫-૪૭ હયાહીમ મદમદ-છોકરો ગુલામ
રસુન ૨૪-૫-૪૭ હયાહીમ હાફિઝ અહમદ છોકરી ફરીદાબાતુ ૨૮-૫-૪૭ કાતુ રહેમાન
-છોકરો (મરેથો) ૨૮-૫-૪૭ અદની ગુલામ હુસેન પીપરડી-છોકરી દવબીબી ૨૮-૫-૪૭
ગુલામ મુસ્તફા મેહમદ-છોકરો મોહમદ સશી ૨૮-૫ ૪૭ હુસેન ઇસ્માઈલ છોકરો ગુનામ
રસુન ૨૮ ૫-૪૭ હુસેન કાતુ છોકરો કાતુ ૪-૬-૪૭ આઝમ હયાહીમ ઇસ્માઈલ છોકરી
બીલકીસ ૫-૬ ૪૭ ગુલામ મોહમદ હાજી ફજ્જુ-છોકરી હુસેનાબીબી ૬-૬-૪૭ અન્નાસ
કાજમ છોકરી જોહરાબાતુ ૬-૬-૪૭ મોહમદ હયાહીમ હાદીયા-છોકરી ફાતમાબીબી ૭-૬-૪૭
હમીદખા ગુલાબખા-છોકરો હયાહીમ (જન્મ થયા પછી મરી ગયો) ૭-૬ ૪૭ ગુલામ રસુન
મમદુશાહ-છોકરી રેહમતબીબી ૧૩-૬-૪૭ સુલેમાન અહમદ અફઝુ છોકરો અહમદ
૧૪-૬-૪૭ ઇસ્માઈન ગુલામ રજ્જમ છોકરી મદીના ૧૫-૬-૪૭ ઇસ્માઈલ ઇસુફ પુ-છોકરો
યાફુઝ ૧૭-૬-૪૭ માહમૂદ હાજી ફજ્જુ-છોકરો મોહમદ ૧૮-૬ ૪૭ હુસેન રસુલ ઘરીટ-છોકરી
સારામીબી ૨૧-૬-૪૭ ગુલામ કાદર ગુલામ મુસ્તુફા-ઝાકરી રઝિયુનીસા ૨૨-૬-૪૭ અન્દુલ
હમીદ અહમદ હલીમ-છોકરી સાબેરાબાતુ ૨૪-૬-૪૭ અબ્દુલ કાદર અલી હયાહીમ-છોકરી
ઝોહરા ૨૪-૬-૪૭ ઇસ્માઈલ મોહમદ બાતલ-છોકરી સારાબીબી ૨૫-૬-૪૭ અબ્દુરહેમાન
અહમદ બપોરીયા-છોકરો મોહમદ ૨૭-૬-૪૭ ઇસ્માઈન હયાહીમ લામ-છોકરી રામીયામીબી
૨૭-૬-૪૭ અહમદ રહીમ મીયાબાન-છોકરો યફુઝ ૨૭-૬-૪૭ યફુઝ મેહમદ અલી મોદન
-છોકરી ખદીજાબીબી ૨૮-૬-૪૭ ગુલામ મુસ્તુફા લાખમીયા મુરદ-છોકરી દસબીબી
૨૮-૬-૪૭ કાસમ શુ મોહમદ હારયા-છોકરો મેહમદ અબ્બાસ ૧ ૭-૪૭ અબ્દુરહેમાન

[ટાઇપલ ૩ જુ]

અહા ઈદ આવી જશું ઇદગાહે!

જૂઓ આલમાંડી નિશા લાલી આવી, અને આન્યો આંદ વાદળ હટાવી
‘કિધરહે, કિધરહે’ થયો નાહો ચોપાસ, અને દેખ્યો બાળ શીશુઓ આવી,
આવી ગેલ માંડી વધ્યા માંહે માંહે,
અહા! ઇદ આવી જશું ઇદગાહે.

÷ ÷ ÷
અહા ઇદ આવી ને શું સાથ લાવી?
ખુશી સાથ લાવી, ગમી સાથ લાવી.
જલે દિપકો છે, ધનિકોને માળે,
નથી પાછ પૈસો ગરીબોને ફાળે,
ઉઠે આજ મિઠાનન - મહેલાત માંડી,
થયે વસ્ત્ર-ઝંકાર મહેલાત માંડી,
ભૂખે ટળવળે કો’ ગરીબ બાળકો છે,
ને વસ્ત્રો વિના કમ નસીબ બાળકો છે.
‘મુરાદ’ શી ખબર એ અન્નણ બાળકોને,
ખુશી ને ગમીથી અન્નણ બાળકોને.
આવી ગેલમાં જે વહે માંહે માંહે.
“અહા! ઇદ આવી જશું ઇદગાહે!”

મુરાદ કુત્યાનવી

આવાઝકી દુન્યા

સંભાળવનાર: 'એકાર'

કરાંચી તરફ દોટ શા માટે?

આજકાલ અઢારના મુસલમાનો કરાંચી તરફ જાયે લાઘવો. લૂટવાનો હોય તેમ દોડી રહ્યા છે. કરાંચી પાકિસ્તાનનું પાટનગર બન્યું એટલે સમૃદ્ધિ કંઈ આકાશમાંથી વરસી જવાની નથી કે બધા જઈને લૂટી લે સિધ ખેતી પ્રધાન દેશ છે અને સિંધુ નદીની નહેરો વડે તેમાં ચોખ્ખા, ધર્મ વગેરે પાકે છે; પણ ખીજ પ્રાંતોમાંથી તીડના ટેજાની જેમ ઉભરાતા મુસલમાનો પાકિસ્તાનને અપનાવવા જતાં અડકતરી રીતે સિંધીઓ પર આક્રમક ઉતારી રહ્યા છે. વહેપારીઓ, ઉદ્યોગપતિઓ, કે ખેડૂ તો એ દેશમાં જાય તે પહેલે પાંચ નવરા લોકો શા માટે જતા હશે.

સિંધની હાલત કેવી છે તે લાઈનિષ 'ઇન્કિલાબ'ના શબ્દોમાં કહીએ તો નીચે પ્રમાણે છે. 'ઇન્કિલાબ' લાહોરનું મુસ્લિમ પેપર છે એટલે તેના શબ્દોમાં વિશ્વાસ રાખી શકાય.

"આજ કાલ દરેક કરાંચી તરફ દિવસરત કરી જવાની તૈયારીમાં છે. કેટલાક તો કરાંચી જઈને થોડાક દિવસમાજ સીધાદોર યજ ગયા થોડા દિવસમાંજ એવા ધરાઈ ગયા કે પાછા વતનમાં આવીનેજ ટેકાણે પડ્યા. પાકિસ્તાનની રાજધાનીમાં પણ મુકતાંજ લોકો તેમનું સ્વાગત કરશે અને ધધા ધાધા કે રોજગારમાં સડકાર કરશે; પણ ત્યાં તો કોઈએ ધ્યાનજ ન આપ્યું. શેઠ યુસુફ અબ્દુલ્લાહ હારન બધેજ જઈને સિંધમાં આવવાનું આમંત્રણ આપી આવ્યા હતા; પણ જનારાનો કોણએ ભાવ પણ પૂછ્યો નહિ! ૧૨ ફુટ લાંબી ને ૧૦ ફુટ પહોળી એરડીનું માસિક ભાડું રૂ. ૨૦૦ લેવાય છે, અને યજી - ૧૫ હજાર રૂપિયા પાઘડીના સિંધ સરકારને તો નવી વ્યવસ્થા

સ્થાપવામાં અને પાકિસ્તાની સરકારની રહેવા કરવાની ચોક્કસમાં કરીય પુરસતજ નથી; ત્યાં બહારથી આવનારને કાચુ પૂછે! ખીજ પ્રાંતના મુસલમાનોનાં ધાડે ધાડાં જેમને સિંધીઓ ભડકી ગયા છે. અને કેટલાક જવાબદાર સિંધીઓ છોડ્યોક કહી રહ્યા છે કે સિંધમાં પ્રથમ હકક સિંધીઓનો છે." જે આ વાત સાચી હોય તો બહારના મુસલમાને એ દાસમાં કરાંચી તરફ દોટ મૂકી ત્યાંના મુસલમાનોને આક્રમક નાખવાની જરૂર નથી. પાકિસ્તાની સરકારની આર્થિક સ્થિતિ સુધરે, વ્યવસ્થિત તંત્ર ચાય, ખીજાઓ સગાવેશ કરવા જેગી જગ્યા મેળવે, ધર્મી ભલે જાય! લામણી સારી વસ્તુ છે પણ તે કંઈ પહેરવા, એકાદા, કે ખાવાના કામમાં આવતી નથી!

માણસાઈ!

ભાઈ શ્રી. ઉમાઈકર જોડિએ 'સરકાર' પ્રગટાવી, સ્વ મેનાણીએ 'માણસાઈ'ના દીવા પ્રગટાવ્યા; છતાં આપણામાં માણસાઈ આવી છે કે નહિ તેનું જાપ તો સમાજમાં, રસ્તામાં, કે વાણી વ્યવહારના દરેક પ્રસંગે ઉમઠે ને પગલે નીકળી રહેશે!

જુઓ આપણે ધક્કા ધક્કી કરીને જબરા હોણએ તો ટ્રેનમાં વહેસા છુસી જવાના અને ખીજા નબગાને હાસેલા મારીને બાજુ પર કરવાના આમ ટ્રેનનો ડોલ ઘેટાં-બકરાની પેડે સીચ્યા પછી કોઈ નવો મુસકર આજણામાં છુસવાનું કરે કે બધા તેને 'હાડ' કરતા કે જયકાં મારવાના "અહીં જગવા નથી, આમળા નવર!" "માળા જે હોય તે આંબજ પડતું નાખે છે!" "અમે ગરને, આજે જાને! વડાં જએ કહીં દય કે નાહક કા ફરિ મારતા દય!" આવી સુશીવાણી બધાથી તેનું સ્વાગત થવાનું. પેથો નરમ પ્રકૃતિનાં માણસ હોય તો આમળા વધે અને 'જવા સાથે તેવે' હોય તો ગમે

તેટલા વિરોધની પરવા ન કરતાં બંદરે બંધાડીને ધુરવાનોજ, અને લોકોને કોણીઓ મારીને કોણના પગ કચરીને કે ગમે તેમ કરીને જગ્યા કરવાનો જ એટલે પાછા પેસા ધુરકીયાં કરનાર આસામીઓ ડાહી માના દીકરા બનીને ફિલ્મીની વાતો કરવાના કે ‘યાર થેલ તો પંપીકા મેલા દવ !’ ‘અરે ! આતો સુસાદરખાનું છે !’ ‘સાંકડે સાંકડે માસોને કોઈ જગ્યા ક્યાં સાથે બાંધી જવાનું છે !’ અને પછી વધુને વધુ માણસાઈ ખીસવાની.

કેટલાક મોટા ઘાટે વાતો કરવા મડી જશે તો કેટલાક જગ્યા માટે ગાળાગાળી કરવાના ! વળી કોઈ વાળ હોબેશો ફેશનેબલ જુવાન દશે તો તે કોઈ જુવાનડીને જગ્યા કરી આપવા પોતે ઉભો થઈ જવાનો કેટલાક સ્ત્રીઓને દેખતાં અપરાધદોષ ન બોલવાની શીખામણ આપવાના અને ‘પોતેજ સ્ત્રીઓ તરફ જાડી આંખે જોવાના ! કેટલાક મોટા મંદાદામ જેવી વાતો કરવાના ને પડોશીનું છાપું તેને પૂછવા રિનાજ વાંચવાના ! પાન ખામને ગમે ત્યાં થુંકવું, મગફળીના છોડાં, બેરના કે જાળુના ફળીઓ, ફેરી કેળાંનાં છોટાં, બીડીનાં દૂકાં, ગમે ત્યાં નાક સાફ કરવું, કોઈ પણ માણસની સામે છાંકો ખાણી, ગળફા નાખવા, ગડેરીના ફૂંચા નાખવા, એ બધાં તો, જાણે ચર્ચા કલાસના કપાને શોભાવનારાં માણસાઈનાં તત્ત્વોજ છે !

રસ્તામાં ગમે ત્યાં લઘુશકા કરવા બેસી જવું, કોણના ઘરમાં અચાજ દીધા વગર હુસા જવું, કોણનો કામગી વાંચી લેવો, કોણની સાથે વાતચીતના તેની સાત પેઢીને છતિહાસ પૂછી લેવો, ટિકિટ લેવા માટે પગપડી કરવી, લાઇન તોડીને ખસ કે દ્રાખમાં ધુસી જવું, વગર જાણ પીછાણેજ પારકાની વાતમાં વચ્ચે પડવું મૂકવું, વગર પૂછ્યેજ કોણને સલાહ આપવા

લાગી જવું, સગીયામ રસ્તા પર નાનાં બાળકોને ‘છી’ કરવા બેસાડવાં, એ બધાં પણ આપણી માણસાઈનાં મનદેર લક્ષણો છે ! અમલદાર તાખાના માણસોની સામે નાકનું ટીચકું ‘ઉચ્ચ’ ચઢાવીને વાત કરે, મોટા મણાતા માણસો નાનારે સાવ છુપ્પુ સગાજીનેજ તેમની સાથે તેછોડે વર્તાય કરે, શેડીબા પોતાના નોકરને સાત મર્દા કે અચ્ચર જેવું માનવ પ્રાણી સગાજીને તેની પામે ગળ ઉપરાંતનું વૈત કરાવે કૌમ્યુનિસ્ટ કહેવાતા યુવાનો સામ્યવાદની વાતો કરે ને માણસ શેઠાની રક્ષા પર બેસે, પાડોશનાં ગરીબોને જાનની પોંડે દડેડે કરી દુરડે રોટલોય ન પરખાવે ને મોટાઓમાં પોતાની મેટાઈ બતાવવા બદલાહી કીનર પાર્કીઓ આપે, એ બધીય આપણી માણસાઈજ કહેવાયને !

માણસાઈનાં કંઈ ઢોલ થેડાં વગડતાં દશે ? પણ આજનો અનુભવતો એમ કહે છે કે માણસાઈ એટલે બેપર્ગા પ્રાણીઓ, રેશમે મટેશો સુંવાળો સ્વાર્થ ! યુનિવર્સિટીઓમાં, પુસ્તકોમાં આટ આટલી ‘સંસ્કૃતિ’ની, માનવતાની, માણસાઈની વાતો રજુ થઈ છે છતાં માનવ તો બિચારો માનવતા મુકજ બનવો જાય છે ?

માનવની એક પદ્ધતિ છે કે : ‘આદમીકો બી મવરસર નદિ ઇન્સાં હોના !’ તે યોગ્યજ છે !

શુભદાન !

શુભદાન એટલે કે એવી રીતે દાન કરવામાં આવે કે બીજા કોણને ખચર ન પડે ! સિપાઈઓ કહેવાના અનેદગારને શુભદાનો એક-સાર કરાવવા માટે મઠલ પાડુનો માર એવી રીતે મારે કે મારની નિશાની તેના અંગ પર જણાય અને ધારેલું કામ પાર પડે તો તે

શુભદાન કહેવાય! દિશ્મના ટીસ્ટ્રીખુટરો દિશ્મનો પ્રેસશો રાખી ઇન્ટરવરલમાં પેપરોના પ્રાતિનિધિઓને આદ-પાણી કરાવે એ પણ દિશ્મનો સારો રિગ્યુ લેવા બદલનું એક રીને-શુભદાનજ કહેવાય! તજાટીઓ કલાકો, કે અમલદારો પહેલી તકે તો સામેવાળાનું કામ ન કરતાં તેને ટાળીજ દે છે. પણ શક્તિ પ્રમાણે સામેનાળો નારતાપાણીનાં દોઢિયાં અ પે વાને શુભદાન કરે તો પછી તેનું કામ ઝટ થાય છે! સરકારી એક્ટ્રિસો અને કચેરીઓમાં શુભદાન કરવાથી ધણું ઝડપથી કામ કાઢી શકાય છે! પટાવાળાને પાવલી પકડાવે તોજ તે સાહેબ સાથે તમારી ઝટ મુલાકાત કરાવી દે. પણ જો તમે શુભદાન ન કરો તો “સાહેબ ખૂબ કામમાં છે, સાંજે આવજો!” “સાહેબની તબીયત સારી નથી કહે પધારજો!” “સાહેબ, ખૂબ ગુસ્સે થયેલા જણાય છે; એટલે કોઈની મુલાકાત લે એમ નથી!” આવાં અનેક બ્હાનાં, સાહેબની જાણ વિના પટાવાળો વહેતા કરી શકે છે! કાળાં બજાર પણ શુભદાનથીજ નબી રહ્યાં છે ને!

કોઈ શેડીઓ કાળાંબજારમાં લાખો કમાયા પછી ફોરજીના મહીરમાં જઈને એકાદ પૈસો ચઢાવે કે હનુમાનજીના મંદીરમાં જઈને એ પૈસનું તેજ ચઢાવે તે પણ શુભદાન કહેવાય! કોઈ એસેમ્બલીનો ઉમેદવાર પત્રકારોને પાર્ટિ આપે એવ શુભદાન કહેવાય ગવર્નેન્ટ! એક ઇંડિયા તરફથી કોઈ પ્રાંતિનિ સરકારને એવો ખાનગી પરિપત્ર મળે કે “ફૂલની ચળવળને જામતીજ ડામે!” અને પછી અમૂક લીડરોને મળે તે બ્હાનું કરીને ચોક્કિસો રાતો રાત ઝડપવા માંડે તો તે રાજદ્વારિ શુભદાન કહેવાય! અપન્ટુ-ડેટ રીતે પ્રેમમાં પડતાં પહેલાં પ્રેમિકાને સાડીઓ, પદ્મ, પાઉડર વગેરેની ભેટ આપવી એ પ્રેમનું શુભદાન કહેવાય! એને અંગણી સ્ત્રી પર એકાએક આશંક પડી જનારને

તે સ્ત્રી સેકંડેથી વધારી લે તે પણ શુભદાન કહેવાય! એકાએક કોઈના પર છરીથી લુગલો કરવો પર કોમના અનરૂપા રાહદારી પર એસીડ કે બોમ્બ ફેંકવો, રાતોરાત કોઈના ઘરને આગ લગાડવી એ બધાં કામો શુભદાન કહેવાય! કારણ કે એ બધું કોમી લીડરોના શુભ ઉદ્દેશોનુંજ પરિણામ હોય છે! એક તો વદન ખૂબસૂરત હોય અને વળી આંખોમાં અંગન આંજી ટાઈ સ્ત્રી નેત્રપદ્મથી તે આંખોની વિદ્યા અનુભાવે તો તે પણ શુભદાન કહેવાય!

કોઈ પહેવારી દિલ્હાં કાળું બજાર કરીને લાખો કમાયા પછી દજ કરતા જાવ, અને પછી ત્યાં મરીઓને થોડા ધણા પૈસા વહેચે તો તે બહેરમાં વહેચ્યા છતાં શુભદાન કહેવાય! પ્રેમનું મોપાણું ટૂટી ન જાય મટે અગાઉથી અર્થકટોલનો કોર્સ પરમાં લાવીને રાખવો એ અર્થકટોલનાં આધનો પાછળ કરેલો અર્થ પ્રેમનું શુભદાન કહેવાય! કોઈ પરીક્ષાને ત્યાં ઉમેદવારને આપ કરીનો કરંડીઓ મોકલાવીને છોકરાની પરીક્ષાની નોટમાં પાસમાર્ફ ચૂકાવે નેવ વિદ્યનું શુભદાન કહેવાય! ટ્યુશન ન રખે તે વિદ્યાર્થીઓને વાર્ષિક પરીક્ષામાં નાપાસ, અને ટ્યુશન રાખનારને પાસ કરનાર શિક્ષકો પણ એક રીતે ટ્યુશન નહિ પણ વિદ્યાનું શુભદાનજ મેળવે છેને? રેલ્વે સ્ટેશનપર ફૂટના કરંડીઓમાંથી પોટરો કે ખીજા કોઈ સ્ટેશનના આમુઓ ફૂટ કાઢી લઈ તેને સ્થાને છાંટાળા ગેટવી દે એ પણ રેલ્વે ખાતાનું શુભદાનજ કહેવાયને? ચર્કલા-સનો પેસેન્જર એક બે રૂપિયા આપે તો તેને સેકન્ડ કે ફર્સ્ટ ક્લાસમાં ગેટવી દેવાનું પરીપકારી કાર્ય ગાર્ડ કરે તો તેવ શુભદાનનોજ પ્રતાપ કહેવાય! રેસીડિંગ અને માપબંધી ખાતાં તરફથી અનેક કેસો થાય છે; પણ તે કે કેસો અધવચ્ચેજ એંગળી જાય છે, એનું કારણ પણ શુભદાન હોય છે!

‘આસી’ લખનવી.

પ્રત્યેક સાહિત્યની તવારીખમાં એક એવો સમયવેપથ આવે છે કે જ્યારે આમ વર્ગની મરતી અંતિમ અવનતિ પ્રતિ દેરાય છે— ઉર્દૂ—સાહિત્યની તવારીખમાં આ સમય ઇ. સ. ૧૮૫૭ના બળવા અને ઓગણીસમી સદીની આખરી સુધીનો હતો, અને હકીકતમાં તે સમયે આમ વર્ગની મરતી એટલી બાજારી બની ગઈ હતી કે ધણી ઉચ્ચ વર્ગીય લોકોએ ઉર્દૂ—શાહીને દુરથીજ સલામ કહી, દિમાગમાં ઝેર વસ્યું હતું, કશો પ્રયત્નની કવાશ અને ‘બાન’ના દીવાનના કાવ્યોથી શુંજ રહ્યા હતા. હુંકમાં એટલું કે શાહીની દુવા ધીમી પડી હતી. પરંતુ ઓગણીસમી સદીના છેલ્લા અંતર્યાય ભાગના સમયમાં કેટલીક નોશીરી વ્યક્તિઓએ મરતી, મજાકને હીક કરવા બહાર પડી. જેઓએ પોતાના હેતુમાં સફળતા મેળવી, તેમના નામો ઉર્દૂ સાહિત્યની તવારીખમાં સોનેરી અક્ષરોએ લખવા કાબિલ છે. આજે તે વ્યક્તિઓમાંથી કેટલાક આપણામાં બાકી રહી ગયા છે, પરંતુ મોટે ભાગે તેઓ મૌતના આગોશમાં કબરના પોદી ગયા છે. જે વ્યક્તિઓ હજી સુધી આપણામાં મૌજૂદ છે તેમનું જીવન અને મરણ બંને સમાન થઈ પડ્યું છે. તેઓમાં સમયની સાથે કદમ ગાંડવાનુ ચેતન નથી રહ્યું, પરંતુ રંજ તો તે વ્યક્તિઓ માટે થાય છે જેઓમાં એ ચકિત હતી, પણ મૌતના જાણિમ હસ્તોએ જમને અમારી કનેથી ઝીનવી લીધા છે. મૌલાના અબ્દુલબારી ‘આસી’ સાદિબની ગણતરી એવીજ ચંદ વ્યક્તિઓમાં થાય છે જેઓમાં સમયની સાથે કૂચ કરવાની શકિત હતી.

મૌલાના અબ્દુલ બારી ‘આસી.’ હાથર મુકામે જન્મ્યા મીરતમાં ઇ. સ. ૧૮૬૨માં પૈદા થયા, આ તે સમય હતો જ્યારે પૂર્વની

સંસ્કૃતિની રૌશની દિન પ્રતિદિન ઝાંઝી પડી રહી હતી અને વિદેશી સંસ્કૃતિ પોતાના કદમ જમાવવા પ્રયત્નો કરી રહી હતી, તથાપિ ઉચ્ચવર્ગીય લોકોના યુદ્ધોમાં બળવા પહેલાં સારી રૌંધ દેખાતી હતી. પંદર વર્ષની વયે ‘આસી’ એ સગવળા રિવાજને અતુસરી અરળી અને ફારસી ભાષાઓનું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું—હદીસ અને બીજી દીની કિતાબોનું બહોળા પ્રાણ્યમાં વાંચન કર્યું.

ત્યાર પછી વૈદિક જ્ઞાન પ્રતિ દ્રષ્ટિ કરી, એ સમયે હકીમ નવાબખનના જ્ઞાનની વાતો ખાસ અને આમ જનતાની જીમે ખેલતી હતી. મૌલાના ‘આસી’ આપા બુદ્ધિશાળી વિદ્વાન ઉસ્તાદના શિષ્ય બની ગયા, લાવક શિષ્યની બુદ્ધિ અને કાબિલિયતે લાગુ ઉસ્તાદના હૃદય-સન પર રચાન મેળવી લીધું, અને યોગજ સમયમાં નુરખાઓ લખવામાં પ્રવિણ થઈ ગયા. ‘આસી’નું બુદ્ધિ-આત્મ ‘કંઈક એવું’ હતું કે જેવાવાળા દિગ્ધર્મ જતા. આપને નુરખાઓ યોજવાના કાર્યમાં વંચુ એકામતા પ્રાપ્ત ન થઈ શકી તેથી ઇ. સ. ૧૯૦૮માં શાહજહાંપુરની અંગ્રેજ હાઇ સ્કૂલમાં ફારસી-શિક્ષકની નોકરી મેળવી લીધી. સ્કૂલનું જીવન યોગ સમય માટે એકલક્ષી રહ્યું, પરંતુ જે માનસિક આરામની તેઓ તલાશમાં હતા, ન મેળવી શક્યા, એટલે એ નોકરીને પણ છેલ્લાં સલામ પાઠવી જહાંનાબાદ પ્રતિ રખ કર્યું. તે સમયે મૌલાના મુહમ્મદ અલી દિલ્હીથી ‘દમદદ’ કાઢતા હતા, મૌલાના ‘આસી’એ ‘દમદદ’ના તંત્રી-મહાજમાં પ્રવેશ કર્યો અને મરદાર લેખક ‘જલિમ’ દહેલી સાથે કાર્યમાં પરીવાયા, પરંતુ યોગજ સમય પછી દિલ્હી રાજદ્વારી રિયતિએ પડ્યું ફેરવ્યું. ‘દમદદ’ પત્રની રિયતિ નબળી પડવા લાગી ત્યાં સુધી કે ઇ. સ. ૧૯૧૪ના પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ સમયે ‘દમદદ’ પત્ર તલન ખેસી ગયું. દિલ્હીથી આવી રીતે માયુસ થઈ પાછા ફરેલા

‘આસી’ સાહેબે લખનવ પ્રતિ નિહાળ્યું. ઔષ્ધ પ્રાંતની અવનતીની વેરાન વસતે આ નવા આંગતુકની દ્રષ્ટિમાં સ્થાન લીધું અને તેઓ મરણ પર્થત નહિ પણ મરણ પછી પણ તેજ ઝમીનની આગેશમાં સ્થાન લીધું.

લગભગ ઈ. સ. ૧૯૧૪ની વાત છે, કે ‘આસી’ રસ્તે જઈ રહ્યા હતા, તે વેળા એમના મોઢેથી નીચેની કંઠીકાઓ સરી પડી.

“અરે તુમને ઝખ્ખી કિયા દિલ હમારા;
બળા તીર મારા, બળા તીર મારા.”

‘આસી’ને ધડીલર માટે એમ લાગ્યું કે તેઓ ‘દાગ’ ‘અમીર’ અને ‘જલીલ’ની તદ્દન નિકટ છે. એમ કહેવામાં આવે છે કે તેઓ દામના શાગિર્દ હતા. પરંતુ પસંદગી અને અનુકરણ શૈલીમાં તેઓ ‘અમીર’ની વધુ નિકટ હતા. આને લીધે કદાં તેઓ મિર્ઝા ‘નાસિખ’ તો કદી ‘હાલી’ સાહેબની શૈલીમાં શાહરી કરતા, તો કદીક ‘દાગ’ના રગમાં રંગી દર્ધ ‘શાહરી’ના મૈદાનમાં પ્રગતી કરી. ક્યાંક ક્યાંક તેઓ મિર્ઝા ‘માલીશ’ને મનુસરી ફારસા શૈલીને નિજની શાહરીમાં સ્થાન લીધું અને પોતાની શાહરીને વધુ શોભાવવાનું બનાવી. આથી તેઓ ફિદ્લ્-ફીને વધુ મહત્વ આપી શક્યા નહિ. નીચેના ચંદ્ર અસ્પર્શ એજ રંગતની પ્રતિનિ કરાવે છે. “અહરે વહાએ હોસ્ત બજ લેકિન અથ નદીમ; કચ્ કરે હર કે જૂલ ગયા આરમાં મુએ.”

*

“હમે ન વાકિદ રસ્મે ચમન થી આસિયાં વાલો;
ફલકસે અહરે લે લેતે તો ફિકે આસિયાં કરતે”

*

“દસ્તે અદમસે વહશત લાઇ હૈ સૂએ હસ્તી;
દાનો જહાં હમારે રહે હમે પળે હંચ.”

+

“છોળાહી કયા હૈ લૂને વાલોને મેરે પાસ,
એક ઝિદગી હૈ, સો વોહ કઈ દિનકા ઓરે હૈ.”

+

“સમઝ તો લી હૈ દુન્યાકી હકીકત;
મગર અથ અપના દિલ બેહલા રહા હું.”

‘આસી’ માનતા હતા કે ‘શેઅર’ ચાહે કોઇ પણ શૈલી પર હો, પરંતુ કહેવાની ‘ઠળા અને વકતવ હોવું’ જરૂરી છે. શાહરી વિશે આવા હૃદય ખ્યાલો ધરાવ્યા છતાં કેટલેક રચણે એવું માન્ય પડ્યું કે તેઓ ખુદ એ વિચારોને અમલી રવરૂપ આપી શક્યા નથી. એટલેજ કેટલાક શેઅરોમાં તે બેહોશી અને તરસીનતા નથી દેખાતી જે શાહરીની જાન છે. પરંતુ તેને રચણે ધીમી અને બગી ગયેલી દદ લાગણી ચોક્કસ દર્શિત થાય છે, અને શાહરીના શોખિનો એથી અસર મૂકત નથી રહી શકતા, એમની શાહરીમાં ક્યાંયે સસ્તા જગજાતો અને હલકા વર્ણનો નથી દેખાતાં, ચોખ સખ્દ પ્રયોગ, કહેવતોની છૂટછાટ, વિચારોની હૃદયતા એ એમની શાહરીના આકર્ષક તત્વો છે. માટે આગ કહેવું બે હું નથી કે ‘આસી’ની શાહરીમાં એવી કોઇ વસ્તુ નથી જે શોખ રચના અને સુંદરતા પૂરવાર કરતી ન હોય. તેઓની શાહરીમાં ઉપથી આસિવતો જારી છે, પરંતુ એક વાત ખટકી રહી છે કે તેમની શાહરીમાં તરસીનતાનો એહસાસ નથી કે જે બીજાને એકાગ્ર બનાવી શકે, આથી એમની શાહરીની અસર હૃદય પર એવી રીતે થાય છે, જે જુલકાળની ઝાંખી યાદગારો ઘની હોય. દાખલા તરીકે એમના એક શેઅર, જેમાં અતિમ દરજ્જાની બેહોશીની તરસીર જે એમની ગમ્મસ-પ્રિયતા અને ઠળાનો અમ્હેા નમ્નો છે. “અપની દાલનકા કુછ એહસાસ નહી હૈ મુઝકો; મૈને ચોરોસે સુના હૈ કે પેરશાં હું મંચ.”

ખીજ એક જગ્યાએ તલ્લીનતાનો નકશો, કળાની દ્રષ્ટિએ ઉમદા છે—

“અપસાબી ઇતિફાક મુજે બારદા દુવા,
ઉન્સે મિલા, ઉન્હીકા પતા પૂછતા દુવા.”
એ વિષયમાં ખીજ થોડીક કડીકાઓ નવે મુજબ છે—

હસ સાલ દસસે ગુસ્તમે ઉજળાથા બનતે બનને,
રહેના તો આશિયાંકો અપ એક સાલ હેતા.

+

“કડી” સે દુ’કડે લાદે દમે બી અપ ગુસ્તેતર,
થેલ જિંદગી જો ગુઝર જાએ મુસ્કરાને મેં.”

+

“મતાએ જિંદગી કે દેનેવાસે ચે તો સમઝાદે,
કે ઇતના બોજ સરપર રખાકે લે જાના કદાં હોગા.”

+

“શોયા મામૂર એ હરતી કી હલસે બગદ ચૂકી,
ફેક ફું દો ચાર અરે” અપને વિરાનેસે કયા ?”

‘આસી’નું વ્યક્તિત્વ એમની શાછરીમાં દર્શિત થાય છે, એમની કળા આ રચાને અંતિમ કલાએ પહોંચેલી માન્ય પડે છે.

“ટૂંચ કર અદલે બદાંકી બે રૂખી તોરે બગેર,
હંસ રંદાહું આજમે” પહેલી દસા તોરે બગેર.”

+

આઝુદાસે, અફસુદાસે, દયરાંસે, રહે દમ,
તુમ મિલબી ગએ ફિર બી પરેશાંસે રહે દમ.”

+

“મેરા હોરે મુઝિરતા બી યૂંકી ગુઝરા દે અપ દમદમ,
બના રખાયાં એક સરત મુશીકી શાદમાં કયા યા.”

‘આસી’નું જીવન ‘શાની’ બદાયત્વી જેમ દર્દ અને વ્યથાથી ભરપૂર ન હતું—છતાં એટલું ચોક્કસ કે કુદરતે તેમને એક વ્યથિત દુઃખ અપ્યું હતું, ‘આસી’એ બિરુદ નિઃસંકોચ આન અને વચલા પર્યના દુઃખ અને વ્યથા પેઠ કરી જેથી બધી વેળા એમની શાછરીમાં

દુઃખ અને કડવાસાજ દેખાય છે. એક મીઠું દર્દ હજારી વ્યથા અને ખામોશીનો એકસાસ છે પરંતુ તે પોતાની જિંદગીથી મગર ન થયો જેનો પડ્યો તેની શાછરીમાં પડે છે. રદા બરકે તપાંસે સાબેકા તકદીર મેં ઇતના કે અપ અપના નરીમન દમ બનાતે હું ચાકરેંગે.

‘આસી’ પ્રણયની વાતોમાં પણ નિજના વ્યક્તિત્વ પર દ્રષ્ટિ રાખતા અને એથીજ પ્રેમીકાની પ્રેમ દ્રષ્ટિ, એની પરેશાનીના એક-સાસને દૂર કરવા કરતા રંગ પર નરતરનું કાર્ય કરતી.

“ફિરબી મેરે દીદએ દિદાર જુ કા કયા ઇમાજ
ફર્ક કરલીછયે કે જન્કા એક સલામ આલી ગયા.”
કયા પોદ હો સકતા હે મેરે ચોક પીદમ કા બદીલ,
મેને ચદ માના કે ઉન્કા એક પયામ આલી ગયા.

દને એમના તે કલામ પ્રતિ દ્રષ્ટિ કરીએ કે જે અર્દો ખાસ કરીને ‘મીર’ અને ‘દર્દ’નું મુલાયમ અને વ્યથિત જવન હવાપેશું છે, એવું લાગે છે તેઓ ખુદ એમની સાથે દળી મળી ગયા છે. ‘આસી’ની શાછરીનું વાચન કર્યા પછી એટલું માની શકાય છે કે શાછરીનું કર્તવ્ય એ છે. કે સાદિત્વ અને જીવનની વાતોમાં તે દ્રષ્ટાંતોને લે જે વર્તમાન અને જૂતકાળની હૈસિયતથી મદદ ન હોય. ‘આસી’ના કલામ ‘મીર’ અને ‘દર્દ’થી જો કે વધુ સુપરેલા છે છતાં તેમાં દર્દ અને વ્યથા સંપૂર્ણ પડે છે.

“કોજ ઉનકો હમારા પાસ નદિ જો ચાદતે
દે કેદ જાતે હું,

દમ મુન્તે હું, સર ધુન્તે હું. મુંદ તકતે હી
રદ જાને હું.”

x

‘બેતાબસા કિરતા હે કષ રોઝમે ‘આસી’
બેચારને ફિર તુમકો કહી દેખલીયા હૈ.”

✕

‘ખુશગયા દુન્યા પે રાઝે દુસ્તો ધરક,
વોહ હંસે મુઝકો પસીના આ મયા.’

+

‘એક હાલત પર ન રહને પાયે દિલકી દસરતે,
તુમને જાણ દેખા, નએ અદાઝમે દેખા મુઝે.’

✕

‘મેરા હાલ પૂછા મેરી ખાત માની,
તવજજહ ધનાયત કરમ મદરખાની;

✕

‘નજર નીચી અરક આપા હુવાસા,
મિલાબી વોહ તો શરમાયા હુવાસા.’

✕

‘હાસે દિલ ઓર ધક લખી સાંસ,
એસા હાલ ધત્તા મુખતસર તૌઆ.’

‘આસી’ ઉપર કહ્યું તે મુજબ અનુકરણની અત્યંત શક્તિ ધરાવતા હતા-પરિણામે તેમની મજલમાં દરેક શૈલીના અશ્વાસ જોવામાં આવતા. કયાંયે ખાસ શૈલી દેખાતી નથી, પરંતુ તેઓ અનુકરણ પ્રતિયધુ લક્ષીય હતાં જેથી એમને કશો દોષ એ થયો કે પુરાણ રંગને પોતાની શાહરીમાં એવી રીતે રચાવ આપ્યું કે જાણે પોતાની જ શૈલી હોય. પરંતુ એમને તેટલો પૂરો સંતોષ ન મળતાં, સમયની માગને પિછાણી જેના પરિણામે ઉર્દૂ શાહરીમાં એમનો દરજ્જો અન્ય શાહરીથી ઉચ્ચ રહ્યો. પરંતુ અનુકરણ શૈલી વખાણવા પાત્ર નથી, અને એ જ શૈલીએ ઉર્દૂ-શાહરીનું રચાવ નીચું કર્યું; અને તે પોતાને પણ હાનિ કરી નીવડ્યું. એટલે કે જમાનાની સુધારણાએ એમણે પોતાની શક્તિએને દુબલ કર્યો, એને કેટલેક સ્થળે એવી પણ શૈલી ઇખ્તિઆર કરી,

જે પ્રતિ એમની લખીયત ન હતી-એટલે જ્યાં એમણે ‘મીર’, ‘સોઝ’ અને ‘દર્દ’ની શૈલીનું, અનુકરણ કર્યું-સોઝ ‘સોદા’નું પણ—

‘ઉફ વોહ આગમે મુદખખતકી નિગાહે મદહોશ,
હમાં આફત, હમાં આરત, હમાં તુફાં, હમાં બેશ.

✕

ઉસ તરફ વોહ નિગાહે હોશ રૂઆ ખાદહ ફરોશ;
મસ તરફ ઝોકે વફા, મૈયને હમાં બરદોશ.

✕

વઅદ્યે દોરત હે તારીકી એ મુશકમિશમે,
ઓર મેરે આલમે દયરત મેં ન ફરહ હૈ નદોશ.

આ છે ‘આસી’ લખનીની કાવ્ય શક્તિ જેણે કઠિન રહો પર શાહરીના ઝરણા વહાવી દીધા. તેમના ‘દીવાન’માં ઉપર મુજબની મજલો બહોળા પ્રમાણમાં છે જેમાં મળતો આધાર રદીફ પરજ છે અને જે પોતામાં પૂરતું કવિત્વ રાખે છે એમની શાહરીમાં દિલ્લી અને લખનવ બનેલી ખાસ પ્રકારની શૈલી પરંપરા હસ્ત મેળવી ઉમેલી માલમ પડે છે. પોતાના વ્યક્તિત્વ અને દેસીયતની દ્રષ્ટિએ પોતાના માર્ગ પર તેઓ એકલા દેખાય છે. તેઓએ ઘણી વેળા જૂતાજાની રિશૂતિ, વર્તમાનની બેચેનતા, અને ભાવિના વિચારમાં રચ્યા પચ્યા માનુષ પડતાં, પ્રાચીન શાહરીની એક એક શૈલી એમના કણ્ઠમાં ગૂંચ રહી હતી પરંતુ તેથી શું ધર્મ થયે કે તેમના જમાનામાં ખીન રાજાની માંગ હતી.

આજનો સાહિત્યકાર એમ માને છે કે ‘આસી’ જ પોતાની મજલોમાં મજેદાર અને બેહોશ કરે એવી પસંદગી અને એકસાસ, પોતાની કવિત્વ નિખાલસતા ને નિજના મિથ સંસારમાં રચાવ આપી શકવાના હકદાર હતા.

✕

અનુવાદિન : મુરાદ કૃત્યાનવી

ગાંડી !

એમ. કે. મનિયાર.

ખી. એ.

વિધવાનું જીવન એટલે મરેલું જીવન. કારણ એનો જીવન-પરવાનો ખોવાઈ ગયા પછી એને જીવવાનો અધિકાર નથી રહેતો. ને એમ અધિકાર વિનાનું એનું જીવન મૃત્યુ જેવું જ હોય છે. તુલસી બપોરે ચાણસમજી બાળા હતી બપોરે તેને લગન જેવી સંસ્થા જગતમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેની પણ ખતર ન હતી, ત્યારે તેના માતૃપિતાએ તેને એ સંસ્થામાં બેઠી દીધી હતી.

તુલસીના સાસરામાં માત્ર એક સાસુ સિવાય ખીજી કોઈ ન હતું. સાસુને મોતનો ભય નિલ સતાવ્યા કરતો. ક્યારે વગરાજ તેને નિપ્રાણ કરી દેશે તેની તેને ખાતરી ન હતી સાધારણ તાવ કે માંથાનું દર્દ તુલસીની સાસુને મોતના લગ્નથી ધ્રુમળી ચૂકતાં એ ખીજમાં તેણે પોતાના બાળકને તુલસી બેઠે ઠેકાણે પાડી દીધો. લગનની અંશ પુરી થતાં મૃત્યુ બંધે આવે એવી કલ્પનાથી. પરંતુ કલ્પના ભાગ્યેજ ખરી પડે છે લગન પછી તુલસીની સાસુનું મૃત્યુ તો ન આવ્યું પરંતુ તેનો પુત્ર એકાદ વરસના ગાળા પછી યગના દૂર ઠોકતો ઠોડો ગયો. મોતથી ડરતી માતા એમ પુત્રના મોતને ધ્રુમળે કાળજે નિહાળી રહી.

આમ બાળપણમાં બપોરે તેણે વિધવા શબ્દ પણ નહોતો સાંભળ્યો ત્યારે તે વિધવા બની. છતાંય તે તો એ શબ્દથી અજાણજી રહી અને દરતાં દરતાં રાતો સાળુ પહેરી લીધો. વિધવા થયા પછી પણ તુલસીના જીવનમાં તો કશો ફરક પડ્યો નહિ તે તો પહેલાંની જેમજ દરતી રમતી ને ગાતી.

પણ લોકોએ તો તેની નિર્દોષતાને ધ્યાનમાં લીધા નિનાજ કદી દીધું તુલસી ગાંડી હતી.

પણ તુલસીનું ભાગ્ય દંડ બે ડગલા આગળ જ હતું. તુલસીને સદારા રૂપ તેને એક માતાજ હતી. તુલસીના કૂટેલા ભાગ્ય ઉપર આંસુ સારનાર તેજ એક હતી તે પોતે આંસુ સારતી પણ તુલસીની આંખમાંથી તે કદીય આંસુ પડવા ન દેતી. લોકોને મન તુલસી બંધે વિધવા હોય. ગાંડી હોય, પણ તેને મન તો પેટની દીકરી જ હતી. પણ તુલસીના રેતળ જીવનમાં એ સિતળ છાયા રહેવાને સર્ગમંદ્ર નહોતી. તુલસીની માતા એકાએક સનેપાતનો ભોગ થઇ પડી અને તુલસીની છાયા ઉડી ગઇ વિધવા તુલસી હવે આ વિનાની થઇ. દુઃખમાં વધુ દુઃખ પુરાયુ. માતાના મૃત્યુ પછી તુલસી દત્તભાગી છે એવી લોકોની માન્યતા વધુ દંડ બની, પણ નાની તુલસી દંડ એ બધું સમજતી ન હતી. સમજ્યા જેટલી તેની વય ક્યાં હતી !

અને થોડા વખત પછી તુલસીના દુઃખમાં વધારો કરવા તેને નવી મા આવી.

તુલસીના શરીર પરની બાળવયની રેખાઓ હવે જૂંસાતી જતી હતી ને એ જૂંસાયેલી રેખાઓ ઉપર કલાકાર કોઇ નવા જ રંગ પુરે તેમ તેના દેહ ઉપર ચૌવનની રેખાઓ દેરાઈ. તુલસી હવે જીવનનો રંગ બેતાં અને પારખતાં રીપ્પી ગઇ હતી એ જ્ઞાન થયા પછી તેને ખીન્ને જ માર્ગ લીધો. તેણે તો ધર્મ કર્મમાંજ પોતાનું મન પરોવ્યું એ માર્ગેજ તેને કંઈક સાંત્વન મળશે એમ તેને લાગ્યું. તેનો નવરાસનો સમય હવે ધર્મધ્યાનમાંજ જતો. પણ લોકોને તો તુલસીની એ ધર્મ પરમણુતામાં પણ ગાંડપણ જ લગ્યું.

તુલસીની નદી માં લક્ષ્મી બહુ તામસી રવભાવની હતી. તુલસીનો વાંક ન હોય ત્યાં પાન તેને વાંક જણાતો. લક્ષ્મીના શબ્દો તુલસીનું હૈયું વિધતા પણ તુલસી એ બધું મુઠે મોટે સદી લેતી. કારણ તુલસી હવે જાણતી હતી કે તે વિધવા હતી અને વિધવાએ સધ-ગુંજ સદન કરવું જોઈએ. એટલે તે સધગુંજ સદેના પ્રયત્ન કરતી કોઈ કોઈ વાર લક્ષ્મી તુલસીના દેહ પ્રતિ જોતી તેના દેહમાં ધધ ગદેસા ફેરફારને તે જોતી ને સદાનુમતિના શબ્દો માત્ર મનમાં જોતી. 'શું' કરે ફટેક બાગે જગતી, નદિ નો આવો કમળ જેવે, દેહ કાંઈ કાદવમાં પડ્યો રહે !

એવામાં લક્ષ્મીને ખોલો ખુલ્લો પ્રયત્નો દીધેલ આવી ચડ્યો. લક્ષ્મીને ધણે ખરો સમય હવે જાણકની સભાગમન જતો ધરનું પાનું કાગ હવે તુલસીનેજ કરવું પાનું તુલસી જાણકને જોતી. જાણક રમાડવાનું તેને મન ધનુ. બાહ બહેનનો વદાસ તેના દૈવામાં ઉભરી આવતો પણ લક્ષ્મી તેને જાણક પામે જવાજ નહોતી દેતી. ગાંડી કપાક જાણકને તુલસીની હરી જેમ એ બીકે.

તુલસી મનમાં ને મનમાં મુઝાતી નાના બાળને સ્નેહો તે જોતી. બાળને ઉઠાવી ડાબી સરસો ચાંપી રમાડવાનો ઉત્સાહ તેના દૈવામાં ચર્ચ આવતો ચુ'જાંચી બાળના માલને બીજાની દેવાનો વિચાર સતો, પરંતુ લક્ષ્મી સદાય બાળકની એ કી જરતીજ રહેતી. આજ તુલસી બાળને રમાડવાના કોડથી વચીન રહેતી તેનો ઉત્સાહ અંદરને અંદરજ મરી જતો. એ વખતે તેને ગાંડપણ સાહવું. પરંતુ તેનાથી શું ધમ થકે તેમ હતું ? તેને વિધવા બનાવી. ગાંડી બનાવી અને એ બધા વચ્ચે તેનું જીવન

ઈદ !

ફુગ અને ઈદ દિવસમાં લાવે છે; ફુદયા મારી જે સનાવે છે. કોનું ઉજવી રશું છે આનંદને આદ ! કોની તે છાં આવે છે ?

૨

આશાઓ દીલ તપ્પી દયાનીને વેદના દિલ મદી જગતીને. મુનઃ ચાલી જશે તમે જે જો, છદ મારી ફરી તે આવીને !

૩

ધનિઓ અંતરે મગતી જશે; સંકરો મુઝને તે અપવી જશે. છાયા દીવી ન મે કદિ મુખની, ત્યાં તો આવીને છદ ચાલી જશે.

૪

આમ જીવનમાં તે લગતી અને; મુખ તપ્પી આશાઓ બનાવી મને. હાથ ! શું દષ્ટ જશે વળી "ખામોશ" છદ આવી અને સનાવી મને ? !

“ખામોશ” કુતિયાજીવી

કચાક મળું. એ બધું કોના પાપે ? જવાજમાં તે લાગ્યને ફૂટતી અને દિવસો વિતાવતી.

●

એક દિવસે લક્ષ્મી જવારે પર કામમાં પરોવઈ હતી, ત્યારે તુલસી જાણકના પ્રારથા આગળ જઈ હતી રહી. જાણક નિશ્ચિન રીતે પોઠપુ હતું. તુલસીના દૈવામાં એ વખતે બાહ પ્રત્યેનું હેત ઉજાળી આવ્યું. તે પ્રારથા ઉપર ઝુકીને ઉભી રહી ને ગણગણી 'બાહ મોશ'. એકાએક જાણક નિદ્રામાં ઢસી ઉઠ્યું.

બાળક જ્યારે નિદ્રામાં હશે છે ત્યારે તો ખૂબ સુંદર લાગે છે, વહાલું લાગે છે. તુલસીનું વહાલું એ વખતે ઉભરી આવ્યું. બચ્ચીઓ ભરીને તેને છાતી સરસો ચાંપવાની લાગણીને તે ન રોકી શક્યા. તે બાળકને લેવાને પારણા ઉપર વધુ ઝુકી. ત્યાંજ દૂરથી સદ્મીની નજર તેના ઉપર પડી વેગપૂર્વક તે ત્યાં દોડી આવી. તેના હાથમાં ઉઠ્ઠો તલેચો હતો. “અરે! અરે! શું કરે છે?” કહેતાં કોષમાં તેણે તલેચાને તુલસીના હાથ ઉપર ચાંપી દીધો. ચરરર. તુલસીના હાથની આમડી બળીને વેદનાની ગીસ પડતી તે ત્યાંજ બેસી ગઈ બાળક ઝગમગને નળી ઉઠ્યું. સદ્મી તેને ઉઠાવી લઈ તુલસીને કોષમાં ન કહેવાનું કહેતી લાથી ચાલી ગઈ.

તુલસીની આંખોમાંથી નિરાધાર અશ્રુઓ સરકી પડ્યાં. હાથની બળતરતી વેદનાને ખગવાને તે પ્રયત્ન કરવા લાગી. આંસુ લુકી નાખ્યા. પરંતુ આંસુ આંકડી ન શક્યા. વેદના વધતીજ રહી અને અશ્રુ સરચેજ ગયાં.

એક ઉનાળાના બપોરે “આગ! આગ!” ના પોકારોથી કુળીયામાં ભારે હોહા યથ રહી. લોકો ચારે ગમથી દોડતાં આવ્યે જતાં હતાં. આપનારાઓને સદ્મી ચોધાર અશ્રુએ વિનવી રહી હતી. “બચ્ચો મારા સાધને. હજી ઉપરની મેડી સલામત છે. મારો સાલ ત્યાંજ છે.” લોકો આગ શી રીતે લાગી તેનીજ પૂછ-પરછ કરી રહ્યા હતા મેદની વધતી જતી હતી. અને મેદનીના વધવા સાથે શોરજોકાર પણ વધતો જતો હતો. અને એમ વધતા જતા શોર જોકારમાં ન કરવાનું યથ જવું હતું અને કરવા જેવું રહી જવું હતું.

આજે નથી

તકના તુફાન-સાગરમાં મજા આજે નથી. સુર હૃદય-નૈયા તણો તે નાખુદા આજે નથી. દર્શના-તૂર નયન-અશ્રુ-ધાર છે બસ એટલે મુજ ધરા કુમલ નારી ઊર-ધા આજે નથી. શું ખબર? સરકેલ તમ મનર મુખેથી છે નકાબ; હું સમજ્યો ચંદ્ર પર વાદળ ધટા આજે નથી. તમ મદીરા-પાન નૈનેનું કચેંથી; મુજ તૃપ્ત યથ એવી કે અમૃત-વાચના આજે નથી. એ વદયા નિર્માન નિજ નૈને કરી. “છે બોલ શું? મે કહી ન ખ્યું” કે ના. કંઈ પણ તમા આજે નથી.

પ્રેમ ગીતો યથ ગયો છું આજ હું તન-મલ છતાં, દિલરખાના હાથમાં કા દિલરખા આજે નથી. તેમના નવ આગમનથી તક સાગરમાં કુણું, ક્યાં ગયા એ શું યથ? કેમ આવ્યા આજે નથી. મુજ ખતા-આંખાર ધરતાં તમ હાથ ચર્ણ; કરીશ બેખતા છું, બેખતા, કંઈ પણ ખતા આજે નથી. મુજ ખુશી-અશ્વે સવારી રંજતી છે હે ‘સિરાજ’ એટલે મુજ કાવ્યમાં મન દર છટા આજે નથી.

“સિરાજ” ઘેરાજવી

આગની જ્વાળાઓ મકાનને વધુને વધુ ઘેરી રહી હતી ધૂમાડાથી આખો માર્ગ ઓઘાઈ ગયો હતો. લોકો ગમે તેમ પાણી ફેંકે જતા હતા. સદ્મીની આંખોમાંથી અશ્રુ વહ્યે જતા હતાં. તેની વિનવણી આગના વધવા સાથે વધુ ને વધુ વધી રહી હતી. ઉપરની મેડી હજી સલામત હતી, પરંતુ જ્વાળાઓ વચ્ચેથી

માર્ગે કરી ઉપરની મેડીએ જવાની કોઈની દિશ્નિત ચાલતી ન હતી. પરંતુ એકાએક ધૂમાડા વચ્ચેથી અગ્નિ શીખાને ગણકાર્યા વિના કોઈ દોડી ગયું. “કાણુ હતું? કાણુ ગયું?”ની પૂછપરછ લોકોમાં થયા લાગી બધા મિશ્રીત અશ્વર્થથી સૌ એક બીજા તરફ જોઈ રહ્યા.

આંદર દોડી જનાર તુલસી હતી. તે દોડતી ઉપર ચડી ગઇ. ચઢતાં ચઢતાં જ તેણે સળગતા સળુ કાઢી ફેંકી દીધો. અને ઉપર જઈ જમીન ઉપર આજોડવા લાગી. આથી તેના બીજા વસ્ત્રો સળગતા અગ્નિ ગયા. પણ તેણે કરીર ટેકેકેણેથી દાઝી ગયું હતું. પરંતુ તેની પરવા થયાં વિના તે ઉઠી બાળકના પારણા આગળ જઈ ઉભી રહી “ભાઈ આજ તને રમાડીશ.” કહેતાં તુલસીએ બાળકને પારણામાંથી ઉઘડી લીધો. બાળક શોરગકોરથી જનમનુંજ પડ્યું હતું. તુલસીએ તેને છાતી સરસો ચાંપ્યો. “મારા ભાઈ...” રહેલી તે બોલી તેની આંખો બીની થઇ ગઇ. તેને બાઇના માલને સુખનોથી નવરાવી દીધો ને પછી તે ગાવા લાગી,

હેતે જુલાવું 'હું, ગીતો સુણાવું હું
નિંદરને બોલે, ગ્રેમે સુણાવું હું
સુષ જ નાના ભાઈ મારા, સુષ જ નાના ભાઈ

સ્વપ્નોના દેશમાં, સોનાના મેઘમાં
રૂપાની દીગથી લઇ, પરીઓની સાયમાં
રમજો નાના ભાઈ મારા, રમજો નાના ભાઈ

હરનો તું જાગજો, રમવાને લાગજો
માતાની ગોઠ હોડી, બેન પાસે આવજો
આવજો નાના ભાઈ મારા, આવજો નાના ભાઈ.

તે માતી ગઇ અને બાઇને હાથ ઉપર ધીમે ધીમે જુલાવતી ગઇ. હવે આગતી જવા-

ળાઓ વધી ગઇ હતી. ઉપરની મેડી સુધી આગ પહોંચી ગઇ હતી. લોકોની જુલુ વધી વધતી જતી હતી. તુલસીએ એ જોયું, તરત તેણે મેડીની એક તરફની પારી ઉઘાડી. લોકો આશ્ચર્યથી એ ઉઘાડી પારી તરફ જોઈ રહ્યા. તુલસીએ ઉઘાડીવાર બાળકને એક ગાંઠ સુંબન કર્યું. ને પછી બંને હાથો વડે પારી બદાર ધર્યો નીચે ઉમેલા લોકો તરત જ સમજી ગયા. તેમણે એક પછેડીને પહોળા કરી ધરી. તુલસીએ ઉઘાડીવાર બાળકને હાથમાં જુલાવ્યું “આવજો નાના મઠ મારા આવજો...” તે ગણગણી અને હળવેથી બાળકને હોડી ચૂકવ્યો. લોકોએ બવની એક ચીસ પાડી. લશ્મીએ ત્રીતાપલા બાળકને લદાવી લીધો ને છાતી સરસો ચાંપ્યો. “મારી સુવાસ.” તેનાથી બોલાઈ જવાડું. પણ એ સુવાસ આપનાર કાણુ? તરતજ તેણે ઉમે જોયું ને ખૂમ પાડી “તુલસી મેટા! કુદી પડ. આગ આગળ વધે છે.” લોકોએ પછેડી ધરેલીજ રાખી પરંતુ તુલસીના સુખની રેખાઓ એકાએક બદલાઈ ગઇ. તેની આંખો વિચીત્ર રીતે ચળકી રહી ને ફાક કરતાં પારી બધ કરી દીધી.

બંધ પારી ઉપર દોડી વારમાં આગની શિખાઓ ચડી ગઇ.

સપ્તર્થ

ધી મુસ્લિમ સ્ટુડન્ટસ યુનીયન રાંદેર

કાઈ આગમના પાકિસ્તાન ફન્ડ માટે મજદૂર યુનીયને રા. ૧૦૪) જમા કરી દીધી
એકલાવી આપ્યા છે

તેરસો વરસ જુના એ

ઈતિહાસિક પત્રો

સંપાદક:-મુન્શી ઈસ્માઈલ એ. પટેલ
(રાંદેર)

આ નીચે તેરસો વરસ જુના એ ઇતિહાસિક પત્રો રજુ કરવામાં આવે છે. એમાંનો પહેલો પત્ર તે સમયના મગરૂર રાજા દાહિરનો છે. જે તેણે સિંધ વિજેતા મોહમદ બિન કાસિમ પર લખ્યો હતો. બીજો પત્ર સિંધ વિજેતાનો છે, જે રાજા દાહિરને જતાણ રૂપે લખાયો હતો.

સિંધ વિજેતાનો પત્ર વાંચતાં સહેજે સમજી શકાય છે કે સિંધ પર અરબોનો હુમલો ફક્ત જવાબરૂપે હતો. જે આંધ્યાઓ અરબોના વહાણુ લૂંટત નદિ અને રાજા દાહિર તેમ કરતાં તેમની પીડ થાગડત નહિ તો અરબો સિંધ પર કદીય હુમલો કરત નહિ. જે એમ ન થાત તો હિંદુસ્તાન કોણ જાણે ક્યાં સુધી પવિત્ર ધર્મ ઇસ્લામના પ્રભાવથી વંચિત રહત.

બીજો મોહમદ બિન કાસિમે દીબલ (હુફા) ફતેહ કરી અરબ કેદીયોને ઝાલિમોના પંજમાંથી છોડાવ્યા ત્યારે રાજા દાહિરે આવેશમાને આવેશમાં સિંધ વિજેતાને નીચે પ્રમાણેનો પત્ર લખ્યો.

રાજા દાહિરનો પત્ર.

જળ અને જમીનના રાજા દાહિર તરફથી મગરૂર અને અબિમાની મોહમદ બિન કાસિમને જે અતિશય નિર્દય અને એવોજ રકત રેડનાર છે. હે અબિમાની! તારે જાણવું જોઈએ કે તારા પહેલાં પણ બે માણસોને હિંદુસ્તાનના કિનારા પર પગ મૂકતાંજ આમે યમસદન

પહોંચતા ક્યાં છે. તેમના પછી હવે તારો વારો આવ્યો છે દીબલ (હુફા) એ કંઈ મજબૂત કિલ્લો ન હતો. ત્યાં તો ફક્ત વેપારીઓજ રહેતા હતા. એવા એક અરક્ષિત કિલ્લાને ફતેહ કરી તારાં મગજ ફરી ગયું છે અને તું તો એમ સમજી બેઠો છે કે હું સહેલાઈથી આખા સિંધ પર ફતેહ મેળવી શકીશ પણ એ તારી ગણતરી ખોટી છે તારી ભલાઈ તો એમાંજ છે કે તું પાછો ચાલ્યો જાય જે તું બશે નહિ તો મારો પુત્ર બપસિંહ તને સહીસલામત છોડશે નહિ એ રાજકુમાર એટલો બધો બદાદુર છે કે આખા હિંદુસ્તાનના રાજા મહારાજા એના ચરણોમાં શીશ નમાવે છે, અને એનું નામ સાંભળી શૂંવીરોનું લોહી ઊડી જાય છે. રાજકુમારના હાથીખાનામાં સો હાથી દર વખત તૈયારજ રહે છે. એ પોતે તો સફેદ હાથી પરજ સવાર થાય છે. જેનો જેટો દુન્યામાં ક્યાંયે નથી ક્યાં એના પદાડકાય હાથી અને ક્યાં તારા અરબી થોડા- એની સામે તારા અરબી થોડા એક ક્ષણ પણ ટકી શકશે નહિ-માટેજ-લણુ છુ કે ગફલતની માદ નિશામાંથી જાગી જ. અને પરિણામ પર વિચાર કર દીબલની તખાલી કરતાં પણ તારી તખાલી લાયકેર હશે તારી જવાની પર દયા ખા. ને વગર મેલે ન મર. જે મે રાજકુમાર બપસિંહને હુમલો કરવા માટેનો હુકમ આપી દીધો તો તારાં અને તારા લશ્કરનાં એકે એક સિપાઇનાં હાડકાં પણ શોધ્યાં જડશે નહિ. શા માટે તું પોતાનોજ દુશ્મન અને છે. સુપચાપ બાંધી આવ્યો છે ત્યાં પાછો ચાલ્યો જ હિંદુસ્તાનને છતવું એ કંઈ બચ્ચાના ખેલ નથી. ભલે તું દબરોને રણક્ષેત્રમાં ઉતારે પણ એમાંથી એકને પણ સહીસલામત લાઇ જઈ શકીશ નહિ.

સિંધ વિજેતાના જવાબ.

જ્યારે સિંધ વિજેતા મોહંગદો ખિન કાસિમેએ તે એ પત્ર ગાળ્યો, તો એની મૂર્ખતા પર મનમાં ને મનમાં એ હસવા લાગ્યો, અને તરતજ નીચે પ્રમાણેનો વક્તો જવાબ આપ્યો.

બિસમિલ્લાહ દિર્દમાનિર્દોષીમ (તે કૃપાળુ ખુદાના નામથી શરૂ કરે છું. જે દયાળુ છે. અને રહમતો કરનાર છે) ખુદાના આજિન બંદા મોહંગદો ખિન કાસિમ સફરીની તરફથી મૂર્ખ અને ઝાલિમ રાખ દાદિર તરફ તે તારી મૂર્ખતા અને અભિમાનને વશ થઈ પત્રમાં જે લખ્યું છે, તેનો જવાબ તને કલમથી નહિ તલવારની ધારથી આપવામાં આવ્યો. તે તારૂં મોઢું લશ્કર, તારી તારત અને હાથીઓનો કાપ આપી અમને ડારવા માગ્યા છે. પણ વાદ રાખ એની અમારા પર મુફક અસર થઈ નથી. અમે એ જાહેરી તારતો પર ભરોસો રાખનારાઓમાંના નથી. ભરોસો અમને ફક્ત ખુદાની ઝાત પરજ છે. જે લુ લુટારાઓ અને ચાંચિયાઓની મદદ ન કરતે અને અરબ કુટુંબોને કેદી તરીકે ન રાખતે તો અમને તારી સાથે કેઈ જાનનું વેર ન હતું, કે ન તારાથી અમને કેઈ જાતની મતલબ હતી કે ન તો અમે આટલે દૂર તારા પર ચઢાઈ કરવાનું વિચાર્યું હોત. હું એકલોજ નહિ પણ અમારામાંના દરેક પોતાના બાઈ-

ઓને મુકિત અપાવવા માટે પોતાની દરેક વસ્તુ કુરમાન કરવા તૈયાર છીએ અલફુદા-લિદ્દાહ (અલ્લાહ સર્વ વખાણને પાત્ર છે) હવે અમે અમારા બાઈઓને મુકિત અપાવી ચૂક્યા છીએ હવે વારો તારો છે નાસ, જ્યાં નાસી શકતો હોય ત્યાં. સંતાઈ જા. જ્યાં સંતાઈ શકતો હોય ત્યાં. અમારા સંદાર દજ્જાને લુકમ છે કે... કોઈ ઝાલિમની પૂંદ પડ્યે માં અગર ઝીન મુંદી પણ જવું પડે તો જજ. મોદમદ ખિન કાસિમ આ દેશમાં એટલા માટે આવ્યો નથી કે પાછો જાય, તે એટલા માટે એહી આવ્યો છે કે નિર્દોષોની મદદ કરે, અને ઝાલિમોને તેમની નિર્દયતાનો સ્વાદ ચખાડે, તે વખત હવે બહુ દૂર નથી, જ્યારે તારૂં મથું ફમારકના ખતીફા સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યું હશે. અને ધડ અર્દોજ લોકીમાં મગતું મારીમાં રચડતું હશે ખુદાનું ફરીમથી અમે એજ ચાલીએ છીએ તું પણ તારા મથું ફરોઝ સિતોરે લાખ ખુદાઓથી મદદ માગ અને રોખાઇ છોડી મદદ બરી અમારા મુકાબલા માટે મેદાનમાં આવ વરમજામ અજા મનીતવજઅલહોદા.

સન. હી ૬૩.

વિનંતિ: 'કારવાં' આ અંક સાથે આઠમું વર્ષ પુરું કરે છે. મોટે ભાગે આઠકોના લવાજમો આ અંકથી પુરા થાય છે. છતાંજમ પુરું થવાની ખબર અઢાકોને આપવામાં આવી છે. અહીં, અંક વી. પી.સી. તમને રવાના કરવામાં આવશે આપના નાણાની બચત અને વી. પી.ની જેલમતમાંથી અમને બચાવવા માટે લવાજમ આર મનીઓફરથી નહીં મોકલી આપો? ઉપકાર થશે. મેનેજર.

રાંદેરમાં સુન્ની વહોરાઓની વસ્તી ૨૧૯૭ છે. ૧૮ વર્ષનો ઉપરના મરદ ૧૦૫ અંને તેની અદરના ૪૭૫ છે. ૧૬ વર્ષની ઉપરની ઓરતો ૬૬૧ અને તેની અદરની સંખ્યા ૪૫૬ છે. મેટ્રિક અને ગેલ્યુએટની સંખ્યા ૬૫ છે કુલે ધરોની સંખ્યા ૩૩૪ છે

મૌલાના : અહમદ અશરફ રાંદેરી

સવાલ:-અત્તરિયાત પદતી વેળા જ્યારે કે અશહદો અશ્લાહસાહ પર પહોંચે તો કલમાની આંગળી ઉઠાવી મુસ્તહમ છે યા નહીં ધણાં એલમાઓ મુસ્તહમ કહે છે પણ ઇમામ રખમાની સાહેબે આ કામને નામહઝ લખ્યું છે તો હવે આંગળી ઉઠાવી જોઇએ કે નહીં ?

જવાબ:-અત્તરિયાતમાં જ્યારે અશહદો-અશ્લાહસાહ ઉપર પહોંચે કલમાની આંગળી ઉઠાવી મુસ્તહમ છે અને મશહદસાહે કહે તો મુકાદે. એજ પ્રમાણે બધી ફિકહની કિતાબોમા લખેલું છે. ઇમામ રખમાની સાહેબે જે નામ હઝ લખ્યું છે તે મારા જોવામાં આવ્યું નથી મજમૂઅહ કૃતાવા ગૌઝ અબ્દુલ હૈ (૨૬૦)માં પણ ઉઠાવવા વિશે લખ્યું છે.

સવાલ:-ઝગાનથી નિયત કરવી જાઇએ છે કે નહીં ?

જવાબ:-નિયત એટલે દિલથી ધરાદો કરવો. ઝુઆનથી નિયત કરવી પણ જાઇએ છે.

સવાલ:-જુમ્માના દિવસે અઝાનથી લાંબને નમાઝ પુરી થાય ત્યાં સુધી વેપાર કરવો જાઇએ છે યા નહીં ? અને અગર નામહઝ છે તો વેચેલી ચીજોની કીંમત અગર હલાલ માલમાં મેળવીશું તો શું બધો માલ હરામ થઇ જશે કે નહિ ? અને તે માલમાંથી હજ યા ખેરાત કરવી જાઇએ છે કે નહીં ?

જવાબ:-જુમ્માના દિવસે પહેલી અઝાનના પછી વેચવું-ખરીદવું-ખાવું-પીવું વગેરે બધું હરામ છે, કુઆત શંખાં પણ આવ્યું છે કે એ ઇમાનવાલો જ્યારે

જુમ્માની નમઝની અઝાન થઇ તો નમાઝના તંરફ (પદવા) જાવ અને વેચવું-ખરીદવું છોડી દો. મતલબ આ છે કે વેચવું-ખરીદવું હરામ છે વેચેલી ચીજોની કીંમત હરામ નથી એ માલમાંથી હજ-ખેરાત કરવું જાઇએ છે.

સવાલ:-અમારા અમુક રૂપિયા વ્યાજના આપવાના છે તો તે ખૈમત કરી દેવા, લેવા કે કેમ ? તે વ્યાજના પૈસા લઇ મોહતાજને આપી શકાય કે કેમ ? યા તે વ્યાજના પૈસાથી તખલીફ થઇ શકે કે કેમ ? વળી અમારે કેટલાક રૂપિયા વ્યાજના આપવાના પણ છે તો પૈસા વ્યાજના રૂપિયા લઇ જ્યાં અમારે વ્યાજ આપવાનું છે ત્યાં આપી શકાય કે કેમ ? તેને તફસીરવર જરાબ આપવા મહેરબાની કરમાવશે.

જવાબ:-વ્યાજ લેવું નેમ દેવું બંને બધું સખત હરામ છે એની પુરાઇ કુઆત ચરીફ અને સહીહ હદીસોમાં વર્ણવવામાં આવી છે. હરામ માલની ખેરાત કપૂલ થતી નથી અને તેમાં સવાબની ઉમ્મીદ રાખવી ફરિસત નથી. જેની પાસેથી વ્યાજ લીધું હોય તેને પાછું આપી દેવું.

સવાલ:-એક માણસ હર નમાઝ બાદ આપતલ કુરસી અને એની સાથે ખીજી દુઆઓ પણ જે તેને યાદ છે તે પઢે છે. જેવી રીતે કે અહમદ નામા; દુઆયે વૂર-દુઆયે મઝહિરત-વગેરે તો ઉપરની બધી દુઆઓ પઢતી જાઇએ છે કે નહિ અને અગર જાઇએ નથી તો કઇ દુઆ પઢવી જોઇએ ?

જવાબ:-એ બધી દુઆઓ જાઇએ છે અને એની સાથે હર નમાઝ બાદ તેત્રીસ (૩૩) વખત સુબહાનહસાહ અને તેત્રીસ (૩૩) વખત અશ્હમદોલીહસાહ અને ચોત્રીસ (૩૪) વખત અશ્લાહો અઝબર પણ પઢવા કરે એની ધણી ફઝીલત આવેલી છે પણ એહતર અને અફઝલ તો

એજ છે કે કુર્બાન અને હદીસ શબ્દો ને દુઆ સાબિત છે તે પટે.

સવાલ:-એક માણસની અમુક નમાઝ કઝા છે અને તેને ખામર નથી કે કેટલી છે તો કેટલી નમાઝ કઝા કરવી જોઈએ? અને કઝા નમાઝ પદવાનો સહી ટાઇમ કયો છે? અને કઝા નમાઝ બે બે રકાત કરી પટે કે અદા નમાઝ પ્રમાણે પટે?

જવાબ:-એટલા વખત સુધી કઝા કરે કે માશીયુ ગુમાન થઈ જાય કે ગાંધી નમઝ કઝા થઈ ગઈ હશે કોઈ નમાઝ પશુ બાકી ન રહી હશે કઝા નમાઝ બધા વખતમાં પઢાય છે પણ ત્રણ વખતમાં ન પટે આશતાબ નીકળવાને વખતે, દીક બપોરે અને આશતાબ શરૂ થાય વખતે વખતે. ફઝ અને વીત્રની છે. સુન્નતની કઝા નથી અને જમ અંદા પટે તેમ કઝા પટે પણ નિયત કઝાની કરવી પડશે.

સવાલ:-તદજઞ્જુદની નમાઝનો કયો વખત અને કેટલી રકાત છે અને તેના પછી કંઈ દુઆ પઢવી જાય?

જવાબ:-તદજઞ્જુદની નમાઝનો વખત રાતના બે તહાય ભાગ વિત્યા બાદ છે એટલે સુબ્હ સાંકેતનાં પહેલાં. અને તદજઞ્જુદની કમથી કમ બે રકાત અને વધારેથી વધારે બાર રકાત છે અને તેના પછી નીચેની લખેલી દુઆ પટે.

અલ્લા હુમ્મ લકલ હમદ અન્ત કયે મુરસમાવાત વલ અર્દ વમન શી હાન્ન વલકલ હમદ અન્ત મુરસમાવાત વલ અર્દ વમન ફી હાન્ન વલકલ હમદ અન્તલ હકક વ વખાદોલકલ હકક વ લેકાએકલ હકક વ કવલેકલ હકક વલ જન્નતો હકક વન્નારો હકક વન્ન બિયુન હકક વ મુહમ્મદુન હકક વરસાઅતે હકક અલ્લાહુમ્મ લક અરસમતો વએક આમન્તો

વઅલયક તવકકદતો વ એલયક અનખતો વએક ખાસમતો વ હલયક હાકમતો ફગદીરવી/માં કદદમતો વમા અખખરતો વમા અસરરતો વમા આઅલતો આ અસમો બે હી માન્ની અન્નત લ મુકકદમે વ અન્નત મુઅખખરે લાએલાહ છરલા અન્ત વસાએલાહ ગયરક.

સવાલ:-એક માણસ પોતાની ઔરતને નીચે મુજબનું ઇકરાર નામુ લખી આપે તો તે શરીઅતમાં મોઅતઅર ગણશે કે નહીં અને તેનો શું હુકમ છે

હું નીચે જણાવેલી કલમોનું પાલન કરવા બધાઉં છું તે પૈકી કોઈપણ કલમનો ભંગ કરું તો મારી સદર ઔરતને તલાકે બાબતા મેવનો હખિતવાર આપું છું

- (૧) આજથી કોઈપણ જાનની નિશા કરીશ નહીં તેમજ ખોટી ધાંધલ પણ કરું નહીં
- (૨) દરેક જાનની નિશાથી તૌબ કરું છું
- (૩) ભંગ કરું તો રૂ ૧૦૧/૬૬ આપવો.
- (૪) ખોનાથી પેશાકી રીતસર આપવા બંધાવું છું

(૫) ધમખી, ગાળ, ગળે ચ, કમથો તુકાન તકરાર, ફસાદ કરીશ નહીં

(૬) પોતાના (તેણીના) માવતરના ઘેર જવા દેવાની છુટ આપું છું

જવાબ:-આ ઇકરાર નામું શરીઅતમાં મોઅનઅર છે એને તફવીઝ કહેવામાં આવે છે ઇકરાર નામામાં લખેલી કલમોમાં કોઈપણ કલમનો ભંગ કરશે તો ઔરતને એક મહીના સુધી તલાકે આપવાનો હખિતવાર છે. એક ગવાહી સાથે કે મજકુર માણસે કોઈ કલમનો ભંગ કર્યો છે તેનાથી ઔરતને હખિતવાર મળશે નહીં જ્યાં સુધી ઔરતની ફગદમાં ભંગ ન કરે અથવા બે નેક પરહેઝગાર માણસ ગવાહી આપે. હન્દી મઝહબમાં દંડ લેવો જાઈએ નથી માટે દંડ લાગુ પડશે નહીં.

સંભાળજે !

મુળ લેખક-હઝરત સુલેશાહ ચિશ્તી.
અનુવાદક- “મઝાક” ચિશ્તી.

૧
ત્યાં જમને ફરી તું પાછો નહીં આવે
ત્યાં બેપરવાઈ ધણીજ વધારે છે
ત્યાં વાઘ (શેર) પણ ગભરાઈ જાય છે
તું પણ ફસાઈ જવાનો પ્યારા !
સંભાળીને દિલ લગાડજે
નહીં તો પરતાઈશ.

૨
પક્ષુક (અલેવ)ને તેણે કુવામાં ફંદાવ્યો
ખજારમાં જમને ઉભો કરાવ્યો
કાંડીની કામ્મતમાં વેચાવ્યો
તું પણ કાંડીની કામ્મતમાં વેચાઈ જઈશ
પ્યારા ! સંભાળીને દિલ લગાડજે
નહીં તો પરતાવઈશ.

૩
તું લંધલાના પ્રેમ તરફ જો
ત્યાં હઝારો પ્રેમી તડપી રહયા છે
મજનુ પણ હાથ હાથ કરી રહયો છે
તું ત્યાંથી શું લાવીશ ?
પ્યારા ! સંભાળીને દિલ લગાડજે
નહીં તો પરતાઈશ.

૪
તારા નસીબમાં કલાલતું ઘર લખ્યું છે
ત્યાં મસ્ત તરસમાં આવે છે
ભરી ભરીને પ્યાલાઓ
ત્યાં શીશાઓ પાલી કરે છે
જો જો તારું દિલ લલચાય નહીં
પ્યારા ! સંભાળીને દિલ લગાડજે
નહીં તો પરતાઈશ.

૫
દિલના પ્યા હવે તું ક્યાં ચાલ્યો ગયો ?
ઠાલની શી ખજાર કે શું ઘરો ?

૬
તું મરત લોકોની પાસે જઈ ઉભો ન રહેતો
તને પચ્છે લોક મરત કહેશે
પ્યારા ! સંભાળીને દિલ લગાડજે
નહીં તો પરતાઈશ.

૭
કાંઈની ખાલ ઉતરાવી,
કાંઈને કરવતથી ચીરાવ્યો
કાંઈને પકડી સૂતી ચળાવી
ત્યાં તું પણ માર્યું કપાલીશ
પ્યારા ! સંભાળીને દિલ લગાડજે
નહીં તો પરતાઈશ.

૮
અરે ભલા માણસ ધર્મ વિશ્વ ન ચાલ
આરામની નીંદમાં સૂઈ જા
મેઢાથી હું ખુંદા છું ન કેહતો
નહીં તો તને સૂતી ઉપર ચઢાવી દેશે
પ્યારા ! સંભાળીને દિલ લગાડજે
નહીં તો પરતાઈશ.

૯
જો સામે ચિરાગ બળે છે
પતંગીયાઓ આસ પાસ ફરે છે
એના પર બળા મેરવાને
માટે તું ત્યાં ન જતો
ના-હું ત્યાં જઈશ
ચિરાગ તું બળ અને જો.

૧૦
ફરી કેહે છે કે હું ત્યાં જવાનો
અને કહી શકે હું તુજ પરથી
તનગનથી કુરબાન છું
તારી સૂરત ધણીજ પ્યારી છે
હું ખીચારો તુજ પર નિસાર
પછી દીધારની કાં વાર ?
હું તુજ પર કુરબાન છું.

મુજદિદે મિલ્લત

૬૦ ઉત્ત્ર ચિન અખંદુલ અઝીઝ

રજુ કરનાર:-યુષુફ તરાબવી

(મતાંકથી ચાલુ)

ખિલાફત પ્રકરણમાં ઉત્ત્ર ચિન અખંદુલ અઝીઝનું દ્રષ્ટિ બિંદુ ખાલી ખલીશઓથી ખિલકુલ શુદ્ધ પ્રકારનું હતું તેઓની નજર સમગ્ર ખિલાફત વ્યવસ્થામાં એક મહાન ઇતિહાસ કરવાનો હતો. તેઓ રાબતની બાહેરી ઉન્નતિઓ કિંમતો દેશો અને ઇસ્લામમાં વધારો કરવા ઇચ્છતા ન હતા બરકે “હુમવીરાબ”ને “ખિલાફતે શાયદહ”માં બદલવા માંગતા હતા. આ ઇગ્તિસાબે અખામનું અને બખાનક હતું, જેમાં દરેક તરફથી વિરોધમાં ટુકડોનો મુકાબલો હતો. પરંતુ ઉત્ત્ર ચિન અખંદુલ અઝીઝે સધળા ગયોથી બેપરવા થઈને અનિશય દિમતથી ઇતિહાસ આરંભ્યો.

એજ સિલસિલામાં બધાંથી પહેલું અને બધાંથી વધારે નાતુક કાર્ય રેખાની મિલકતોની વાપસી હતી. જેના પર ઉમ્મીઓએ કબજો કરી પોતાની જગીર બનાવી હતી એમાં આખાએ કુટુંબની વિરોધતાનો સંપૂર્ણ સામનો હતો. પણ ઉત્ત્ર ચિન અખંદુલ અઝીઝે પ્રથમ એજ પુનતુ કામ કયું અને પ્રથમ પોતાના જત અને પોતાના કુટુંબથી શરૂ કર્યું. જે વખતે આપે આ વિચાર દર્શાવ્યો તે વખતે કેટલાંક સ્વાર્થોએ દબી જવાનથી કહ્યું કે તમે જગીર વાપસ કરશો તો પોતાના સંતાન માટે શુ વ્યસ્થા કરશો? ફરમાવ્યું કે હું તેઓને ખુદાના હવાલે કરું છું. આ દ્રઢ વિચાર પછી કુટુંબીઓને બેગાં કરી ફરમાવ્યું. “બની મરવાન તમેને આખર અને ધનનો મોટો ભાગ મળ્યો. મારો વિચાર છે કે ઉમ્મને મુસ્લિમાનો અર્થો અથવા ૨/૩ માલ તમારા

કબજોમાં છે. લોકો આ ઇશારાને સગળ થયાં અને જવાબમાં કહ્યું

“ખુદાની કસમ બધાં સુધી અમારા મથા ધડથી શુદ્ધ ન થશે, ત્યાં સુધી આખર થઈ શકશે નહિ ખુદાની કસમ અમે અમારા વાપ દાદાને કાફિર બનાવી શકતાં નથી.”

(ઉત્ત્ર ચિન અખંદુલ અઝીઝ પોતાના વડા-વાઓના કાર્યોને હરામ કહેતા હતા) અને ન અમારા સતોને.ને કંગાળ બનાવીશું. ઉત્ત્ર ચિન અખંદુલ અઝીઝે ફરમાવ્યું “ખુદાની કસમ અગર આ દકગાં તમે મારી સદાચ ન કરશો. તો હું તમેને ઝલીલ અને રસવા કરીશ, મારા પાસેથી આપ્યા જાશે.”

એ પછી સધળાં મુસલમાનોને મરિજદમાં ભેગાં કરી બપોરુ કયું તે લોકોએ (બની હુમયુદ) અમેને બેરા અને જગીરો આપી ખુદાની કસમ તેઓને વાપસનો કાંઈ દક ન હતો. અને ન અમેને લેવાનો દક હતો હવે હું તેને તેના અસલી હકદારને વાપસ કરું છું અને પોતાની જાત અને પોતાના કુટુંબથી શરૂ કરું છું”

આમ કહી શાહી સર્ટિફિકેટનો નકશો મંગાવ્યો મુઝાદિમ બધાંને પાંચી સંભળાવતા હતા. અને ઉત્ત્ર ચિન અખંદુલ અઝીઝ તેને લખતે કાતર કાતરતાં જતાં હતાં. સવારથી લઈ બપોર સુધી આ કામ થતુ રહ્યું. એવી રીતે પોતાની અને પોતાના કુટુંબની સધળી જગીરો વાપસ કરાવી અને પોતાના પાસે એકે નગીનો પણ ખાફી રહેવા ન દીધો. તેઓની ઔરત કુતિમદને તેમના વાપ અખંદુલ મલિકે એક કિમતી પત્થર આપ્યો હતો. ઉત્ત્ર ચિન અખંદુલ અઝીઝે ઔરતથી કહ્યું કે એને સરકારી ખજાનામાં દાખલ કરી દો અથવા તો મને છોડો તૈયાર થાવો. ફર્માબરદાર ઔરતે તે જોહર સરકારી ખજાનામાં દાખલ કરી દીધા. ફિકેટો મામસો અતિરખ અગત્યનો હતો

જે મુદતથી ખસિકાઓ અને અહરે એતના વચ્ચે ઝગડાનું મૂળ થઇ ગયો હતો અને હમણાં ઉત્ર બિન અખ્દુલ અઝીઝના કબજામાં હતો. અને એ પરજ તેઓનો અને તેઓના ખાલખચાંઓનો છુવન આધાર હતો એ વિષે તેઓએ રસૂલ (સત્ત.) અને ખુદાએ રાશિદીનની કાયકિર્તિની તપાસણી કરી આસે મરવાન થી કહ્યું. "ફિદક રસૂલ (સત્ત.)નું ખાલસા હતું. જેની આવક આપ પોતાની અને બની હાશિમની ઝરરીયાતમાં ખરચતાં હતાં. ફાતિમહ (રદી)એ પોતે આપથી માંગ્યો હતો. પરંતુ આપે આપવથી નકાધું. હજરત ઉત્ર (રદી)ના જગાના સુધી એ પરજ અમલ થતો રહ્યો. છેવટે મરવાને તેને જાગીરમાં લઈ લીધો અને તે વિરાસતમાં મારા કબજામાં આવ્યો. પણ જે વસ્તુ રસૂલ (સત્ત.)એ ફાતિમહ (રદી)ને ન આપી તે પર મારો કાંઈ હક નથી. એથી હું તમે લોકોને શાદી બનાવુ છું, કે ફિદકનું જે રૂપ રસૂલ (સત્ત.)ના કાળમાં હતું હું તેને તેજ હાલમાં ફેરવું છું."

પોતાની અને પોતાના કુટુંબની જાગીરો વાપસ કર્યા પછી સામાન્ય હુદાવલા માલો તરફ નજર નાખી. અને અમીર મુઆવીયહના હુદાનાથી લાઇને આ વખત સુધી ધાતકી રીતે જેટલી માલ મિલકત જપ્ત કરી હતી સફળી એક પછી એક પાછી સોંપી દીધી. અને મુઆવીયહ અને યઝીદથી લઈ તેના અસલ ધણીને આપી દીધી. સિરિયા વિના સધળાં પોતાના કબજા હેઠળના દેશોમાં ગવર્નર પાસે છીનવેલા માલની વાપસી માટે તાકાદી અહકામે મોકલ્યા. ધરાકમાં એટલો માલ વાપસ કરવામાં આવ્યો કે પ્રાંતની હુકૂમતનો ખજાનો ખાલી થઇ ગયો. અને ઉત્ર બિન અખ્દુલ અઝીઝને ત્યાં ના ખર્ચ માટે દમરકથી

રૂપિયા મોકલવા પડ્યા. માલ વાપસ કરવામાં દરેક જાતની સહેલાઇનો ખ્યાલ કરવો પડ્યો, મિલકતની સામીતી માટે મોટી શઘાહત (સાદી)ની ઝરરત ન હતી. જાહે મામુલી સક્ષો પર માલ ગણી જતો હતો જે લોકો મરણ પામ્યા હતાં તેઓના વારિસોને માલ મળતો હતો. અને આ સિલસિલો ઉત્ર બિન અખ્દુલ અઝીઝની વફાત સુધી કાયમ રહ્યો.

ઉત્ર બિન અખ્દુલ અઝીઝે ન માત્ર ઇલાકાઓ અને જાગીરો છીનવીને બની ઉમ-અદને પાલી હાથ કર્યો અહીં તેઓની સધળી સુખતાજ નિશાનીઓ મટાવીને તેઓના અભિમાન અને અહકારને ધૂળ ભેગાં કર્યાં. એથી ખાનદાનમાં તેઓના વિરુદ્ધ સખત રોષ ફેલાયો અને તેઓએ તેમને દરેક પ્રકારે આ ઇન્સાફના મર્ગથી હટાવવાનો પ્રયાસ કર્યો. ઉત્ર બિન વલીદે ધણાંજ કોથે બરાખ પત્ર લખ્યો.

"તમેએ માઝી ખસીકાઓ પર એજ લગડ્યો, તેઓની અને તેઓના બાળકોની દુશમનીમાં તમેએ વિરુદ્ધ માર્ગ લીધો, તમેએ કુરૈશનું ધન અને તેઓની મિરાસ ઝુલ્મથી સરકારી ખજાનામાં દાખલકરી સગાઇનો સંબંધ તેડ્યો, ઉત્ર બિન અખ્દુલ અઝીઝ ખુદાથી ડરો. અને એનો વિચાર કરો કે તમેએ ઝુલ્મ કર્યો છે, તમે હજુ ખિન્ન પર સારી પેટે બેઠાં પણ ન હતા. કે પોતાના કુટુંબીઓને અલચારના નિશાના બનાવ્યાં. તે ઝાતની કસમ જેણે મુહમ્મદ (સલ.)ને ધણાંજ સદગુણો સાથે મોકલ્યાં તમે પોતાના આ શબ્દમાં જેને તમે પોતાના માટે પરિક્ષા અને સકટ કહ્યો છો. ખુદાથી ધણાં છેરે થઈ ગયા એથી પોતાની અમુક ઇચ્છાઓને શેકો અને એ વાતની ખાતરી રાખો કે તમે એક એક મહાન હસ્તીની નજર સમક્ષ અને તેના

કબજા હોજા છે. અને આ હાલતમાં તમેને હોડવામાં આવશે નહિ”

હજરત ઉત્ર બિન અબ્દુલ અઝીઝે પશુ તેનો ધણો સખત ઉત્તર આપ્યો. આસે મરવાને દિશામને પોતાનો વકીલ બનવી તેઓના પાસે મોકલ્યા તેણે તેઓના તરફથી કહ્યું કે આસે મરવાન કહે છે, પોતાના મામલામાં જેનો સંબંધ-તઅથ્થુક તમારાથી છે, પોતાના મતથી ને ધારો તે કરો, પરંતુ માઝી ખલીફાઓ ને કરી ગયાં છે તેને તેજ હાલમાં રહેવા દો. ઉત્ર બિન અબ્દુલ અઝીઝે જવાબમાં પુછ્યું, અગર એક મામલા માટે તમારા પાસે એ દસ્તાવેજ હોય એક અગીર મુઆલીયહતી અને બીજી અબ્દુલ મલિકની તો તમે કબને સ્વીકારશો દિશામે કહ્યું ને પુરાની હરી ઉત્ર બિન અબ્દુલ અઝીઝે કહ્યું તો મેં અસ્લહની કિતાબને પુરાની દસ્તાવેજ જાણી એટલા માટે હું દરેક વસ્તુમાં ને મારા કબજામાં છે પછી તે મારા જમાનાની હોય અથવા જૂતકાળની હોય તેજ પ્રમાણે અમલ કરીશ. આ સાંભળી સહિદ બિન ખસિદે કહ્યું. અમીરેલ મુગીનીન ને વસ્તુ આપતી વિશ્વાસતમાં છે કિવા સ્વાધીન છે તેમા તમે ન્યાય અને ઇન્સાફ સાથે પોતાના મનથી ફેસલો કરો પરંતુ માઝી ખલીફા અને તેઓની બલાઈ અને યુરાઈને તેઓની હાલત પર છોડી દો. ઉત્ર બિન અબ્દુલ અઝીઝે તેઓથી કહ્યું. હું ખુદાની કસમ આપી તમેને પૂછુ છું કે અગર એક માણસ નાના મોટા છોકરાઓને છોડી મરણ પામે તે પછી મોટા છોકરાઓ પોતાના બળથી તેઓના માલ પર કબજો કરી ખાવ જાય અને તેઓ તમારા પાસે સહાય માટે આવે તો તમે શું કરશો ? સહિદે કહ્યું તેઓના હકો પાછાં અપાવીશ, ઉત્ર બિન અબ્દુલ અઝીઝે,

કહ્યું હું પશુ એજ કરી રહ્યો છું. મારાથી પહેલાના ખલીફાઓએ તે લોકોને પોતાના બળથી દબાવ્યાં. તેઓના અધિકારીઓએ પશુ તેઓની અધાધુધ પેરવી કરી હવે જ્યારે હું ખલીફા થયો ત્યારે આ નિર્જળ લોકો મારા પાસે આવ્યાં એટલા માટે મારા લીધે એ સિવાય બીજી કોઇ યુક્તિ નથી કે શક્તિવંતથી નિર્જળના અને ઉંચથી નીચના હકો અપાવું.

એક સમયે સધળા આસે મરવાન આપના બારણા આગળ ભેગાં થયાં. અને આપના પુત્ર અબ્દુલ મલિકથી કહ્યું. કે “અથા તો અમે લોકોને અદર જવાની રમ અપાવો અથવા અદર જઈ તમારા બાપને આ સદેશો પહોંચાડો કે તમારાથી અમીરેલ ને ખલીફાઓ હતા તેઓ અમેને આપનાં લેતાં હતા- અમારા મરતનાનો ખ્યાલ કરતા હતા, અને તમારા પિતાએ અમેને બીદુલ મહરમ (ખારી દાથ) ફરી દીધા-” અબ્દુલ મલિકે જાહેરે ઉત્ર બિન અબ્દુલ અઝીઝેને ઉપરોક્ત સદેશો સમજાવ્યો. તેઓએ કહ્યું જાહેરે તે લોકોને કહી દો કે અગર હું ખુદાની ના ફર્માની કંઈ તો કિયામતના અજાબથી ડર છું.

પોતે પોતાના ધરવાળાઓને આપથી શિકાયત યજ ગઈ.

અવઝાઈનું બુવાન છે કે જ્યારે ઉત્ર બિન અબ્દુલ અઝીઝે પોતાના ધરવાળાઓનો ગુઝારો બધ ક્યોં લારે અબ્બાસ બિન સઅદે આપથી શિકાયત કરી કે અમીરેલ મુગીનીન તમારા પર અમે લોકોનો સમાઈનો હક છે. તેઓએ જવાબ આપ્યો; મારા જતી માલમાં તમારા માટે ગુંજાએશ નથી. અને આ માલમાં (બૈતુલમાલ) તમારો એથી વધુ હક નથી, જેટલો બરકે ગમાદની છેલ્લી હદના રહેવાશીનો.

પ્રુદાની કસમ અગર આખીયે દુન્યા તમારા લોકોના સાથે એકગત થાય તો તેઓ પર અલ્લાહનો અઝાબ નાઝિસુ થાય. છીનવેલ માલ વાપસ કર્યા પછી અગલનો સુધારો ગવર્નરના અત્યાચારની રોકથામ હતી. જેના તેઓ ટેવાયલા હતા. આપની સલાહથી સુન્દે-માનતા જમાનામાં એક હદ સુધી એની રોક થામ થઈ ચુકી હતી. તો પલુ કેટલાંક મિન્હો બાકી રહ્યા હતાં. ઉમરી રીજમમાં સૌથી વધારે જાલિમ હજમજના કુટુંબીઓ અને હોદ્દાદારો હતાં. હજરત ઉમ બિન અબ્દુલ અઝીઝે હજમજના આખાથે કુટુંબને યમન તરફ દેશ નિકાલ કર્યા અને ત્યાંના ગવર્નરને લખ્યું કે હું તમારા પાસે આલે ઓઝેતને મેકરી રહ્યો છું. જેઓ અરબમાં ખરાબમાં ખરાબ કુટુંબ છે. એઓને પોતાના રાજ્યમાં આબાજુ તેમાજુ ફેલાવી દો.

ઉમરી કામમાં બદલુમાની અને શંકા પર પકડધકક અને શિક્ષા આમ હતી. હજરત ઉમ બિન અબ્દુલ અઝીઝે એને તદ્દન બંધ કરી દીધી. મુસલમાં ચોરી અને હુટકાટના ખનાવો અનહદ થતાં હતાં. ત્યાંના ગવર્નર પદયા ગરસાનીએ લખ્યું. જ્યાં સુધી લોકોને શક આધારે પકડવામાં ન આવશે અને, શિક્ષા આપવામાં ન આરો ત્યાં સુધી આ ખનાવો બંધ થશે નહિ. આપે લખ્યું માત્ર શરૂ સામિતીથી પકડ કરો. અગર હક તેઓની ઈફલાહ નહિ કરી શકતો તો પ્રુદા તેઓની ઇસ્લાહ ન કરે.

એવીજ રીતે જર્દહ ખુરાસાનના ગવર્નરે લખ્યું કે ખુરાસાનીઓની ચાલચલગત બણીજ ખરાબ છે. તેઓને ફટકા અને તલવાર સિવાય અન્ય કોઈ વસ્તુ દુરસ્ત કરી શકશે નહિ. અગર અમીરલ મુમીનીન યોગ્ય સમજે તો એની છુટ આપે. આપે જવાબમાં લખ્યું.

પાપ પથે જાય છે.

યાદ તારી દિલમાં આવી જાય છે. અશુભોથી આંખ મુજ છંકાય છે. વાતમાં તુજ તર્ક આવી જાય છે, દિલમાં તરે સનસનારી થાય છે. ઝપના તારા હુ વર્ણુન શું કરે, તેજ જોઇ આંખ પલુ અજાય છે, આખરે અજામ એનો છે ખુરો, કાં હૃદય તું પ્રેમ પથે જાય છે. જોડે છું તરસીર જ્યારે આપની, તો કઝા મુજ યાદ આવી જાય છે. શું કહું નાહો અદાની વાત હું, અંદ્ર પલુ નિરખી અને મલકાય છે. સત્ય પથોમાં નિરાશા નવ મળે, તે છતાં કાં પાપ પથે જાય છે. એમની વાતો હું "શખનમ" શું કહું, વાત વાતોમાં લગાવી જાય છે.

શખનમ ધોરાજવી. (ધોરાજી)

"તમારો પત્ર મળ્યો તમારું આ લખ્યું કે ખુરાસાનીઓને કોળાં અને તલવાર સિવાય કોઈ વસ્તુ દુરસ્ત નહિ કરી શકતી તદ્દન ખોટું છે. એઓને ન્યાય અને હક દુરસ્ત કરી શકે છે. એને આમ કરો-

કોઈ અધિકાર કોઈ રૈયતનો માલ એાઈ કિમતે ખરીદ કરી શકતો ન હતો. એને બંધ કરવા માટે અહીં બિન અરતાત ધરાનના ગવર્નરને લખ્યું. કે મને ખમર થઈ છે, કે તમારા અધિકારો ફજોના અદાળે કરી સામન્ય બાવથી એાઈ કિમત કરી તેને ખરીદે છે. અને કુરી કુટુંબો પ્રવાસીઓથી ઉચર (દસરો ભાગ) વસુલ કરે છે અગર એમ જણાવ્યું કે એ તમારા ધરારાથી થાય છે, અથવા એને તમે પસંદ કરો છો તો હું તમેને છોડીશ નહિ.

અપૂર્ણ

બાળ રમતને જોઈ ભગૃત બનેલી
એક અર્થલક્ષી બાવના.

બાળ સૃષ્ટિ

“તનુધીર” ધોરાજી.

બાળક એની નાનીશી દીંગલી સાથે રમી રહ્યું હતું. દીંગલી જાણે એનું સર્વસ્વ હોય, દીંગલીમાંજ જાણે એની ખુશીની દુન્યા સમાઈ હોય, એવી પ્યાર ભરી રીતે એને જોઈ એ ખુશી ખુશી થઈ નિર્દોષ દારૂ અરણ્યો વ્હાવી દેતો.

ઉર્મિઓને ભગૃત બનાવી દે એવી આ બાળ રમત હતું જોતો જ રતો.

બાળક એની રમતમાં તનુધીર હતું દીંગલીને ધડી ધડીએ જોતો, કહી એને જરા દૂર કરી. મદરમીત સાથે પાછો ઉપાડી લેવા પ્રયત્નશીલ બની જતો.

બાળક અત્યારે એની ખુશીની દુન્યામાં એકતાર હતું.

બાળકની ખુશીનું કારણ હતું, માત્ર એક નાનીશી દીંગલી ?

મને થયું કે આ બાળ રમતને લોકો માત્ર બાળ રમત ગણીને હસી દેતા હશે ? પણ નહિ-આ બાળકની રમત નિર્દોષ રમત હોવા છતાં એમાં મર્મ છે, આ રમત પાછળ માનવ પ્રકૃતિની જે દિવ્ય ભાવના સુધાઈ છે એનો વિચાર કરીએ તો બાળ રમત એ બાળકની ખાવિસ વૃત્તિનું એક પ્રતિનિધિ છે, એમાં બાળકના જીવનની નરી નિર્દોષતા છત્તકાતી હોય છે.

કુદરતે બંધેયુ જીવન વિશુદ્ધ હોય છે અને એવું જીવન જ સાચું જીવન કહી શકાય.

સાચું અને વિશુદ્ધ જીવન જીવવાની તમન્ના રાખનારા માણસે બાળક પાસેથી સાચું

જીવન જીવવાના પાઠો શીખવા પડશે, બાળકના હસનમલનમાં એની રમત ગમતમાં એની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમાં કળા છે એ કળામાં વિશુદ્ધતા ભારોભાર ભરેલી હોય, બાળક આ કુદરતી કળામાં તનુધીર બની સાચું જીવન જીવે છે, એનું મન માને છે એની સાથે હસે છે રમે છે.

બાળકની નજર અમીરને આવકારતી નથી, કે ગરીબને તિરસ્કારતી નથી, એની નજરને યોગ્ય દેખાય એ તરફ બાળક હર્ષભરે દોડી એને વ્હાલથી વળગી પડે છે.

માનવ સંમાજ, સોગમતા ધરાવનાર પ્રત્યેક માનવને સમાન નજરે જોઈ એની સાથે બાળકની જેમ રનેહભર્યો વર્તીવ ગમે તો ?

બાળકનું હાર્ષ કુદરત પ્રેરીત હોય છે, જે માનવ જાત શુદ્ધ રીતે જીવે તો એના હૃદયાર સાથે માનવ સમાજનોએ ઉદ્ધાર લઈ જીવનને ધન્ય બનાવી દે.

સાચું ને કુદરતમય જીવન જીવવાથી ઉચ્ચ નીચના બેદ લાવો જુલાય, એક માનવ દારા ખીજા માનવને અન્યાય ધરાવે પ્રસંગ ઉભો થાય નહિ. એથીએ વધીને કહીએ તો બાળક જેવું નિર્દોષ જીવન જીવવાથી માનવ સમાજના તમામ અનિષ્ટો દૂર થઈ સમગ્ર માનવ જાતને આત્મા બનાવી શકે.

શુદ્ધ જીવનની આટલી વિશીષ્ટતા હોવા છતાં કોઈને આતું અનન્ય જીવન જીવવાની ઇચ્છા થતી નથી એ માનવ સમાજનું કમભાગ્ય છે.

વિચારોનો પ્રવાહ આગળ વધે ત્યાં તો બાળ રમતને જોતી મારી આંખો પાછી બાળક તરફ વળી

રમતાં બાળકના હાથમાંથી છટકી દીંગલી દૂરદૂર જઈ પડી, આ જોઇ બાળકનું હૃદય જોમે ચડ્યું એ ઉત્સાહી બન્યો અને ધસકાતો, ધસકાતો દોડી જઈ પડેલી દીંગલીને ઉપાડી લીધી. ને એને હૈયા સાથે લગાડી લીધી,

આ જોતાં મને થયું કે મોટા, નાનાની બાવનાને અનુસરી સમાજનો મોટો વર્ગ નાના તરફ સુગ બતાવી માનવતાના નામને કલંક દે છે.

સમાજ આ બાળ રમત પાછળની નિર્દોષતાનું અવલોકન કરે, દીંગલી જેવી એકે નાની સ્ત્રીજને પ્રાણપ્યારી ગણી બાળકે કયા બહાલથી એની સાથે રમી, આનંદનો દહાવો લૂંટે છે.

આવીજ રીતે ઉચ્ચ, નીચના ભેદભાવે ભૂલી સમાજ સમગ્ર માનેવતા તરફ આવી પ્રેમભરી રીતે જુવે તો ?

સમાજના તીરસ્કારગ્રસ્તો દયાએલા વર્ગ તરફ સમાજ સગમની દ્રષ્ટિએ વર્તે તો ?

સમાજ એક ગરીબને ગરીબ નહિ, પણ એક માનવ, એક આદમ અને એક છન્સાન તરીકે જોઈ, એમના તરફ દગદગી દાખવે, સહિષ્ણુતા બતાવે, એ ગરીબને એક બાઈ ગણી દેવે લગાડી લેતો ?

તો-તો-સ્વર્ગનું સુખ, સમાજમાં ઉતરી રહે, સમાજનું સંગઠન વિરાટ બને, સહુ સમાજ જનોના બનેલાં આં વિરાટ સંગઠનની સામે દુન્યાની કોઈ તાકત નથી, જે ધડીતર એ ટકી શકે, પંથ એવું બની શકે ખરું ?

મારી કલ્પના મુંઝાઈ ગઈ, રીસાઈ નાસી ગઈ, બાળક હજી એની રમતમાં મરત હતું.

એજ નાની દીંગલીમાં એની ખુશીની દુન્યાં સમાઈ હતી.

કેતઆત

માર દિવસ ખેળીયામાં જતા છે, માનવી આ જગ મહીં મેદમાન છે. દુષ્ટ કૃત્યોને તથા દે માનવી, બંદી કર એ નળી દરમાન છે.

તારલા રૂપી નભે શણગાર છે, તે છતાં પણ વીજનો ચમકાર છે. છે બયાનક રાત આવી કોમની, ને યુવક નિદ્રા મહીં સરસાર છે.

જોઈ લો કુદરતના ન્યારા ખેલ છે, મુજ નિરાશા આશામાં પલટેલ છે. કાવ્ય ગુલશનમાં પડી “ખુશનુદ” મે, રક્ત માઈ કેટલું સીમેલ છે.

યુવક છોડ શેવાને બેઠાર થઈ જા, જોહુકમીની સામે ખબરદાર થઈ જા. જીવનમાં બધાનો તુ આધાર થઈ જા, ન કોઈની આડે તુ દિવાર થઈ જા.

બધ પાપલું ખોલને તું ધ્યાન કર, છોડ ગફલત ને હવે તું બાન કર. આપનો “ખુશનુદ” થામે છે ખુદા, મુસ્લિમોની એજ પાછી શાન કર.

“ખુશનુદ” ધોરાજીની

બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓફીસ-માં

Vahshi Sahitya Karyalaya

Rander Post Office

લખવું-ઓફીસ કોસ કરેલો સ્વીકારવામાં આવશે-નહીં.

પટ્ટાતી છાયા

મજધારમા નૈવા લહેરો પર શોધે છે કિનારો શા માટે ?
 ધનધોર ધટાઓમાં ચમકે મુજ-લાખ-સિતારો શા માટે ?
 તકદીરની લેખીની ઉપર માનના વિચારો કાવે નહિ,
 આ આજ થશે, તે કાલ થશે આવે છે વિચારો શા માટે ?
 'મૂસાના' કોહેતૂર ઉપર 'મન્સૂર'ના ધૂની સર ઉપર,
 તરવીર જીવન ॥ દોરે છે જીવનનો ચિતારો શા માટે ?
 છે આશ-નિરાશ પટ્ટાતી છાયા આજ અહિંને કાલ તર્કિ
 'જીવનનો મુસાફિર શોધે છે રસ્તામાં ઉતારો શા માટે ?
 છે જાણ વહી નૌકા મારી વૃક્ષાન બરેના સાગરમાં
 તે બેઠું હસે છે નૌકાને દરિયાને કિનારો શા માટે ?
 છે દર્દ સમાયુ જીવનમાં, યુનુનના સરિતા ગાયનમાં
 આવે છે પિત્રા કે જીવનમાં, ઉપરનમાં બહારો શા માટે ?
 મહાબલ તો બરખાદી છે, કર્ણાવ ને બદનામી છે,
 શોધે છે પતંગો સમજ પર ગાવાનો સહારો શા માટે ?
 છે મહાર જીવન એજ "કુમર" પગાર ચમકતુ આયમતુ
 સત્કાર કરી ધૂકારે છે આ કુખાલો શા માટે ?

"કુમર" કૃત્યાન્વી.

'કારવાં'ની ફાઈલો

કપડાનું પુકું.

૮ ખ. સહિત

વર્ષ ૧ હુ સપ્ટે	૩૬ થી ઓગ	૪૦	રૂ ૫-૦-૦
" ૨જુ "	૪૦ થી ઓગ	૪૧	" "
" ૩જુ "	૪૧ થી ઓગ	૪૨	નથી
" ૪જુ "	૪૨ થી ઓગ	૪૩	રૂ ૬-૦-૦
" ૫જુ "	૪૩ થી ઓગ	૪૪	" ૭-૮-૦
" ૬જુ "	૪૪ થી ઓગ	૪૫	" "
" ૭જુ "	૪૫ થી ઓગ	૪૬	" "

કોપીઓ સિલકમાં ઓછી લેવાથી થોડીક ફાઈલો બાકી છે આજે
 ઓર્ડર મોકલી આપો નિરાશ થવું પડે નહિ

છુટક અ કે ઘણા ઓછા સિલકમાં છે ફાઈલ બાકીનારા શોધીનેએ દરેક
 અકના સાત આના લેખે કીમત મોકલી મંગાવી લેવા જે અ કે હથે તેજ
 મોકલી શકાશે

વહશી સાહિત્ય કાર્યાલય
 એમ એમ પી લેન
 રાંદેર

શુનાહગાર નથી

આત્મકાંતિ ૧૧ કાંઈ હાથથી બચવાર નથી;
એના હાથોમાં ભલે તીર કે તકવાર નથી.
આશને દિલમાં હો, દિલ પોપડી બેકાર નથી;
કિન્તુ તે આશને શું કરવી જો રૂળનાર નથી.

સાધીની હાથી થયું એવું સુરાલય સુંતું;
ન્યૂં છે, મય છે, સુરાલી છે ને પીવાર નથી
મુજને સૌ આહો ન બર એમ કહે છે, કિન્તુ.
એ સિતમગરના સિતમ તો કાંઈ જોવાર નથી.

ઝિંદગી કેવી મને આપી તે જગમાં ચારખ;
જેમાં મુખ શાન્તિ મેં જોવાં કદી પગવાર નથી.
રેલમાં આજ તે આવે છે ખુદા ખૈર કરે;
જેના પાયાણુ હૃદયમાં દયા તલ બાર નથી

ઝિંદગી જોડે જોડેલી છે વ્યથાએ દિલની;
મેલ વિષુ એનાથી મુક્તિ મને મળવાર નથી.
પારકી પીને નથી રિન્દ થવાઈ નાસેદા !
નામનો ઘાત તું મજબૂર છે લાગ્યાર નથી.

પગથું પ્રત્યેક ભરે જોઈ વિચારી આજે;
એના જેવી આ જગતમાં કાંઈ દુસ્થાર નથી.
મારાદમથીજ છે આ વિશ્વની રોનક “બિસ્મિલ્લ”
તે છતાં હાથ દુઃશ બોમ ઉપર બાર નથી ?
“બિસ્મિલ્લ” ઘેરાજવી

એ કૃપાળુની કૃપાને કાંઈ વિગતાર નથી;
એની સીમા નથી મર્યાદા નથી પાર નથી.
દુશ્મમાં આવીને આવેશમાં કહેશે રહમત;
એ શુનાહગાર ખરો છે જો શુનાહગાર નથી.

રૂપક દેખાઈ છે આંતરની વ્યથાએ મુખપર;
દિલની વ્યથાક્રાંતિ દિલમાં કદી છુપવાર નથી.
અશ્રુએ થોભો તમો મારા સદાયક ન બનેા;
આમ મુજ દિલની હું ત્યાણ છું કે છુનવાર નથી

વરસની મામણી મારી તે મુણિને, બોલ્યો;
કાંઈ પથુ વાતનો તારી મને સ્વીકાર નથી.
મુજ મરણુ બાદ તે આવે તો કહેજો, કાલિમ;
તારા જીવારને તારી હવે દરકાર નથી.

આ જગતમાં છે હો ! સદયર તે નકામું જીવન;
જેમાં દુઃખ દર્દ નથી રંજતો ભરમાર નથી.
કાળ કલ્પ ન થા મુશ્કેલી દદ છાડી જા;
આશતોથી તો હવે હું જરી કરનાર નથી.

ઉઝરત ઈમામ હુસૈન

મિન અલી (રફી.)

અનુ:-જનાબ ઇબ્રાહીમ ઇ. શૈખ.

[ગાંધી આગ્રુ]

“સદ્ગૃહસ્થો! મારી વાત સાંભળો ઉના-
વળ ન કરશો. મને થોડીડ નસીદતો કર્યા હો.
આ પ્રસંગે સત્ય વસ્તુસ્થિતિ રજૂ કરવાની
મને તક આપો. અહિં મારા આવવાનું કારણ
મને કહેવા હો. મારું કથન જો સત્ય હોય
અને તમને યોગ્ય લાગે તો મારી સાથે
ન્યાયથી વર્તો કારણ કે તમારું ન્યાયી વર્તન
તમારા માટે સદ્માન્યનું કારણ બનશે. અને
તમે મારી દુસ્મનીથી દૂર રહેશો. પરંતુ સત્ય
હકીકત જાણવા પછી પણ તમારા દુરાગ્રહ
કાયમ રાખી મારી સાથે અન્યાય કરશો તો
પણ હું દરેક પરિણામે માટે તૈયાર છું. મને
સહેજ પણ તક આપ્યા વિના મારી ઉપર
એકાએક તૂટી ડરી તેની મને સહેજ પણ
પરવા નથી. દરેક સંજોગમાં મને પરવડીગાર
ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. તે તેના નેક મદા-
ઓનો મદદ કરતો છે.”

આપની એકલે બેને જ્યારે આ શબ્દો
સાંભળ્યા ત્યારે તેઓ અસહ્ય ચિંતાથી અત્યંત
વ્યાકુળ બની ગયા. તબીબોમાંથી વિલાપ અને
કલ્પાતંત્રી ચીસો સંભળવા લાગી આપે
પોતાના લાઇ અપ્પાસ અને પુત્ર અલીને ત્યા
મોટાદલા કે જેની તેઓને ખામોશ કરે. આપે
ફરી કહ્યું “હજી તેઓને આથી વધુ રડવાનું
બાકી છે” પછી આપ એકાએક બોલી
ઉઠ્યા “ખુદા ઇબ્ને અપ્પાસની ઉપ દરાજ
કરે” આ વાક્ય એટલા માટે કહ્યું કે મદીનામાં
અબ્દુલ્લા ઇબ્ને અપ્પાસે સ્ત્રીઓને સાથે ન

લાઇ જવા માટે ધણો અગ્રહ કર્યો હતો.
પરંતુ આપે એ વાત ઉપર લક્ષ આપ્યું ન હતું
હવે તેમના હોદ્દાકાર અને કલ્પાંતરથી અબ્દુલ્લા
મિન અપ્પાસની સૂચના તેમને યાદ આવી.
ફરી આપે પોતાનું વિવેચન ચાલુ રાખ્યું.

“એ લોકો તમે મારું ખાનદાન યાદ કરો.

વિચાર કરો કે હું કાણ છું? પછી આત્મ
નિરિક્ષણથી તમારા અતરના આચરને ન્યાય
આપો, પુષ્કળ વિચાર કરશો કે શું તમારા
માટે મારું કલ્પ કંવનું અને મારી સાથેનો
ખિન સબ્ધ તોડવો યોગ્ય છે? શું હું
તમારા નબીની (સ) પુત્રીનો પુત્ર અને તેના
મિયાઝાદ ભાઇનો પુત્ર નથી? શું સૈયદુશ
શોહદા હમઝાદ મારા પિતાના કાકા નથી? શું
હું જોના હુસૈન જાફર તૈયાર મારા કાકા
નથી? શું તમે રસુલુલ્લાહ (સ.)નું આ પરિવ
કથન નથી સાંભળ્યું કે તેઓ મને અને
મારા ભાઇને રવર્ગમાં કિશોરોના સરદાર તરીકે
સંબોધના હતા? જો આ હકીકત સત્ય હોય
—અને મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે એ તદ્દન
સત્ય છે કારણ કે વલદ હું આજ સુધી
કદી પણ અસત્ય બોલ્યો નથી—તો તમને
વિચારવું જોઈએ કે શું નહીં તલવારથી તમે
મને આપકારશો? જો તમને મારા શબ્દો
પર વિશ્વાસન હોય તો તમારામાં એકા લોકો
હયાત છે જેઓ તમને સત્ય હકીકત જાણાવી
શકશે. જામિર મિન અબ્દુલ્લાહ અન્-સારીને
પૂછો, અબ્દુ સહદ હુઝરીથી એ ખાજતની
તપાસ કરો, સોદી મિન સયાદ સાએદીને એ
રિફે પૂછી શુઓ, જૈદ મિન અરકમ અને
ઈન્સ મિન મનિઃ પણ મવાહ તરીકે
મોબૂદ છે. તેઓ તમને જવાબ આપશે
કે તેઓએ મારા લાઇ અને મારા વિશે
રસુલુલ્લાહ (સ.)ને મજકુર શબ્દો કહેતા
સાજાઈ છે કે નહિ. વધ્યાહ આજે આ

નિશાળ પૃથ્વી ઉપર મારા સિવાય કોઈ નગ્નીની પુત્રીનો પુત્ર નથી. શું તમે એટલા માટે મને કલ કરવા માગો છો કે મેં કોઈનો પ્રણ લીધો છે? શું મેં ખૂન વહાવ્યું કે કોઈની દોલત લૂંટી છે? મને કહો કે વસ્તુસ્થિતિ શું છે? છેવટ મારા કયા અપરાધની આ શિક્ષા છે?

કૂદીઓનો પ્રતિ ઉત્તર:-

આપે વારંવાર પૂછ્યું પરંતુ કેમ એ જવાબ ન આપ્યો છેવટે આપે આજે રાત્ર કૂદીઓને સમેધી પૂછ્યું “ઓ શયત મિન રાખેછ, ઓ દિનમ મિન બજુર, ઓ કેસ મિન અલ-અશઅત, ઓ મર્ઝિદ મિન અલ-હરિસ શું તમેએ મને ન હોતું લખ્યું કે ક્યો પાકી ગયાં છે, ઝમીન હરીયાળી બની છે, નહેરો ઉમરાઈ રહી છે, જો તમે આવશો તો અમારી ફોજ તમારી સહાય માટે તૈયાર છે. આપ જલ્દી આવો.”

આ શખ્તોથી તેઓએ પોતાની ખામેશી તોડી અને જવાબ આપ્યો, “અમે કદી પણ આપને એવું લખ્યું નથી.”

આથી આપ બેલી ઉઠ્યા “સુબહનલ્લાહ! આ કેવું અસત્ય છે. વરજાહ! તમેએજ મને લખ્યું હતું.” આ પછી આપે ઉમતાપૂર્વક કહ્યું “ઓ લોકો હવે જ્યારે તમે મને પસંદ કરતાં નથી તો બેઢતર છે કે મને છોડી દો. હું અહિંથી પાછો જવા તૈયાર છું.”

આ સાંભળી કેસ મિન અલ-અશઅતે જવાબ આપ્યો. “શું તમારા માટે એ ચોખ્ખું નથી કે તમે તમારા મિયાબદ બાઈઓને આશ્રય મેળવો? તમારી ઇચ્છા મુજબ તેઓ તમારી સાથે વર્તાવ કરશે. તેઓએ તમને કષ્ટ પણ કપ્ટ આપ્યું નથી.”

આપે જવાબમાં કહ્યું, “હું હવે તમને

સારી રીતે જાણ્યું છું. શું તમે એ ઇચ્છો છો કે બની દાશમ તમારથી મુરિસમ મિન અકીલ ઉપરાંત બીજા એક વધુ ખૂનવા બદલાની માંગણી કરે? નહિ! વલ્લાહ હું કદી પણ અપમાનિત રીતે તેમના આશ્રયે જવાનો નથી.”

આટલું કહી પછી આપે પોતાના ઊઠને બેસાડી દીધો, આ પ્રસંગે દુશ્મનોએ પોતાના લશ્કરને આમળ વધવા આજ્ઞા આપી!

કૂદીઓને ઝહીરતું સંબોધન:-

ઝહીર મિન અલકૈન પોતાનો ઘોડો આમળ ધપાવી દુશ્મનોના લશ્કર સમક્ષ પહોંચ્યા અને એટલા સાદથી કહ્યું “ઓ કૂદીવાસીઓ! ખુદાના આજ્ઞાથી હરે. પોતાના બાઈને બોધ આપવો એ દરેક મુરિસમની ફરજ છે. જુઓ અત્યાર સુધી આપણે બધા બાઈઓ છીએ. આપણે એકજ ધર્મના આનુયાયીઓ અને એકજ નિતિના પાલક છીએ જ્યાં સુધી આપણી તકવારો મ્યાનથી નીકળી નથી ત્યાં સુધી તમે અમારી નસીહત અને શુભેચ્છાઓના દરેક રીને દક્કાર છો પરંતુ તકવારોની અમક આપણા સંબંધને તોડી નાખશે અને આપણે એક બીજાના દુશ્મન બનીશું. જુઓ ખુદા પોતાના નગ્નીની આજ્ઞા સંબંધી આપણી કસોટી કરે છે. હમે તમને એકલે બૈતની સહાય માટે આવકારીએ છીએ અને ઉબેદલ્લાહ મિન જિયાદની દુશ્મની માટે વિનંતિ કરીએ છીએ. યાદ રાખશો કે આ હાકિમોથી તમે કદી પણ સુખી થવાના નથી. એ તમારી આખો ફ્રાડશે, તમારા હાય-પગ કાપશે, તમારા ચહેરાઓને કફરપા કરશે, તમને ઝાડો ઉપર લટકાવી ફાંસી આપશે. સદ્ગૃહસ્થોને શોધી શોધી કાઢ કરશે. અરે એવું નો અત્યાર સુધી

તેઓ ધણું કરી ચુક્યા છે. હજી દિવસ બિન
અટી, હવેનું બિન ઉજીદ વગેરેના બનાવો
એટલા પુરાણા નથી કે તમે ભૂલી નાઓ.”

કૂડીઓએ આ પ્રત્યન સાંભળી ઝડીર
વિષે ગમે તેમ અપશબ્દો બોલી છપ્પને ઝિયાદની
પ્રસંગ કરવા લાગ્યા. તેઓએ ઉદ્ધતાથી
જવાબ આપ્યો. “વલ્લાહ હમે જ્યાં સુખી
હુસૈન અને તેના સાથીઓને કતલ કરીશું નહિ
અથવા અમારા અમીર સમક્ષ તેમને રજુ ન
કરીએ ત્યાં સુધી અહિંથી અમે સહેજ પથ
ડમવાના નથી.”

તેમના આવા અહંભાવથી ઝડીરે ‘કૂડી
પડકાર કર્યો “ફતેમહનો પુત્ર, છપ્પને ઝિયાદથી
વધુ તમારી સહાય અને સદકારનો હકદાર
હોય તો કમ અઝ કમ ઔલાદે રસૂલ માટે
એટલી તો લાગણી દર્શાવે કે તેમને કતલ ન
કરતાં, તેમને અને તેમના ચિચાઝાદ બાઇ
યઝીદ બિન મુઆવીયહને પરસ્પર પોતાનો
ફેસલો કરી લેવા દે. હું સોગદ પૂર્વક હું
હું કે યઝીદને પ્રસન્ન કરવા માટે હુસૈનને કતલ
કરવા એ તમારા માટે આવશ્યક નથી.”

હર બિન યઝીદનો સદકાર:-

અટી બિન હુરમલાથી રિવાયત છે કે
જ્યારે છપ્પને સમ્રાટ પોતાની ફૌજને ગતિમાન
કરી ત્યારે હર બિન યઝીદે કહ્યું “પુત્ર આપને
સદ્બુદ્ધિ આપે. શું આપ એકલે રસૂલથી
ખરેખર લડશો?”

છપ્પને સમ્રાટ જવાબ આપ્યો. “હાં
વલ્લાહ લડીશું અને તે પણ એવી લડાઈ
જેમાં માયાઓ ધણી જીંદગી અને ખૂનની
સરિતાઓ વહેશે.”

હરે કહ્યું “શું જે ત્રણ શરતો રજુ કર-
વામાં આવી છે તેમાંથી એક પણ સ્વીકારવા

ચોગાથ નથી?”

છપ્પને સમ્રાટે કહ્યું “વલ્લાહ! એ વિષે
જે મને અધીકાર હોત તો હું જરૂર તેનો
સ્વીકાર કરતે પરંતુ અફસોસ છે કે તમારા
હાકિમને એ માન્ય નથી.”

આ સાંભળી હર બિન યઝીદ પોતાની
જગ્યાએ પાછો આવ્યો. એની પાસેજ એના
કબીલાનો બીજો માણસ કુર્દ બિન ફેસ હબો
હતો. હરે તેને કહ્યું “શું તમારા ધોડાને
પાણી પાવું?”

પાછળથી કુર્દે કહેવા લાગ્યો કે હુગના
આ સવાલથી હું તરતજ સમજી ગયો કે તેને
લડવાની ઇચ્છા નથી અને કોઇ પણ બદા-
નાથી દૂર કરવા માંગતો હતો. જ્યારે એની
સંકાશીલ વર્તણૂક વિષે હું હાકિમ સમક્ષ
તેની કંઈ પણ સિકાયત કરી શકું નહિ “મે
ધોડાને પાણી પાવું નથી અને હું હમણાજ
જઈ છું.” એમ કહી હું ત્યાંથી ખસી ગયો.
આ પછી હરે ધામે ધીમે હુસૈન (રદી)ની
ફૌજ તરફ સરકવા માંડ્યું.

મુકાબલો બિન ઓસ નામના તેના
કબીલાના એક માણસે કહ્યું “શું આ રીતે
તમે દુરમન ઉપર દુરમો કરવા માંગો છો?”
હર તદ્દન શાંત રહ્યો. કંઈ પણ જવાબ ન
મળવાથી મુકાબલને વહેમ પડ્યો તેણે કહ્યું
“તમારી ખામેશી સંજોગનક છે. કોઇ પણ
બીજા સંજોગમાં મેં તમારી આવી હાલત
જોઈ નથી. જે મને પૂછવામાં આવે કે કૂડી-
ઓમાં સૌથી વધુ પરાક્રમી કણ છે તો હું
તમારું જ નામ આપું પરંતુ આ પ્રસંગે તમારું
આવું વર્તન હું સમજી શકતો નથી.”

શુદ્ધ ગને સાદું ઉર્દૂ શી રીતે બોલશે ?

લેખક શશિકાન્ત ચીમનજીવ જરદોશ વકીલ

જેમ દાથી રાજદરવારે શોભે તેમ વ્યાકરણ પૃથ્વ પુસ્તકમાંગ શોભે આવી માન્યતા ધરાવનાર વર્ગ પરમાત્માની કૃપાથી મોટા છે, અને હું પણ તેમાંનો એક છું. કોઇ પણ ભાષામાં પોતાના વિચારો વ્યક્ત કરવા માટે, અને ખાસ કરીને બોલવા માટે વ્યાકરણની ગાઢ મૈત્રીની આવશ્યકતા નથી. તેમ છતાં વ્યાકરણની અવગણના કરવી પણ પાલવે એમ નથી. વ્યવહાર ઉપયોગમાં જરૂરી એટલું વ્યાકરણ નવા અભ્યાસીઓએ શીખવું જ જોઇએ પરંતુ આ કડવી ગોળી શી રીતે ગળે ઉતારવી તેમનીર વિચરણા માંગી લે છે. ધણીને અનુભવ હશે કે વ્યાકરણ તેના અસહ સ્વરૂપમાં જેટલું શુષ્ક અને નિરસ છે તેટલો ભાવજે કોઇ બીજો વિષય હશે. એનાં ઘુઝતાને ભગડનાર એકજ ચીજ છે-નેતર, અસખ્ય વિગતિતઓ અને ક્રિયાપદના વિધિવિધ રૂપો યાદ કરવાની મહત્વાકાંક્ષા વીરલાઓને જહોપ છે, આ લેખને બારો ઉદ્દેશ ઉર્દૂ વ્યાકરણ શીખવાનો નથી. માત્ર ઉર્દૂની કેટલીક સામાન્ય વ્યાકરણીય ભૂલો તરફ અભ્યાસીઓનું ધ્યાન ખેંચવાનો છે. જેથી બોલચાલમાં તે ભૂલો યતી ચાટકે અને તેટલે આશે તેમની ભણા શુદ્ધ બને. લેખમાંના કેટલાક નિયમો અનાવાસે દિદી અને ફિંદુરતાનીને પણે લાગુ પડે છે.

ઉર્દૂ વાતચીતમાં સૌથી વધુ સામાન્ય ભૂલો લિંગભેદ યાને જાતિભેદને લગતી છે. નવાસવા મહારાષ્ટ્રીય સમજન શુજરાતની રદૂલમાં માસ્તર થઇને આવ્યા હોય ત્યારે શરૂઆતમાં છોકરાઓને પણ, તુ ગઇસી, આવેસી-એમ નારીજાતિમાં સંબોધે એવી ઘણી ફિંવદન્તીઓ બાણીતી છે આ સાંભળીને આપણે હસીએ

છીએ. પણ બગબર આવીજ જાતિભેદની ભૂલો આપણે સધારણત: ઉર્દૂ બોલતો વખતે કરીએ છીએ.

આતુ એક કારણ છે કે શુજરાતી ભાષામાં એ ભૂલો રૂઝ થઇ ગયેલી છે. ખાસ ધ્યાન ન અપાય તો, અને બેલતી વખતે માત્ર શુજરાતીનું તજબીયા ઉર્દૂ કરવામાં આવે તો એ ભૂલો ક.યગ રહેવાનો સભવ છે અને માત્ર ફિંદુઓથી જ થાય છે એમ નહીં પણ પણા મુમક્કમાન લખાઓ પણ પોતાના ઉર્દૂમાં તે ભૂલો કરે છે.

હવે નીચેના શબ્દોને એક પછી એક વિચારી જુઓ અને એ શબ્દોને જો તમે ઉર્દૂ વાક્યમાં વાપરવા માગતા હો તો તેને કઈ જાતિના ગણુશો તે વિચારી જુઓ: સલામ આલમ મઝાર કોલેજ રાજ કલમ ફિદગ સનમ રદૂલ ફિકર ફરજ મઝાક ખ્યાઅ મોસમ કલેઆગ સફર ચર્યા મિન્નિદાન સાલ અરજ સખ નોવેલ કમાલ અસર ઇદમ માલમ લાલમ

કહેવાની જરૂર નથી કે ઉર્દૂમાં ઉચ્ચા શબ્દો નર જાતિના-પુદ્ધાંગી છે છતાં એમાંના લગભગ દરેકને આપણે ઉર્દૂમાં પણ નારીજાતિના હોય એમ વપરાતા સામાન્ય વ્યવહારમાં અનેક વાર જોઇશું કેમકે શુજરાતીમાં આ શબ્દોને નારી જાતિના ગણુવામાં આવે છે.

તેજ મુજબ હવે નીચેના શબ્દો એક પછી એક વિચારી જુઓ અને તેમની જાતિ નક્કી કરવા પ્રયત્ન કરો. પોશાક તપ તનખવાદ રીપોર્ટ ખોરાક ખ્યાઅ ધૂપ પેશાબ આવાજ જન બાઝાર દવાત શરાબ કસમ બુદ્ધ

સાંસ માર તાર

આરિય મમરાટ હીમીઆ

આ શબ્દો ઉર્દૂમાં નારી જાતિના શબ્દો છે છતાં આપણે તેને નર જાતિના હોય એમ એલીએ છીએ કેમકે યુજ્જરાતીમાં તે નર જાતિના તરીકે વાપરવામાં આવે છે

ઉર્દૂમાં નાન્યતર જાતિ ન હોવાને લીધે જ્યારે યુજ્જરાતીમાં વપરાતા કેટલાક નાન્યતર જાતિના શબ્દોને આપણે ઉર્દૂમાં વાપરવા હોય ત્યારે તેને ક્યાં તો પુસ્તકોગી કે ક્લિસોગી બનાવવા જ પડે, જો થોડો અવ્યાસ અને મદાવરો હોય તો આ ધર્મસંકટમાંથી રહેલા-ધર્મી ઉમરી જવાય છે. થોડાજ દાખલા નમૂના તરીકે બસ થશે. યુજ્જરાતીમાં “હર્દ” એ શબ્દની જાતિ આપણે નાન્યતર માનીએ છીએ પણ ઉર્દૂમાં હર્દ એ પુસ્તકોગ શબ્દ છે યુજ્જરાતીમાં તાક, ધગ, મૌત, બદરન એ શબ્દો આપણે નાન્યતર જાતિના માનીએ છીએ છતાં ઉર્દૂમાં એ સર્વ ક્લિસોગી છે. આવા અનેક દાખલાઓ હશે અને અવ્યાસીઓએ તે નોંધતા રહેવું જાણ્યુંએ રીકાને આવકાશ ન રહે તે ખાતર એટલું કુખ્ય કરી દેવું જોઈએ કે ઉપલા દાખલાઓમાંથી કોઈ શબ્દ બાબત મતભેદ હોવાનો સંભવ છે ખરો.

ઉર્દૂ બોલવામાં એક ખરેખર રીતે અદ્ભુત કહી શકાય એવી બુલ-મુઝે તુઝે શબ્દના ઉચ્ચાર વિધેની છે. નવજીવન પ્રેસે પ્રકાશિત કરેલી શ્રી હંસરાજ જૈન અને નગીનદાસ પારેખ લિખિત “હિંદુસ્તાની વ્યાકરણ પ્રવેશ” ની પુસ્તિકામાં આ બાબત તરફ ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું છે. કેટલાક સોફા મુઝે તુઝે એ શબ્દોના ઝકારને “આઝાદ” શબ્દના ઝકારની માફક ઉચ્ચારે છે. આ માત્ર જોઈું જ નહીં પણ અત્યંત કિલ્લ અને કંટાળાજનક લાગે

છે. મુઝે તુઝેના ઝકારનો ઉચ્ચાર જદ જોવો અથવા ઝાક એ શબ્દના ઝકાર જોવો હોવો જોઈએ. પ્રચલિત પુસ્તિકામાં ઉપલી બૂલો કરનારને માટેની દીક્ષા અત્યંત કડક શબ્દોમાં હોવા છતાં તે વાળખીજ છે. એ પુસ્તિકામાં એમ જણાવવામાં આવ્યું છે કે જેમ કોઈ માણસ યુજ્જરાતીમાં “મોહન કાબ્ય મોહન લાવ” તેને બદલે ઉમગકાનેર “મોસન કાબ્ય મોસન લવ” એમ કહે લ્યારે તેને માટે આપણા પર જે છાપ પડે તેવી જ છાપ મુઝે અને તુઝે એ શબ્દો સંબંધીની ઉપરોક્ત બૂલ કરનાર માટે પણ પડે છે. એવાજ બીજા ઉદાહરણો આપવાનું પ્રયોગન હું પણ રોકી શકતો નથી. જેમકે આજે ને બદલે આજે, તાજમદલ ને બદલે તાજ મદલ, જામે જમશેદ ને બદલે ઝમે ઝમશેદ, જાને હો કડા જાને જહાં ને બદલે ઝાતે હો કડાં ઝાને ઝડાં, જવાદરલાલ જવાબ જાકરે આયે ને બદલે જવાદરલાલ જાવાબ જા કરે આયે વગેરે વગેરે!

આ સંબંધી એક સૂચન હું કરી દઉં તો તે અરયાને મણુશી નહીં. મુઝે એ શબ્દને વારનવા “મુઝહે” એ રીતે દેવનાગરી અઘવા યુજ્જરાતી લિપિમાં લખવામાં આવે તો ઉપલી ઉચ્ચારની બૂલ થવાનો સંભાવ આપણે માટે ધણો ઓછો થઇ જાય—પરંતુ નેમ ન થાય ત્યાં સુધી તો એ કણ્ઠકંઠા અને ઘૂણાજનક બૂન ચાલુ જ રહેવાની.

ઘણાના મનમાં એમ છાપ હોય છે કે “જ” ને બદલે ઉર્દૂમાં બધે “ઝ” છે અથવા તો હોવા જોઈએ. અને તેથી લખામાં ઉર્દૂ શાહી ઝમક લાવવા માટે માથ કોમકા “જ” ને બદલે મરદાની અને રવામદાર “ઝ”. વાપરવામાં આવતો હોય એ જનવાજોગ છે.

. આપો જ બીજો ટુંકો, રસ્તો “વ” ખાખ-
તમાં છે. જ્યાં કોઈ શબ્દમાં “વ” આવ્યો કે
તેનું ઉર્દૂ બોલાતી વખતે “બ” માં રૂપાંતર
કરી નાંખવું એ કાગીઝો ધણીએ હસ્તગત
કરી દીધો હોય, છે. જેમકે વાતચીતનું ખાતચીત
-વરસને બદલે બરસ, વસંતને બદલે બસંત.
કગનરીએ આ રસ્તામાં પણ ઠોકરો શરૂ થય
છે. આ નિયમ એવા શબ્દોને જ લગુ ૫૬
શકે જે મૂળ હિંદી હોય જ્યાં આપણે તળ
ફારસા-કે તળ-આરબીમાં શબ્દોને એ નિયમ
લગાડવા જઈએ કે તરત લાપાશાસ્ત્રી મોં
બગાડશે. જેમકે વડાલને બદલે બડાલ ખોડું-
વારસને બદલે બારસ ખેડું છે, કેમકે બને
અરબી શબ્દો છે

વીમાને બદલે બીમા ખરું તથા વસ્તીને
બદલે બસ્તી ખરું પણ વાજબીને બદલે
બાજબી ખોડું અને વિદાયને બદલે બિદાય
ખોડું. વચનને બદલે બચન ખરું, વખતને
બદલે બખત ખોડું, વતનને બદલે બતન ખોડું.
વજનને બદલે બજન ખોડું તે જ મુજબ
નીચેના શબ્દોમાં પણ વને બદલે બ કરી
શકાય નહીં. વક્ષા, વઝીર, વાયદા, વાકિફ.
વિલાયત વગેરે.

મુઝે ના જોવો. એક બીજો સામાન્ય
વપરાશને ઉર્દૂ શબ્દ “તુ” છે-આપણે એના
ઉચ્ચાર ઉર્દૂમાં પણ યજ્ઞશાત્રીની માફક વુ-
રસ્વઉ અને અનુસ્વાર સાથેનો કરવા પ્રેરાઈએ
છીએ જ્યારે ખરી રીતે ઉર્દૂમાં એ “તુ”
અનુસ્વાર વિના અને દીર્ઘઉથી બોલાય છે.

ઉર્દૂમાં કેટલાક શબ્દોમાં આવતા “શ”
તું રૂપાંતર “સ” માં કરવું જોઈએ -જેમકે
શદના, શીખના, શોચના, દેસ, વગેરેના ઉર્દૂ
રૂપાંતર નીચે મુજબ થાય છે--સદના, શીખના,
શોચના, દેસ, વગેરે

હસત અને હુસન એ બંને વિશેષ નામો
નેડણીએ ખરા હોવા છતાં તેમને હશન અને
હુસન એમ ખોટી રીતે લખાતા આપણે
જોઈએ છીએ

કેટલીક વાર દમારા તુમહારા એ શબ્દોના
ઉચ્ચાર હમેરા તુમેરા જેવો સાંભળવામાં આવે
છે- આ પણ એક પ્રાથમિક અને મોટી ભૂલ છે.

દમ ક્રિયાપદ એક વચનનું છે-બહુ વચન
વખતે તેનું દય થઇ જાય છે. સિખાઉઓથી
આ નિયમ અનેક વાર ઉલ્લંઘીતો જોવામાં
આવે છે. તે પ્રમાણે ઇસ-એ તાજ અને
નજીકની ચીજને માટેનું સર્વનામ છે, જ્યારે
ઉસ-એ પ્રથમની અને દૂરની ચીજને માટેનું
સર્વનામ છે. તે જ ભેદ બહુ વચનમાં ઈન્કા
અને ઉન્કાને લાગુ પડે છે.

હવે કેટલીક શાબ્દિક ભૂલો જોઈએ.
મિમજ એટલે ચુરસો નહીં પણ તપ્પીચાત.
ખૂખ એટલે ધણું નહીં પણ સારું, મામલી
એટલે નકાગા જેવું અથવા સ્ટેન્સાજ નહીં,
પણ વિવાજ મુજબનું દેવ એટલે દેવતા નહીં પણ
રાક્ષસ, ખૂન એટલે કતલ નહીં પણ લોહી,
દાર એટલે શરાબ નહીં પણ દવા, નેશ
એટલે ઉમરો નહીં પણ ઉરકેરવું. વગેરે.

કેટલાક મૂળે ફારસી શબ્દોમાં પ અને ફ
તથા પ અને બ એમ બંને રીતના ઉપયોગ રહ
અને ખરા છે. જેમ કે પોલાદ અને ફોલાદ,
અને શબ્દો ખરા છે તેજ રીતે સફેદ અને
સપેદ, તરા પાદશાહ અને બાદશાહ શબ્દો છે.

હવે આપણે એવા શબ્દો જોઈશું કે
ઉર્દૂમાં વાપરતી વખતે જેના ઉચ્ચાર અને
નેડણીમાં સામાન્ય રીતે ભૂલ થાય છે. જેમ
કે અનામત એ ખોટો શબ્દ છે તેને બદલે
અમાનત હોવું જોઈએ. કાગળને બદલે કાગઝ,

હવાને બદલે દુઆ. ખાખીને બદલે ખાજી, મલમને બદલે મરહમ, ગદગીને બદલે ગંદગી ઉઝડને બદલે ઉઝડ, દીવાલને બદલે દીવાર. વકીલાતને બદલે વકાસત હોવા જાણ્યો.

હમનાને બદલે હંસના અને બેલાશકને બદલે બેલાક કે બિલાશક જોઈએ પડ્યાને બદલે પરદા અને મુઝદાને બદલે મુરદા જોઈએ. અનાડીને બદલે અનાદી, લોહીસુદાણને બદલે લહસુદાન, જનાવરને બદલે જનવર, જૂખને બદલે બૂક, અને સુકાને બદલે સુખા હોવું જોઈએ.

ઉર્દૂ વાક્યોમા ધણી વાર નકાર જતાવવાને માટે બે વાર ન વાપરવાને બદલે એક જ વાર વાપરી તેની ડબલ સર્વીસ લેવામા આવે છે. જેમ કે ધરકા ન ધાટકા એટલે ન તો ધરનો અને ન ધાટનો; ખાના ન પીનાએ ટલે ન તો ખાવું અને ન તો પીવું; આયે ન ગયે એટલે ન તો આવ્યા અને ન તો ગયા.

ગુજરાતીમા આપ-એ શબ્દ બીજા પુરુષમાં વપરાય છે જ્યારે ઉર્દૂમાં બીજા તેમજ ત્રીજા એમ બંને પુરુષોમા એ વાપરી શકાય છે. અને તેને હમતુ ક્રિયાપદ ત્રીજા પુરુષનું જ હોય છે જેમ કે "આપ આ ગયા" નહીં પણ "આ ગયે" આપ તશરીફ લાવને બદલે આપ તશરીફ લાગે એમ હોવું જોઈએ આપ આ જાઓ, ને બદલે આપ આ જાઓ, હોવું-જોઈએ.

ઉર્દૂમાં ચાદી સિવાયની તમામ ધાતુઓ સાધરણ રીતે પુસ્તકીંગ ગણીને બોલવામા આવે છે. પૃથ્વી સિવાય તમામ ગૃહ અને તારાઓ પણ પુસ્તકીંગી ગણીને બોલવામા આવે છે. ઉર્દૂના નીચેના પ્રયોગો પણ ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે. કિતાબ પડની નહીં પણ કિતાબ પડના, ચાઇ પીની ને બદલે ચાઇ

પીના, બિગત દેની ને બદલે બેગત દેના, મેહનત કરની ને બદલે મેહનત કરના, નીકરી કરની ને બદલે નીકરી કરના, કલેજ ફટ જના થા ને બદલે કલેજ ફટ જના થા. શાએરીફ બલન્દી પર પહોંચાઈ ને બદલે પહોંચાયા, ખૂશીઓં કેા જુલા નહીં જા સકતા, એમ બોલવું જોઈએ.

ઉર્દૂમા ચાંદ (મેકલ) ને બદલે તમગા ખરો શબ્દ છે. મગાલાઈને બદલે હકીકીમાઇ, મારામારીને બદલે હાયાપાઈ ફાઇને બદલે કુપી, ટીચુ ને બદલે નીચુ ચાકેલા પાકેલાને બદલે ચકેલાને શબ્દ વપરાય છે.

"હુદા" એ શબ્દ અગ્નય જેવો બધે દેખાતો દશે પણ ઉર્દૂમાં એ અગ્નય તરીકે વપરાતો નથી. -હુદી એ શબ્દ પણ વપરાશમાં છે-જેમકે હુદી હૈ ગઇ સન તદખીરે.

પરતુ "જુદા" એ શબ્દ શુદ્ધ અગ્નય છે. અને એના જુદી કે જુદું એવું ૩૫ ઉર્દૂમાં હેઈ શકતા નથી બેરી અપની માસે જુદી હુઇ-એ બોલું છે-જુદા હુઇ એમ કહેવું જોઈએ.

ગુજરાતીમાં આપણે ખુશામત શબ્દ વાપરીએ છીએ તેમાં "ત" ખોટો છે એને બદલે ખુશામદ કહેવું જોઈએ.

પુરસદ અને રખસદ એ શબ્દોમાંના દ ખોટા છે એને બદલે પુરસત્ અને રખસત્ કહેવું જોઈએ.

સરખામણી કરતી વખતે જેવા અને જેવી ને માટે ઉર્દૂમાં જેસા અને જેસી બોલીએ છીએ. ધણી વાર જેસા ને બદલે કાસા અને જેસીને બદલે કામી બોલાય છે ગુલામ કાસા, એટલે ગુલામ જેસા; હીરે કીરી, એટલે હીરે જેસી.

‘ ફોરસાના અને અરબીના કેટલાક નિયમો એટલા સાદા અને સહેલા છે કે યાદ રહી જ નવ્ય અને તે યાદ રાખવાથી સારી મદદ ઉર્દૂમાં થાય છે જેમકે નરખતિના શબ્દો નરી કરવું હોય તો એક અરબી નિયમ એવો છે કે તે શબ્દને છેડે “ હ ” લગાડવો દાખલા તરીકે સાદમનું નારી જાતી સાહેબદ મલેકનું મલેકદ, વાલિદનું વાલિદદ વગેરે

ઉર્દૂમાં ધણી વાર ચાર અક્ષરના કાના માત્ર વગરના અને ‘ અ થી શરૂ થતા શબ્દો જેથી તે અરબીમાં સરખામણીની ઉત્કૃષ્ટ કલા બતાવે છે જેમકે અશરફ એટલે સૌથી વધારે શરીફ, અનનર એટલે સૌથી વધારે તેજસ્વી અહમદ એટલે સૌથી વધારે સ્તુત્ય, અજમન એટલે સૌથી વધારે સુદર અસદમ એટલે સૌથી વધારે શાત અકબર એટલે સૌથી વધારે મહાન, અફઝન એટલે સૌથી વધારે ઉમદા વગેરે

એક વચનનું બહુ વચન કરનાના પશુ કેટલાક સાદા અરબી નિયમો અનુસાર જાળીત રાખેલા દાખલાઓ નીચે આપ્યા છે, એ ઉર્દૂમાં ધણી જ પ્રચલિત છે અને યાદ રાખવાથી ઉર્દૂ ખેલતી વખતે આપણા મનમાં તે ખાખતની જૂત થવાનો જો દમદમો કે ખરડો રહે તે દૂર થઈ જશે

તારીખનું બહુ વચન તવારીખ એવાજ કેટલાક વ્યાકરણમાના એક વચન બહુ રચના બોડકા આપ્યા છે

ખબર-અખબાર	જવહર-જવાહર,
અખિર-અવખિર	લકબ-ઈત્કામ,
કાફિર-કુફાર,	હમીય-અહમીય,
હર્ફ-હુફ,	આતિમ-ઉત્તમા,
હદ-હુદ	હાન-એહવાલ *

અફઝત-આફઝાવ	હક-હુકૂક
વલી-ઓલીવા	સુનતાન-સનાતીન
રહમત-રિઆયા	અખિર-ઉમરા,
હકીકત-હકાયક	સૈયદ-સાદાત
ગરીબ-ગુરમા,	ફાયદા-ફનાવદ
આદત-આદાત	નિવાયત નિવાયા
યોમ-અમઆમ	

કહેવાની જરૂર નથી કે આ લેખમાં આપેના દાખલાઓ મિનાય પશુ જીજ અસખ્ય દાખલાઓ તથા ધણા નિયમો અવ્યાખ્યાનીતે જરૂરે ઉપલા દાખલાઓ અને જેમ સુઝતા મયા છે તેમ મે લખ્યા છે એમાં કંઈ કમ-ખદતા કે નિયમ અનુસરવામાં આવ્યો નથી

આ લેખ વાચ્યાથી તેમાં જણાવેની યોડીક જૂનો થતી પશુ અટકશે, અથવા એમાના કેટલાક નિયમો પશુ ધ્યનમાં રહેશે તો એ લખનાની મહેનત સાર્થક સફળ થએની હું માનીશ

[શુજરાત મિત્ર માથી]

ઈકબાલી આદર્શોનું પ્રતિનિધિ માસિક

શાહીન

મુદીર: ‘ માંડવીઆ ’

પાકિસ્તાનના જન્મપ્રસાતે-૧૫મી ઓગસ્ટ એનો પહેલો એક પાકિસ્તાન આઠ તરીકે પ્રગટ થશે

વાર્ષિક લવાઝમ રૂ. ૫-૦-૦

આદક તરીકે તાકીદે નામ નોધાવો

નમૂના માટે આઠ આનાની ટિપ્પો મોકલો

ઈકબાલ પ્રિન્ટરી : કુતિયાણા

દુવાને બદલે દુઆ, ખાખીને બદલે ખાકી, મલમને બદલે મરદમ, ગંદકીને બદલે ગંદગી ઉઝડને બદલે ઉઝડ. દીવાલને બદલે દીવાર. વકીલાતને બદલે વકાલત હોવા જોઈએ.

હંસનાને બદલે હંસના અને બેલાચકને બદલે બેલાક કે બિલાશક જેમએ પડગને બદલે પરદા અને મુઝદાને બદલે મુરદા જોઈએ. અનાડીને બદલે અનાદી, લોહીપુદાણુને બદલે લહલુદાન, જનાવરને બદલે જનવર, ખૂખને બદલે બૂક, અને સૂકાને બદલે સૂખા હોવું જોઈએ.

ઉર્દૂ વાક્યોમાં ઘણી વાર નકાર અત્યવશ્યારે માટે બે વાર ન વાપરવાને બદલે એક જ વાર વાપરી તેની રૂબરૂ સર્વિસ લેવામાં આવે છે- જેમ કે ધરકા ન ધાટકા એટલે ન તો ધરતો અને ન ધાટતો, ખાના ન પીનાએ ટલે ન તો ખાવું અને ન તો પીવું; આથે ન ગથે એટલે ન તો આવ્યા અને ન તો ગયા.

ગુજરાતીમાં આપ-એ શબ્દ બીજા પુરુષમાં વપરાય છે જ્યારે ઉર્દૂમાં બીજા તેજા ત્રીજા એમ બે પુરુષોમાં એ વાપરી શકાય છે. અને તેને કમગુ કિયાપદ ત્રીજા પુરુષવત જ હોય છે જેમ કે "આપ આ ગયા" નહીં પણ "આ ગયે" આપ તશરીફ લાવને બદલે આપ તશરીફ લાગે એમ હોવું જોઈએ. આપ આ જાઓ, ને બદલે આપ આ જાઓ, હોવું જોઈએ.

ઉર્દૂમાં આદી સિવાયની તમામ ધાતુઓ સાધારણ રીતે પુસ્તીગ ગણીને બોલવામાં આવે છે. પૃથ્વી સિવાય તમામ ગૃહ અને તારાઓ પણ પુસ્તીગી ગણીને બોલવામાં આવે છે.

ઉર્દૂના નીચેના પ્રયોગો પણ ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે. કિતાબ પડતી નહીં પણ કિતાબ પડના, આમ પીની ને બદલે આમ

પીયા, ખાગત દેની ને બદલે ખાગત દેના, મેહનત કરની ને બદલે મેહનત કરના, નોકરી કરની ને બદલે નોકરી કરના, કસેબ ફટ જાગ્યા ને બદલે કસેબ ફટ જાગ્યા. સાએરીકા બલન્દી પર પહોંચાઈ ને બદલે પહોંચ્યા. ખૂખીઓ કે શાલા નહીં જા સકતા. એમ બોલવું જોઈએ.

ઉર્દૂમાં આંદ (મેહક) ને બદલે તગમા ખરો શબ્દ છે. ખગાલાખને બદલે હકીટીખખ. મારામારીને બદલે હાથપાઈ ફાલને બદલે ટુપી, ત્રીણુ ને બદલે નીચુ થાકેલા પાકેલાને બદલે ચકેમાન્દ શબ્દ વપરાય છે.

"ઉટ્ટા" એ શબ્દ અગ્રય જેવો બધે દેખાતો દશે પણ ઉર્દૂમાં એ અગ્રય તરફે વપરાતો નથી.-ઉટ્ટી એ શબ્દ પણ વપરાયમાં છે-જેમકે ઉટ્ટી હો મહ સમ તદમીરે.

પરવુ "જુદા" એ શબ્દ શુદ્ધ અગ્રય છે. અને એના જુદી કે જુદાં એવું રૂપ ઉર્દૂમાં હેઈ શકતા નથી એટી આપની માસે જુદી રૂઝ-એ ખોડું છે-જુદા હુઈ એમ કહેવું જોઈએ.

ગુજરાતીમાં આપણે ખુશામત શબ્દ વાપરીએ છીએ તેમાં "ત" ખોટા છે એને બદલે ખુશામદ કહેવું જોઈએ. દુરસદ અને રખસદ એ શબ્દોમાંના દ ખોટા છે એને બદલે દુરસત અને રખસત કહેવું જોઈએ.

સરખામણી કરતી વખતે જેવા અને જેવી ને માટે ઉર્દૂમાં જેસા અને જેસી બોલીએ છીએ. ઘણી વાર જેસા ને બદલે કાસા અને જેસીને બદલે કીસી બોલાય છે. ગુલાબ કાસા, એટલે ગુલાબ કીસા; કીરી કીસી, એટલે કીરી કીસી.

દરેક કવિતા ગાટે લાગણી હોય છે. પરંતુ ગાંધિએ પોતાની એ લાગણીઓનું બહીષ્કાર આપ્યું, એણે પોતાને અણગમતી પોતાની ઔલાદને પોતાને હથેજ હતી ન હતી કરી નાખવા જેટલી વિરતા દાખવી. ગાંધિએ મૂકેલી એ સરણી કવિઓ ગાટે જેટલી ઉચ્ચતમ છે?

જુઓ, ગાંધિજીની આ ફક્ત પ્રસિધ્ધ કાવ્ય પુછ, કસાવદ (પ્રચરિત કાવ્યો) 'મનકમલ' કાવ્યા (મોહતકા) વિગેરે એની સખ્યા પણ જુઓ છે. કદી નાખે તો એ મહાન કવિની આપણને માત્ર ૨૩૨ ગઝલો મળે છે, એ બસો અત્રીસ ગઝલો દારા આપણને ગાંધિજી ફક્ત ૧૪૬૭ શેઅર (કડીઓ) આપે છે. જે સરાસરી રીતે એના એક ગઝલમાં ૬૬૬ શેઅર આવે. જ્યારે એની જેટલીક ગઝલો તો માત્ર એજ શેઅરમાં લખાયેલી છે. કદાચ કાવ્ય સાહિત્યના વિવેચકો એને ગઝલ ન પણ કહે, ગાંધિજી (ઉધ્યા) અને મહતાજ (અરતા) વિના એને ગઝલ ન મનાય તે પણ ઉચિત છે છતાં ગાંધિએ ગઝલ પુરું કરવા માટે કે પુરી કહેવાય તેટલા ગાટે નકામી ભરતી કરી નથી એના દીવાનમાં આના અનેક ઉદાહરણો મળી આવે છે.

જ્યારે જેટલીક ગઝલો ચૌદ શેઅર જેટલી હદે પણ પહોંચે છે પરંતુ એમાંવ એણે પ્રાસ-પુનરોક્તિ હોય જવડેજ વહેર્યો છે. અર્થાત્ એકજ કાફિયાને ફરી ફરીને લાવવાની લાલચ તેણે કરી નથી એકજ કાફિયા ઉપર તેણે એકજ એક (મેળ)માં જુદા જુદા બાવો પ્રદર્શિત કરતા શબ્દો જરૂર કહ્યાં હશે, પરંતુ એમાંથી ચૂટી લઈ ઉત્તમ શેઅરને રચાવ આપી, બાકીનું જતું કરવા જેટલી ઉદારતા ગાંધિએ દાખવેલી જણાઈ આવે છે.

કાફિયા આગળ પ્રાસમાં અસખત ગાંધિએ નાવિન્યનું લાક્ષિત્ય સિદ્ધ છે. શેઅરમાં ઇજા-ફતો વિભક્તિક આપેજનો અને ઇસતેલાઓ, નવા શબ્દોની રચનામાં એમણે કસરડાખી નથી. વિચારોમાંએ પોતાના પૂર્વરૂપ અને સમકાલીનોથી અડુજ આગળ વધી ગયા છે. ગાંધિજીની પુછમાં એની ઉપરોક્ત સામગ્રી કામતી છે. એછામાં એછા શબ્દોમાં વધારેમાં વધારે ભાવ વહેણ એ ગાંધિજીની હરોટી છે.

ગાંધિજી એ ગઝલની પ્રશસિત એકોમાંજ ધણા ભાગે લખ્યું છે. એટલે હંદાયાજનને ચીંચે ગાંધિએ પેતાનું ગાઠું જ્યાં ત્યાં હકીકતું નથી. એણે પોતાની વે'લ ચાલુ ચીંચે ચલાવી છે. પરંતુ એની ચાલ-ગતિની અતિમ સિગાએ પહોંચેલી દેખાઈ આવે છે. ગાંધિજીના ચર્જોની છટા અને એની અણું ધૂસી ખીજાઓ કરતાં જુનીજ તરી આવે છે એટલે ગઝલ સરિતાના કિનારાઓ અને બુમિકા વચ્ચે અને ઉપર વહેતો ગાંધિજીનો પ્રવાહ નિરાસો, જોમવ'તો, અને અદ્રતિય દેખાય છે.

કાફિયા આખત ગાંધિએ ખૂબજ ચિવટથી કામ લીધું છે. એણે હલકા કે ઉતરતા પ્રકારના કાફિયાઓ કામમાં લીધાં નથી. તેમજ રદીફ 'તૂકાંત પ્રાસ' આખત પણ તેણે તેટલીજ કાળજી દાખવેલી છે. ધણાં ભાગે તે તૂકાંત પ્રાસ તરીકે કિયાવદ, કિયાવિશેષણ, કે કિમા-દર્શક પ્રયોગજ કરે છે. જવડેજ એણે જુજ ગઝલોમાંજ તૂકાંત નામ કે સર્વનામનો ઉપયોગ કરેલો દેખાય છે. ઉપલા કારણોથીજ ગાંધિજીના તૂકાંત પ્રાસો 'રદિફ' સૂરેખ અને ઉકાવદાર દેખાય છે.

કાર્ધિયા અને રહીક બાબત એમ ગાલિબે ખૂબજ ચોક્કસ બતાવી છે. જ્યારે ઉર્દૂના નામાકિત મજલકારો અને ઉસ્તાદો એ મળી આપના વધારેમા વધારે કાર્ધિયાઓ ઉપયોગમાં છે, ત્યારે ગાલિબ માત્ર ચૂટી કાઢેલા કાર્ધિયાઓના બાંધી અટકી ગયેલા દેખાઈ આવે છે. ગાલિબની મજલો કુટી અને એટલી હોવાનું એક કારણ એ પણ છેજ અને એ કારણના લીધે પણ ગાલિબની ઓછી પુણ મદામૂલી બની રહી છે.

ગાલિબની રચર મજલો પૈકી માત્ર ૩૫ મજલોને આપણી રીતે જોઈએ તો અતિમ લઘુ આવે તેવી રીતે લખાયેલી છે બાકીની ૧૯૭ મજલોમા અતિ ગુરુતો ઉપયોગ થયેલો છે. અલગજ તેમાં એ લઘુ સાથે આવતાં અને સંયુક્તપણે ઉચ્ચારાતાં-કારસી ઉર્દૂની સરળીએ

ગુરુ મળ્યાં છે તેવાનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

અતિ ગુરુ આવતાં કે ઉચ્ચારાતાં લાખમાં જે છપ્પ આવી જાય છે તેનાથી કાબ્ય રસનો પરિચીત છેજ.

આજે જ્યારે ગુજરાતમાં ઉચ્ચ અભ્યાસ અને સંશોધનનું કાર્ય અમલી બન્યું છે ત્યારે અતિ ભવ્ય એવા ગાલિબના પણ પંકોસો અભ્યાસ માંગી લે છે. એની માટી ચૂના અને ઘાટ કીઝાઇનમાંથી ગુજરાતનેજ નહિં જગતના કાબ્ય સાહિત્યને બધું ધણુએ મળી શકે તેમ છે ગાલિબની પુણ ઉર્દૂમાં તે ખૂબજ તપાસાઈ અને અંકાઇ છે, પરંતુ ગુજરાતમાં એની તુલા વિધી થઈ નથી. તે થોડાક અભ્યાસીઓ આ બાબતુ નજર કરે તો એ થોડી પુણમાંથી ગુજરાતને ધણુંજ એવું મળી શકે તેમ છે.

XXXXXXXXXX
છુટક નકલ
એ આના
XXXXXXXXXX

પાકિસ્તાનના પાટનગરથી પ્રગટ
થતું પહેલું જ સુસ્તિકર્મ
ગુજરાતી અઠવાડિક

XXXXXXXXXX
આર્થિક સપાળમાં
રૂપિયા છ
XXXXXXXXXX

પાકિસ્તાની આલમ

ખડાર ગામ માટે ખબરપત્રીઓ

અને એજન્ડો જોઈએ છે.

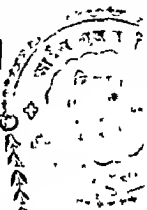
પાકિસ્તાનના સમાચારો, અભ્યાસપૂર્ણ લેખો, કટાક્ષ ફેલ્લો અને નવલિકા વિગેરે સાહિત્યથી ભરપૂર વાચન-સામગ્રીઓનો રસથાળ લઈ પાકિસ્તાનના પાટનગરથી દર રવિવારે પ્રગટ થાય છે.

લખો : પાકિસ્તાન પબ્લીશિંગ હાઉસ, સાઉથ નેશિયર રોડ, કરાચી-૨

૨૧/૫/૮૭
ગાંધી

પુ. ૯ : અક ૧ : સપ્ત. ૧૯૪૭

‘કારવાંની કુચ’

મક્ષતોને પથે કદમ માંડતું, શુભેચ્છકના સહકારે આગે જતું.
 એ લેખકને, વાંચકને સન્માનતું, તથા આવનાગને સત્કારતું.
 તવી આશ-સંધને વિચારો નવા,
 વધે કારવાં છે વધે કારવાં.
 થયા અઠ વર્ષો છે એ પંથ પર, ને માહિત્ય મેદાન કરીને એ અસર,
 વધે છે સવારી બહુમાન ભર, છતાં લેશ ગર્વિત થાતો મગર
 શુભેચ્છક ને મિત્રો લઈ માથમાં,
 વધે કારવાં છે વધે કારવાં.
 નવન વર્ષ એનું શરૂ થાય છે, સુરાદ’ આજ નિલ મારું હરખાય છે,
 કવિ-ઉર્મિઓ દિલમાં ઉભરાય છે, અનેક લાલો દિલમાંથી સર્જાય છે.
 ઇલાહી! ઠરું પ્રગતિની કવા
 ફળે, ફૂલે વિકસે વધે ‘કારવાં.’
 સુરાદ કલ્યાણી

અનુક્રમણિકા

કારવાની આગેકુચ (કાવ્ય)... ટા. ૧૬	...
મૂર્તિખંડન બાકી છે (કાવ્ય)... પૃ. ૧	...
આવાજકી દુન્યા...	... ૨
કલમ ખડિયા કોન્ક્રેસ...	... ૫
સાક્ષાર સ્વીકાર...	... ૬
ફતાવા...	... ૭
જુનો સખંધ...	... ૮
ઢોળકતી યાપ પર ૧૨
એમ. એમ. પી સ્વીકાર...	... ૧૫
નસરત બનેલી નિરજના...	... ૧૬
અસનોદય નથી (કાવ્ય) ૧૭
રતનાવંશિ (કાવ્ય) ૧૮
સમજી નહિ (કાવ્ય) ૨૧
હ૦ હમામવુસૈન (રેડી)... ૨૨
સદા માટે (કાવ્ય)... ૨૩
મુસ્લિમની ગાંધી કાસના સ્મરણો (કાવ્ય) ૨૪
મોસાના હાલી...	... ૨૫
ગઝલ...	... ૨૬
મુઝદ્દિદે મિદસત...	... ૨૭
વસાતી રહ્યો છું (કાવ્ય)... ૩૧
માનસિક વેદના...	... ૩૨
હસ્તામી પુસ્તકાલયો ૩૭
રાંદેર શાદી-જન્મ-મરણ	ટા. ૩ જુનું

[સાધન પાનું ૬]

તરીકે પ્રગટ થયો છે. જનાબ ખેરાની સિદ્ધિક, પલેની, 'રકીમ' પુનાવાલાના લેખો એ ખાસ આકર્ષક છે. ડા. ચાર આના, પ્રતિરથાન પાકિસ્તાન પબ્લીશિંગ હાઉસ, સાઉથ નેપીઅર રોડ, કરાચી (પાકિસ્તાન)

'એ ઘડી મોજ' જનાબ 'શયદા' સાગ, એ ઇલિસ ફિઝ પ્રસંગે છદ્દ અંક રાખેતા મુજબ બહાર પાડ્યો છે. અંક ઉવાડાગ 'કાલની દુઆ આજે ફળી' કાવ્ય હૃદયને ખેંચી લે છે જ. શૈક્ષ. 'સાગિર' (વટવા), ડો. મે. સેપદ, 'ખેકાર', 'નસીમ' એમ લાલાખી અલમહમાદ પટેલના પ્રસંગોસાર લેખે અને બાણીતા કવિ બંધુઓના કાવ્યોથી અંક સમર બન્યો છે કી રા ૧) ૧૨-૧૪ બેક હાઉસ લેન, કોટ. મુંબઈથી તે પ્રગટ થઈ શકે છે

'મોજ મજાહ' સિનેમા આલમના આ સાપ્તાહિકે તા ૧૫-૮-૪૭ના અંક મુક્તિ અંક તરીકે પ્રગટ કર્યો છે. ડા. આના ય. આઝાદી દીન અંગેના અને સિને જગતને લગતા લેખોથી તેમાં સમૃદ્ધ થઈ છે. 'રૂબાણી ખરતાલુ'ના લેખને આ અકમા રથાન નર્દીન અપાવું હોત તો પધારે સાફ હતુ. મુકતિ અને આઝાદીના શુભ પ્રસંગે કોમ કૌમ વચ્ચે વેનમરય ઉત્થિયત થાય મા તિરકાર રૂપી કેળવાય એવા લેખોને રથાન તો મળવુંજ નહીં જોઈએ એવાશ રાજ્યીઓ દરેક કૌમમાં મળી આવે છે તો પછી લેખકે એ પારકા કૌમવાદી પાવો શા માટે શોધતા જોઈએ ? લેખકે હવે આપું કયા રાખે તો સાર પ્રતિરથાન : 'મોજ મજાહ' કાર્યાલય : અટકિ વડી, નિરગામ મુખઈ ય.

કીરવાં

મૂર્તિનું ખંડન બાકી છે !

પ્રમથેનું ગુંજન બાકી છે, કળિઓનું રંજન બાકી છે.
 યોખા દોતોએ ઘસ્યાનું, હા! પ્રેમનું મંજન બાકી છે!
 રોમાન્સથી શાને ભડકો છે? ત્યાં પ્રેમનું પીંગલ ચાકુ છે,
 શી રીત થશે જાખમી સાજા? ત્યાં આંખમાં અંજન બાકી છે!
 શું વિક્રમ, હાતમ, કર્ણુ જતાં, આ ધરતી વાંઝણી થઈ જશે?
 ખલેક મારદીટમાં હોલસેલ ઘણાએ પરદુઃખ ભંજન બાકી છે!
 ભાષા ઉપર ભાષા ભાષી, બસ છેને બધે બધે ભસ્તા ફરે;
 ભાષાનું કચુંબર છેને થયું, ને સ્વરને વ્યંજન બાકી છે!
 નિજ દેહ તણી, મુકિત માટે, હરદાર બનારસ જઈ આવે;
 પણ દેશનની મુકિત માટે, પારિસને લંડન બાકી છે!
 હોળી પ્રગટાવા દેશ મહીં તવ અન્ય સ્થળે દ્રષ્ટિ નાખે;
 સદ્ભાગ્યે. ભારતવર્ષ મહીં એવાં તો ધધિન બાકી છે!
 તે મૂંછ નથી, તે તાલ નથી, ને મહં સમી તે ચાલ નથી;
 શિર પર પટિયાં ધડીઆળ સમું કાંડ પર કંગન બાકી છે!
 હન્યાને ઘોળી પી જાઓ, નહિતો હન્યા ઘોળી પીશે;
 શત્રુનાં વંદન ખૂળ જીલ્યાં, મિત્રોનાં મૂંડન બાકી છે!
 'એકાર' તું વાહવાથી રાગે, ને દિલ તારું મનમાં નાગે;
 તુજ દિલ કેમ અભિમાન તણી મૂર્તિનું ખંડન બાકી છે!
 'એકાર'

આવાઝકી દુન્યા

સંભળાવનાર : 'એકાર'

દાનો તરફ હૃદય આગ બરાબર

સગી હુઈ !

પહેલાં ચોરો અને પ્રેમીઓ મધ્યરાત્રીના શુભ ચોઘડીએ પોતાના કામનો આરંભ કરતા હતા પણ હવે આઝાદ સરકારની સ્થાપના તા. ૧૪મી એપ્રિલે મધ્યરાત્રીએ બાર પર એક મિનિટ થઈ ! કેમ કરે, શુભ ચોઘડીકે જોવું પડે ને ! જ્યોતિષિએ એ શુભ ઘડી ઠેરવી હતી એટલે મધ્યરાત્રીએ આઝાદીની સ્થાપના થઈ ! રાશત્રીની દીપગાળા શહેરે શહેર અને ગામે ગામમાં એવી થઈ કે બિચારાં ધુડ અને વનવામણને સતાઈ જવું પડ્યું ! ઠીક છે લોકોએ ત્રણ દિવસનો તમાશો ઉજવી લીધો રાષ્ટ્ર ધ્વજ ફરકાવ્યા, જગજુવાર થયા, શાળામાં મિહાઈએ અને નિકલના બિસ્લા વહેંચ્યા, આતશબાજી છુટી અને ચેલા લોકોએ સરી રીતે કાસવ માણ્યો, પણ એ ત્રણ દિવસના તમાશા પછી ચોથાજ દિવસે લોકોને રેશનની ફિકર પડી !

આપણી દાલની સરકારે અનાજનો પ્રશ્ન તો જાણે અમરાઈ ઉપરજ મૂક્યો છે. ચોનરફ છાપા બરાડા પાડે છે કે જે ત્રણ અંકડાઓમાં અનાજ ખાસ થશે. પણ પ્રધાનો તો જાણે એમજ હડા કશેજ સમજી રહ્યા છે કે “ભલે લોકો આઝાદીની દવા ખાઈને પેટ ભરી લે” આમ આઝાદીનાં મડાણ થયાં ને તેમ પુનઃ ગુડાગીરીના મડાણ થયાં ! લાલ લુગડાને જોઈને અમરજો, બાઈકે એમ, શીખ, છગીજીએ રિપોર્ટ જોઈને પંજાબના ગુડાઓ ભડક્યાં. પૂર્વ પંજાબ અને પશ્ચિમ પંજાબમાં કલેઆમ ચાલુ થઈ ! ચંગેજમાં અને દલાહુખાને બૂલાવે એવી, તૈમુર અને નાદીરાહાને પાછા રડે એવી કલેઆમ ચાલી ! દિંદુ, દિંદુ હોવા માટે

ગુનેદગાર, શીખ, શીખ હોવા માટે મારવાને લાયક, અને મુસલમાન, મુસલમાન હોવા માટે ધરતી પર જીવવાનો અધિકારી નહિ; એવુંજ હતું. જ્યાં જોને જે શબ્દો તે કહ્યું. અને માનવતાને નામે પૂજો મૂક્યો ! લાખો માનવીઓ કામવાદના શિકાર બન્યાં, લાખો આશીરવાદી છાવણીઓ અને હજારો લાખોથી હારપીટાવે ભરાઈ ગઈ ! પંજાબની પાંચે નદીઓ શોશિતથી ઉભરાઈ, અને મત્સને રથાને માનવીનાં મૂકાં ખેંચાવા લાગ્યાં !

‘દાનો’ તરફ હૃદય આગ બરાબર ‘સગી હુઈ’ જોવું થયું છે. પાકિસ્તાનવાળા દિંદુસ્તાનવાળા પર દોપનો દોપલો કાસવે છે; તો દિંદુસ્તાનવાળા પાકિસ્તાનવાળાને દોષિત ગણે છે. આમ લીડેર અને છાપાવાળા તો પોતપોતાના પક્ષની બાજુ કાંતત. રહ્યા છે અને મરાવાશે બને પક્ષની આમ જનતાનો છે. માણસ, પ્રથમ માણસ છે અને પછી ધર્મ; તો ધર્મના નામે આ કાપાકાપી શૂ મટે ! લાખો અને કરોડોની માલ મિલકતો બળાઈ અને છુટાઈ છે આથી દિંદુ અને પાકિસ્તાન બંનેને આખરે શોપવું પડશે ! કોમી જનતાને કારણે માનવો માનવતા િસરી છેક જવું, ફર પ્રાણી સમા બની ગયા છે. બન્ના એક માણસ લાહોરમાં ખૂન કરે તો તે ખૂનીનો ખદલો કલકત્તામાં તેજ કામતા બીજા નિર્દોષ માણસને મારીને લેવો એ ક્યાંનો ન્યાય ! દિંદુસ્તાન અને પાકીસ્તાન આવી આઝાદી પર બંને ચલકાતાં હોય પણ એ ખુદક અઝામ રૂપે અવનરી હોય એમ લાગે છે ! અસખત રસ્તે જતાં કાંઈ પણ માણસને, મારી નાખતા જેટલી આઝાદી આવી છે ! વિમાન, મશીનગન, બોમ્બ, ટોર્પીડો, બ્રેનગર્ન જેવાં લશ્કરી દ્રવ્યો, પ્રજાઓ પાસે ક્યાંથી આવ્યાં ? શું પોતપોતાનો કંકડો ખરો કરવા પ્રજાને તો કોઈએ છુપાં દ્રવ્યો આપ્યા નથી ? અંગ્રેજો એકદમ ગાદીમાના

દીકરા બનીને દિંદુ છોડીને ચાલ્યા ગયા તેનું કારણ હવે કંઈક સમજાય છે કે “એમણે બળતું ઘર લાડે આપ્યું છે.” અને લાડુતો તેને હેઠલવવા માટે પાણીને ખડે પેટ્રોલનો પ્રયોગ કરી રહ્યા છે. બાકી ખુદા કે ભગવાનને ગળવામાં રાખીને કરનારને ખુદા કે ભગવાન સદ્ગુણિ તો ક્યાંથી અર્પી શકે ?

હિંદનું પત્રકારિત્વ !

હિંદનું પત્રકારિત્વ પણ જગતમાં કોઈ અનોખું જ સ્થાન ધરાવે છે ! એડીટરની પાસે લગભગ લાડૂની જ કલમ હોય છે ! અકસ્માતે ઉત્તરે અપી દલીલથી એ લગભગ કેરવ હોય છે ! ફક્ત સામાયાજાને દફકો પાડીને પોતાની બદાહ હાંકવી એમાં એ પોતાની ગદાર્ધ માને છે ! એ કલમના યોગને બે કાષ્ટ બનાવી મન ફાવે તેમ દોડાવતો રહે છે ! સાઈં શું ને નહાઈ તેનો વિવેક રાખતો નથી ! કોઈ વેળા કલમથી એનું કાચક ઉછાળે છે કે સારા કે નહારા ગમે તેને ખરડી નાખે છે ! દિંદમાં ચપતાન એ કોઈથી દારતા હોય તો તે ફક્ત એડીટરથી જ ! જે એની કલમ કોઈની પાછળ લાગી જાય છે તો તેની સત પેઠી ખોદી નાખે છે, અને જે -કોઈની તારીફ કરવા પર અડી જાય છે તો તેને સાતગા આસમાને ચઢાવી દે છે !

જે ફક્ત વેપાર માટે જ પત્ર ચલાવવાનું હોય તો કંઈ વાંચી નહિ; પણ સમાજ મેંદા, દેશસેવા, કોમ સેવાના નામે ગમે તેવો શબ્દ વિદાર કરે તે કેમ ચાલે. જેમ દોલને બે બાળુ હોય છે તેમ આપણા જર્નાલિસ્ટોની કલમને પણ બે બાળુ હોય છે, વ્હાણટમેલીંગ અને બ્રેકમેકલીંગ સામાન્ય રીતે છિદ્રો શોધી કાઢી પૈસા પગારવામાં ઉત્તર દિંદના

પત્રકારો ધ્યાનમાં આવે ખરા ! અને વહેપારીઓને બનાવી જાહેરાત મેળવવા માટે ૨૦૦ ને બદલે ૨૦૦૦ ક્રોપિની જાહેરાત કરવી કે ૫૦૦ ને બદલે ૫૦૦૦નો આંકડો બતાવવો એ તો એમનો ડાગા. હાથને ખેલ છે ! મોટી મોટી સરકારી જાહેરાતો મેળવવા માટે નાના અંગલદારો સાથે ‘સાહેબ સલામ’નો વ્યવહાર રાખી, મોટા અંગલદારોની ખુશામદ કરી, કેટલાકોને ફી પેપરો મોકલાવી અને હાથ નીચેના માણસોને કમીશન આપીને પણ સરકારી જા. ખ. લેવાય છે !

એક તો અંગલદારો અને મોટા માણસો સાથે ઝોળખાણ મતાં નાના માણસોને ડરાવી શકાય છે ! બીજું કોટાના કાગળો અનેક ગણા નફાથી બ્લેક મારકેટમાં વેચી શકાય છે ! નાટક સિનેમાના પાસ મુદત મળે છે અને ઉપલા વર્ગમાં બેસી શકાય સિનેમા જોવાય છે ! પ્રેસકોનફરન્સના નામે કે બીજા નામે પ્રસિદ્ધિ મેળવવાની જાંબના કરનારાઓ તરફથી ચારવાર ટી પાર્ટિઓ પણ મળતી રહે છે ! આ રીતે જુદી જુદી પાર્ટિઓમાં પેટ ભરતાં છ.પાવાળા ધારે તો ઘેર ખાવા જવાની જરૂર ન પડે ! જે પેપર ખરાબર વેચાતું ન હોય તો દિંદુ મુસ્લિમ એકતામાં દિવાસળી ચાંપે એવા લેખો, અને ભડકતાં દુડીઓ પ્રગટ કરી કરાવીને એ પેપરની અંપન પધારી પોતાનું પેટ રહેલાઈથી બરી શકે છે ! આજ કાલ વાંચકો પણ એવી કક્ષાના યથ ગયા છે કે પર કોમને ગાળો ભાંડવાથી જ પોતાની કોમનો પેપરો પર વારી વારી જાય છે ! આવા સમયમાં જે કુચળતા પૂર્વક સામાયિકને ગાળો છુ શકે તે પત્રકાર વધુ ફાવી જાય છે ! દરેક અને શાંત ચિત્તે કામ કરનાર પત્રકારોને નમાસા મળવામાં આવે છે !

ખુનરેજી, આગ, કે લૂટકાટના બનાવો, હુલ્લા કે દંગો ફસાદ સાંઝાળોને ખુશ થનારા પત્રકારોને આજે થી કેળાં છે. કમરતાન કે મસાણામાં બેસીને પણ જાહેર લોકાવવા જેવી આ બનોદશા ધિક્કારને પાત્ર ગણાય; પણ નગર ખાનામાં પીપૂડીને અવાજ કોણ સાંભળે? આવાં પેપરો આજે સમાજ કે દેશને માટે પ્લેગ કે ક્રાંતિરોની ગરજ સારી રહ્યાં છે અને અત્યારે તો સદ્બુદ્ધિ અર્પવાનું ગળું બગવાનું પણ નથી. અને હોય તોય એ ભગવાનનું સાંભળે એવા નથી! પ્રાર્થના કરો કે કંઈ વાંચકો કરેલ ભેળના થાય, અને એમની સમજ શક્તિનું રજાનું સુધરે તો આપો આપ એવાં વ્યવસ્થાનું અવસાન થાય! બાકી આજે તો પ્લેગનાં હાથરની પેટ જ્યાં ને ત્યાં નવાં નવાં પેપરો નીકળતાં જાય છે, અને સદ્બોધ સમજનું કે દુર્બોધ એ તો સૌ સૌની સમજની વાત છે. બાકી અકલની પાછળ લઠુ લઠને ફરે એવા આસામીઓ પણ આજે એડીટર બની શકે છે!

દીનકાળી લક્ષ્મી એર દુનિયાંકાળી લક્ષ્મી!

તે તવાવદ કે જે નામ મુજરો પણ કરે અને માવાની મેલફિલમાં રાતના બાર વાગે તોલજીવની નમાઝ પણ પડે! તે પાકો નમાઝી કે જે ઇશાની નમાઝ પણ પડે અને ૧૦૦ શામાં સિનેમા જોવાનું પણ ન ચૂકે! તે ઇમામ સાહેબ કે જે મિઝબર ઉપર કબ્લાલીની વિરૂદ્ધ વાએઝ કરે અને બદરમામ કોઇની બરાતમાં જાય તો રંડીનો નાચ જોવાનું પણ ન ચૂકે! તે મુઝવર કે જે કબર પર સંદલ ધસે અને ઓરસ પણ અધ્યાત્મીઓએ મદાવેલા નવા ગિલાફને પણ કાળાં બજારમાં વેચે! તે

મુસ્લિમ પેપરવાળા કે જે બહાઇશ્વરી બ્રાંડી કે બ્લીસધીની એક પેનની જાહેર ખબર છાપી મુસલમાનોને શરાબ પીવાની આકતરી દાવત પણ દે અને બીજા જ પાને કુરઆનની આપતો છાપી ખુદના અલકાએ રજુ કરે! તે પીર કે જે મુરીદોને વિદો-વજાદિ પણ ખતાવે અને કુવ્વતે બહાની ગોળાઓ તથા જાદુ તોલા પણ વેચે!

તે મોદલી કે જે ગામે ગામ તખ્લીફ કરે અને સાથે સાથે કિતાબો, સુરઓ અને અતારે પણ વેચે! તે નેકબખ્ત બીની કે જે પહેલી તારીખે ચાકેલા હારેલા ધણીનું માથું દયાવી તેને ઉંધાડી દે, અને પછી ધીરેથી આસ્તે કાગ બારને, તેનું મજનું પણ ફેંકે! તે શેરીવા કે જે મોકો આવતાં કાળું બજાર

નોંધી રાઓ:-

દવેથી પત્ર વ્યવહાર તીચેના સરનામે કરવો:-

‘એકાર’

રાંદેર (જ. સુરત.)

પણ કરે અને લોકોને ખતાવવા દબ પડવા પણ જાય! તે અધ્યાત્મ કે જેના ગમખામાં પૈસા હોય છતાં વગર ટિકિટ અજમેર શરીફ ખાત્તાની દરગાહ પર કાતેદાખ્તાની માટે હાજર થાય! કોઇ મરજીના દ્રસ્ટી પોતાના તરફથી મરજીમાં ૧૦૦ રાની શેત્રંજીઓ ભેટ આપે અને મરજીની કોઇ મિલકત આનગી રીતે વેચી મારીને છોકરાની બિરમિલક પણ પડાવે!

તે સુરી ફેસનતા વહેપારી કે જે લાંબી દાદી રાખવા હોય, તરખીદ પણ ચોવીસે કલાક ફરવતા હોય અને વ્યાજે પૈસા પણ ખીરતા હોય! તે જીવાન કે જે ગ્રેમમાં સફળ થવા માટે મિલકત કરી કરે તાતીજ ધાગા અનુસંધાન ટાઇટલ ડીપ્લો

ઓલ ઈન્ડિયા કલમ

ખડીયા કોન્ફરન્સ.

મુન્શી ઇસ્માઈલ એ. પટેલ (રાંદેર)

કેમ સાહેબ ! દુન્યામાં મહા મોટું પરિવર્તન થનાર છે. તે સાંભળ્યું કે નહિ ? ઉપર પ્રમાણેના શબ્દો મારા. વંશપરંપરાના હાથમે મને હેલ્થ અફવાઈઝેજ સંભળાવ્યા છે તેણે આગળ ચાલતાં વધુમાં હમેશું કે સાહેબ ! આપણા હિંદુસ્તાનના એક ખુલામાં કલમાખ્યાદ કરીને એક નાનું રાજ્ય આવેલું છે. જ્યાંના રાજા સાહેબનું નામ મહારાજા ઇન્ડીપેન સાહેબ બહાદુર છે. તેમના ટાઇટલો અ-ખ-ક-ડ-ઇ-ક-જ-અ થી લઈ ઇ સુધીના છે. જેની અત્યાર સુધી કોઇનેજ ખબર નથી જો આપને મારા કહેવા પર શ્રદ્ધા ન હોય તો આપ પોતે એની ચોક્કસાઇ કરી શકો છો. ને મને થીજી વધુ માહિતી આપી શકો છો. - પણ જો આપથી એટલું જ બની શકે એમ ન હોય તો પછી મારી વાત સાચી માનેજ આપને છુટકો છે. ખેર ! તમે માનો કે ન માનો તેની સાથે મારે જરાએ લેવાદેવા નથી. મેં એ વિષે જેટલી માહિતી મેળવી છે તે મારે આપને કહેવીજ નેહાય. એ આધારે હું કહું છું કે એ રાજ્યમાં પાંચ પક્ષના લોકો વસે છે. પ્રથમ પક્ષના લોકો પોતાના ઇન્ડીપેનના રૂઠા નામથી ઝાળખાવે છે. એમના વંશ શાહી કુટુંબ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. એ સાંભળી મેં તરતજ નેને પ્રશ્ન પૂછ્યો કે એ પક્ષ બન્યો કેવી રીતે ? અને તેણે રાજ્ય સત્તા કેવી રીતે હાથ કરી ? મારા આ પ્રશ્નો સાંભળી તે આનંદમાં ને આનંદમાં મારી જિજ્ઞાસા સતોષવા ખાતર બોલ્યો કે એ રસિક હેવાલ પણ હું આપને કહેવાનો હતો. એ વિષે મને જેટલી માહિતી મળી છે તે એ કે. હાલ રાજ્યની લગભગ એ

પક્ષના હાથમાં છે અને સારી રીતે એ પોતાનું રાજ્ય કયે જાય છે. કારણ એ પક્ષ વખતના વહેણ સાથે પોતાનું વર્તન અદ્યે જાય છે. અને પાની દિશા પારખી તે તરફજ ચાલવું હવિત ધારે છે. તેમ હાલી સાહેબની પેઠી શેર સાંભળી નથી કે “અલો તુમ ઉધરકો હવા હો છધરકી” એ શેર એમના માટેજ લખાયો હોય એમ મને તો લાગે છે. એ નવી રાજ- નામાં માનનારો પક્ષ છે. એટલેજ સતારફ થયો છે. હા તો બીજા પક્ષનું નામ પેન્સીલ છે. એ પક્ષ ધાર્મિક છે. બીજા બધા પક્ષો કરતાં એનું દ્રષ્ટિબિંદુ જુદુંજ છે. એ પક્ષ સાદું સીધું અને પવિત્ર જીવન માળે છે. અને અન્યોને આશ્રય જીવન માળવાને મહાપાય માને છે. એ પીર સિકાખાને પોતાના પીર તરીકે માને છે અને તેમના પડતા બોલ પર જન કુરખાન કરવા હર પળે તૈયાર રહે છે. એમ એ પક્ષ રૂઢીચુસ્ત હોઈ પોતાની રિયતિ બદલવા માટે જરાએ પ્રયત્ન કરતો નથી. ત્રીજા પક્ષનું નામ કલમખડિયા પક્ષ છે. કહેવાય છે કે એ પક્ષના લોકો પૃથ્વી પર પ્રથમ અવતર્યા હતા. એટલેજ એ નાનકડા રાજ્યનું નામ મલમાખ્યાદ પડ્યું છે. એ લોકોની જો કે વધુમતિ છે. પણ નિર્ધન હોવાને લીધે એમને કોઈજ લેખામાં લેવું નથી. “ગરીબકી જોર સખકી જાલી” જેવો એમનો ત્યાં ઘાટ છે. ખરું તો એ છે કે એ પક્ષ પોતાની પોઝીશન ભૂલી એક છે. ત્યાંના મોયો પક્ષ પોતાને હંદર પક્ષ કહેવડાવે છે. એ શુંડાઓનો પક્ષ છે જે યુદ્ધ કાળે ધણીજ બહાદુરી બતાવે છે. અને એકે કમોકે વેચાતી વહોરી લે છે, એટલે કે ટોટો-ફિસાદ કરવામાં એઓ એકકા છે. એને લઈ બીજા બધા પક્ષો એમનાથી કંઈક બીજા રહે છે. અને નહારાને છડી ખૂણે બેસવું એ કથનાનુસાર એમની સાથે જરાએ સંબંધ રાખતા નથી પાંચમે અને છેલ્લો પક્ષ પોતાને

‘ચેન’ કહેવાય છે. અત્યારે એ રાજ્યમાં એના કંઈજ ગણના નથી. એ ફક્ત વિદ્યાર્થીઓના વપરાશ માટેજ પોતાને ગણે છે જો કે વિદ્યાર્થીઓ આખો આખો દહાડો સ્વેદ પર એને ધસડયાંજ દરે છે તોએ એ પક્ષ રીંદે થઈ ગયો હોવાને લીધે ઉદ્ધ પશુ કરતો નથી. અને પોતાનું કાર્ય મૂકે મેઢે ક્યેં જાય છે. કારણ એ પક્ષ અટકુ તો સમજેજ છે કે જો આપણે જરાએ જો કે માં કરીશું તો તો વિદ્યાર્થીઓ આપણા ટુકડા કરી નાખશે. આ છે તે રાજની હુંક માહિતી.

હું તરતજ ત્યાંથી ઘર તરફ આવતો હતો. કે એક સાપ્તાહિક પત્રના તંત્રી સાહેબ સાથે મારો બોટો થયો. તેમણે મે સવળી દલીલતથી વાકેફ ક્યેં. તેમણે તરતજ મને કહ્યું કે હમણાજ અમાગ પત્રના ખાસ ખબરપત્રી મિસ્તર ધનયકર નરાબર છે મહિને પત્રની ઓફિસમાં આપ્યાં અને એક ખાસ બાતમી આપી ગયા છે કે હું પગરને ચાલીને આપને આમદત્વી ખબર આપવા આવ્યો છું. કે હિન્દુસ્તાનના એક ખુલામાં કલમાબાદ કરીને એક નાનું રાજ્ય છે તેમાં એક પક્ષ કાયમ થયો છે. જેણે પોતાનું નામ “એસ ઇન્ડિયા કલગખાડિયા કોન્કરન્સ” રાખ્યું છે. જેનું પ્રથમ અધિવેશન તા. ૧૫ સને શન્યમાં થશે જેની સંપૂર્ણ માહિતી હું આપને હવે પછી મોકલતો રહીશ. હું એ સામગ્રી ઘણાજ ખુશ થયો. કે અતી મદતની ખબરો જો અમારા સાપ્તાહિકમાં પ્રગટ થતી નહોતે. તો જરૂર અમારી ઉન્નતિ થશે કેમકે અમે એવી ખાસ ખબરોના ગવારનવાર વધારા કાઢતા રહીશું કે જેથી જનતાને સગાચાર મેળવવામાં અગત્ય પડે નહિ. તંત્રી સાહેબનું ઉપર પ્રમણેનું કહેવું સાંભળી મે પોતે બધાવી પહેલાં એ ગિરેલી સંપૂર્ણ માહિતી મેળવી લેવા માટે એ રાજ્યનો

સાભાર-સ્વીકાર

‘શાહીન’ પાકિસ્તાન અંક. તંત્રી: જ. યસુફ અ. ગની માંડવિયા તરફથી ઇકબાલી આદરોના પ્રતિનિધિ તરીકેના માસિકનો પ્રથમ અંક મળ્યો છે શાહીન : શું અને શા માટે ? માં તંત્રીએ માસિકના ધ્યેય વિષે સ્પષ્ટકરણ ક્યું છે. જ. શયદ, મુનાદી કલીમ-વાકિલી, કાઝી અખ્તર સાહેબોનો કમમી સદકાર તે મેળવી શક્યું છે. બધા અતિથ્ય ઉર્દૂમય બની ગઇ છે તે પ્રતિ નમ્રપણે. લક્ષ દોરવાનું મન થઈ આવે છે. યુજરાતના મુસ્લિમ સાહિત્યમાં તે અનેઓ પ્રભાવ પાડે અને પૂરે-શણે છૂટક નક્ક આઠ બાના લવાઝમ દેશમાં રા. પ. પરદેશમાં રી. ૩૦; પ્રાપ્તિરથાન ઇકબાલ પ્રિન્ટરી. કૃતિયાણા (કાઠિયાવાડ)

‘પાકિસ્તાની આલમ’ પાકિસ્તાનના પાટનગર કરાચીથી પ્રગટ થતા સાપ્તાહિકના પ્રથમ વર્ષનો ખારમો અંક આઝાદી-ઇદ-અંક [અનુસંધાન ટાઇટલે ૨ જી]

ઇતિહાસ મગાવવા ઓડો. આપી દીધો છે. તે આવેથી હું આપને પત્રકાર જરૂર બધી માહિતી આપીશ. જો આપ પશુ મારા જેમ ધીરજ યોગ્ય બેઠ-હો તો નીચેલા સરનામેથી એ ઇતિહાસ મંગાવી લેશો. જેના એક નંગની કિંમત ફક્ત રૂપિયા પાંચ છે.

સરનામું નોંધી રાખશો.

મુકામ:-કલમાબાદ

પોસ્ટ:-નીમ

તાલુકો:-કોઇ નહિ.

જિલ્લો:-કોઇ નહિ

વાયા:-અડિયાપુર થઇને

(સચિત)

મોલાના : અહુમદ અશરફ રોંદેરી

સવાલ:-એક જણે પોતાની સ્ત્રીને તલાક આપી તે સ્ત્રીએ મહેર માફ કરી દીધી તેના બે ત્રણ ગવાહ છે. ત્યારે ધણીએ સ્ત્રીને ધૂલત માફ કરી આપી તેણીને કોઈ ખવડાવનાર નથી ધૂલત પૂરી થયા વિના બીજા સાથે નિકાહ કરી શકે છે કે નહિ?

જવાબ:-પૂછેલી હાલતમાં ધણીને ઇત માફ કરવાનો હક નથી, તેમનું કહેવું નકામું છે તેણીએ ધૂલત પૂરી થયા વિના બીજા સાથે નિકાહ કરવા દુરસ્ત નથી જો તેના કોઈ સમાનરેની બીજા ખવડાવનાર ન હોય તો મામના બધા મુસાલમાનોએ મળી તેની મદદ કરવી જોઈએ નહિ તો બધા યુનેગાર થશે. (આમી-ફરેંમુખતાર)

સવાલ:-એક માણસ એક જગાં પર એકો હોય અને તેના માયા ઉપર છત હોય ઉપરથી ચીચી પડી તેના માયા ઉપર અને પછી કપડાં ઉપર આવી બાંગી ગણ તો શું મજકુરને ચુસલ કરવું પડશે? તેમજ હુગડાં બદલવાં પડશે?

જવાબ:-હવાલ પતંગીની બીટ (ચીચી) પાક છે તેને ધોવું વાજિબ નથી. હરામ પતંગીની ચીચી નાપાક છે, જદન આથવાં કપડાંને જે ભાગને લાગે તેના ચોથાઈથી જોઈથી હોય તો માફ છે. પણ નમાઝ મરફૂહ થાય છે એટલે ધોવું એહતર છે અને ચોથાઈથી વધારે હોય તો ધોવું વાજિબ છે. ધોવા પગર નમાઝ સહીહ થશે નહીં.

સવાલ:-પહેલું જુના વખતનું એક કબરતાન છે ધણો ટાઇમ થયો હાલમાં તેની કોઈ પણ જાતની નીશાની નથી. એક બાજુ ઉપર પાકી કબર છે અને એ પાકી કબર ચારે બાજુએથી ચણી લીધું છે હવે બાકી તેની આસપાસની જગ્યાને લોક કબર કહે છે આજ સુધી જેને લોક કબર કહે છે તે જગ્યા ઉપર નાપાકી ધણી ચતી હતી હવે એક માણસે લોકડાં તેમજ કોલસા માટે ભાડે રાખી છે તો તેણે ચારે બાજુએ પાકી કબરને બહાર મૂકી પાકીમાં જડી લીધાં હવે પચ્છીકના માણસો અમુક ના કહે છે કે કબરતાન છે તો નાપાકી કરતા ઉપર એટલે તે જગ્યાએ લોકડાં કોલસા મૂકી વાપરી શકાય કે કેમ?

જવાબ:-કબરતાનની જમીન વકફ હોય છે. માટે ભાડે આપવી ન જોઈએ. મજકુર કબરતાનની જમીન ખુસી હોય તો તેના ધિહાતો તાર અથવા દિવાલ અથવા વાડથી કરી લેવો જોઈએ કે નાપાકીથી બચે.

સવાલ:-મર્દ ઔરતથી કેટલી મુદત માટે ગેરહાજર રહી શકે?

જવાબ:-મર્દ પોતાની ઔરતથી ચાર મહિના સુધી દૂર રહી શકે છે. હઝરત ઉમર (રદી)થી રીવાયત છે કે એક વખત હઝરત ઉમર (રદી) એક મકાનથી ચુક્યાં તો તે ધરમાંથી ઔરતનો રડવાનો અવાજ આવ્યો. પૂછવાથી માલુમ પડ્યું કે તેના ધણી લડાઇમાં ગયો છે તેને યાદ કરી રડે છે. પછી હઝરત ઉમર (રદી) એ ઔરતને પૂછ્યું કે ઔરત કેટલી મુદત વગર ધણીએ રહી શકે છે. તો જવાબ આપ્યો કે ચાર મહિના. ત્યારથી હઝરત ઉમર (રદી) એ હુકમ આપી દીધો. કે કોઈ માણસ ચાર મહિનાથી વધારે ગેરહાજર ન રહે. હાં ઔરત પોતાની રાત્રી ખુશીથી એથી વધારે મુદતની-રમ આપે તો ગેરહાજર રહેવું જાઇએ છે એવા સંજોગમાં ઔરતના ધણીને ચાર મહિનાથી

વધારે છુટ આપે.

સવાણ-દલાલુલ ખૈરાત અને દિઝયુલ બહર પઢવા માટે કંઈ ખેર ખૈરાત કે ઝકાત સદકો આપવો પડે છે અને એ વગર પઢી શકાય કે કેમ?

જવાબ:-દલાલુલ ખૈરાત, દિઝયુલબહર, દિઝયુલઆઝમ એ ત્રણે વર્ગીક પઢવા માટે ઘણી સરસ અને લાભકારક છે. એમ પણ સવાળ માટે પઢી શકાય છે પરંતુ કોઈ સાહેબે નિરખત અને ઇન્જાઝત ધાળા યુઝુગે, સારા આલિમની ઇન્જાઝત હાસિલ કરી કાયદાસર પઢવામાં આવે તો વધુ એકતર અને લાભકારક થાય છે. એની ઝકાત કાઢવાની ઘણી રીતો છે ૬૦ શાદ વધીયુદ્દાદ (રહે.) રેદલવીએ દિઝયુલ બહરની શરેહ લખી છે તેમાં સર્વે ગોઝૂદ છે. સહેલી અને સરળ રીત ૬૦ હાજી હમદાદુદ્દાદ (રહે.)ની આ મુજબ છે કે માહે સફરની તા. ૧-૭-૮ ત્રણ દિવસ રોઝદ

અદતએ અન્નોફક કરે અને મગરેખ, ઇલા બાદ ઓકવાર પડે. તા. ૦૮મી સફરના એઅને- કાફ યુરબે આજ્ઞતામથી ખતમ થશે. મગરેખ બાદ અમુક મરીઝ મિસકીનેને સાથે લખ ખાવાનું ખવડાવે. ફરી દરરોજ મગરેખની નમાઝ બાદ એક વાર પઢવા કરે. એજ અફ- જલ છે. અરફા કોઈ એક ટાઈમ નક્કી કરી રોજ પઢવા કરે. નાખમજ કામ માટે એનો અમલ કરે નહીં. કારણ કે ફાયદાના અદલે તુકસાન થશે. એની રીતમાં સમજ ન પડે તો કોઈ સારા આલિમથી પૂછી વાકેફ થાય. દલા- લુલ ખૈરાત અને દિઝયુલ આઝમ પઢવા માટે કંઈ ઝકાત કાઢવાની નથી તેમાં હફતાની સાત દિઝમે જુદી જુદી છે. કોઈની ઇન્જાઝત લખ દરરોજ એક દિઝ પઢવા કરે. ઘણી બરકતો વાલી કિતાબો છે એમાં ઘણી ઉમદાદ આઓ અને દરદો છે.

પાકિસ્તાનના પાટનગરથી પ્રગટ

છુટક નકલ

યતું પહેલુંજ સુરિલમ

વાર્ષિક લવાજમ

બે આના

ગૂજરાતી અઠવાડિક

રૂપિયા છ

પાકિસ્તાની આલમ

બહાર ગામ માટે ખમરખતીએ

અને એજન્ડો બોલએ છે.

પાકિસ્તાનના સમાચારો, અલ્યાસપૂર્ણ લેખો, કટાક્ષ કેલમો અને નવલિકા વિગેરે સાહિત્યથી ભરપૂર વાચન-સામગ્રીઓના રસધાળ લઈ પાકિસ્તાનના પાટનગરથી હર રવિવારે પ્રગટ થાય છે.
લખો : પાકિસ્તાન પબ્લીશિંગ હાઉસ, સાઉથ નેપિથર રોડ, કરાંચી-૨

જુનો સંબંધ.

હિન્દુસ્તાન અને અરબસ્તાન વચ્ચેનો
પ્રાચીન સંબંધ કેવા પ્રકારનો હતો.
તેમાંથી અરબો હિન્દમાં કેમ આવ્યા ?
તેઓએ સત્તા શા માટે જમાવી નહિ
તે દર્શાવનાર એક ઇતિહાસિક લેખ.

સંપાદક:- 'તાજ'

જુનો સંબંધ :—અરબસ્તાન અને હિન્દુસ્તાનનો સંબંધ ઘણો જુનો છે. જ્યાં સુધી વાર્તાઓ અને કોઈના વણીનેનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી કસસુસ અબિયાની કેટલીક કિતાબોમાં લખ્યું છે કે જ્યારે હઝરત આદમને જન્મની કાલી મૃત્યુમાં આવ્યા તો તેઓ લંકા એટલે હિન્દુસ્તાનના દક્ષિણ દિશાએ આવેલા ટાપુમાં પહોંચ્યા આવ્યા. અને હઝરત હવ્યા અરબસ્તાનમાં. એ બંનેની મુલાકાત જિહાદમાં થઈ. 'સુબ્હુલ મુરજન'માં અદનામા શુકામગલી આઝાદે આવી ખતની કેટલીયે રિવાયતો એકઠી કરી છે, એજ કિતાબોમાં એ પેણુ લખ્યું છે કે જ્યારે હઝરત આદમ જન્મની નીકળ્યા તો હજારે અરબ પોતાની સાથે લાવ્યા હતા. આજે એજ પત્થર કાંબામાં ગોળું છે. તવયા જેને અરબી અને ફારસીમાં બહિસ્ત (જન્મ-બાગ)નું એક ઝાડ ગણાય છે. તેજ પ્રમાણે હિન્દુસ્તાનની કેટલીયે બાપાઓમાં બહિસ્તના નામ છે. (કામુસ, તાજુલ ઉરસ) એ ઉપરાંત હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)ની એક હદીસ ખતાવવામાં આવી છે કે જેમાં તેઓ ફરમાવે છે કે "મને હિન્દુસ્તાનથી ઠંડી ફવા આવે છે." બે કે સામાન્ય રીતે મુસલમાનો એને એક બશારત અને આગાહી સમજે છે. પરંતુ એના ઉપરથી આપણે

એટલું તારી શકીએ છીએ કે એ યુગના અરબ લોકો હિન્દુસ્તાનથી અંગત ન હતા.

એ રિવાયતોના સંબંધ ઉપરાંત અરબસ્તાન અને હિન્દુસ્તાનના વેપાર અને શિક્ષણના સંબંધો પણ પચા જુના છે. શરૂઆતથીજ હિન્દુસ્તાનના અને યુરોપ વચ્ચે અરબ પેશારીઓ સામાન લાવવા અને લઈ જવાનું કામ કરતા હતા. અને તેમનાજ મારફતે હિન્દુસ્તાનના હુન્નર અને વિદ્યા યુરોપ સુધી પહોંચ્યા છે. જેમ કે યુરોપમાં કેટલીક સંખ્યાને અરેબીક ન્યુ મરેસ (Arabic Numerals) અથવા 'રકુમુલ અરેબીયા' કહે છે. તે ખરેખર હિન્દુસ્તાનમાં શરૂ થયા. અરબીમાં કેટલાયે સમય લગી તેને "અલર કીમુલ હિંદીયા" કહેના હતા આઠમી સદી સુધી અરબી સંખ્યાઓ માટે અખજ્જના રાખ્દોનો ઉપયોગ થતો હતો. પરંતુ ઉપરોક્ત સંખ્યાઓ વધુ સગવડ ભરેલી હોવાથી સ્વીકારી લેવામાં આવી. અરબીમાં તો એ સંખ્યાઓમાં કેટલાક ફેરફારો થયા. પરંતુ યુરોપમાં એ સંખ્યાઓ અરબોની મારફતે પહોંચી ત્યાં એ પોતાના અસલી રૂપમાંજ રહી રોમન સંખ્યા જે ત્યાં અસ્તીત્વમાં હતી તે બંધ થઈ ગઈ.

એ ઉપરાંત બહીશ દારૂન અલ રશીદ

અને બીજા અલીદ્વાઓના જમાનામાં હિન્દુ-સ્તાનના કેટલાયે પુસ્તકોના અનુવાદો અરબી ભાષામાં થયા. ઇબ્ને નદીમે પોતાના એક સૂચપત્રમાં પંદર હિન્દુ લેખકોના નામો લખ્યા છે. જેમના કેટલાયે પુસ્તકોનો અનુવાદ અરબીમાં થયો છે. એમાંનું એક પુસ્તક 'એર અને તેની અસર' એ વિષેનું હતું જે હાલ પણ બર્લિન લાઇબ્રેરીમાં મળી શકે છે. અરબોએ હિન્દુસ્તાનના જે પુસ્તકોનો અનુવાદ કર્યો છે, તે લગભગ બૌદ્ધ ધર્મના પુસ્તકો હતા. જેમ કે 'બુદ્ધ', કેટલાક પુસ્તકો જ્યોતિષ શાસ્ત્ર અને વૈષ્ણવ શાસ્ત્ર વિષેના હતા જેમકે 'સિંધુ હિન્દ' (સંધાનતા) 'શુશરદ' (શુશરત) અને 'સક' (ચક્ર). વાર્તાઓના કેટલાયે પુસ્તકો જેવાં કે 'કલીલો દમનહ' (પંચતંત્ર) અને 'સિંધુઆદ' કેટલાક પુસ્તકો રીત રિવાજ વિષેના હતા જેવાં કે 'શનાક' (ચાનકિયક) અને 'વેદ પાપ' (તદ્વા બદીર) એ ઉપરાંત કેટલાક પુસ્તકો મનિતક, વ્યાકરણ અને ગણિત શાસ્ત્રના હતા. એ પુસ્તકો ઉપરાંત એ પણ કહેવામા આવે છે કે તરબીહ અને શેતરંજ પ્રથમ હિંદવી અરબસ્તાન પહોંચ્યા અને પછી તેમના મારફતે બીજા દેશોમાં

આ સંબંધો ઉપરાંત કેટલાક ઇતિહાસકારોની માન્યતા છે કે ઇસ્લામમાં તસવુફનો પાયો હિંદી અસરોના કારણે થયો. બની ઉમૈયાના જમાનામાં કેટલાયે હિન્દુસ્તાનીઓ અસરાની તીજેરીમાં કામ કરતા હતા અલીદ્વા સુઆવિષદ વિષે કહેવાય છે કે તેઓએ અનતાકિયાની પાસે શામમાં અને હિજાજે કાઠમરની પાસે કેટલાયે હિન્દુસ્તાનીઓને વસાવ્યા હતા. નિકલસન લખે છે કે "અલીદ્વાઓના પ્રાંતોમાં હિન્દુઓ અને મુસલમાનો એક બીજા સાથે દળીમગીને રહેતા હતા. ઇસ્લામી સંસ્કૃતિના

પૂર્વ ભાગમાં એટલે પુરુસાન, અફઘાનીસ્તાન, સીરિયાન અને બલુચીસ્તાનના લોકો મુસલમાન બનાવા પહેલા હિન્દુ કે બૌદ્ધ હતા બદલમાં બૌદ્ધ લોકોનું એક મદાન બદીર હતું. જેના આધારેનું નામ બરમક હતું અબ્બાસીયા આનહાનના મસ્દૂર વઝીર બરમકકી એજ બરમકની ઔલાદમાંથી હતા.

અરબોએ બૌદ્ધ ધર્મના કેટલાયે પુસ્તકોનો અનુવાદ કર્યો. અરબ લેખકો જેવાં કે અલ નદીમ, અલ અરબી, શદરસ્તાની વગેરેના પુસ્તકોમાં હિન્દુસ્તાની ધર્મ અને દિશ્વરીના વિષે કેટલાયે પ્રકરણ છે. એ ઉપરાંત એ યુગના ઇસ્લામી સાહિત્યમાં બુદ્ધ સાહિત્યો અને યોગીઓનું વર્ણન આવે છે. એ સંબંધોના પાયા ઉપર પુરોપમાં ઇતિહાસકારોના વિચારો છે કે એ હિન્દુસ્તાની અસરોના કારણે કેટલાયે વિચારોની શોધ કુઆને મજીદ, હદીસ કે સીરતે નબવીમાં મળતા નથી. એ બધા તસવુફમાં દાખલ થઈ ગયા છે.

દક્ષિણ હિંદ- અરબસ્તાન અને હિન્દુસ્તાનનો આ સંબંધ તો હિંદી બદાર રહેતા હિંદુઓ દ્વારા શરૂ થયો પરંતુ એ ઉપરાંત અરબ વેપારીઓએ પણ અરબસ્તાન અને હિન્દુસ્તાનની વચ્ચે ગઠો સંબંધ કાયમ કર્યો હતો. તેઓ ઇસ્લામની શરૂઆતથીજ હિન્દુસ્તાન અને બીજા પૂર્વ દેશોમાં ઉત્પત્ત થતી ચીજો ખરીદવા આવતા હતા. એ રિવાજ તેઓએ મુસલમાન થયા પછી પણ ચાલુજ રાખ્યો. મુસલમાન અરબ વેપારીઓ અને હિન્દુ રાજાઓ વચ્ચેનો સંબંધ પ્રેમથી ભરપૂર હતો. તે રાજાઓએ કદાપી પણ મુસલમાનોને દુઃખ આપ્યું નહિ. એટલુંજ નહિ પરંતુ જે હિન્દુઓ મુસલમાન થઈ જતા તેમની સાથે પણ તેઓએ

કોઈ દિવસે ભેદ લાપ રાખ્યો નથી. તેમની સાથે પશુ મુસલમાનોની જેમ મિત્રાચારીનો સંબંધ રાખતા. જે કે નવ મુસ્લિમો ખાસ કરીને પછાત વર્ગના હિન્દુઓ હતા.

‘તુલકુટુમ મુઝહિદિન’માં મસલામના કોકોના મુસલમાન થવાના કારણો અને ત્યાંની વિગતો લખાએલી છે. ખતવા જેમ છે કે એમાંની કેટલીક વાતો પંચગડા વગરની પણ હોય. પરંતુ એ ઉપરથી એ વાત જરૂર જાહેર થાય છે કે દક્ષિણ હિન્દના રાજાઓ મોજ શોખ, ભોજો વિલાસ, આનંદ વગેરે હિન્દુસ્તાન અને યુરોપ વચ્ચે થતા અરબોના વેપાર ઉગાર કરતા હતા. અરબ વેપારીઓ અને તેમના સાથી-દરોથી તેમ મિત્રાચારીનો અને વેપારનો સંબંધ રાખ્યો. જે તેઓએ કેટલાયે વર્ષો પછી વારકો-ડી-ગામ સાથે પણ રાખ્યો. તે હિન્દુ રાજાઓ માટે કહેવામાં આવે છે કે:-

“તેઓએ મુસલમાનોને વેપાર માટે સમગ્ર અને સુગમતા કરી આપી હતી તેમને મુસીબત, આકૃત વગેરેથી બચાવ્યા. એટલું નહિ પરંતુ તેમને મસ્જિદ બનાવવા, આગ્રહ પણે ઠબાદત કરવા અને ધરવાખોને પ્રચાર કરવાની છુટ આપી હતી.” આ વેપારીઓના કારણે હિન્દુસ્તાન વિષે અરબસ્તાનમાં અને ધરવાખો વિષે હિન્દુસ્તાનમાં વધુ જાણ-ખાણ થઈ. અને કેટલાયે હિન્દુ મુસલમાન બની ગયા. પરંતુ એ બધા માટે તો અગત્યનું કારણ અસર અને ફેરફાર છે. જે મુસલમાનોના કારણે હિન્દુ ધર્મમાં પ્રવેશી ગયા. કોંકર તારાવટે એ ફેરફારો વિષે શોધ કરી છે અને એ વિષય ઉપર એક ઇજદાર પુસ્તક પણ લખ્યું છે. તેઓ લખે છે કે:- “હિન્દુ ધર્મના મશ્હર ભકિત-રીતરિવાજ જેને ઉત્તર હિન્દમાં રામાનુજ અને તેના સાથીદારોએ શરૂ કરી હતી આ પ્રચારના અગ્રણી શ્રી શંકરાચાર્ય એ સુગમ ઉત્તર હિન્દમાં પૈદા થયા. ત્યાંની દક્ષિમ મુસલમાન થઈ ગયો એ ઉપરાંત શંકરાચાર્ય અને તેમના શિષ્યોના રીતરિવાજ અને માન્યતા વગેરેની વાતોમાં ધરવાખો એટલા મળતા

આવે છે કે જે આપણે વિચાર કરીએ તો સફળતાપૂર્ણ આવશે કે તેઓ મસલામથી અજાણ ગયા હતા.

સિધ્ધ-અરબસ્તાન અને હિન્દુસ્તાન વચ્ચે સૌથી પ્રથમ સંબંધ-જેનું વર્ણન ઇતિહાસમાં પણ છે. તે ધરવાખો ધર્મના ઉદય પછી થોડાજ સમયમાં દક્ષિણ ઉગર (રદી)ના જમાનામાં થયો. એ સંબંધ ફક્ત ધરવાખો ધર્મના પ્રચાર અને વિસ્થિતિ ખાતરજ હતો. ત્રીજી લખે છે કે દક્ષિણ ઉગર (રદી)ના જમાનામાં દુક્રમ જિન ઉત્તર તળલખી ધરવાખી ફોજ લઈ મકરાન જતો હતો કે રસ્તામાં ધરવાખી ફોજ સાગનો કપો ધરાનીઓએ પોતાની મદદ માટે સિધ્ધના રાજાની મદદ માંગી. ધરાની અને સિધ્ધી ફોજની હાર થઈ. લડાઈમાં અરબોના હાથ જે સામાન આપ્યો તેમાં ખાસ કરીને હિન્દના હાથી હતા. એજ સુગમાં બહારના ગવર્નર ઉસ્માન જિન આસ સક્રીએ દક્ષિણ ઉગર (રદી)ની ખરવાખી વગર ઉમાનના માર્ગે હિન્દના દરિયા કિનારે સૈન્ય મોકલ્યું જે સુબષ પ્રાંતના ચાણા શહેર સુધી એ લશ્કર સુખરૂપ અરબસ્તાન પહોંચ્યું. પરંતુ દક્ષિણ ઉગર દરિયાઈ માર્ગે લડાઈ લડવાની વિરૂદ્ધ હતા તેઓએ ઉસ્માનને એક કોષથી ભરપૂર એવો એક ઇપકામય પત્ર લખ્યો અને દેવે પછી કોષ પણ દિવસે સૈન્ય દરિયાઈ માર્ગે મોકલવાની મનાઈ કરી. તે પછી દક્ષિણ મુગીરા જિન આસ, અખૂ મુસા અરબરી, અબ્દુલ્લાહ જિન આગિર અને બીજા અરબ સરદારોનું લશ્કર અને સિધ્ધમાં જુદી જુદી વખતે આવવાના વર્ણનો મળે છે. પરંતુ દક્ષિણ ઉગર (રદી) અને દક્ષિણ ઉમાન (રદી) હિન્દુસ્તાનમાં લશ્કર મોકલવાની વિરૂદ્ધ હતા. જે કે સિધ્ધની સરદાર ઉપર મકાનના મુસલમાનો અને સિધ્ધના રાજા વચ્ચે થોડા થોડા સમયના અંતરે નોક જોક થયાજ કરતી. પરંતુ એટલું તો યાદ રાખવું જોઈએ કે અરબોએ ખલીફા વલીદ જિન અબ્દુલ અલિકના સુગ સુધી હિન્દુસ્તાન ઉપર ચડાઈ કરી ન હતી. તે વખતના બનાવોએ તેમને લાચાર કરી દીધા હતા અપૂર્ણ

ઢાલકની થાપ પર

એમ કે. મનિયાર.

‘એર આ કોણુ રડી રહ્યું છે? કસમયનું રૂન પણ કેટલું’ કંઠાળા જનક હોય છે’ પતિનો પશ્ચ સાંભળી ખેંચીસાને દસવું અવી ગયું. ‘હસ્તાં હસ્તાંજ તે બોલી ‘મેટાઓ એવું સમજે, બાળકો કાંઈ સમજવાના છે?’

‘હં, ત્યારે અદમદનો છોકરો રડે છે નહિ?’ ખેંચના જવાબ ઉપરથી અગ્રીક કોણુ રડે છે એ સમજી જતાં બેઠો.

‘સાંજથી રડે છે એ; એની મા સમજાવે પણ કેટલુંક; પણ બાપતો એવા પત્યરના દિવસો છે કે જે પૈસાની રેવડીય નથી લાવી દેતો.

‘એ પૈસા માટે એ બાળકનું’ શા માટે બોલી બાળતો હતો?’

‘એ પૈસા હોય તો આપે ને!’ ખેંચ ઉપદાસ ભરી રીતે બોલી.

‘તે જાને નું’, એક બે પૈસા આપી આવે! ક્યારેના મડી રહ્યો છે એ!’ અગ્રીક મોઢા ઉપર દયામક લાવે લાવી બેઠો.

‘હં’, ખેંચ ભરા અદર્શતા બોલી, ‘નાક તો એવું છે એના બાપનું...’ અને વાક્ય અધુરજ રાખ્યું.

ખેંચનો જવાબ સાંભળી અગ્રીક નિયારમાં પડી ગયો. ગરીબીનું આહું ચિત્ત તેની આખ આગમ ખડુ થઈ ગયું. ‘એ પૈસાને માટે રડતું બાળક અને એ પૈસા આપવાની બાપનો અશક્તિ. ગરીબીની કેવી કષ્ટજીતા! એ પૈસા માટે લોહી બાળતું બાળક અને બીજાના બે પૈસા ન સ્વિકારનાર સ્વમાની બાપ સ્વમાનની કેવી ભયજીતા! ગરીબીની કેવી ભય કષ્ટજીતા!

‘ગરીબો પાસે માત્ર ગરીબીજ નહોતી. સ્વમાન પણ હતું. એવું સ્વમાન જે તેમને બીજાના ઓશિયાળા ચતાં રોકી રાખતું હતું. ગરીબો, રોકી મંજિતાં હતા, બીજ નહિ. કપાળનો પરસેવો નિનારીને રોકી માગતા હતા મેદનતના પ્રમાણમાં પૈસો માગતા હતા. વધારે નહિ પણ એહું તો નહિજ. પરતુ એવની પ્રમાણિકતા તરફ કોણુ જોતું હતું? અને આવા વિચારોમાં અગ્રીક બેસાઈ ગયો.

બાળકના દુસકાં ધીમાં પડી ગયાં હતાં. ‘રડી રડીને તે ખૂબ થાકી ગયું’ હોય એમ લાગતું હતું અવાજ પણ પડી ગયો હતો. જાણે દુસકાં ભરવા જેટલોય દમ ન રહ્યો હોય તેમ ધીમે ધીમે અવાજ ઊંક ધીમે પડી ગયો અને થોડીવાર પછી તો વાતાવરણમાં તદ્દન શાંતિ પ્રસરી ગઈ.

રાત પડી ચૂકી હતી રસ્તાઉપર લોકોની અવરજવર ઘટવાને બદલે પછી હતી દૂર દૂર રાર બંધકે બંધ ઉપરથી સંગીતના સૂરો વાતાવરણમાં ફેલાઈને આનંદ પ્રસારી રહ્યાં હતાં. શાંત રાત્રીમાં સંગીતના એ સૂરો રપટ સાંભળી રાકતાં હતા. આનંદના થોડાક ‘રતુ’ઓ રચાતા રચાતા અગ્રીકના કાનેમાં પણ આવી અચકાયા ગરીબીના દર્દમય વિચારોમાં બેસાઈને અગ્રીક આનંદની એ ધામી થયાટી ભગી હોયો. જગતાંજ તે બોલી ઉઠ્યો. ‘એર આ અવાજ કયાંથી આવે છે?’

‘તમે તે આસમાન પર રહે છો કે જમીન પર?’ ખેંચે કપકો હતી હોય તે રીતે બોલી

‘વધુ સમય આસમાન પર’ ફિક્કા દારપને હોઠ વચ્ચે દખાવતા અગ્રીક બેસ્યો.

‘કરીમ રોડને ત્યાં અજે કબાલીની મેદન દિલ છે. દિક્કીથી તો કબાલ બોલાવ્યા છે.’

‘હ’ અઝીઝના એ ‘હ’ મા આશ્વર્ષ
હતુ કે શિશમ એ કાનુ મુશ્કેલ હતુ એક
રાતના પાયસોનુ તો મીઠુ છે

અઝીઝે એ સાલગધુ અને પાઠો તે
નિચારમા પડી ગયો આ વખતે તે ઠી આગે
આગળ અમીરીનુ એક ચિત્ર ખડુ યદ્ય ગધુ
કલ્પ નીની મેદફિલ અને એક ગતમા પાયસો
શ્વિચ્ચાનો લૂમડો શ્રીમતો ઠી કેરી શ્રીમતક.
મરીમ ગેઠે કદી સારા કાર્યમા એક પાછ પથુ
આપી હોય એનુ કે છત્રી જ્વાલુમા ૧ રુપુ
ગયે નરમે થએલ મગ્નૂમ રાદત ફરમા એમનુ
નામ ટાઈના વાચનામા ન હોતુ આ ૩ ગોરા
એ મરીમ ગેઠ આજ એ રાતમા પાયસો
ખર્ચા રહયા દતા

કશા શ્રીમતોનુ જરૂરત કગ્તા વધાનુ
ફન ગઈએની જરૂરત માટે અપયુ હોત તો
પત્રી હુન્થામા એટલે ગરીબ ન રહેત
ગોધી ન જડત પરતુ ન જાણે કે શ્રીમતો
પાસે થન હતુ સદ્મુદ્ધિ ન હતી થી તત્કા
તમ શા કરમા જેવુ ઉડાત દિત હતુ પથુ
ગરીબી નિનારના જેવુ ઉાર દિન ન હતુ
શ્રીમતાઈ ઈ કેવી અસહ્ય બીનચુના

અને અઝીઝ નિચાગ્તોજ રહયો

૦

ન તી ગરીબી અને દગ્તી અમીરીના
ચિત્રથી અઝીઝનુ મગજ ભારે યદ્ય ગધુ હતુ તે
યાદને ઉતાગના, મનને દલકુ કરવા ધર મદા
નીજ્યો પરતુ પ્રજાસીની મેદફિલમા જવાના
તેને જરીકે વિચર ન હતો એના હુખી મનને
ત્યા શાંતિ મળી શકે એમ ન હતુ અને
વિનારોમા યુચરાએલ મને તે ચાનતો રહયો
ચાલતા ચાલતા એને એ પથુ જાન ન રહયુ
તે કયા જગ રહયો હતો જ્યારે તે થોજ્યો

ત્યારેજ તેને જણાયુ કે જ્યા ન હોતો જવા
માગતો ત્યા જ તે અવી પહોચ્યો હતો
હઝળા મારતો મનવ સાગર તેની દ્રષ્ટિએ
પડ્યો વિજળીના હીપકોએ જાણે ગતમા
વિસતુ સર્જન કષ્ટુ હોય એમ નાગતુ હતુ
તેને થતુ તે પાઠો ફરે અને પાઠો ફરનાને
માટે તેન પગના ઉપડયા પથુ ખરા

પરતુ કે છત્રે તેનો હાથ પડીને
એ ચ્યો રકે તેને મેદફિલ તરફ એચી રહયો
હતો તેણે ન ચાનરાને માટે કશુ કારણ
પર્યુ કદયુ પરતુ તેના મિત્રના સાલગનામા
તે આ યુ નહિ અને મેદફિલમા આપનાર
મેદફિનમાથી જવાનુ પ્રશ્ન બનવે તો તે
સામગ્રે પથુ કોણ

રજિના દોરાએલ અઝીઝ એક ખાલી
જગા આગળ જગ ગોઠવેલ મને હયા મચ
ઉાર મ્વયેની પાટી ગોઠનાઈ હતી ગળામા
રેગમી રમત સામા ઝુલ્ફ અને પાનથી ગતા
થએલ એક રતમા પાયસો કમાન ર મરેયાઓ
તરફ અઝીઝે એક દ્રષ્ટિથી જોઇ લીધુ

અને પત્રી કન્વાવીની શરઆત યદ્ય ધીમે
ધીમે સગીન રાતાવરણુમાં ફેલાવા લાગ્યુ
ધીમે ધીમે સગીતના નશામા મેદફિલ મસ્ત
થતી ચાની અને થોડી વારમાં તો જાણે
મેદફિલ સગીતના રસમા ડૂબી ગઈ મસ્તીમા
ધૂમતા આયા અને પ્રસસાના ઉર્ગારોથી
ઝુમતી આખી મેદફિનને તે જોઇ રહયો

પરતુ થોડી વાર પત્રી મેદફિને ઠાઈ નવે
રગ પકડયેલ અઝીઝને લાગ્યુ એક એક જથુ
નશામા ચૂર યદ્ય ગયો હતો પ્રસસાના
ઉર્ગારોમા દવે પનટો આવી ગયો હતો
મરેયાના મોઢામા દછ પૂગ શમ્દનીમ્ને ન નીકળે
ત્યા તો મેદફિનમા શોર મચી જતો દછ
ધુરી કડી ગરાય ન ગવાય ત્યા તો દલામાં

ફૂલના છાંડવાઓ ન ઉગી નીજળતા હોય તેમ નોટ સાથે દાંચો ઉંચા થઈ જતાં હસી હસીને, નમી નમીને કચ્છાલ એ નોટોનો સ્વીકાર કરી રહ્યો હતો. અગ્રીક ફાટી આંખે એ બધું જોઈ રહ્યો હતો તેને થયું લોકો પાગલ તો નહોતા થઈ ગયા? આ ગાનાર જાદુગર તો નહોતો. ?

તેણે કરીમ શેઠ તરફ જોયું. તે પણ પાગલ થઈ ગયા હોય એમ લાગતું હતું. થોડી થોડી વારે તે પાંચની નોટ ફેંકી રહ્યા હતા. તેણે સામે બેઠેલા ઐયૂબ શેઠ તરફ જોયું. કેટલાય ફંડ ફાળાવાળાઓને એમનો કડવો અનુભવ હતો. કોઈકે જ એમની પાસે જવાની હિમત કરતો, બધાજ નિરાશ થઈ પાછા ફરતા. આજ એ ઐયૂબ શેઠ પાંચ અને દસની નોટ ઉછાળી રહ્યા હતા અગ્રીકને લાગ્યું એવ પાગલ થઈ ગયા હતા નહિ તો આમ એ નોટ ફેંકેજ નહિ. ગર્વથી મદા કવિ છકાયાલની ગજલ ગાઈ રહ્યો હતો. થોડા મહિના ઉપરજ છકાયાલ દિન ઉગરાયો હતો. એ ઉગરાયણીને માટે તે પોતેજ તો ફંડ બેયું કરવા નીકળ્યો હતો. ત્યારે તે ઐયૂબ શેઠ પાસે પણ ગયો હતો અને ઐયૂબ શેઠે તેને કેવો ધૂતકારી કાઢ્યો હતો. “સવાર થઈ અને ઝાળા લઈને નીકળી પડ્યા, છે કાંઈ કામ થઈ.” શેઠના આ શબ્દો દ્રશ્ય તેને યાદ હતા તે દિવસથી તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો કેદીય ઐયૂબ શેઠ આગળ ન. જવાનો. એજ ઐયૂબ શેઠ આજ છકાયાલના કલામ ઉપર પૈસા વેરી રહ્યા હતા. શુ એ તે દિવસની બૂલ સુધારી રહ્યા હતા? શુ આજે એઓ કવિની કદ્ર કરી રહ્યા હતા? નહિ એમ ન હોઈ શકે. અગર એવું હોત તો છકાયાલ દિનનો ફાળો એમના થોડાક રૂપીઆથી પણ

વચિત નજર રહ્યો હોત. ને આજના આ પૈસા તો પૈસા કબ્જાલોના ખીસામાં જવાના હતા જે આવતી કાલે ન જાણે કયાં કયાં વેકફાઈ જશે. અને તેના હૈવામાંથી એક કડા-નિશાસ સરી પડ્યો.

પરંતુ આ શું? તેની આંખમાંથી પણ કોઈ દાંચ ઉંચો કરી રહ્યો હતો. એ દાંચ લગભગ ત્રીજી વાર ઉચકાયો હતો. તેણે એ નોટ આપનાર તરફ જોયું. એ અદમદ હતો, તેનો પડોશી અદમદ જે ચોથી નોટ આપવાને માટે જાણીતના ખીસા ટટોટી રહ્યો હતો. જે અદમદ પોતાના બાળકને જે પૈસાને માટે ગળે ટૂંપો દેવા તૈયાર થતો હતો. પોતાના જિગરના ટૂંકાને રિજાવી એ અદમદ બાદિ પૈસા કબ્જાલોના લાલ મોઢામાં ત્રણ રૂપીઆ ફેંકી ચૂક્યો હતો. તેણે કબ્જાલોના એ રાતા મોઢા તરફ જોયું. જાળકતુ રક્ત પીને એ મોઢાં લામ ન થયા હોય એમ તેને લાગ્યું તેની આંખો આગળ જાણે ગરીબી અને અમીરીયું નજ નૃસ થઈ રહ્યું હતું કબ્જાલોની આખી મેદફિસ તેને ફરતી દેખાઈ તેને ચક્રર આવી ગયા અને તે પાછડાઈ પડ્યો.

‘હાલ આવ્યા,’ લોકોમાં ધૂમે પડી. કોઈક ધૂપદાની લેા. દોડ્યું, દોલકની ચાપ દ્યોડાની જેમ તેનો મગજ ઉપર પડી રહી હતી. દારમોનાયમનું રૂકત ગીસ બનીને તેના કતોમાં ચુંચ રહ્યું હતું. ધૂપદાનીનો ધૂમાડો તેને હચમચાવી રહ્યો હતો. અને તેની ધેરાતી આંખો આગળ નોટો જાણે ઉછાળી રહી હતી.

પ્રીતીશ ચોરટલ ઓર્ડર-માં

Vahshi Sahitya Karyalaya

Rander Post Office

લખ્યું-ઓર્ડર કેસ કરેલો તેમજ આફ્રિકાની નોટો સ્વીકારવામાં આવશે નહીં.

એમ. એમ. પી. રાંદેર સાહાર-સ્વીકાર.

(લિસ્ટસાહ)

૩. આ. પા.

૫-૪-૦ મી. ઇસ્માઇલ મોહમદ મારતર
ટીનસુકીયા (આસામ)

૩૦૦-૦-૦ હાથ મી. આરેફ ઇસ્માઇલ
ભાગ ચેરેડી રાંદેર

૧૦૦-૦-૦ મી. અહમદ મુસાથ ગગાત
કરાચી

૧૦૦-૦-૦ બાઇ હયા ખીખી અહમદ મુસાથ
ગંગાતની એરત કરાચી

૫૦-૦-૦ મહમ્મ આ. મોહમદ જુલાઈ
બપોરીઆ વકફ ફંડ- રાંદેર

૫૦-૦-૦ મી. મોહમદ બક્ષ એ. પટેલ
B A. આણંદ

૫-૦-૦ આજમ આરેફ અહમદ બામ રાંદેર

૨૬૪-૫-૦ મહમ્મ મી. હાથ અહમદ મોહમદ
હોખોત વકફ ફંડ- ડરખન

૧૦-૦-૦ મહમ્મ આ. હાશગ મોહમ્મ હુ
રાંદેર

૧૬૦-૦-૦ એમ. એમ. પી. ગોલ્ડ બે.યત
એસે શીઅન, મુબઇ ખાચ.

૧૦૪૪-૯-૦

ઝકાત

૫૦-૦-૦ મી. અબીમીયા શુલામ ખસા રાંદેર

૧૦૦-૦-૦ ,, અહમદ મુસાથ ગગાત કરાચી

૧૦-૦-૦ ,, હાશમ આજમ પીપરડા રાંદેર

૫-૦-૦ ,, હાથ કાસિમઅલી બામ રચુન

૧૨૫-૦-૦ ડોકટર મી. કાસિમ ઇબ્રાહીમ
મોતાલા મરકત (અરેબીયા)

૧૦૦-૦-૦ મી. પીરમોહમદ અબ્દુરહીમ
મન્સુર સુરત

૧૦૦-૦-૦ મેસર્સ મોહમદ અને શુલામહુસેન
દાવજ દાદાબાઇ સુરત

૧૦-૦-૦ મી. ઇબ્રાહીમ મોહમદ યુસુફ
ભામ રાંદેર

૫૦-૦-૦ ,, ઇસ્માઇલબાઈ હુસેનબાઈ
કાપડીઆ ખારા અબામા

૨૫-૦-૦ મેસર્સ મોહમદબાઈ અબ્દુરહમાન
એન્ડ બ્રધર્સ સુરત

૫-૦-૦ મી. અબ્દુરહમાન અહમદ બપો-
રીઆ રાંદેર

૩-૦-૦ ,, યુસુફ મોહમદ બપોરીઆ રાંદેર

૨૫-૦-૦ બાઇ આહશાખીખી અહમદ
શુલાઈ ધલા (વડોદરા રોટ્ટ)

૨૦૦-૦-૦ મી. જી. એમ. ઇ. પટેલ કાસયા
૧-૦-૦ ,, હાથ શુલામહુસેન મોહમદ
ભામ રાંદેર

૧૦૦-૦-૦ મી. ઇ. એમ. એસ. અશ્લુ રાંદેર
ગીવ એન્ડ ટેમક રોટર્સ સુરત

૧૫-૦-૦ મી. અબ્દુલકાદિર હાથ પીરમો-
હમદ વાલખકરીવાલા સુરત

૧૫ ૦-૦ એક વહોરા મુદરચ રાંદેર

૫-૦-૦ મી. યુસુફ શુલામહુસેન ભામ રાંદેર

૨૦-૦-૦ ,, હાથ અબ્દુલ્લાહમીયા પટેલ
વાલખકરીવાલા સુરત

૧૦-૦-૦ મહમ્મ આ. ઇસ્માઇલ મોહમદ
મોદન રાંદેર

૫-૦-૦ મી. યાકુબ કાસમ નાણુદા રચુન

૧૦-૦-૦ બાઇ ફતેમાખીખી આરેફ અશ-
રફની છોહરી રાંદેર

૧૦૦-૦-૦ મી. અબ્દુરહમાન શુલામહુસેન
ખસા રાંદેર

૫૧-૦-૦ મી. હુસેનખાં હાથખાં રાંદેર

૫૦-૦-૦ ,, ઇસ્માઇલ આદમ પટેલ
વીલેફાન્ટેસ

૧૧૯૯-૦-૦

નસરન ખનેલી નિરંજના

લેખક મોહંમદ વહીદ મંડલી.

નિરંજના સમાજના એક આબરૂદાર, પ્રતિષ્ઠિત અને ધનવાન પિતાની સાતકવાઈ પુત્રી હતી. વહાલ અને પ્રેમ સાથે મા બાપે તેને ઉછેરી હતી. હિદુસ્તાનીઓના હૃદયમાં ધર કરી બેઠેલી પશ્ચિમના દેશોની દેશનની નકલ કરવાની હવા તેની પાસે પણ પહોંચી ચૂકી હતી અનેક સરકારિત ગચાતી સોસાયટીઓ, મંડળો અને સંસ્થાઓમાં તે સક્રમ સ્થાન ભોગવતી હતી. તે કુટુંબની વહાલ સેઠ પુત્રી હતી. સાહેબી મઝબી જળદગતી દિપીકા હતી, અને કોલેજના મેળાવડા તથા સંવાદોમાં પ્રોફેસરો, સાધ્યાથીઓ અને જનતાના મન છતી લેનાર સરકારી આજ્ઞા હતી.

સુધિર તેનો કલાસ-દેવો-સાધ્યાથી હતો. વાર્ષિક પરીક્ષાના દિવસો નજીક આવવા હતા. આ દિવસોમાં સુધિર અને નિરંજના એક બીજાને સહાયક થઈ રહ્યા હતા. એક બીજાને અનુકૂળ બનવાની ધમકા, શુભાનીના દિવસો અને તેમાં આ વધતી જતી એકાદ મુલાકાતોએ એક એવો દિવસ પણ લાવી મૂક્યો કે જ્યારે નિરંજનાએ પોતાનું સર્વસ્વ સુધિરના ચરબોમાં ધરી દીધું.

સુધિર પણ હમેશાં તેને ખુશ રાખવા અને આનંદિત બનાવવા ખુબજ કાળજી રાખતો. એક વખત નિરંજનાને કંઈક વિચાર કરતી બેઠ તુરતજ તેણે અધિરાધથી પ્રશ્ન કર્યો “કેમ નિરં ? તારી તખીયત અસ્વચ્છ કેમ જણાય છે ?

“ડીપર સુધિર ! મને બાંધપતો વિચાર જરા મુઝવે છે.” નિરંજનાએ નિશ્વાસ સાથે ઉત્તર આપ્યો.

“બે નિરં !-તું લેશ માત્ર પણ આવ્યા વિચારો ન કર; બાંધપતોમાં શું થવાનું છે ? તને બાંધપતોના વિચારો આટલી વિદ્યુત્તણ દેશોમાં કેમ મૂકે છે ? તારા માટે આકાશ પાતાળ એક કરવા તારો સુધિર તૈયાર છે. જો જિતાઈ લગ્ન માટે રજા નહીં આવે તો હું તેમની જમીન, જગીર, ખીંકો, છનો, ધન દોલતની લેશ માત્ર પણ પરવા કર્યા વગર તેને ઠોકર મારીશ પરંતુ તને લેશ માત્ર પણ દુઃખી થવા નહીં દઉં. મારાથી, તને દૂર કરવા જગતની કોઈ શક્તિ તારા ધરાવતી નથી. સમાજના બધાનો મારા માર્ગમાં અંતરાય રૂપ થશે તો તેને હું ક્ષણમાં તોડી નાખીશ. મારે સુખ, શાંતિ, ધન, સપાતિ સર્વસ્વ વગર છે તારા વિના હું એક ક્ષણ પણ છતી શકું તેમ નથી !”

સુધિરનું એવું લાલ્ચ છતાં પોતાને મનગમતું બાપણ સાંભળી નિરંજનાનો મહેરો ખીંચી વાગ્યો તે બોલી. “વહાલા સુધિર.”

“મારી નિરંજના” અને સુધિરે નિરંજનાના અધરપટ પર પ્રેમની મહેર લગાવી

આવી રીતે સુધિર અને નિરંજના પ્રેમની દુન્યામાં પ્રેમીતમરગાં અને પ્રેમના ઉપવનમાં પ્રેમ સંગીતના તાનમાં વિદાર કરતાં રહ્યાં.

જેમ માણસોના પય કાપીને આવનાર યાકથી લોથ પોથ થએલો-તરસથી પીંડાળ બનેલો પચિંક પાણી મળતાં ખાલો હોડેંગો દહાવવાનું જ્ઞાન ખેઈ ખેસે છે તેને જ્ઞાન નથી રહેતું કે “આ અનિશ્ચ પાન કરાએત પાણી તેના છવન માટે નિપનું કાગ દેશે” તેમ નિરંજના પણ પોતાના બાંધપતો વિચાર

નહોતી કરતી તે પરિણામથી બેપરવાહ બની બેઠી હતી તે બૂલીચૂલી હતી કે :- ને પંથ પર તેણે આટલી હતાવળથી પ્રયાણ કર્યું છે તે એક મહા ભયંકર માર્ગ છે.

હવે નિરંજના માટે અતિ ભયંકર દિવસ આવી પહોંચ્યો. જ્યારે તેને જાન થયું કે :- "સુધિર સાથેના ગ્રેમ અને એકાંત મુલાકાતોનું ફળ યોગ્ય દિવસોમાં એક હલન-ચલન કરતા ચેતનવંત રંગકડાના રૂપમાં પ્રગટ થવાનું છે. ત્યારે તેણીનું હૃદય જોગથી ધક્કા ઉઠ્યું. તેના શરીરમાં આજ સુધી નહીં અનુભવેલ એવો કંપ પેદા થયો, તે ઉભી રહી શકી નહીં. અને પલંગમાં ફસાઈ પડી અને તેની આંખમાંથી અધિરત અશ્રુ પ્રવાહ પહોંચાલ્યો.

"કેમ નિરંજ ?" પલંગ પર અરતબરત કપડાં સાથે અસ્વસ્થ પડેલી નિરંજનાનો હાથ પોતાના હાથમાં લેતાં બોલ્યો "આજે પણ બીલાડીના બચ્ચાને કૂતરાએ પીપી નખ્યું કે શું ?"

"સુધિર ! મને પરિણામનો વિચાર કંપાવી મૂકે છે, આપણા ગ્રેમનું કાંઈ જીવંત પરિણામ આવવાનું છે."

"પરવાહ નહીં" ગ્રેમમાં પાગલ બનેલા માનવી પરિણામની પરવા ક્યારે કરે છે ?"

"સુધિર ! આ વખત હાલપનો કે મરકરીનો નથી. તમને ખબર નથી કે :- હું યોગ્ય દિવસોમાં માતા બનવાની છું."

સુધિરને લાગ્યું કે જાણે તેને શિરે આકાશ તૂટી પડ્યું-ધડી પહેલાં ખડખડાટ હસતો સુધિર અવાચક બની ગયો, "હે... એ...એ...એ ? શું કહ્યું તેં નીરંજ ? માના... બનવાની...એ ? સાચી વાત ?" બોલતાં બોલતાં પોતાની ગ્રેમિકા માટે સ્વસ્વને ત્યાગ કરનાર, ધન દોલત, માતપીતા અને સમાજને

અસ્તોદય નથી.

રંજ ને ગમથી ખાલી મુજ અંતર નથી હૃદય નથી;

મગ્ન છે એમાં રાત દિન બેકાર એ ઉભય નથી. બુલબુલ, બ્રમર, પપૈયા, મોર હર્ષમાં કાં નથી કોઈ;

ઉદ્યાનમાં ખિજાંતો શું શમ્યો હજૂ પ્રલય નથી. ટૂટી ન પડ્યો ભોમ પર ન તો એ ઝળહળ્યો કરી;

લાગ્ય-સિતારો કેમ મુજ પામતો અસ્તોદય નથી.

પ્રાણ પર ખેલ ખેલવા જલ્દી ન કરવું ગ્રેમમાં, બુધ્ધિયારી રાખ દિલ હવે તારી સગીર વય નથી. અંતરની લાગવઓમાં ચેતન્ય, જોમ પ્રગટે; એવો મુજ ઉરસિતારીના તારોમાં કોઈ લય નથી.

આચારમાં, વિચારમાં, ચાલમાં, યાતચીતમાં; પ્રત્યેક અદામાં રૂપનો ગર્વ છે પણ વિનય નથી; આજનું આજ કાન કરે છે કેમ કાલ પર; ચાલ્યો ગયો હાથથી આવતો પુત્ર સમય નથી. ગ્રેમના હાવને અરે ! જીતી શકાય કેમ જ્યાં; હારમાં પણ વિજય નથી જીતમાં પણ વિજય નથી.

ઉપદેશ આપવા મને બૂલી જશે તું યાદ રાખ; કાલથી તેં હે ! સંતજી ક્યોં હજૂ પ્રણય નથી. પિંજરથી પારથીના હું મુક્તિ શું મેળવી શકું; અફસોસ દિલની હાથ મુજ એટલી દર્દમય નથી. જાણી છુટીને જઈ કાં અન્યના દાર પર ખુદા, તારા વગર મને કોઈ દેનાર આશ્રય નથી. લખવાનું મન તો થાય છે "ખિસ્મિલ" પરંતુ શું લખું,

લખનાર સૌ લખી ગયા બાકી કોઈ વિષય નથી. "ખિસ્મિલ ધોરાજી.

ટોકર મારવાનું વચન આપનાર સુધિર અલ્પ-
રથીજ સહેજ ખસતો એસવા લાગ્યો.

નિરંજનાએ આ સ્થિતિ પારખી અને
ખૂબજ શાંતિ પૂર્વક જવાબ આપ્યો.
“બિલ્કુલ સાચી વાત, હવે આપણે શું કરવું
તેનો વિચાર કરવાનો છે. કોઈ મર્મ તો
કાઢવોજ પડશેને? “એમાં હું શું કરી શકું
તેમ છું?” સુધિર બેવરવાસથી કહ્યું. ત્વરિત
બેઠે હું તારી સાથે લગ્ન કરી શકું તેમ નથી
એમ કહું તો માતપિતા, કુટુંબની પ્રતિષ્ઠા
ધૂળમાં મળે મારે સુખ-વૈભવનો ત્યાગ
કરી તારી સાથે કંગાલ જીવન ગુજરવું પડે
વળી સમાજ અને સોસાયટી મને શું કહે?”

“ધન-વૈભવ-પ્રતિષ્ઠા-સમાજ-સોસાયટી
આ બધા તમને ત્યારે વિચાર ન આવ્યો
જ્યારે.....? મેં એક મર્મ સાંજ મારું
સર્પસ્ત્ર તમારે ચરણે ધણું હતું. શું તમે
છડ્યો છો કે “દુન્યામાં હું પતિતતાને નામે
ઝોળખાઉં સમાજ મને કલંકિતતાને નામે
પુકારે?” નિરંજનાએ તેનો ચરણ સ્પર્શ કરતા
ઉચ્ચાધું “હું તમને હાય જોડું છું, તમારા
પગે પડું છું મારી લાજ બચાવો. તેની
આંખોમાંથી આશ્રુ પ્રવાહ વહી રહ્યો હતો.
પરંતુ તેને ખજર ન હતી કે :-તેની સહેજ
ઉદાસીનતાએ વિહવળ બનતો સુધિર આજે
પ્રેમી સુધિર નહતો. આજે તો તે લપટ-
બ્યલિયારી અને સ્વાથી મનુષ્યના ખરા રૂપમાં
પ્રગટ થએલ સુધિર હતો. તેના કંઠની મધુન્તા
હૃદયની કોમળતા, સર્વસ્વનો ત્યાગ કરવાની
વતો તેને જીવન-સાથી બનાવવા-જમત
સમક્ષ અર્ધીમતા જાહેર કરવા ન હતાં એ તો
તારા શરીર સાથે બેસ બેસવાની ખુશામત
હતી.. તને રમકડું મળી આવેંદ માણવાના
મોઢા સપ્ત પ્રયોગો હતા

“હું કાંઈ પણ મદદ કરી શકું તેમ નથી”
સુધિર પહેલાંની જેમજ નિષ્કુરતાથી જવાબ
આપ્યો. “હા...(ખીસામાંથી પાકીટ કાઢતાં
બેઠ્યો) આ પાપની હંકીમત તારા મુખેથી
ખીંટુલ જાહેર થવા હર્ષિ નહી.” અને તેણે
રૂપીયાની થોડી નોટા નિરંજના તરફ ફેંકી
“રૂપીયા.....!” કોષથી તેનો ચહેરો રક્તવર્ણ
બની ગયો. “મેં રૂપીયા માટે પ્રેમ નહોતો
કર્યો સુધિર! મને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન હતો
કે મારો પ્રેમી આટલો નિષ્કુર અને ડરપેશ
દશે જો તમારી એવીજ ઇચ્છા છે કે આ
પાપનું પરિણામ હું એકલીજ બોમગુ-વિપનો
કરવો છુંડો, હું એકલીજ મટમટાવી જાઉં તો
તેને માટે પણ હું તૈયાર છું.”

એટલું બોલી નિરંજના અદ્વના ઓરડામાં
આવી ગઇ

નિરંજના વેદના પૂર્ણ હૃદયે-મરતક નીચું
નમાવી હંડા વિચારમાં ઓરડામાં આમથી
તેમ લટાર મારી રહી હતી. પાપનું જૂત
તેના શિર પર એક પ્રચડ વાવાઝોનાના રૂપમાં
સ્વાર હતું માતા-પિતા-કુટુંબ-પરિવારની
પ્રતિષ્ઠાની લોખંડી બેડીઓ બની તેના પગમાં
જકડાએલી હતી તેના મનમાં એકજ પ્રશ્ન
ધોળાઇ રહ્યો હતો. હવે કરવું શું?

કલાકોની વિચાર પરપરા અને હૃદય
મચનને અતે તેનો અંતર આત્મા પુકારી
ઉઠ્યો... ..

ચાલ કદમ ઉઠાવ આ પાપી દુન્યામાંથી
તેના વસનારા પાપી આત્માઓથી દૂર દૂર
નીકળી જત. એટલે દૂર કે જ્યાં તેમના અલ્પ-
ચાર અને અમનુષી વર્તનનો અનુભવ કરવો
ન પડે. જ્યાં તેમના પડછાયા પણ ન દેખાય”
અને તુરત તેણે લગાડાંની પોટલી બાંધી દાગીના
સટકેસમાં બંધ કર્યા.

આકાશ કાળો કાળો ઘટા ટોપ વાદળોથી ઘેરાઈ ગયું હતું. મેઘની કંપોથી સુકનાર ગર્જના થઈ રહી હતી. માણસનો ચહેરો તો શું પણ સહેજ ઓળો પણ ન દેખાય એવી હલ્દય ધ્રુવની મૂકે તેવી ભયાનક રાત્રી હતી. પાસે ટાવરમાં બેના ટકેરા થયા ને નિરંજના પલંગ પરથી નીચે ઉતરી. લૂગાંની પોટલી અને સ્ટ્રેશ સાવચેતી પૂર્વક લઈ ધીરેથી બારણું ઉઘાડ્યું અને માત-પિતા, કુટુંબ-પરિવાર તથા સુશિક્ષિત, સુસરેકરી અને પવિત્ર લેખાતા સમાજના દ મેશને માટે વિદાય લીધી. પરંતુ જ્યાં જ્યાં ત્યાં આવીજ હુન્ના આવાજ મનુષ્યો અને આયુર્જ વાતાવરણ. તેને શાંતીપૂર્વક જીવન જીવવા માટે ક્યાંયે સલામતીમયો આસરો ન ગળ્યો. તેણે ઠોકરો પર ઠોકરો ખાયા માંડી આખરે તેને એક વ્યક્તિએ સદારો આપ્યો કે જેને સમજ તિરસ્કાર અને ધુણાની દૃષ્ટિએ જીએ છે. તે હતી. રાતના અધકારમાં સમાજના ઠોકરો, દેવતાઓ અને પ્રતિદીન ગણુતા અશ્રમજીવ રક્ષકોની કુટ વાસનાઓને ફક્ત યોગા સિકાના બદલામાં વૃત્ત કરનાર વેરયા તૃતિકા.

હુખતાને તરણાનો સદારો. નિરંજના અહો રહેવા લાગી અને તેને આસરો આપનાર તૃતિકાને તેના ઉપકારના બદલામાં તેની સેવા કરવા લાગી.

નિરંજનાએ પોતાનું નામ “નસરત” રાખ્યું અને ગઈ કાલ સુધી સખીઓ, સાધ્વાથીઓ, પ્રેક્ષકો અને જગતને મુગ્ધ કરનાર અભિનય તથા સંગિત કળાનું ફક્ત આંદોના યોગા સિકા તથા રંગીન કાગળોના કકડોના બદલામાં વેચાણ કરી-માનવી જેને પ્રાણથી પણ પ્યાડું ગણે છે તેવા શિવજના સોદા કરી પોતાની આશ્રયદારીને છુટ કરવા લાગી.

રતનનાવલિ

ભાગ્ય-લીલા!

શાન મુસ્લિમ તણી અંકાય છે વખતે વખતે તેજ અધકારમાં રેલાય છે વખતે વખતે! મઈ છે; જીવતું મઈ-ગીથી.....હે ફાની! જિંદગી રાગ બની જાય છે વખતે વખતે.

મહા-પ્રશ્ન

“હા” આજાદ કરે દિલને;
મુસ્લિમ આસાન કરે મુસ્લિમને!
કઈ સમજ પડતી નથી પ્રેમ તણી!
શું સતાવી રહ્યું છે મેહફિલને?

આજાદ-અમન

ફૂલમાં લીપી રહ્યાં છે ને છે આજાદ અમન;
કાલ પરવશ જે હતું આજ છે આજાદ અમન
હરે ખુશી જેમની એક રંજનું પેગામ હતી,
આદ પખીડા થયા ને થયું છે આદ અમન.

શુઝારો

ફક્ત એક તેનાં વિચારો કરું છું;
અને જિંદગીનો સદારો કરું છું,
શુઝારો સિતમ લાખ મારા પર છે,
હજી તે પરે હું શુઝારો કરું છું!

જિંદગી

એ ખવાલોને કહીદો જરા ખવાલ કરે;
જવાબ દિલમાં સમાવી પછી સવાલ કરે.
જિંદગી ટેસથી રંગાય છે જગમાં ‘ફાની’;
આહે સાફવ કરે, આહે તું પાખાલ કરે.
‘ફાની’ (કુત્યાન્વી)

અરે મસ્તો ! સંબલ ખેડો

જરા હુસ્વાર હો જાઓ

કે દોનોં હાથમેં સાકી

હીચે ચમાના આતા હૈ

જેમ રાજ્ય દરબારમાં રાજની પદમામણી થતાં
છડીદાર “આજુસે...આજુસે...નિગાહ -...
મહા...રાજ ધીરાજ . તશરીફ...લાતે હેં...”
નો પોકાર કરે છે તેમ ઉપરની કડી દારા
ઉસ્તાદે મેહફિલને આનંદ સદેશ પહોંચાડ્યો
કે “હે રાતના રાજાઓ હુસ્માર ! હવે તમારા
હિલની દેવીની પદમામણી થાય છે.

સૌંદર્યદેવીના ફર્શન માટે અધિરા બનેલા
ભણતોની આંખો આનંદથી નાચી ઉઠી, તેમના
હૃદય થનગની ઉઠ્યા તેમના મુખ પર આન-
દની લહેરો દોડી મઘ. તેમની સામેજ તેમનાથી
ફૂંઝ ચારજ કદમ દર બળે કે મોટા મોટા
મુનીવરીના માન મુકાવરા-તપસરીઓના તપ
ખડીત કરવા સ્વર્ગની અપસરા મૃત્યુ લોકમા
ઉતરી આવી હોય તેમ-“નસરન” સેજે શુભાર
સજી મુખપર જાડુ લર્ચુ દારણ અકિન કરી
હાથમાં બે છલકતા જમ લઘ કરાંશી કે
મેનકાનાં રૂપમાં ગઝળની અક્ષ સાથે આવી
ઉભી હતી.

ઝંઝરના ઝણકારે, નરધાંતી થાપે અને
સારંગીના સૂરે મેહફિલના માનવતા સંકયોને
રોલતા કરી મૂક્યા અને તેમાં જે બ્યારે
આ રૂપેનીએ હજારો, લટકાં અને મટકાં સાથે
“પીલે...પી...લે...ઓ... ..મેરે...રાજ”
આરોહ-ચાવરોહ સાથે મધુર કંઠમાંથી એક
જુદીજ અક્ષ સાથે ઉચ્ચારી-જમ આપવા
હાય લંબાવી દરેક પાસેથી આપ્યા વમરજ
પાછુ ફરવા ખાંચું ત્યારે તો તેના અલિનય
પર મુગ્ધ બનેલા, તેના સૌંદર્ય નીરે ધાયક
બનેલા, નક્ષામાં જાન જુલેલા સાહેબોના હૃદયો
વલોવાણ જવા લાગ્યાં-

સમાજના દેવતાઓ દિવસના અજરાગામાં

આગથી તરફ આવતું તો શું પરંતુ દ્રષ્ટિ કરવી
પણ પાપ સમજે છે. તેઓજ રાતના અંધકા-
રમાંએજ માગના દાર અખડવતાં પમથમાવતાં
લેક માત્ર પણ અચકાવા વગર ચરમાવા વગર
અ.બકનો સહેજ પણ ખ્યાલ કર્યા વગર
પોતાની પિશાચ વૃતિને પોષવા આવ્યા હતા.
સમાજની મા, બહેન, દીકરીની ઇજ્જતના
રક્ષકો રાત્રીના અંધકારમાં પોતેજ રૂપાનાભોડા
સિક્કા અથવા રંગીન કાગળના કકડાથી કોષ્ટી
મા, બહેન, દીકરીની ઈજ્જત આખર અને
લાજના સોદા કરી રહ્યા હતા.

નસરન માઘ રહી.

“મત પૂછો હમ નસીનો-મુઝસે મેરા ફસાના.
જલતા રહા નરોમન-દેખા ફિયા જમાના.”
મેહફિલની રગરગમાં ચપતાનિયત બ્યાપેથી હતી
તેમની નીચવૃત્તિએ તથા આછા ગુલાબી રંગના
અગુરી પાણીએ તેમને જાન જુલ્યા બાતી
મૂક્યા હતા તેમને ક્યાંથી ખ્યાલ હોય કે -
આ જો પણ કોષ્ટના ધરની શોખા અને
કેહના દિવની દેવી બનાવવા માટેજ સર્જન
હતી. પરંતુ તમારા જ અન્યાયનો ભોગ બનીને
તેને આવું હકકેટ જીવન બનાવવું પડે છે.
સમજેજ તેને એક સડેજુ ગધાવું, નકામુ
અને નિરપયોગી અંગ બનાવી આ પાપ અને
દુસ્વારની જાંડી ગર્ભમાં ધકેલી દીધી છે

માથુએ ફકત તેના ચરીરના સોદા કરવા
તથા તેના મધુર કંઠમાંથી જણાઇ જણાઇને
નાશવતુ સંગીત સાંભળવા આવતા હતાં પરંતુ
તેના હૃદયમાં થતો પોકાર સાંભળનાર તેના
ચતી વેદના જણનાર ન હતું.

“કિસ ધૂનમે ગા રહી હૈ પેહ જિંદગી તરના
આવાજ દે રહા હૈ ગુજરા હુલા જમાના”

તેના કંઠમાંથી આ કડી નીકળી અને
સાથેજ જગતને ભ્રમિત કરી નાખે એવી
જલદ પણ.

ઝાંઝરનો ઝલકાર બધ થયો. અને તે અવાંક બની ઉભી રહી ગઈ. સુંદર સૂટમાં સજ્જ થએલો આબેદુલ રીતે એબેલા વાળ-માંથી શુભાનની ખુશ્બૂ ફેલાવતો એક નવ-જુવાન તેના સામે ઉભેલો તેને દેખાયો અને ઘુસ્તબ “સુધિ...સુધિર...” તેના મુખમાંથી શબ્દો સરી પડ્યા. તે પાગલ બની ગઈ અને ફાટેલી આંખે દરવાજા તરફ તકી રહી.

“ક્યા હુવા એગમ સાહેબા !” ઉસ્તાદે પ્રશ્ન કર્યો.

“મેરી તખીયત ઠીક નહીં.” કંઈક બન આનતાં નસરન બોલી.

“મુઆફ કરના શેઠ સાહેબાન ! મેદશીલ ખતમ, એગમ સાહેબાકી તખીયત નાશાદ દે.” ઉસ્તાદે લાચારીભાવે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા. મેદશીલના શરીરે જાણે કે આકાશ તૂટી પડ્યું. મરત બનેલા સજ્જનોના હૃદયમાં નિરાશા છવાઈ ગઈ તેઓ લયક્તા પગે ઉઠ્યા અને નશમાં ડેવતા ડોમતા એક પછી એક ઓડો છોડી ગયા.

ઉસ્તાદ અને સાજિદાં પોતપોતાના સાંજે લઈ મુખ્યાય ચાલતા થયા. પાંચજ મિનિટ પહેલા કલાસ બૂવન સમા બનેલા ખડમાં બયાનક શાંતી પ્રસરી ગઈ. નસરન તૂટેલા હૃદયના કકડાઓને બે દાયે મજબૂત પકડી રાખી છાતી સરસ દાખી શુગાર મેજ સામે બેસા ગઈ.

તેની નજરમાં હુવા ચકાવો લેવા લાગી, ધર, માતા, પિતા, કોબેજ અને સુધિર અનુક્રમે સીનેવાના ચિત્રની માફક તેની સમક્ષ ઉપરથીત થયાં. અને જાણે તે પોતાના જીવન સ્વપ્ન ઉપર મોતી છુટાવતી હોય તેમ તેની આંખો-માંથી અવિરત આંસ પહાવવા લાગ્યાં પરંતુ કોણ હતું-એ આંસઓ લોહનાર.

સંપૂર્ણ.

સમજું નહિ

મનને મનની વાત હું સમજું નહિ ?
 વક્ર દષ્ટિપાત હું સમજું નહિ ?
 ઝિંદગી સંગ જંગ ખેલે જાઉં છું,
 શું દિવસ ? શું રાત ? હું સમજું નહિ.
 પ્રાણ-સમ છે આપ તો મારા પછી,
 આપની રીતબાત હું સમજું નહિ ?
 દિલ છે મારી સોડ માંહે દિલ પછી,
 ધાત કે આધાત હું સમજું નહિ ?
 દિલ પરે દિલ હું તો વારં છું સદા,
 નાત શું કે આત ? હું સમજું નહિ.
 ચૂપકે ચૂપકે હું તો આદ્યો જાઉં છું,
 કરવો ઉદ્ધાપાત હું સમજું નહિ.
 અવનવા રંગો મહી અર્વાન તણા,
 તુજ છે સાક્ષાત ; હું સમજું નહિ ?
 મીઠ માંડી બેઠો છું તુજ દાર પર,
 ચાંચ છે ઉત્પાત હું સમજું નહિ.
 દર્દ-ગમ સાથી છે મુજ દિલ ના પછી,
 દર્દ-ગમ ! શું વાત ? હું સમજું નહિ ?
 તુજ ફૂંકા નવ હોત મુજ પર તો ખુદા,
 ગાર અંધિ શું યાત ? હું સમજું નહિ ?
 છે પરી સગાત સર્જનદાર એક,
 કોઈનો સંગાત હું સમજું નહિ.
 ગ્રેમ ફૂંકા પથમાં લૂટાઈ ગઈ,
 મુજ જિવન સોગાત હું સમજું નહિ.
 વાદ આવે છે રહી રહીને મને,
 કેમ પ્રલય રાંત ? હું સમજું નહિ ?
 કાર્યની ‘અશરારફ’ મારા ખુદખુદ,
 કરવી જાહેરાત હું સમજું નહિ ?

—અશરારફ (વકાઇ)

હઝરત ઈમામ હુસૈન

અર્ધ-ધ્યાહીમ છ. શબ્દ.

(મંતાકથી ચાલુ)

હરે ધીરજથી જવાબ આપ્યો. “આ પ્રસંગે હુ સ્વર્ગ અથવા નર્કની પસંદગી કરી રહ્યો છું મેં હવે સ્વર્ગને અપનાવ્યું છે. હવે જે મારા કક્કા કરવામાં આવે તો પણ વક્ષાદ હું મારા નિઃશયથી ડગવાનો નથી” આમ કહી તેણે પોતાના ઘોડાને ટેસ લગાવી અને હુસૈન (રદી)ના લશ્કરમાં બળી ગયો.

હઝરત હુસૈનની (રદી)ની ખિદમતમાં જઈ તેણે વિનંતિ કરી “ઓ ઇબ્ને રસૂલ-દલાલ! હું તેજ નિરાશમી અને અલાગી છું જેણે તમને પણ ફરતાં અટકાવ્યો આખી સફર દરમિયાન તમારો પીઠો પકડી તમને આવી ઉજાડ જગ્યાએ પડાવ નાખરા મળ-ખૂર કર્યો. ખુદાના સૌમદ! મારી કવનામાં પણ એ વાત ન હતી કે આ ઝાલિમો તમારી શરતોનો અસ્વીકાર કરશે જે મને એ વિષે સહેજ પણ સંશય હોત તો વધવાદ! મેં કદી પણ તમારી સાથે આવો લર્તાવ ન કર્યો હોત, હવે હુ મારા પાપોનુ પ્રાયશ્ચિન કરવા તમારી સમક્ષ આવ્યો છું. હુ તમારા મટે માર્ગ બલીદાન આપી મારા પાપનુ પ્રાયશ્ચિત કરીશ.”

આપે પ્રેમાળતાથી જવાબ આપ્યો “ખુદા તારા પ્રાયશ્ચિતનો સ્વીકાર કરે અને તને ક્ષમા આપે. તારું નામ શુ છે?”

તેણે જવાબ આપ્યો “હરે મિન યઝીદ” આથી આપે કહ્યું “ખરેખર તારા નામ મુજબ તુ આઝાદ છે તારી માતાએ રાખેલા નામને સાર્થક કહ્યું છે ખુદા તને દુન્યા અને આખિરમાં આઝાદ રાખે.”

આ પ્રસંગ પછી હરે હુસૈનોની સામે મયો. તેમની અન્યાયી નીતિનો ઉલ્લેખ કરી તેમને પડકાર આપતાં કહ્યું “ખુદાની કસોટીથી બચવા અર્થે તમે, શા માટે હઝરત હુસૈને રજુ કરેલી શરતોનો સ્વીકાર કરતા નથી!”

હુસૈનોના સરદાર ઉમ્મ મિન સઅદે જવાબ આપ્યો “એ શરતોનો સ્વીકાર થય એની મારી હદય પૂરકે ઇચ્છા હતી પરંતુ હવે લાચાર છું.”

આથી હરે મિન યઝીદે એક અત્યંત જોરદાર અને અસરકારક વિવેચન કરી કૂચીઓના નિવાસમાંથી વર્તન ઉપર ફિટકાર વસાવ્યો અને તેઓને તેમના કર્તવ્યનુ ભાન કરાવ્યું. નિઃશ્ચય અનેલા હુસૈનોએ જવાબમાં તીરો વર-સાવવા માગ્યા આથી હરે લાચારીએ તણુ તરફ પાછો આવ્યો.

લડાઈની શરૂઆત:-

આ પ્રસંગ પછી હમ મિન સઅદે પોતાનુ તીર હુસૈન (રદી)ના લશ્કર તરફ ફેંકતા કહ્યું “વાદ રાખશો કે સૌથી પહેલુ તીરે મેં ફેંક્યું છે.” આ પછી તીરોનો વરસાદ શરૂ થઈ ગયો ઘોડાક સમય પછી ત્રિવાદ મિન હમૈવાદ અને અબ્દુલ્લાદ મિન ત્રિવાદના ચુલોમો લશ્કર અને સાનમ મૌદાનમાં આગળ આવ્યા અને લડાઈની પ્રસ્તાવના રૂપે હદ યુદ્ધની માગણી કરી તે સમયની રદી મુજબ લડાઈની શરૂઆત પહેલાં વિરોધી પક્ષોમાંથી એક એક શુરવીર ચોધો આગળ અવી હંદુધ્ધ કરતા અને ત્યાર પછી વિરોધી પક્ષો વચ્ચે લડાઈની દાવાનળ સળગી ઉઠતો હઝરત હુસૈન (રદી)ના પક્ષ તરફથી હમીય મિ. મુઝાહીર અને યોરીર મિન હુઝરે આગળ આવવા પ્રયત્ન કર્યો આથી અબ્દુલ્લહ મિન યોમીરે ઉભા થઈ વિનંતિ

કરી “આ કાર્ય માટે આપ ગને આગ્રા આપો.” આ પુરુષ હઝરત હુસૈનની મદદ માટે પોતાની ‘પત્નિ સહિત કૃષ્ણથી આવ્યો હતો. શામળા રંગના એ કદાવર અને પ્રભાવ-શાળી વ્યક્તિને જોઈ આપે કહ્યું “બેશક આ શુભીર છે” એમ કહી તેની વિનંતિનો સ્વીકાર કર્યો. અબ્દુલ્લાહે જોતજોતામાં પોતાના હરીફોને પછાડી તેઓને મૈલુને શરણ કરી દીધાં. તેની - સ્ત્રી ઉમ્મે રદબ હાથમાં ડાંગ લઈ ઉભી હતી અને પોતાના પતિને શુભાતન આપતી હતી તે પથ્રુ એકા-એક એટલા ઉત્સાહ અને આપેશમાં આવી ગઈ કે પોતે રણમેદાન તરફ ધસવા લાગી આ જોઈ હઝરત હુસૈને પ્રસન્ન થઈ કહ્યું “એકવેં જૈન તરફથી ખુદા આપને નેક બંદો આપે. પરંતુ આપ લડવામાં અંપલાવશો નહિ સ્ત્રીઓ લડાઈની જવાબદારીથી મુક્ત છે.

આ પછી ઇબ્ને સઅદે હુમલાની શરૂઆત કરી જ્યારે તેઓ અલંત નહીં આવી પહોંચ્યા ત્યારે આપના રક્ષકા છુટણુ ટેકા ઝળીન ઉપર ઉભા થઈ ગયા અને પોતાના તીર અને બાજુઓથી શત્રુઓનો મુકાબલો કર્યો આથી દુશ્મન પક્ષના સ્વારો આગળ વધી શક્યાં નહિ અને ઘેડાઓ પાછળ હટવા લાગ્યા. હઝરતના સૈન્યે આ તકનો લાભ મેળવી તેમના ઘણા ગાણુસૈને કતલ અને ઝખ્મી કર્યાં.

હવે રણ મેદાન લડાઈની ગર્જનાઓથી ગુંજવા લાગ્યું અને પક્ષો તરફથી એક એક અથવા બે, બે યોદ્ધાઓ આગળ આવી પોતાનું શુભાતન બતાવવા લાગ્યા. હઝરત હુસૈન (રદી) નો પક્ષ છત ઉપર હતો. જે કોઈ મુકાબલા માટે આગળ આવતો તે તરતજ મૈલુને શરણ થઈ જતો. ઉમ્મ વિન અલ-હજ્જનજ પોતાના પક્ષની આવી નિર્બળતા જોઈ મનસોબો

સદા માટે !

હિલ ભરે છે એ બેવકા માટે;
કોઈ સમજાવી દે ખુદા માટે !

હાથ ફેલાવું શું દવા માટે ?
હિલ ગયું પોતે દારૂ માટે !

ઝિંદગી આમ છે શમા માટે;
બળતાં બીજાને બાળવા માટે !

શાને દિલ લૂટ્યું દગાખાટે;
ફરે એ જાંબને બાળવા માટે !

હાથ ! નિર્દોષ દિલ, નઝર કાતિલ;
શું કહ્યું એના દબદબા માટે !

મારા માટે હઝાર વાતો થઈ;
હું ગયો એક વાતના માટે !

તેઓ આવ્યા હતા, ગયા તે ગયા,
યાદ મૂકી ગયા સદા માટે !

હૈં સાથે મળી રહી છે દવા;
“હૈં” તકથી રહ્યું દવા માટે.”

નામના એની મારા ગમથી છે;
એટલે ખુશ છું વેદના માટે.

યાદ રહી જશે ‘અદીબ’ મરવા પછી;
છવ છવન તુ સર્વના માટે.
‘અદીબ’ કુરૈશી

અને તરતજ બોલી હાક્યો “ઓ મુખાંઓ ! પહેલાં વિચારી લો કે તમને કોની સાથે લડવાનું છે. આ લોકો મરણીયા થઈ તમારો મુકાબલો કરે છે. આ રીતે તો એક પછી એક તમે બધા કતલ થઈ જશો હવે એ રીતે લડશો નહિ. તેમની સખ્યા બહુજ અલ્પ છે. કેવળ પત્થરાથીજ તમે એમનો ધમસાણુ કાઢી શકો છો. આ દૃઢ યુદ્ધ બધ કરી બધા એમની ઉપર છુટી પડે.”

તેની આ ઉત્કેરણીથી રણ મેદાન જોત જોતામાં એક ઘોર હત્યાકાંડ અને ખુના મરજીથી મરપૂર બની ગયું લગભગ એક કલાક પછી લડાઈ બધ પડી ત્યારે જણાયું કે હુસૈનની સૈન્યના એક પરાક્રમ સૈનિક મુસ્લિમ

મિન ઓસજીહ ખુનથી રગાધને ધૂમ ઉપર પડેલા હતા. હ. હુસૈન તરતજ તેમના સખ આગળ દોડી ગયા હજી કંઈક શ્વાસ બાકી હતો. આખે આદતો બર્ષા આવ્યો કહ્યું "મુસ્લિમ" ખુદા પોતાની રેહમતોથી તને અગ્નિશાળી બનાવે"

મુસ્લિમ મિન ઓસજીહ હુસૈન પક્ષ તરફથી સૌથી પહેલાં શહીદ હતા

આ પછી શિશ મિન કિલ્લોચ પોતાના સૌન્ય સહિત આગળ વધ્યો અને ઝુનુની હુમલો કર્યો પરંતુ આપના પહેલે ધણીજ બહાદુરીથી જવાબ આપ્યો. આ તરફે ફક્ત ૩૨ સવારો હતા પરંતુ જ્યાં જ્યાં તેઓ તુરી પડના ત્યાં દુરગન સૈન્યનું ધમસાણુ નીકળી જતું આગી દુશ્મનોએ તરતજ બીજી સહાય મંગવી અસખ્ય સૈનિકો અને ૫૦૦ તીરંદાઝ મદદ માટે આવી પહોંચ્યા. તેઓએ આવતાજ તીરોનો વરસાદ શરૂ કર્યો જેત-જેતાગા હુસૈની સૈન્યના તમામ ઘોડાઓ ઝખ્મી થવાથી તેઓ નિરપયોગી થઇ ગયા આથી ઘોડેસ્વારને પથદળ બનવું પડ્યું.

હુરતું પરાક્રમ:-એટલું જિન મચરહથી વિવાદ છે કે હુર જિન યઝીદના ઘોડાને મેં જીતે ઝખ્મી કર્યો હતો. તીરોના અસજ જખ્મોથી ઘોડો બેસી ગયો પરંતુ હુર જિન યઝીદ સહેજ પણુ ગભરાયા વગર તરતજ ઘોડા ઉપરથી કૂદી પડ્યો અને તનનાર હાથમા લાઇ વિકરાજ સિંહની માફક શત્રુઓમા ધુમવા લાગ્યો. આ પ્રસંગે તે નીચેની પદ્ધતિ લક્ષ્યારેતો હતો

"તમે મારા ઘોડાને નિરાધાર કર્યો તો શું થયું? હું શરીર ખાનદાનતો પુન હું અને મહા બયાનક સિંહથી પણુ હું વધુ વિકરાજ છું"

મુસ્લિમની ગઈ કાલના રમરણો

અનાવાસે રમરણમાં આજ આવી મત કયા મારી, જમતને બોલ દેનારી અનેરી વિદતા મારી. વયોજી વ્યોમને પૂછો હતી શી વીરતા મારી, ધરાને કરબલાની જાળને પૂછો ધીરતા મારી ખુદાઈમાં ખુદાની, હું ખુદાનો શેઠ કહેવાતો, ગમ્મતી મુઝતી રણબોમ એકજ ગર્જના મારી. અરબથી શામમાં, યુરોપમાં ને એશિયામાં પણુ, જરૂરત જ્યાં પડી દોડી મઝ ત્યા વીરતા મારી. હતો નિર્દોષ હું એવો અને શુરશીર પણુ એવો, કે મારે બાળપણુ અરગર અને અકબર યુવા મારી. હું એક અણુમોલ ખુસ્તક સમ જમત આખામાં વંચાતો,

લખાની કુદરતી કરથી સદા પ્રસ્તાવના મારી ખુદા ખુદ મુઝમાં રેતો લીન ને તફીન હું એમા,

બધે બધે ઉચ્ચ કોમીની મચાતી પ્રાર્થના મારી અમર રહેવાને કાજે હું હમેશા જીવનો જીવન. અચળ રહેવાને મનમાં જન્મ લેતી, અરધા મારી. હૃદય બળાંથી ખુદાને વિશ્વ બળાં મેં કરી દીધો. બધે ગુંજી હરી અરનાહો અકબરની સદા મારી. એ જગ વિખ્યાત આગિન કુડને કડો કળી દીધો, મઝ ધરાન જ્યાં તોહીદની શીતળ હવા મારી. તને કંઈ વાદ છે આદ્સ ઓ યુરોપના ગૌર, દિબાદલ સાથે વધુમા તું કરેતો વાદ વાદ મારી. દુખાવે છે મને તું આજ પણુ હે વ્યોમ જાણી લે, કે તારા સાને પડ ખુદી વળી છે પાટુકા મારી. 'ગની' છે વર્ષ એનાઈ કાલ ઉપર આજનું રહન, કે હું બુદ્ધો ખુદાને, સાબજે કબાથી ખુદા મારી.

'ગની' સુત

મોલાના હાલી.

અનુ-"સુકલ્પલ" કુરેશી

શમ્સ-ઉલ્-ઉલ્લાહ ખાન આઠતાક હુસેન હાલીનો જન્મ ઈ. સ. ૧૮૩૭ પાણીપતના સુકામ પર અનસારીઓના ભલેહસામાં થયો હતો. અને સાંચ ૧૨મી ડીસેમ્બરથી ૧૬૧૪માં ઇન્તેકાલ પામ્યા. તેમના વાલિદ સાહેબનું નામ ખાનમ ઇબ્રાહિમ બખ્શ હતું. જ્યારે હાલીની નવ વર્ષની ઉંમર હતી ત્યારે તેમના વાલિદનો ઇન્તેકાલ થયો. સત્તર વર્ષની ઉંમરે તેમની શાહી થઇ.

તેમની શાહરી બે ભાગમાં વહેંચી શકાય છે. (૧) જેમાં કદીમ તર્જની ગઝલો છે. (૨) જદીદ શાહરી જેમાં ટોમી અને અખ્તસારી નઝમો છે તેમની શાહરીની સાદગીનાં "ઝીક"નો આવાજ અને "ઝફર"ની રાગણી છે. મિર્ઝા "ગાલિબ"ના શિગરૂ દતા. તેમની પહેલી મઝલ્લ જોઈ મિર્ઝા ગાલિબે કહ્યું. "જો તમે શાહરી નહીં કરો તો તમે તમારા પર ઝુલ્મ કરશો" પરંતુ રિવાયતી અને અકીદતી શાગિર્દ અને હર તરફ દુખનશીબી અને તમ આદ-ગીના બાવજુદ હાલીની કદીમ ગઝલો પર ગાલિબની છાયા પછી ન પડી. તેમના તમગઝલ પર જો કોઇની અસર પડી તો 'શૈક્તા' અને 'મોગિન'ની 'હાલી' પર કોઇ વખત 'સોજ'ની આછી, છાયા પડી નથી છે.

તેમની સાદગીને લખનવની જનતાએ એટલા માટે પસંદ કરી કે લખનવ હવે એ લખનવ ન હતું; જે 'મીર' અને 'મુનવ્વર' દિલ્હીથી આવ્યા અને જ્યારે લખનવવાલા 'જુરઅત' અને તેના હિસ્તાદ 'હસરત'ના સાદા અને શીરી કલામ પર જન આપતું હતું. 'હાલી'ના જમાનામાં લખનવ જે સાદગીનું કદ શનાશ હતું. તેની મિસાલ 'અમીર' મીના-ધનો એક સચ્ચે છે.

"ખજરે. તરને દિયા ન પાની,
તરસા તરસા કે માર ઝંઝા."

પરંતુ "હાલી"ની સાદગી એવી સાદગી છે. જે જાણના અલ્પજાણી નહીં બધે ખુલુસ અને વજદાની માઅસુમીયાતથી પૈદા થાય છે.

"કર દિયા ખૂગરે બક્ષા તૂને,
ખૂચ ડાલીથી ઇખ્તિલા તૂને."

"હાલી"ના ચદ અસઆર પેશ કરે છું.

નઝર આતા હૈ ચેહ પેદમેહીસે 'હાલી' અંગમ,
ચારકી મૈબી કહું હં મે; ઇનાયત કેસી"

કથક વકુમરી મેં ચેદ ઝરજા હૈ ચમન કિસ્કાં હૈ,
કથ પિઝાં આકે બતા દે કે વતન કિસ્કાં હૈ.
આવ તો તકફીર સે વાઅઝ નહીં હટતા હાલી,
કેહને પેદમેસે તો દે સે કે હટાયા હોતા.
હાલીની મઝમેઆથી બે મઝલ પેશ કરે છું.

(કદીમ તર્જ)

યા આકતે જાં ઇસકા અંદાજે કમાં દારી,
દમ બચકે કહાં જાતે ગર તીર ખતા હોતા.
કુચ અપની હકીકતકી ગર તુજકો ખખર હોતી,
મેરી હી તરફ તુ બી મૈરોસે ખક્ષા હોતા.
જો દિલપે યઝરતી હે કયા તુજકો ખખર નામેદ;

કુચ હગમે સુના હોતા ફિર વૈને કહા હોતા.
જો જાનમે દર યઝરે વેહ આહેસો કર યઝરે;
ગર આજ ન તુમ આતે કયા જાને કયા હોતા !

+

હે જુસ્તજૂ કે ખૂબસે હૈ ખુમતર કહાં ?
અજ ઠૈરતી હૈ દેખે જાકર નઝર કહાં ?
ચારખ ઇસ ઇખ્તીલાતકા અંગમ હો બ ખૈર;
યા ઉનકો હમસે રખત મગર ઇસ્કદર કહાં ?
હમ નિસપે મર રહે હૈ વેહી ખાત હૈ
કુચ ઓર;
આલમ મેં તુજસે લાખ સહે; તો મગર કહાં ?

x

દાવીની ચદ નમ્રો પલ્લુ પેથ કરે છું.

(જલીદ તર્જ)

આઝાદીકી કદ

એક દિન્દીને કદા દાસિય હૈ આઝાદી જલ્દો,
કદા હુનમે બહોત બોળકર હૈ આઝાદીકે હમ
હમ કે ગેરોકે સદા મહકુમ રેહતે આયે હૈ;
કદ આઝાદીકી જિતની હમકો હો. ઇતરી હૈ કમ.
આશિયનકી કદ હોતી હૈ મુસીબત મે સદા,
બે નના કો હૈ ઝિયાદા કદ દિનારો દીરમ.
તારીફઅલા શીયા બાલા જાદ હૈ કોલે દહીમ;
દેગા કૈદી એ ઝિયાદા કોન આઝાદી પે હમ.
સુનકે એક આઝાદને ચેદ કાફ મુપકેસે કદ,
હે સકર, મોરે કે કાઠે કે લીગે બામે ધરમ

x

બહી કર કે નેક નામીકી તનકકો રખની
ના મુન્સફ હમે રદમ ચા એક જિરજેકા દક્ષિમ
બરનાવસે નાવાધી બહોત જિરમી રેયત,
જમ દોર મે હુડતા ચા તો દેહાત મે જાકર.
ચા પૂછતા હર એકસે અઝ રાહે શાગરત,
હે પરમનાહ કે હોગ સમજતે હમે કેમા.
કરતા હૈ દમારી વેહ સિનાઈય કે મુઝમ્મન,
થી ઈસકી મિસાલ એસી કે એક શમ્મ બદઅવાજ.
જિરકો કે ખુદ આવાઝમે થી અપની કરદન,
ગાતા ચા બગા હોકે ઓર આવાઝ કે પીઝે,
હર બાર લપકતા ચા બદસદ તેઝીય સુરઅન.
હોના કે ચે મા'જૂમ કે હૈ દોરસે મેરા.
આઝાદે ખુશ આઈન્દ દીયા કાનિયે નફુત

x

દાહીતે. મુઝલિમતો. આખર. નામ. પરી.
શતા પરંતુ જૂત. વર્તમાન અને ભવિષ્યના
મદાવરા અમર કોઈ વખત કોઈ જમાનાની
શાહીમા જોવા હોય તો તે દાવીમા
મૌજૂદ છે. જ્યારે કુન્યા બદલી જશે ત્યારે
દાલી માટે કહેવાશે કેટલું સારીક દિય એના

ગઝલ

આંખડીની આસપી જાણું છું હું
રૂપરની દિલગી જાણું છું હું.

આપના હસમ આપને મળ્યા વગર,

આપની દર્પા દિની જાણું છું હું.

કોઈ જાણે કે ન જાણે રિશ્તો.

શોખ, તારી અચકલી જાણું છું હું.

એજ કારણ મેતરી બે ખીક છું,

કંપના છે જિદગી જાણું છું હું

બોમના જખમેને પારા પાવમાં,

છે નિલસા ચાદી જાણું છું હું

ખુદ ખુશને જેતરે છે માનવી,

હા, કરીને બંદગી જાણું છું હું

છે—છણકા, રૂપ—ગીન—આખડી,

દિલસગી છે દિન-સગી જાણું છું હું

કોણ જાણે વાદ કોની વાદ છે,

દિલ મદો છે રોશની જાણું છું હું.

નય પાળી ફરે કર્ક કહેનો નયો,

દલ તા। નાનવી જાણું છું હું

આપ રૂરી જ્યારથી માની મયા,

જિદગી ક્યાં જિદગા જાણું છું હું

એટલે 'શોકીન' દિલ દેતો નયી

છે અમાનત પારખી જાણું છું હું

"શોકીન" જેતપુરી

સીનાગા ધડાનુ ધડુ દાલી ઉઠે ગય અને
પદમા અસલિયતના પદમમર છે અને
તેમના કલામમા અસનિયતના તમામ નેર
અને, અમલિયતની તમામ અમલોની મૌજૂદ છે

દાલીની રાખરિયત આજના જોવી છે.
બહુ થોડા માણસો તેમને સગમયા અને
તેમનાથી નેરાની દાસિય કરી અને થોડા
પર તેમની દહીકત છુપી રહી અને તેઓ
સુખરાદ થયા સંપૂર્ણ.

મુજદ્દિદ્દે મિલ્લત

૬૦ ઉમ્મ બિન અબ્દુલ અઝીઝ

મી. યુમુક તરાબી

[ગતાંકથી આણુ]

એક અબ્દુલ દમીદ નામના ગવર્નર પર પ્રથમ પત્ર લખ્યો "શૈતાની વસવસા અને રાજ્યના નુકસાન પછી મનુષ્યજાતિની બકા નહિ થઈ શકતી-એટલા માટે જ્યારે તમેને મારો પત્ર મળે તે વખતે દરેક દફતારોને તેનો દક્ક અદા કરો. જેટલા નાગ્મીઝ, ટેક્સ દત્તાં બંધ કર્યાં. એ સિવાય અન્ય સંધર્ભાં આત્યાચારો રોક્યાં. વખતો વખત અધિકારીઓને ન્યાય કાવગ રાખવા અને અત્યાચારો બંધ કરવાના ફરમાનો મોકલતાં હતા જેમકે એક મસ્તી ફરમાન સંધર્ભાં આશીરોના નામે મોકલ્યું. કે "લોકો ખરાબ અધિકારોના લાઘવે જેઓએ ખરાબ નિયમો બાંધ્યાં અને કદાપિ ન્યાય ન-મી અને લાલપતો વિચાર ન કર્યો, હજારો અદકામોમાં સખત મુશીબત સખતી અને નુકસાનમાં ફરવા." ઉમ્મતી યુમમાં સરકારી ખજાનાની આવક નવકમાં ઘણી ખરાબીઓ હતી. નાગ્મીઝ અને નાગ્મીઝ આવકમાં કાંઈ ફર્ક ન હતો. દરેક પ્રકારની નાગ્મીઝ આવકથી ખજાનો ભરવામાં આવતો હતો. પછી એવીજ નાગ્મીઝ જગ્યાઓમાં ખર્ચ કરવામાં આવતો હતો. ઐતુજ માલ જે એક કોમી અમાનન છે. જાતી ખજાનો જતી ગયો હતો, અને તેનો મોટો ભાર ખસીકાઓના વ્યક્તિગત ખર્ચોમાં વપરાતો હતો. હઝરત ઉમ્મ બિન અબ્દુલ અઝીઝે આ બધી ખરાબીઓ દૂર કરી શકી કુટુંબના સંધર્ભાં વસીકાઓ અંધ કર્યા ખિલાફતના દબદબા અને હાદના ખર્ચો બિલકુલ ઉડાવી દીધાં, તેઓ ગાદીનશીન થયાં

ત્યાર પછી શાહી તબેલાના ચપાંસીએ રવારી-ઓનો ખર્ચ માંગ્યો. ત્યારે આપે હુકમ કર્યો કે એને વેગીને એની કિંગન સરકારી ખજાનામાં લખલ કરવામાં આવે, મારો ખચ્ચર મારા માટે બસ છે.

ઐતુજ માલની આવક વધારવા માટે દન્ગજી નવં મુરિશમોયા પશુ જગ્યા વેરો લેતો હતો. આપે હુકમ જારી કર્યો કે "જે લોકો મુસલમાન થઈ ગય તેઓનો જગ્યા બંધ કરી આપવામાં આવે. આ ફરમાન પર એટલા માણસો મુસલમાન થયાં કે જગ્યાની આવક ધરી ગઈ દવાન બિન શુરહે શિકાયત લખી કે "એટલા પ્રમાણમાં લોકો મુસલમાન થાય છે કે મારે કર્ન લઈ મુસલમાનોને વઝીફા આપવો પડે છે." આપે તેઓને ધણોજ સખત પત્ર લખ્યો કે "જગ્યા કોઇ પશુ પ્રકારે બંધ કરો જનાય રસૂલ (સલ) હાદી (સીધા માર્ગે દોરનાર) બનાવીને મોકલવામાં આવ્યા હતા. ટેક્સ વધુ કરવા મોકલવામાં આવ્યા ન હતા.

જગ્યા વિશે એટલી સખતીથી કામ લીધું કે આગ ફરમાન જારી કર્યો કે "અગર જગ્યા તાજવામાં ચૂકતામાં આવ્યો હોય અને એ હાલતમાં પશુ ઝિમ્મી હસ્તામ રીકારી લે અથવા શર સાલથી એક દિવસ પહેલાં ધરિલાગ લાવે તો પશુ જગ્યા લેવામાં ન આવે "

ખિરાજતી ધરસાદ માટે અબ્દુલ દમીદ બિન અબ્દુર્રહમાનને આ ફરમાન લખ્યું. (૧) જમીનની પરીકા કરો બનઝર (પકતલ) જમીનનો બોઝ આખાદ (ખેડાણ) જમીન પર અને આખાદ જમીનનો બોઝ બનઝર જમીન પર ન નાંખો પકતલ જમીનની પરીકા કરો. અગર તેમાં ફળદ્રુપતા હોય તો તે અનુસાર ટેક્સ લો. અને તેની હસ્તાદ કરો કે તે આખાદ થઈ નવ-જે ખેડાણ જમીનમાં પેદાશ ન થતી હોય તેનાથી ટેક્સ ન લો. જે જમીનો દુકામવધ

થઈ જાય તેઓના માલિકોથી રેલ ધણીજ નરમીથી વસત કરે. ખિગજમાં ગાય સાતમે બાગ હોય. જેમાં મોનું ન હોય-ટંકશાળ અને ચાંદીમાળનારાઓથી, નૌરોઝ અને મદરજનની મોટા, ચારણ સંખવાનું મહેનતાણું અને લખને. રેલ અને નિકાદખાના ન હો. જે કિમ્મી મુસલમાન ઘરે જાય તેના પર ખિરાજ નથી. સારાંશ તેઓએ બૈનુજ માલમાં દરેક પ્રકારની નાખદજ આવકોને બધ કરી.

બૈનુજ માલના રક્ષણની ધણીજ સુંદર વ્યવસ્થા કરી એક વખતે યમનના બૈનુજમાલમાંથી એક દિલ્લ મુમ ચર્ચગળ દમરત ઉત્તર મિત્ર અબ્દુલ અલીએ ત્યાના ખજાનાના ઓફિસરને લખ્યું કે હું તમારી અમાનનને તહેબત લગાડેના નથી. પણ તમારી બેપરવાહીને યનેગાર કેવું છું અને મુયત્તમાને તરફથી તેઓના માલને હાવેદાર મુ તમારા પર ક્રાઈ છે કે તમે સરામ કસમ ખાવો

યત્રીદ બિન મુદલ્લખ ખુરાસાનના મગ નરને ખિયાનતના યનાદમાં બરખાસત કરી કેદ કર્યા. અબુમકે બિન દમરે સુલેમાનના આખરી યુગમાં કાગળ, કસમ, ખડીયો અને લખમના દફતરી ખર્ચો વધારા માટે લખ્યું હતું. દધુ તેનો કાંઈ બદોબસ થયો ન દેના. કે ઉત્તર બિન અબ્દુલ અલીજ ખડીફા થયા. તેઓએ અબુમકને લખ્યું. “તે દિવસ યાદ કરો. બ્યારે તમે અધારી રાતમાં વગર ઉત્તરે કાદરમાં પોતાના ધરથી મરિજદે નખતી જતાં દતાં. અને આજે ખુદની કસમ તમારી દાલત તેનાથી કછ ધણી વધારે સારી છે કસમ પાતળો કરો, અને લીડીઓ પાસે પમે લખ્યા કરો, પોતાની જરૂરોમાં દિલ્લાવથી કામ દો. હું મુસલમાનોના ખજાનાથી એવી રકમ ખર્ચ

કરવું પસંદ નથી કરતો, જેનાથી તેઓને કાંઈ લાભ નથી. બીજા મગ નરને પણ એજ દિલ્લાવત લખી. કે કોમ ગર નર મોટા કાગળ પર મોગ ચપ્પોમાં ન લખે-પોતે તેમના હુકમો પણ એક વેંતથી વધારે ન લખતા દનાં.

બૈનુજમાલની આરો અને મારકોના બુલ બુલ ખાતા કાચગ કર્યા. સદકહુતાં બુલ. ખુમ્સના બુલ માલેમનીમતના બુલ. કાઝી ખનીફાઓ ખુમ્સનાં મુકરર ખર્ચોની પાખદી કરનાં ન દનાં. ઉત્તર બિન અબ્દુલ અલીએ ખુરસને તેના ખગ ખર્ચોમાં લગાડ્યો. બૈનુજમાલને ફરી મુમવમાનોની બેગી અમાનન ખનાવી. તેના કુલે રૂબીયા તેઓની જરૂરો માટે વદ્દ કર્યા તેની આવકનો મોટા ભાગ ખાલિસ રૈયતના લાભોના કાંઈમાં ખર્ચ કરવામાં આવતો હતો, દેશમાં જેટલા તૂંખો લંગડા દતા ખખાના નામો રજરરમાં લખેલાં દના, તે સધળાને વઝીફા મળતો હતો. જે એ રી-સરે તેમાં જરા પણ સુરતી કે સુધાગે વધારો કરનાં દનાં તેઓને, ચેતવખી આપરામાં આવતી હતી.

ધણીક લોકોને રોકડા રૂબીયાના બદલે અનજ મળતું હતું. જેમકે કેટલીક જમાના તેને દરેક માલખ દીઠ સાઝાચાર ઉગ્રુપ ના દિસાખથી અનાજ મળતું હતું. કર્જદારોના કર્જ અદા કરવા માટેનું એક ખતુ હતું. દૂધ પીતાં રોકડાઓના વઝીફા મુકરર દનાં. એક આમ લંગડેખાનું હતું. જેનાથી ફરીર અને મિરજીનેને ખતુ મળતું હતું.

કોઈ રાખવો ન્યાય, ખસક અને યુદ્ધ, અત્યાચારની ખરી પરીકા અને કોઝી ખીજ પ્રજાઓ અને અન્ય ધર્મોના સથે તેનું વર્તણૂક છે. આ કમેળીમાં ઉમ બિન અબ્દુલ

અઝીઝનો કાળ માથેથી પગ સુધી ન્યાયજ્ઞ ન્યાય હતો. તેઓએ જેની રીતે જિમ્મીઓના દોકોનું રક્ષણ કર્યું અને તેઓ સાથે જેનું નમ્ર ભરેલું વર્તન કર્યું, તેનું ઉદાહરણ ફરકી યુગ સિવાય અન્ય કોઈ યુગમાં મળી શકતું નથી. મુસ્લિમોએ જેમ તેઓના માલ અને જ્વનનું રક્ષણ કર્યું તેઓના ધર્મમાં કદાચ કોઈ પણ પ્રકારની દબાવ આંદાજી ન કરી, જઝીઓ લેવાનાં નરમી અને સહુલોતો કરી આવી જિન અરતાંત પર લખ્યું કે જિમ્મીઓ સાથે નરમી કરો એઓમા જે ધરો અને નાદાર થઈ જાય તેઓની કિફાલત કરો અગર તેઓના કોઈ સગો રનેલી હોય તો તેઓને કિફાલતનો હુકમ કરો જેમકે તમારો કોઈ નોકર ધરો. થઈ જાય તો તેને સ્વતંત્ર કરવો પણે અથવા મરે ત્યાં સુધી તેની કિફાલત કરવી પણે. જિમ્મીનાં લોહીની કિયાન મુસ્લિમના લોહી બાબતે ફરકી એક સમયે, દિરાના એક મુસ્લિમે એક જિમ્મીને કતલ કર્યો ઉમ્મિન અબ્દુલ અઝીઝે જોના મારનરને લખ્યું કે મારનારને મરણ પામેલના પરિસોને દવાલે કરો, તેઓ જોઈએ તો કતલ કરે અથવા ક્ષમા કરે જેમ કે મારનારને દવાલે કરવામાં આવ્યો અને જિમ્મીઓએ તેને કતલ કર્યો.

‘કોઈ મુસ્લિમ તેઓના’ માલમાં લૂટફાટ ફરી શકતો ન હતો, જે કરતો તેને સજા મળતી. એક વખતે મુસ્લિમ રખીઆ શફદીએ એક સરકારી ઝરતમાં એક નખતીનો ઘોડો વેદમાં પકડી લીધો, અને તેના પર સ્વારી કરી. ઉમ્મિન અબ્દુલ અઝીઝે તેને આવીમ ફરકા મરાવ્યા.

હીનવેલા માલ પાછા કરતી વેળા શફદી કુટુંબથી જિમ્મીઓની જમીન પણ પાછી આપતી. તેઓના ધર્મિક દોકો જે માઝી

ખલીફોએ જમાનામા પડી ગયાં હતા. નવે સરથી કાયમ કર્યા. દમરકમાં એક ગિરમ્મ ધર સુદતથી એક મુસ્લિમ કુટુંબની જમીનમા આધ્યો આવતો હતો, છમાપ્રજોએ દમરત ઉમ્મિન અબ્દુલ અઝીઝ પમે લાવે કર્યો આપે પાછો આપાવ્યો આ એક અદમ્મત વાત છે કે નાખતીઝ આવકોના બધ કરવામા અતિરય વ્યવસ્થા અને અતિરય ખર્ચો છતાં સરકારી ખજાના પર કોઈ ખામ અસર પડી નહી, બદલે કેરલાક દેશોના ટેલોમાં નવાઈ ઉપજાવનાર વધારો થયો. જેમકે છરાકની આવક દમરમજના અવાયરી યુગથી પણ વધી ગઈ. દમરત ઉમ્મિન અબ્દુલ અઝીઝ ફરમાવતાં હતાં કે ખુદા દમરમજ પર લખ્યત કરે નેને ન હીનતુ બાન હવુ ન જમતતુ બાન. દમર-જાને પોતાના ધાતકી રિવાજો છતાં છરાકથી માત્ર એ કરોડ એસી લાખ દિર્દમ વસુલ કરી તેણે ખેડૂનો વીસ લખ દિર્દમ જમીનને ખેડવા માટે કરમનો રીતે આપ્યાં. ત્યારે એક કરોડ સાત લખનો વધારો થયો. આ બર-બાદી છતાં બ્યારે છરાક મારા કમજા હેજળ આમ્મુ ત્યારે મે બ્યાર કરોડ આલીસ લાખ દિર્દમ વસુલ કર્યા અને અગર છપતો રહીશ રો ઉમ્મિન અબ્દુલ અઝીઝે જમાનામા બધારે વસુલ કરીશ.

અન્યાયની રોકથામ નાખતીઝ ટેલોના મનસુખી, જિમ્મીઓ સાથે સારો વર્તન, અને સામાન્ય બક્ષીશો બેટોના કારણે દેશ અતિરય ખુશ હાલ અને રૈયત આસુસ હાલ હતી. ઇકાની લખાઈ પહેળાઈમાં મરીમાઈ ઇંગ્લીશ-યતના ચિન્હો બાકી ક્યાં ન હતાં. મુદાનિર મિન યઝીન્નુ વખુન છે કે અમે સરકાર વહેચના હતા, એક વરસ પછી બીજે વરમે

તે લોકો જે પહેલા વર્ષે સદકો લેતાં હતા તેઓ તેઓને સદકો આપતાં હતાં.

ઉત્તર બિન અપદુલ અગ્રીએ માત્ર આઠ વર્ષે રાજ્ય કર્યું. આ હુંક મુદ્રામાં આ દાહત થઈ ગઈ હતી કે લોકો તેઓના ગરબરો પાસે સદકોને માલ વહેંચતા માટે લઈને આવતાં હતાં. પણ કેટલી દાહતમાં મળતો ન હતો. અને તે માલ પાછો લઈ જવો પડતો હતો. ઉત્તર બિન અપદુલ અગ્રીએ સધળાને એટલા ધનવાન બનાવી આપ્યાં હતા કે કેટલા માણસ દાહતમાં આઠ રહી ન હતો આપના યુગમાં રેવન્યુના આર્થિક દાહત એ દાહત પહેંચી હતી. કે ધનના નશામાં ગર્વ અને અભિમાનમાં તેઓના પડવની શંકા ઉત્પન્ન થઈ હતી જેમકે અહીં બિન અરતાને આપને લખ્યું. કે બસના વાસીઓ એટલા ધનવાન થઈ ગયાં છે કે મને ભય છે કે તેઓ ગર્વ અને અદકાર કરવા ન લાગે આપે ઉત્તર આપે કે જ્યારે ખુદ પાકે જન્મતીઓને જન્મતમાં દાખલ કર્યાં તો તેઓ માટે આ પસંદ કર્યું કે અલદમુદિલદાહ કહે. એથી કરી તમે પણ લોકોને હુકમ આપો કે તેઓ ખુદ પાકને શુક કરે, કિંવા પ્રાર્થના કરે

હઝરત ઉત્તર બિન અપદુલ અગ્રીએ સધળી ઈસ્લાહાતો હકીકતમાં મઝહબ પસ્તીની જ પરિણામ રૂપ હતી. એથી કરી જે રૂએ તે સધળી સેવાઓ ધાર્મિક બિનદમાં દાખલ છે, તેઓએ ઈસ્લામી શરીઅતમાં જે ઉમ્મી બીલીએની ગૃહલતથી બિલકુલ મરજુબ થઈ ગઈ હતી બીજી વખતે જનનાંખી ઉમ્મી યુગમાં કેટલા વસ્તુ શરૂ થઈ પર રહી ન હતી.

ઉત્તર બિન અપદુલ અગ્રીએ બધાને ફરીથી સીધા માર્ગ પર લાવ્યા. મવર્નરોના નામે જે

ફરમાનો જતાં હતા તે સધળામાં શરીઅતના સજીવ અને બિદઅતના મરૂબી ઉમેડવાની તાકીદ હતી.

અહીં બિન અરતાને એક ફરમાન લખ્યું. કે હમાન અંબુક ફરમાન, અંબુક અદકામ અને અંબુક સુનતતુ નામ છે જેણે આ બાગોને સંપૂર્ણ કર્યા તેણે હમાન સંપૂર્ણ કર્યો અને જેણે તેને સંપૂર્ણ ન કર્યો તેણે હમાન સંપૂર્ણ ન કર્યો અગર હું જીવતો રહીશ તો તે બધાં બાગોને તમારા આગળ ખોલીને વર્ણન કરીશ, જેથી તમે તેના પર અમલ કરી શકો, અને અગર મરજુ પામશે તો મને તમારા સાથે રહેવાની લાંબી છૂટકા પછી નથી. સારાશ મઝહબી રહ આપના કામમાં સાર્વભૌમ ખુસુરિયા બની ગઈ હતી, તમરીનું વર્ણન છે કે વહીદ મુસારતોનો આધનાર હતો. એટલા માટે તેના જમાનામાં એજ સામાન્ય મળક થઈ ગયો હતો અને લોકો અન્યોન્ય માત્ર મુસારતોનું વર્ણન કરતાં હતાં સુધેમાનને સ્ત્રીઓ અને લગ્નો શીકે હતા એટલા માટે લોકો તેના જમાનામાં લેંડીઓ અને લગ્નની ચર્ચા કરતાં હતાં પરંતુ જ્યારે ઉત્તર બિન અપદુલ અગ્રીએ બિલાહત તખ્ત પર પગ મૂક્યો તો લોકોનો દિલ્લિંદુ બદલાઈને ધર્મ અને પ્રાર્થનાની ચર્ચાઓ થવા લાગી.

શરીઅત સજીવન માટે ઉત્તર બિન અપદુલ અગ્રીએ ધાર્મિક કેળવણીના પ્રચાર માટે ખાસ વ્યવસ્થા કરી. કાઝી અબુબકર બિન હઝમતે લખ્યું કે લોકોને જોઈએ કે સામાન્ય રીતે શરીઅતના ધર્મનો પ્રચાર કરે, કેળવણીના વર્તુળમાં બેસે જેથી જે લોકો બહુતા નથી તેઓ બહુ લે

એક બીજા ગવર્નરને લખ્યું કે એકોને
હુકમ આપો કે તેઓ પોતાની મસ્જિદોમાં
નિવાનો પ્રચાર કરે કેમકે સુન્નત મઝહબ
યહૂદી છે, જે આલિમો આ પાત્ર કાર્યમાં
ગ્રામ્યેતા હતા તેઓને લખ્યું “જે લોકોએ
જમાતને લ્યામ કરી પોતાને ફિક્કની તઅલીમ
માટે વફર કર્યા છે જૈનુમ માનમાંથી મો મો
નાર એઓને વઝીફા (રકાનરલીપ) મુકરર કરો
જેથી આ દાક્ત પર કાયમ રહી શકે આલિમો
મિલક નિવાથી ઓની રકોલ-લીપ પાણી મુકરર
હતી દૂર દેશોમાં કેમરણી પ્રચાર
માટે આલિમો મોકલવા હજારો અમ્દુલાહ
મિન ઉત્ર (ગદી)ના શુલામ નાકિઅ જે મહાન
તામશીન આલિમ હતાં હદીમની તઅલીમ
માટે મિસર મોમ્તવા કરી જાઅમલ નિા
આમાનને ફિઅતની તઅલીમ આપવા માટે
મિસર અને મગરિમ મોકલવા ઇલાફિ-

ઉત્ર મિન અમ્દુન અઝીઝે ઇસ્લામી
હુકમતની હદોમાં વધારા કરવાના બદલે ઇસ્લા
મનો વધારો અને પ્રચારને પોતાના સિધ્ધાત
પાનાઓ

જેજના અમીરોને ખામ રીતે દિદાવન
હતી કે ડમીઓના કેઈ વતુળ અને તેઓના
કોઈ પક્ષથી તે ખત સુધી જમ ન કરે,
જ્યા સુધી ઇસ્લામ સ્વીકારતુ આમત્રણ ન
આપે મધગા ગવર્નરોને હુકમ આપ્યો કે
ઝિમ્મીઓને ઇસ્લામનુ આમ ત્રણ આપવામાં આવે
જે ઝિમ્મી ઇસ્લામ સ્વીકાર કરે તેનો જજયા પેગ
માફ કરવામાં આવે આ રીતે ઇસ્લામનો લણે
પ્રચાર થયો એજજ જર્દીડ ખુગસાનના હાકિમના
દાવો પર ચાગ હજાર ઝિમ્મી મુસલમાન થયા
ઇસ્લામી મિન અમ્દુલાહ મગરિમના હાકિમના
નચારથી આખાયે મગરિમમાં ઇસ્લામ પ્રસરી
ગઈયો અને જુદા જુદા દેશોમાં ઝિમ્મી એટલા
મુમલમાન થયા, કે કેટલાકે હાકિમોએ ખિરા
જની આવક ધી જવા તરફ લક્ષ અપાવ્યું

વસાવી રહ્યો છું

હદયમાં એ સુગમ સમાધી રહ્યો છું
અને ચતુઓમાં વસાવી રહ્યો છું.
ગૃહી મન-મોહન મૂર્તિ મન માર્દિ હું,
વિચારોની નગરી વસાવી રહ્યો છું.
હદયના થતા એક અદના ઇચારે,
સકળ જીવંતર ને નચાવી રહ્યો છું
પ્રભુપગા ઉગમની હદય-ઉર્મીઓને
દયાવી દયાની મમાવી રહ્યો છું
પ્રપન-સાગરે પૂર્ણ તુલન છે. પથ
લક્ષ-નાવડી ઝંપનારી રહ્યો છું
મિલન-આશ ને એક ઉપા-લહેર માની
હદય પાખડીઓ ખિનારી રહ્યો છું
ધડી જે વડી છે તમારીજ વાટે
જીવન-જ્યોત નેા ઝગમગારી રહ્યો છું
“સિદ્ધાન્ત” આજ શુતાન યદ્ય માનમાં હું
હદય-તારને ઝથ ઝથવી રહ્યો છું

સિદ્ધાન્ત

પરંતુ હજારો ઉર્મિ મિન અમ્દુલ અઝીઝે ઓની
ગિતકુલ પરના ન કરી, કેટલાને જનામ આપ્યો
કે ‘રસલ (સલ) ને સીરો માર્ગ ખતાવવા
મોકલવામાં આવ્યા હતા ખિરાજ વસુલ કરવા
માટે મોકલવામાં આવ્યા ન હતા” કેટલાકને
લખ્યું કે “હું, એ પસદ કર છું. કે સધગા
ઝિમ્મીઓ મુસલમાન થઇ જાય અને અમારી
તમારી સ્થિતિ એક એટલતા જેમ થઇ જાય
કે પોતાને હાથે કમાઇએ અને ખાઇએ”
કેટલાકે ગવર્નરોએ ફગન રજૂ થયો કે ઝિમ્મી
જઝવાના લાકથી મુમનમાન થાય છે,
એટલા માટે ખતના કરી એઓની પરીક્ષા
લેવામાં આવે, આપે લખ્યું “રસલ (સલ)
લાદી હતા ખાતિના (ખતના કરનાર) ન હતા”
મંપૂર્ણ

માનસિક વેદના

"પરવાહ" ધોમજીવી

તેના કાળો દેહ રહેજ ન્હા દના, છતાં તેના આચારથી ઓદિસના યાંત્રીઓમાં ચેતન આવ્યું, આ નિરસ જીવનની સાર માંજ ઓદિસના કામગી અને શાખો જોવામાં પમાર થતી, એક એવું જીવન જેમાં દારૂ ન્હોતું, ઘેરસાદ ન્હોતો, દુઃખ કે તકલીફ પણ ન્હોતી, વડાઓથી લઈ કસાઈ સુધીના જીવનનું એકજ રહેય, કે બુખી અને મેકાર, પ્રાનતા માટે અન્ન અને પધા માટે કંઈક ચોખવા તૈયાર કરી તેમની રક્ષિતા કંઈક અસી ઓદી કરતી, પણ તેના આચારથી આ જિંદગી અચાનક બદલી ગઈ, કસાઈ અને વડાઓ દછ એના એજ દના, છતાં ગધાપના, જીવનમાં જોયે ચેતન આવ્યું, તેમના કરનએલા મુખે કરીથી ખીસી વડાંય.

તેના કદાશઓ, તેની વાતચીત કરવાની રીતમાન, અને તેની આખોગા અજાજ બે પરવાહ હતી, તે ઓદિસના ઓરડાઓમાં બેપરવાહથી ફરતી, અને તેથી ઓદિસનો પ્રયેક કાગુન તેના પ્રત્યે આકર્ષાયા વગર ન રહેતો, તેની મુરકરાદટ સર્વ માટે વકફ હતી.

જ્યારે પડેશીવાર તે ઓદિસમાં આવી તો કામ અંગેની મુરકેલીએ જિલ્લરજી અર્થે રક્ષીદનાં તેની પાસે બેસવાનો પ્રતન પ્રાપ્ત થનો, તે યાંત્રીથી તેનું કામ જોનો. છતાં તેના મનમાં ખીજાઓથી વધી કેલ નવીન વીચાર રૂપો ન્હોતો. તે તેને માધારજી સ્ત્રીઓની. જેમ એક સ્ત્રી સમજતો, જે પોતાનું દારૂ વીખે-રતી અને એવી રીતે ન જાણે શું કરવાનો ઇશારો રાખતી, તે ક્યારેય એ વાતની દરકાર ન કરતો, જ્યારે તે મુરકેરાદને કહેતી. "મા. રક્ષીદ મગામાં છે." કે મી રક્ષીદ દે તમારા

આમાર તમે છું" તે સ્વભાવીક મંદરિખત કરતો, સામે આજર વ્યક્ત કરી તેના ઓરડા બદાર નીચેથી જતો તે પોતાનાં સેશન મન્યાઈ ન હતી. પણ ઓદિસના જુના અનુભવી કસાઈ દેવાને કારણે મી. રક્ષીદને કામ રીખવવાની જવાબદારી રક્ષીદને સોંપવામાં આવી હતી. તેનું કાંખા વખત મુખી રક્ષીદના પામે બેસવું તેનાથી વનો વગેરે કનું ખીજના માટે ગમે તે અર્થ હોય, તેના માટે ઓદિસના કામ સિવાય અન્ય કંઈ ન હતું. તેણે કદીય એ વાત પર ધ્યાન ન હોતુ આવ્યું કે આખર આ બેપરવા સેશન મન્યાઈ પોતાની મુરકે-રાદટ અને બેકામ છતાંમએમાં શી અસર રાખે છે. ઓદિસના અન્ય કસાઈો રક્ષીદને મીઠાપવા માટે તેને મુશ્કેલીવાદ આપના. અને બદાનાઓ તમે ત્યાં કિશોરતી ખૂશીઓને દયાવવા આવતા તેનું સર્વથી છુટથી મગતું ખીજાઓ માટે આશ્ચર્ય કારક ખીજા હતી, પણ રક્ષીદે ક્યારેય એ શ્રવે અનુમત્યું ન હોતું ઓદિસે આવનાં તેને એ વિચાર જરૂર આરનો કે મી રક્ષીદ આચરે, અથવા તેને બોલવશે, પણ તે તેને મગવા મનજો નહિ. તે ચોક્કસ દિવસેમાં તેનાથી કંઈક ગયો હતો, અને તેના ઓરડામાં જવા છુટકો નહિ ધીરે ધીરે તેને લાગ્યું કે તે તેનાથી દૂર રહેવા છુટકે છે. કદાચ તે તેની મુરકેરાદટ ને નિગ્રહાર નો જે તેજીના જ્વાલો દેહ પર ફરતી ગાંઠોને બેઝળ બનાવતી. તેની જુડી નજરથી નક્કત હતો જે પ્રયેકના હુલ્લની ઊંડાણમાં જવા મથતી. તેનાથી દૂર રહેવા માટે કોઈ સંધમની જરૂર ન્હોતી, તેના ઓરડામાં જવું હોડી દે. અને તેના સામે ન જાય, આખરે તેને માર્ક મજબૂરી તો હતીજ નહિ કે આવનાજ તેને પ્રજામ કરવા જાય, ઓદિસનું કામ તો તેણે શીખવી દીધુ હતું અને તેથી તેણે મી. રક્ષીદ પામે જવું હોડી દીધું.

એક દિવસ ઓફિસ હજી ઉઠીજ દતી, રશીદને પોતાની જગ્યાએ બેસતાં થોડીજ પળો વીતી દરો, ત્યાં તે આવી

“મી. રશીદ, તેણે બાને દાયો ટેમલ પર મૂકી આગળ નમતાં કહ્યું, એક વાત કહો.”

“કહો.” રશીદે જવાબ આપ્યો

“પણ એ ખાત્રી આપો કે તમે નહિ હસો.” આવી રીતે ખાત્રી આપી

“મારા પાસે એક ત્રી કલાર્ક આવી છે મારો કલાર્ક હજી નથી આવ્યો. માટે તમે તેનું નામ રજીસ્ટરમાં દાખલ કરી દો, પણ શતં એ કે તેને જોઈ હસશે નહિ” રશીદ પરિચાન થઈ ગયો તેણે કહ્યું “મોઝી આપો” તે ગઈ અને એક તદ્દન કાળી ટ્રોડ અવસ્થાની સ્ત્રી દાખલ થઈ

“મને મીસ શીલાએ મોકલી છે, જેથી આપ માફ નામ રજીસ્ટરમાં દાખલ કરી લ્યો.” તેણે કહ્યું

હા બેસો.” અને રશીદ તેનું નામ દાખલ કરવાના કાર્યમાં લાગ્યો.

“તમારું નામ.”

“મીસ મેરી.”

“માપનું નામ, અવયાસ, ભૂખા અને હેલ્થ પ્રશ્ન હતો તમારા વિકાસ થયા છે કે નહિ, તે બધાય પ્રશ્નો પૂછેના ગયો. પણ હેલ્થ પ્રશ્નના જવાબથી દરો તો નહિ, પણ મુશ્કેલાવા વગર ન રહી શકશે

“હું હજી સુધી મીસ છું મેન, તમે આ શું કહો છો.”

“ઓહ, માફ કરજો” કહી રશીદે રજીસ્ટરમાં પુરૂ કરી, પીએન સાથે તેને મીસ શીલા પાસે મોકલી દીધી.

તેના જવા પછી ફરીથી તે દરવા વગર ન રહી શક્યો, પણ સાથેજ મીસ શીલાના શબ્દો તેના કાનમાં ગુંજવા લાગ્યા, દેખીની

રીતે તે શબ્દો મી. શીલાએ બુઝ્યાઈથી કહ્યા હતા. પણ કેમ, એ વાતને તે ન મમલ શક્યો, આખરે તે એક કનાઈ હતો, તેનાથી મજાક મસ્કરીનો શો આશય-વળી એક એવી વ્યતની મજાક જે લાગેજ એક સ્ત્રી બેશર-મછથી કરી શકે. તેની આખોની ચમક રશીદ માટે કોષકારણ હતી, અને આવી રીતે બેપરનાઈથી મેજ પર હાથ ગળી એવી રીતે નમી મુખમાં મુખ નાખી દેવું, આ પાછળ શો હેતુ બની શકે છે તે તેની કસોટી કરતી હોય, જેથી તે એને પોતાના મેક્સનમાં બદલી કરે, કે પછી તેની ઊર્મિઓથી રગવા છૂંચતી હોય, પણ આ વાતની છુટ આપવા તે ક્યારેય તૈયાર નહોતો, એક જ રૂપિયાના કલાર્ક અને એક ગેજેટ ઓફિસરનું ગળું શું ? અચાનક તેના વિચારો પલટાવા, તે વિચારતો કદાચ મી. શીલાની વેધક નજરો, તેની બેપર-વાઈ, અને તેના મીઠા શબ્દો, વિચાર કલાકોના જીવનમાં આગ લગાડવા માટેજ હતા, અથવા કદાચ તેમને જીવનની ઝાખી કરવા માટે હતા, હવે તેનું કર્તવ્ય હતું કે એ આગને છાતીમાં ભરી લે, તે પ્રેમના પુષ્પોને જીવનમાં વણી લે, જે મીસ શીલા તેને ધરી રહી હતી. પણ આ વિચાર સ્થીર ન રહ્યો, હવે તેને શું હતું છે કે અમારા જીવનમાં તક જન્માવે, અમારા હૃદય મઠો છૂંચ જન્માવે, કોઈ મીઠો મેળવાની છૂંચા અને પોતે દૂર રહી નાટક જોયા કરે, અથવા તેના સુધી નથી પચી શકતા, પછી શા માટે મારા હૃદયમાં દખા-એડી આગ લગાડવાની કોશિશ કરે, તેના વિચારો જીદી જીદી દિશાઓ તરફ વહેવા લાગ્યા, કદાચ તે પોતાની લાગણીઓ વશ કરવા મથતી દરો, અથવા તેમનાથી રમવા છૂંચતી દરો, રશીદની આંખો સામે મી. શીલાનું ચિત્ર

જુદી જુદી રીતે દેખાયું અને અદરશ થયું. પણ એથી તે કેઈ પણ વસ્તુ પર પ્રકરણ પાડી શક્યો નહિ, ગ્રીસ શીક્ષા તેના માટે કાયદારૂપ હતી, તે તેને સમગ્ર શકતો નહિ, પણ જ્યારે તેને ગ્રીસ શીક્ષાનો વિચાર આવતો કે તે પોતાને ગ્રીસ શીક્ષા સામે તુચ્છ ઊઠતો કદંધી લેતો જે એક મોટા ઝાઝાના મૂળીઆમાં હોયો હોય, અને પોતાના સાથીને જોઈ પોતાને તુચ્છ સમજતો હોય એટલેજ કદાચ તેને ગ્રીસ શીક્ષાથી નફરત થવા લાગી હતી, ને હૃદયમાં એક આગ અનુભવતો, એની આગ જે એક લાચાર નિરક્ષાર પક્ષી કેદમાં પોતાના આગ્રાદીના દિવસોની પાદ આસ્તા અનુભવે, જ્યારે તે અઝાદ હતો, તેના વિચારો અઝાદ હતા, તેના પર તેની આગળથી છીનવી લેવાયા નહતાં, અને એથીજ એક દિવસ ગ્રીસ શીક્ષાનો પટાવાળો બેલાવા આવતાં તેણે મળવાની ના કહી દીધી.

ત્યાર પાદ ધોડાક દિવસો એમજ પસાર થય ગયા, એ દરમ્યાન કંઈ નવીન વાત થઈ નહતી, એપ્રિલની ધમાધમી. કસાર્કોના હસતા એકરા વડાએના રોજના બદલાતા શૂટ અને ટાઇમી, એજ રોજની મુખ્ય વસ્તુઓ હતી, એ બધામાં રશીયને શોક હતો? તે હજીપણ તેજ રશીદ હતો જે ગ્રીસ શીક્ષાના આબ્યા પહેલાં હતો, હજી પણ તેનો હેતુ અજ્ઞ મેળવાનો હતો, જે માટે તે સવાર સાંજ પ્રાત્યન કરતો ગાણુસો માટે રેડી મેળવતું સાધન કરે જેથી તે ખુદ રેડી મેળવી શકે, અને એ કામમાં તેને કંઈક અંશે રસ પણ હતો. અને તે તેને માત્ર સેવા, અને દેહની ખરાબ દાહન સુધારવા માટેની નજીવી સેવા સમજતો. અને તેનું જીવન પણ એજ હેતુ પાછળ પસાર થતું, ગ્રીસ શીક્ષા પ્રત્યેનો તિર-

સ્કાર જે ધોડા દિવસ પહેલાં ખડુ પર્થી નેપો હતો, તે હવે કંઈક ઘટવા લાગ્યો હતો, જે કે ક્યારેક ક્યારેક જીજ્ઞા કસાર્કોની કાંસાથી તે વીકસ જતો, જે તેને મૂર્ખામ સમજતો પણ પોતાનો યુક્તિ બહાર કરતો નહિ, તે જાત જીવન પસાર કરી રહ્યો હતો, ગ્રીસ શીક્ષાથી મળવાને આજે ઘણા દિવસો થઈ ગયાં હતાં.

જોકે આ એક નજીવી બાબત હતી તેણે સગળેજુ શક કંઈ કે જ્યારે પણ કોઈ કસાર્ક આવતો કે હોતો, આજે ગ્રીસ શીક્ષા સાથે હું ફરવા ગયો, અથવા ગ્રીસ શીક્ષા કહેતી કે “તે વિવાદ કરવા નથી ધન્યવી.” તો તે સામગ્રી દરમી દેતો, ગ્રીસ શીક્ષાને બદલે હવે તેને તે કસાર્કોથી નફરત થવા લાગી જેઓ ગ્રીસ શીક્ષા વિષેની વાતો તેને કહે અથવા ગ્રીસ શીક્ષા પાસે અવારનવાર આવતાં જતા, ગ્રીસ શીક્ષાથી મળ્યાં ને ધણા દિવસો થયા હોવાથી ગ્રીસ શીક્ષા પ્રત્યેનો તેનો તિરસ્કાર ન જાણે કયા હાજીમાં સરી પડ્યો હવે જ્યારે કોઈ કસાર્ક વીધે વાતો કરતો, તો તે ધન્યવો કે તેના મોઢા પર જોરથી તમાચો ચોટી દે, તેનું મથું દંખાવી દે, પોતાની આ ધન્ય હાથ ઉપર વિચારતાં તે કંઈ ન સમજી શક્યો, આજરે તે જીજ્ઞા કસાર્કોથી કેમ વીકસ છે? તેઓ ગ્રીસ શીક્ષા પાસે આવે જાય તેથી તેનું શું? તે ગ્રા માટે ઈર્ષા કરે? તેણે પોતેજ તો ગ્રીસ શીક્ષા પાસે જવાનું છોડી દીધું હતું, તે પોતાની સમજ શક્તિ યુમારી રહ્યો હતો, તે જાણતો હતો કે તે ગ્રીસ શીક્ષા પાસે જઈને પણ તેનાથી ત્રેગ નહિ કરી શકે તેના ન્દા દોઢ અને બેઆકળી નજર તેના નિરસ્કારના ધુરને ફરીથી ઉભરાવી દેશે, એમ હોવા છતાં તે એ ન સહી શકતો કે નીમજો તેના ઓરડામાં આવે જાય અને તેનાથી હસતાં

વર્તે કરે તે મીઠા શીશાના વિચારોથી દૂર રહેવા ઇચ્છતો, છતાં દરરોજ ઓફિસે આવતા મીઠા શીશાના વિચારો આવતા. એક વાર તેણે વિચાર્યું, શું તે મીઠા શીશાથી પ્રેમ કરે છે ? પણ ખીજી પગે એ વિચારને તેણે દૂર ક્યો. ખરેખર મીઠા શીશાથી પ્રેમ ન થઈ શકે. નો પંજી આ બેચનાથતું કારણ શું છે ? તે પે ને મીઠા શીશાની નજરોનો જવાબ ન આપી શકે, તેનાથી મુશ્કાલ ન કરી શકે, તો ખીજી એથી કેમ ગળે ? તેના મનમાં દરરોજ મીઠા શીશાનો વિચાર રમવા લાગ્યો, અને ઉત્તરો-ઉત્તર તેની માનસિક વેદના વધતી જતી, તેને ખરેખર મીઠા શીશાથી ક્યારેક નફરત હતી, નિરંકાર હતો, પણ હમણાં-કેમ નહિ ? હવે એ નફરતની જગ્યાએ અગત્યની ઊર્મિઓ તેના હૃદયમાં ધર કરવા લાગી, એ ઊર્મિઓ શું હતી ? તે વિચારતો હતા વિચારમાં પાતો, તો તેને કુન્યાતું ચિત્ર દેખાતું મીઠા શીશાના જાડા હોઠ, બેચાકળી નજર ઉપર તિરસ્કાર આવતો, પણ પંજી એક ઊર્મિ તેના 'ર છાંય જતી, મીઠા શીશાની મોડી વાતચિત, બેપરવાઈ અને તેનું હૃદય મીઠા-શીશાથી પ્રેમ કરવા લાગતું અને ફરી તેને ક્યારાં ઉપર ગુસ્સો આવતો જેઓ મીઠા શીશા પાસે આવતા જતાં, તે ઇચ્છતો કે મીઠા શીશા પોતાની દસ્તી નજર તેના પ્રત્યે પણ નાખે, ક્યારેક ક્યારેક તેની આ ઇચ્છા બહુ તીવ્ર થતી જતી, તે પોતાની ઇચ્છાને હૃદયમાં દબાવી દેવા પ્રયત્ન કરતો, પણ જેમ જેમ ઇચ્છા દબાવતો તેમ એ ઇચ્છા બમણી વેગ પકડતી મીઠા શીશાની ચાંત દસ્તી નજર

રે તેની બેચાકળી નજરોની જગ્યાએ દેખાતી અને તે જતી જતો, કે તે શું હતો. મીઠા શીશાના જાડા હોઠ ક્યાંય જવા રહેતા, પ્રત્યેક દશાએ દાસ્યને દાસ્ય ફેલાઈ જતું, અને તે દાસ્ય સાગરમાં ડુબી જતો.

એક દિવસ કમાત્રે આવીને કહ્યું, કે “આજ તેણે મીઠા શીશા સાથે બેસાને ચલા પાંધી.” તો તેનું શરીરના રામે રામે ઈર્ષાભરી સજમના લાગ્યું, તેને લાગ્યું કે હવે આ વેદના આખરી તમકકામાં પ્રવેશી ચૂકી છે, તે ક્યારનાય જાણી ચુક્યો હતો કે તે શું ઇચ્છતો હતો તે પોતાને કમા-લની જગ્યાએ જોવાની ઇચ્છા, તે દલાઈની જગ્યાએ જોએ. સાથે તે કરવા જતી અને પોતાના જીવનના બેદા બતાવતી, તેણે એક આગ અનુભવી જે ધીરે ધીરે બડકે બળવા લાગી તે મીઠા શીશાથી મળવા ઇચ્છતો હતો, તેનાથી વાતો કરવા માગતો હતો, તેને હવે લાગ્યું કે તે હવે તેનાથી દૂર નથી રહી શકતો, શીશાથી તેને જે નફરત હતી, તિર-સ્કાર હતો તે બહુ ઘડી હતું, તે તો તેનાથી પ્રેમ કરે છે, તે સ્ત્રીઓ જેને તે બદમુરત કહી પાતો હતો, શીશાનો વિચાર તેના જીવન સાથે જડાઈ ગયો હતો, તેને પ્રબળ ઇચ્છા થતી કે તે મીઠા શીશાના ઓરડામાં જઈ કહી દે કે મને તારાથી પ્રેમ છે. તેનાથી કંપાઈ કરે કે શા માટે આટલા સમય-મુશી મને બેચાકળી નહિ ? મારાથી વાન કરી નહીં ? તે ઇચ્છતો કે આજ તે પોતાનું હૃદય ખુલ્લું કરી મીઠા શીશા સમક્ષ રજુ કરી દે અને તેને અપનાવી દે. વિચારોની આંધી તેના

મનમાં હોઈ અને તેણે જોરથી કસવને ફેંકી દીધી. તે જોરમાં ને જોરમાં ખુશી જરથી ઉભો થયો, ઝડપથી ચાલતો ખીસ શીલાના રૂમ તરફ જવા લાગ્યો. ખીસ શીલાનો રૂમ ત્યાંથી થોડે દૂર હતો, વિચારના તૂફાનમાં તેને કંઈ ટેખાયું નહિ તે જાણે હવામાં ઉડતો જઈ રહ્યો હતો, ત્યાં મેનેજરના રૂમની ધંટડી જોરથી વાગવી લાગી, અને તે તરત ઝમીન પર આવી પછડાયો, તેનું સ્વપ્ન ટૂટી પડ્યું મેનેજરના નામનું સુંદર ખોલું તેની આંખો સામે તરવરી ઉઠ્યું, હવે તેને જણાયું કે તે મેનેજરના ઓરડા સમીપ હતો, ખાનુભાંજ ખીસ શીલાનો ઓરડો હતો, તેણે ખીસ શીલાના ઓરડા બહાર જોયું, તે અંદર જવા

હજીતો, પણ અટકી ગયો, કદાચ અંદર કોઈ માણસ આવ્યો હોય, તેની હજી અંદર જવાની થયું, પણ અચાનક દરવાજો ઉઘડ્યો અને ખીસ શીલા પોતેજ બહાર આવી, હજી પણ તેના જાણ મેટા હોય પર મંદ રમીન ફરકતું હતું, “ખી. રશીદ,” ખીસ શીલાએ કહ્યું, પણ તે જવાબ ન દેઈ શક્યો, તેનો સ્વાસ રૂંધાવા લાગ્યો, અને કંઈ પણ જવાબ આપ્યા સિવાય. જે ઝડપથી તે અહીં આવ્યો હતો એટલી ઝડપથી પાછો ફર્યો, તેના ટેમ્પલ પર આવી તેણે રાજાનાયું થડી કાઢ્યું, અને તરતજ મેનેજરને મોક્ષી-આપ્યું.

(અનુવાદીય)

‘કારવાં’ની ફાઈલો

કચકાનું પુઠું.

ટ. ખ. સહિત

વર્ષ ૧ હું	સપ્ટે. ૩૯ થી ઓગ. ૪૦	રૂ. ૫-૦-૦
” ૨ હું	” ૪૦ થી ઓગ. ૪૧	” ”
” ૩ હું	” ૪૧ થી ઓગ. ૪૨	” નથી
” ૪ હું	” ૪૨ થી ઓગ. ૪૩	રૂ. ૬-૦-૦
” ૫ હું	” ૪૩ થી ઓગ. ૪૪	” ૭-૬-૦
” ૬ હું	” ૪૪ થી ઓગ. ૪૫	” ”
” ૭ હું	” ૪૫ થી ઓગ. ૪૬	” ”

કોપીઓ સિલકમાં બોલી હોવાથી થોડીક ફાઈલો બંધાયેલી છે. આજેજ ઓર્ડર મોકલી આપો. નિરાશ થવું પડે નહિ.

છુટકે અંકો ઘણા ઓછા સિલકમાં છે. ફાઈલ બંધાવનારા શીટીનોએ દરેક અંકના સાત આના લેખે દીમત મોકલી મંગાવી લેવા. જે અંકો હશે તેજ મોકલી શકાશે.

વહીવી સાહિત્ય કાર્યાલય
એમ. એમ. પી. લેન
રાંદેર

ઈસ્લામી પુસ્તકાલયો

યુજ. ભાષાંતરકાર :- સાયેદ-અલ-ખડીલી.

(ગતાંકથી ચાલુ)

પછી આ પુસ્તકાલયો તખાહ અને ખરખાદ થઈ ગયા, જ્યારે કે હિ. સ. ૫૫૦ (ઇ. સ. ૧૧૫૫)માં સુલ્તાન હુસયન ગોરીએ ગઝની ઉપર કબજો કર્યો હતો. ૭૧

મરવ

અહિંના ફસ પુસ્તકાલયોમાંથી બે આ છે.

(૧૫) કુતુબખાના નિઝામિયહ

રથાપક-વઝીર નિઝામુલ મુલ્ક.

- (૧૬) કુતુબખાના અઝીઝિયહ જેને હફી સદી દિગરી (બારમી સદી ઇસ્વી)માં અઝીઝુદ્દીન હામિએ કાઠમ કર્યો હતો.

નયરાપૂર

(૧૭) હિ સ ૫૪૮ (ઇ. સ. ૧૧૫૩)માં

યુઝફ ટુકેના હાથે અહિંના પુસ્તકાલયો બખા-

વાનું વર્ણન ઇતિહાસકારોએ કયુ છે. ૭૪

(૧૮) તે પુસ્તકાલયો જેને હિ. સ. ૪૨૦

(ઇ. સ. ૧૦૨૯)માં સુલ્તાન મહમૂદ ગઝનીવી,

નયરાપૂરના વિજ્ય સમયે ગઝની લઇ

ગયો હતો. ૭૫

(૧૯) યૂપદ વંશના રાજ્ય કર્તા એઝુદ્દી

લદ્દ (હિ સ ૩૭૩ ઇ. સ ૯૭૭-૯૮૨)નું

પુસ્તકાલય. ૭૬ એના પછી એના પુત્ર બહા-

ઉદ દોલદએ તેની સંભાળ રાખી નહિ. ૭૭

ઉન્દુલસ (સ્થાપન)

કતૂબહ

(૨૦) ખલીફહ અલ-હકમ અલ-મુસ્તાન-

સિર (હિ. સ. ૩૪૯-૩૬૫=ઇ. સ. ૯૬૧-

૯૭૭)નું પુસ્તકાલય. ૭૮

એના પુત્ર હિરશામ હિ. સ. ૩૬૫-૩૯૬
=ઇ. સ. ૯૭૬-૧૦૦૬)ના વઝીર અલ-વાઝિ-
હએ (જે મન્સૂર મુહમ્મદ બિન અલી અબી
આમિરનો પાલક હતો) આ પુસ્તકાલયમાંથી
ફિલોસોફી અને તત્ત્વજ્ઞાનના જેટલા
પુસ્તકો હતા, બધાને બાળી નખ્યા-૭૯ આ
પુસ્તકાલયનો કેટલોક ભાગ બરખરીઓના
કુમલા (પાસમી સદી દિગરી-અગવારમી સદી
ઇસ્વી) સમયે નષ્ટ થયો અને બાકીનો ભાગ
વિખેતાઓ લઇ ગયા-૮૦

૭૧ ઇબ્નુલ અસાર : જિ-૯, પા-૨૯૭

૭૨ મુઅનિમુલ મુલ્કાન : જિ-૪, પા-૫૦૯

૭૩ " " "

૭૪ ઇબ્નુલ અગીર : જિ-૧૧, પા-૧૨૦

૭૫ ઇબ્નુલ અરથમ : અલ-માકૂત :
જિ-૨, પા-૪૧૫

૭૬ અહલતુલ તકારીમ, અલ-મુકદ્દિસી :
પા-૪૪૯

૭૭ ઇશાફ : જિ-૫, પા-૪૪૬-૪૪૭

૭૮ ઇબ્ને ખદ્દન : જિ-૪, પા-૩૧૫ :

કાફત તત્ત્વજ્ઞ, અલ-મુકરી : જિ-૪, પા-૧૮૦
(લીકન મુદિત : જિ-૧, પા-૨૪૯)

૭૯ ઇશાફ : જિ-૫, પા-૪૪૬-૪૪૭

૮૦ "તખાતુલ ઉમમ," ઇબ્ને સાઅદ :
(બખરત) પા-૬૫-૬૬ "બખાતુલ મગરિમ,"
ઇબ્નુલ અગીર : જિ-૨, પા-૨૧૪-૨૧૫

મગરિય (ઉત્તર આફ્રિકા)

ક્રાસ (FEZ)

(૨૧) મદિસતુલ સફરારીનનું પુસ્તકાલય, જે મગરીની સુલતાન વખતે બિન અબદુલ-હકે (હિ. સ. ૫૯૧-૧૧૬-૪ સ. ૧૧૯૫-૧૨૧૭) રચાયું હતું. એમાં તે બધી કિતાબો સંગ્રહ કરાઈ હતી જે સુલતાન મેસૂદે રખેડનના પરાજીત બાદશાહ સાંચો (SANCHE)ની પાસેથી મગાવી હતી ૮૧

ધરણી સલાતીન તે મકનોની ઘણી સંખ્યા રાખતા હતા, જે સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો માટે ખાસ હતા. એમાંથી કેટલાક જેવા કે શીરાજ, કતૂ'નહ અને કાદિરહમાં હતા. પુસ્તકાલયો માટે ખાસ અલગ ધમારતો તબીર કરાવવામાં આવી હતી જેમાં જુદા જુદા કામો માટે જુદા જુદા ઓરડા હતા. જેની કે એક્ઝેરીઓ, જેમાં કિતબોન કબાઝો રાખવામાં આવતા હતા અને તે ઓરડાઓ જેમાં શૌકીનો પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરતા હતા કેટલાક ઓરડાઓ તે કાનિઓ માટે ખાસ હતા, જે કિતાબોની નકલો ઉતારતા હતા અને વળી તે ઓરડા જે "મખલસે ઇસ્મીય્યહ"ના કામમાં આવતા હતા. ૮૨ કયાંક કયાંક સળીત વગવરહને માટે પથ્થુ અલગ ઓરડા હતા ૮૩ આ બધા ઓરડાઓ અત્યંત શણગારેલા, સમવેલા હતા, તેમાં કાલીન, ચટાઈઓ વગવરહ બીજાવેલી રહેતી હતી જેના ઉપર શૌકીનો પૂર્વિય ઢગથી બેઠા કાગળ અથવા ડુધ (પાચ્ચિમેન્ટ) પોતાના કાગળ હાથમાં પકડીને લખવા વાંચવામાં તદ્દલીન રહેતા હતા. બારી બારણા ઉપર ચિલમનો અને પર્તો પહેલા રહેતા સુખ્ય બારણા ઉપર ખાસ પ્રકારે એક બારી પર્તો પહેલા રહેતા હતા કે ઠંડી હવા અંદર આવવા પામે નહિ.

મુસલમાન ઇતિહાસકારોએ એમાંથી ૧૨-લાક પુસ્તકાલયોની દાલત રીગતવાર લખી છે. જાણે તેઓ આ પુસ્તકાલયોની ખૂબસૂરતી અને તેની કામતી વસ્તુઓના વર્ણનથી ધણાજ ખુશ થયા છે. દ્રષ્ટાંત રૂપે કાદિરહના પુસ્તકાલય વિષે મુકરવઝીનું વર્ણન—

"આ રવિવારના દિવસે, અર્થાત ૧૦ જેમાહી લગ્ન આખર ૮૯૫ દિજરીએ કાદિરહમાં દાઝત દિકમતની ધમારત ખુદી મુકવામાં આવી. તેમાં ભદમા અને કુહદા બેળા થયા. શાહી મદાલયોના બરપૂર ખજાનાઓમાંથી કિતાબો લાવી લાવીને તેમાં મુકવામાં આવી. લોકો તેમાં દાખલ થતા હતા, અને જેની નકલ કરવા આહવા કરી સેતા હતા. એવીજ રીતે તેમાંથી કોઈ કિતબ વાંચવા ઇચ્છતા તે મળી શકતી હતી કારી, મુન્વિયમ, નવ્વી, લુખતના ઉદમા અને તખીઓ લાંબેસના હતા એ નકાનમાં ફર્શ બીજાવવામાં આવ્યા હતા અને ફરતીયર વડે તેને સજ્જારવામાં આવ્યું હતું. તેના તમામ દરવાજા અને માર્ગો ઉપર પર્તો લગેલા હતા, વ્યારથાપકો, ફર્શો અને સેતકોને ખાસ આ પુસ્તકાલયની સેવા માટે મુકરર કરવામાં આવ્યા હતા. અમીરલ મુમીનીન અલ-દકિમ બા અસરિહાદના ખજાના-ઓમાંથી આ કિતાબો લાવવામાં આવી હતી. બધી વિદ્યાઓ વિષેની અત્યંત સુંદર અર્કુરોમાં

૮૧ ઇબ્ને અહ્મદ : જિ-૪, પા-૧૪૬
ફલુતતત્થય : જિ-૧, પા-૮૦ (લીડન મુદ્રિત,
જિ-૧, પા-૨૫૦)

૮૨ રીઝતુલ કિત્રીસ : (વરાનગર્
મુદ્રિત) પા-૧૮

૮૩. મકામાને હરીરી : જિ-૧,
પા-૨૬-૨૭

ભણુ એલી કિતાબો હતી, આજ સુધી કોઈ બાદશાહ પાસે આટલી બધી એક સ્થળે જોવામાં આવી નથી. હાકિમે કોઈ પણ ભેદ-ભાવ વિના નાના મોટા દરજ્જાને-જે વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા અને પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરવા ચાદતો હોય-તેમા દાખલ થવાની છૂટ આપી રાખી હતી. ૮૪-૮૫

મુકદ્દિસીએ પણ શીઝના અમદાવ પુસ્તક-કાલયનું અત્યંત દિક્ષરૂપ વર્ણન કર્યું છે.

“એમુદ્દીલહએ શીરાઝમાં એક આલીશાન મહલ તૈયાર કરાવ્યો હતો, જેની બેઠક પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં નથી કોઈ. આશાન માણસ એવો નથી, જે તેમાં દાખલ થઈ આશ્ચર્ય-ક્રિત ન થયો હોય અને કોઈ વિદ્વાન એવો નથી, જે એમાં દાખલ થયો અને તેનું દિલ દિમાગ બહિસ્તની ખૂશખૂ અને ખુશીથી પ્રકુદ્ધીત થઈ ગયું ન હોય. (એમુદ્દીલહએ) મહલની ચારે દિશામાં પછીની નેહરો ચાલુ કરાવી હતી તમામ ધર્માનોના પુણ્યોના તાજ સમાન બનેલી હતી તેની ચારે તરફ બાગો ચમતો હતા. ઝમીન બોહીને તજાર બનાવેલા હતા અને દરેક પ્રકારનો અપશ આરામ જે કલ્પનામાં આવી ન શકે, ત્યાં એકત્ર કરવામાં આવ્યો હતો. મે નોકરોને કહેતા સાંભળ્યું છે કે મહલમાં ૩૬૦ એરડા અને કેટલાએ મકાનો હતા. એમુદ્દીલહ આખું વર્ષ દરરોજ એક નવા એરડામાં રહેતો હતો. કેટલાક એરડા નીચે હતા એને કેટલાક ઉપર, પુસ્તકાલય એ સિવાય એક અલગ એરડામાં હતું તેના ઉપર એક વકીલ (નાઝીર) ખાઝન (લાયબેરીયન) અને શહેરના સદગૃહસ્થોમાંથી એક મુશરફ (ટેમ્પરેન રાખનાર) મુકરર છે. કિતાબો કબાટમાં ગોઠવેલી છે. આ કિતાબો એક ઉંચા ગુખ્તવાળા એરડામાં છે. જેની સાથેજ

કેટલાક એરડા ગેદામ રૂપે બનેલા છે. એ એરડાઓની સાથેજ બાદશાહે માણસના કદ જેટલા ઉંચા, ત્રણ ગઝ પહોળા લાકડાના કબાટ બનાવેલા છે જેમાં નીચેથી ઉપર સુધી ખાના બનેલા છે, કિતાબો તેમાં ગોઠવેલી છે. દરેક વિષયવાર અલગ અલગ કબાટો છે. કિતાબોની ફિદરિસ્તો (લીસ્ટો) છે, જેમાં કિતાબોના નામ લખેલા છે. મોટા લોકો સિવાય એમાં કોઈ પ્રવેશી શકતું નથી. જ્યારે મે આ પુસ્તકાલયને અવલોક્યું છે. નીચેના અને ઉપરના બાગમાં દરેક વસ્તુ સંબંધી પૂર્વક રાખેલી હતી. મેં દરેક એરડામાં શનરૂએ અને પદોએ જોયા. તે દવાદાર દુકાનો પણ જોયા, જેની ચારે દિશામાં પાણીના નળ લાગેલા છે.” ૮૬

કિતાબો માટેના ખાસ એરડાઓમાં દીવાર સાથે લાગેલી અલંકારીઓ માણસના કદથી વિરૂધ્ધ જમી ન હતી, જેથી કરીને ઉપરના બાગમાંથી કિતાબો કાઢવાને માટે બચાવેલી સીડીઓ, લગાવવાની ઝરૂરત પડતી ન હતી. આ બધી અલંકારીયો (કબાટો)માં લોકો લાગેલા હતા. જે કેટલાક દરવાજા જેવા

૮૪ આ દાવલ ઉલૂમ કોઈ દીની મન્સિસ હતી નહિ. જેથી આ પુસ્તકાલયમાં સાઈન્સ, ફિલોસોફી અને પ્રાચીન વિદ્યાઓની કિતાબો પણ રાખવામાં આવી હતી. લાઈબ્રેરીને ધરવા-મનો ગદાન સાઈન્ટીસ્ટ અમીન હયશમને વિજ્ઞાન. નજૂમ, વગયરહ વિષેની યૂનાની (ગ્રીક) કૃતિઓ આ પુસ્તકાલયમાંથી મળી દરો અને કાદિરહ આવ્યા પછી તેણે અદિ-આજ કિતાબો નો અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો દરો.

૮૫ મુકદ્દયઝી : જી-૧, પા-૪૫૮

૮૬ “અહસનુલ તકાસીમ ફી મત્યારિફ-પુલ અકાલીમ, “અલમુકદ્દિસી” પા-૪૪૯

હતા અને કેટલાક ઉપરથી નીચે જેડીને બંદ કરવામાં આવતા હતા. આ બદ કબજામાં જે કે કબાટોની (વિષયવાર) વહેચણીને માટે અનુકૂળતા ન હતી, છતાં તેનાથી લાભ એ ધનો હતો કે કામતી અને ખૂબસૂતી પુઠ-વાળી કિતાબો ધૂળ કચરા અને ધુપથી રક્ષિત રહેતી હતી. અલગત એનાથી એક નુકસાન ઝર હતું કે હવા નહિં લાગવાથી કિતાબોને ઉષ્ણ ખાધ જતી હતી. ૮૭

કબાટોમાં કિતાબો એક ઉપર એક ચોડની ચોડ રાખવામાં આવતી હતી; જેવુંકે મકામાતે દરીરીના એક કક્ષમાં તુરખાની તે તરવીર ઉપરથી જણાય છે, જેને બ્લોચિતે (BLOCHET) પ્રસિદ્ધ કરી છે. મહુ કરીને એ મુસલમા કાંઈ પુસ્તકાલયની તરવીર છે, જેમાં તેની એક દીવારનો એક ભાગ દેખાડવામાં આવ્યો છે.

લેખક અને કિતાબનું નામ કિતાબની પાછળ લખવામાં આવતું હતું અને કિતાબોની ગોઠવણી વિષય વાર ચતી હતી. માગણી સુજળની કિતાબને સરળતા પૂર્વક કાઢવાને માટે અલગારીના દરેક ખાના ઉપર આદરના ભાગમાં એક કાગળ ચોટાડવામાં આવતો હતો તેના ઉપર અપૂર્ણ અને પૂર્ણ કિતાબોનું વર્ણન પણ હતું

આ પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકોની સંખ્યા લિન્ન લિન્ન હતી. સાબૂર લિન્ન અર્દશીરના પુસ્તકાલયમાં એક લાખથી એક લાખ ચાલીસ હજાર સુધી પ્રતો હતી. જેમાંથી કુર્બાને મજહના સો સુંદર અક્ષરના તુરખા મરહૂર બન્ન મકલહ વક્ષમાં ખતોતોના હાથના લખેલા હતા ૮૮ તરાખલસના પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોની સંખ્યા ઇબ્નુલ દુરાતના કથનાનુસાર ત્રીસ લાખ હતી. આ અનિસ્થોક્તિ લખું જણાય

છે. એમાંથી પચાસ હજાર તુરખા કુર્બાને મજહના અને એસા હજાર તુરખા તક્લીસીના હતા ૮૯ કર્તૂબદના કુતુબખાનામાં ચાર લાખ કિતાબો હતી જેને જુના મકાનમાંથી નવા મકાનમાં ફેરવાને છ ગાસની મુદન લાખી હતી. ૯૦

મિસરના હારસી ખુદ્દાના પુસ્તકાલયના પુસ્તકોની સંખ્યા ખાત્રી પૂર્વક ખબર નથી, કેમકે જે લિન્ન લિન્ન હવાંસાનો ખતલ મિસહના કર્તા મુકર્રવત્રીએ ઉપયોગ કર્યો છે, તેમાં આ પુસ્તકોની એકત્ર સંખ્યાનું ખ્યાન સ્પષ્ટપણે મળતું નથી. બદકે એ પુસ્તકાલયના કેટલાક વિભાગો અસખ્યા જણાય છે, જે આમ તેમ વહેંચાઈ ગયા હતા. એમાંથી એક હવાલો અલ-અરઝના પુસ્તકાલયનું વર્ણન કરતાં-જે પાછળથી અલ-હાફિમના પુસ્તકાલયમાં શામિલ થઈ ગયું હતું-લખે છે કે તેમાં ચાલીસ એકરકા હતા. અને દરેક એકરકામાં પ્રાચીન વિદ્યાઓની અઢાર હજાર કિતાબો હતી. ૯૧

અપૂર્ણ.

૮૭ Blochet Les Kolumbaros Platex

૮૮ ઇબ્નુલ અસીદ: જિ-૧૦, પા-૫ સરદી: પા-૨૭

૮૯ તારીખ ઇબ્નુલ ફાર: જિ-૧, પા-૩૮ (વિયેનાની નકલ)

૯૦ મુકર્રરી: જિ-૧, પા-૨૫૬ (લીડન) સુદ્રિત: પા-૧૮૪-૧૮૫)

૯૧ પ્રાચીન વિદ્યાઓ (ઉલુમે કદીમહ) અરબો વિજ્ઞાન, ખગોળ શાસ્ત્ર, ફિલોસોફી વગયરહને કહે છે.

નવેમ્બર ૧૯૪૭ પુ.-૯ અંક, ૩.

શહીદ !

વિષ છે ભયું દુરમનોના તીરમાં;
પણ અડગતા છે દિવે શાબીરમાં.
પ્રેમ જન્મે ધર્મ કેસે દિલ મહીં;
શીર્ષ અમકે નયન કેસાં નીરમાં.
અંતરે વિશ્વાસ કુદરત પર હોતો,
ધૈર્ય-શક્તિ દુતિ એ ચીરમાં.
આપની દ્રષ્ટિના સંકેતો વડે;
તેજ પ્રકાશી ઉઠે શમશીરમાં.
શા લખાયા લેખ કુર્બાની તણા;
ઉમ્મતે અહમદ તણી તકદીરમાં ?
અંધ શત્રુઓ થયા ક્ષણ મહીં;
ફૂર નિજ હાથે ભરી રૂધિરમાં.
કરબલાના રજકલ્લો જોયાં તમે ?
શા ફરક આજે દિસે તારીરમાં ?
તે શહીદી ભાવના 'ખામોશ' કયાં,
છે હવે આલમ કે આલમગીરમાં ?

“ખામોશ”

અ તુ કં મ શિ કા

શકીદ (કાવ્ય)	ટા ૧૬	સમદ્ધ પ્રિયા	૧૨૭
ઉપકાર ખાકી છે (કાવ્ય)	૫ ૧	દિલ્લાનો શિકાર	૨૪
શહાદત	૨	ક્યા છે ? (કાવ્ય)	૨૫
હુ હુસૈન (અર્થ) ને (કાવ્ય)	૩	પુસ્તુ બાધાની કેટલીએક કવિયત્રીઓ	૨૬
શાખીરનો પકાર (કાવ્ય)	૪	દુન્યા (કાવ્ય)	૨૮
ફદન-હાસ્ય (કાવ્ય)	૪	વિસ્તૃત સત્તા	૨૮
સમાજની જીતરમા	૬	રમાઈયાત	૩૧
વાત કર મા (કાવ્ય)	૭	કુતાવા	૩૨
ગઝલ	૮	કેટલીક રસપ્રદ વર્તો	૩૪
આવાઝકી દુન્યા	૯	છરતામી પુસ્તકાનયો	૩૭
અમિલાય	૧૧	સંસારમા (કાવ્ય)	૩૯
તૂફી ગયુ (કાવ્ય)	૧૨	ગદેર શદી-જન્મ-મરણ	ટા ૧૭
બમેઅ મિદનીયહ રકાઉટોમ પ્રજ્જિ	૧૩		

[સાધણ પત્ર ૧૦ થી નવું]

નીકળતા હિંદુ માનવીનાં પેપરો પેસા કમાય છે ઉદ્ધૌ ભાષાથી ને ગીત ગાય છે દિલીનાં કેટલીક સ્ત્રીઓ આવ છે, પોતાનાં ધણીનું ને જ્યારે વાત કરે ત્યારે પાડોશજીનાં ધણીઓને વખાણું ને પોતાનાં ધણીને વગેરે । કેટલાક ખાડી નજરના પતિઓને પોતાની પતિપરાયણ સુગી પત્ની કરતા બે નકલ્લી પાડોશજીનાં વધુ ગમે છે । દેશી રિસવતેના અમલદારો રાજા કે નવાબોના પગારો આવ ને પોલિટિકલ ડીપાર્ટમેન્ટને ખુશ રાખવાના જ પ્રયત્ન કરતા હતા અને કરે છે । કેટલાક શુજરાતીના ખાઓ હમેશા શુજરાતી કરતા અંગ્રેજીને જ વધુ મહત્વ આપે છે ।

કેટલક જીમના ચટોરાએ ને પોતાના ધર કરતા પારકા ધરનું જમણુજ વધુ ભાવે છે । પ્રેમીઓના હિલ તેગના પોતાના છતા પ્રેમીકાની મરજી મુજબજ વર્તે છે । કેટલાક છાપાના રિપોર્ટરો જે પેપરમા કામ કરતા હોય તેમાથી કેટલાક સમાચારો પેસા લઈને બીજા

પેપરવાળાને વધારવી આવે છે । પોતાના ધણીને સૂતો મૂકીને કલબમાં જઈ પસા પુરતી સાથે ડેન્સ કરનાર મોડર્ન પત્નિ પણ જેતુ આવ તેનું જ બોલી કહેવા ને । વિદ્યાર્થીઓ હમેશાં પોતાના શિક્ષાનું તો જુકુમ બોલવાના, પછી જાણેને શુધ્ધમંત્રો અનેક પુસ્તકો વાંચ્યા હોય । કોઇ પણ મિત્રને તમે હેટલગા ચડ-પાણી કરવો અને તમે ટેનલ પરથી જાહવા પછી તે બીજા મિત્રને તાલી આપતા જરૂર કહેશે કે 'કેવો બન્યો ઉત્તરે । અફિકાના દિલીઓ જોયો જ રમટસની સામે સત્યામદ આદરી ભેડા છે તેમને જ રમટસ પણ કેપ્ટાકનતા ઉચા મિનારા પરથી બાગે બુલ્લદ અસામે કહેતા નથી કે દિલીઓ આવ તેનું ગાતા નથી । અતલમ કે આજકાલ તો આવું તેનું ન ગાવ એ એક કૌશલ યદ પડી છે । આવ તેનું ગય' એ તો કાલના ઓરિયંટાલોની રચેલી કહેવન છે ।

ઉપકાર બાકી છે.

હુસેન ઈબ્ને અલી તમ પ્રેમનો શુલજાર બાકી છે,
 યજીદો નબ્ત થઈ બદશે કે હક-તલવાર બાકી છે.
 તમારા ખૂતની રગત અનેરું રંગ લાવે છે,
 અમારા પર હુલ ખ્યારા ઘણા ઉપકાર બાકી છે.
 ન હુશુ મોતથી ને સત્ય કાળે જાન અપીંશુ.
 શુભઅતના ધણી તમ જિન્દગીનો સાર બાકી છે.
 ગરીબોને તમે 'હુધે' ખરેખર ખૂબ સ્વીકારી.
 ગરીબોને જગતમાં આપનો આધાર બાકી છે.
 જગે ફિટકારને પેલા જગતમાં હુ-ધડી મોડા,
 તમારા ફુરમનો કાળે ત્યા અંગાર બાકી છે.
 જવાનો તો જવાનો છે. શિશુનુ શૌચ ઉછળે છે,
 અલી અફઝરની જગમાં રકત કેરી પાર બાકી છે.
 મને લાગે છે, આખા વિશ્વમાં ઈસ્લામ ફેલાશે,
 હુલ તારી દયા વૃષ્ટી અરે ! કિરતર બાકી છે.
 અરે ! ઈકબાલ જેવા પુષ્પ અંતે ખીલશે ગેહુદ,
 હુલ "વાહિદ" કવન કેરું જગે શુલજાર બાકી છે.

“વાહિદ” ધોરાજવી

શહાદત

કરબલની રણભૂમી હતી। ‘કુગલ’ કિનારે શહીદી ડેરા તંબુઓ ખડા હતા. અક્ષી અકબર (અલૈ) માત-પિતાનો યુવાન લાડકવાયો, માતૃ-આરા લઈ રહ્યો હતો. યુવાનીનું રક્ત નાના રસ્ત્રેપાકની ઉમ્મતની બહુબુદી ખાતર ઉઠાણા મારી રહ્યું હતું.

કોડ ભરી માતની પુત્રને ઈમઝત મળી. બાનુએ રૂબસદ આપી. દિલ પર પત્થર મૂકીને!

શમ્શીરનો કચકચાટ ઉઘ્ઘ બાનુએ કરબલના યુવાનની યુવાન શમ્શીર દુલ્હન બની ચળછી રહી. કરબલની રક્ત મિશ્રીત મિટ્ટી યુવાનનું ખૈર મૂકદૂમ કરતી હતી. શહાદતની હસીન-પુષ્પમાળા શહીદનું ખૈર મૂકદૂમ કરી રહી હતી.

ઉમ્મત માટે શહીદ થનાર યુવાને, મિલ્લતના બાબ-માળીએ ઉમ્મતના વીરના ચમનમાં રક્ત-સિંચન કર્યું.

*

ઐનુલ આબેદીન! શહીદ-કુટુંબનો એ વડીલ, બીમાર-શબ્દ પર હતો. ખાનદાનના એ અતિમ-દિપને પ્રકાશિત નિરખવા, ઉમ્મત માટે શહીદ થવા તળપતા એ બ્યાકુળ દિલને ઈમઝત ન મળી.

‘મનમાં રહી ને રહી ગઈ ઉમ્મીદ શહાદતની’

-

કરબલની ઝમીન પુનઃ ઘરઘરી ઉઠી. અલ્લાહો અકબરની નાદ-ગજનાએ રિયુ-છાવણીમાં ખગલગાટ મચાવી દીધો. શુરવીરના એના અતિમ દરજ્જા પર આવી ખડી! કરબલની ઝમીન-શહીદી ખૂનથી રક્તમયી બની.

રસ્ત્રે મકબૂલના ખ્યાસ નવાસા હુસૈને [અલૈ.] ઉમ્મતના વિરાન ચમનમાં રક્તનું સિંચન કર્યું.

હ. ઈમામ હુસૈન (અલૈ.)ની શહાદતે, રસ્ત્રે પાકુતા શહીદ-કુટુંબે ઉમ્મતના બાગમાં રક્ત-સિંચન કર્યું. ઉમ્મતનું ચમન મેહંઝી ઉઠ્યું. ઉમ્મત ઉન્નત-મસ્તક બની. યહીદ સલ્તનતના નાપાક હસ્તોથી ઈસ્લામીયતને આંચ ન આવી શહી-

યહીદી સલ્તનત આજ પર્યંત ફિટકાર-લેટ મેળવે છે. મેળવશે.

કરબલની ઝમીન શહીદને હજીય સલામી આપે છે
તેરસો વર્ષ થયા એ કથાને!

*

હઝરત હુસૈન (અલૈ૦)ને

દિલની લગનને મારી તું સત્તર વધાવ આવ,
 કંઈ દિવ્ય માર્ગ મુજને ખુશરા બનાવ આવ.
 ચેતન રહ્યું છે ક્યાં હવે મુસ્લિમ-જનો મહી,
 તું શૌર્યતાના પઠ ફરીથી બચાવ આવ.
 ભૂલી ગયા છે માનવી વડવાના પંથને,
 સત-માર્ગને બનાવ જીવન અમ દિધાવ આવ.
 પાછા પઝીદ લાખો છે વફાન છે વળી,
 તું તીર તેમ વિશ્વમાં પાછાં ચલાવ આવ.
 પાપી જગતમાં આવ નવા ઇન્કિલાબ કર,
 તોહીદ કેરા નાદથી ફરી કુબ્જા આવ.
 નિર્દોષ પશુ પિસાચ છે ચક્રમાં કાળના,
 સનમાર્ગ કંઈ જગતને ફરીથી બતાવ આવ.
 પાપી જગતમાં કરબલા વૃત્ત જગાવવા,
 બોતેર સાથ લઇને ફરીથી તું આવ આવ.
 ભૂલી ગયા છે માનવી બતૂલ-ભાવના,
 કંઈ એકવતાને બોધ ખુશરા શિખાવ આવ.
 અસ્વાર લાઈ બાઇ છે નિજ લાઈના ગમે,
 એ આગને જગતમાં ફરીથી ખુશાવ આવ.
 આતુર તારા કાજ છે ઇસ્લામીઓ બધા,
 કોઇ અમેને બોધ અનેગ સુણાવ આવ.
 અન્નાપની ખડગ ધકી રૂંધે જાય છે-
 નિર્દોષના ગળાઓ તું સત્તર બચાવ આવ.
 મઝધારમાં છે નોકા કિનારો છે દૂર દૂર,
 તું નાંખુદા જનીને કિનારે લગાવ આવ.
 અપ્રત્યાસ સાથે અકબરે અસગરને લઇને આવ,
 ઇસ્લામ કેરો ઝંડો ફરી ફરકાવ આવ.
 કબોલા વાદબોમાં કુબ્રો છું દર ધડી,
 હિંમત અનેરી દિલમાં ફરીથી જગાવ આવ.
 સાંબળ તું દાદ કોઇ નથી મારી વિશ્વમાં,
 આકાનો હમ્મતી છું ગળાથી લગાવ આવ.
 તુજથી "શમીમ" વાલે છે ક્યાં અન્ય ઓ હુસૈન !
 મુસ્લિમ જનોની નાવ કિનારે લગાવ આવ.

“શમીમ” ધોરજની

શબ્દીરનો પડકાર.

હું સત્યનો સાથી છું, બાતિલથી હરં શાને ?
 જ્યાં જોઈને ધુજે છે, ખુદ મોત મરં શાને ?
 કિસ્તારના દરબારે, કાન્તિની અલક લાખો.
 સંસારના નાદાનો, તમે દિલને હરં શાને ?
 ઓ જળ ન મળે મુજને, દોલત ન મળે મુજને,
 શબ્દીર છું શૂરો હું, છલણતથી હરં શાને ?
 ક્યું કે તરં તેની, પરવા નથી મુજને કંઈ,
 નાના તણી ઉમ્મતનો, હું નાશ કરં શાને ?
 હું વીર છું હૈરનો, કર તીરની વૃષ્ટિ કર;
 બોધક છું જગત ભરનો, એક આહ ભરં શાને ?
 દિલ મારં નમે છે જો, ઘસ એક ઇલાહીને,
 લાખોનાં ચરણમાં જઈ, હું, અર્ધ ધરં શાને ?
 સુકિત અને આઝાદી, છે મર્મી જીવન કેરં;
 શીતમાં શુશામીનું, બંધન હું ધરં શાને ?
 મુજ ગાગનો હર અરો, લાનૂ છે હકીકતમાં;
 નિસ્તેજ સિતારા સમ, નહામાંથી ગરં શાને ?
 જ્યાં પ્રાત-સુગટ શિર પર, સખીને અજૂઝું છું;
 બુધિ તણાં મસ્તક પર, હું તાજ ધરં શાને ?
 ઇસ્લામની કિસ્મતને, રંગીત કરી દબને;
 ઇતિહાસના પાને હું ના રંગ ભરં શાને ?
 શિર આપું છું સજ્જામાં ભક્તિને અમર કરવા;
 ભક્તિને જગત ભરમાં બદનામ કરં શાને ?
 દિલ, તનને મળે લોજન, ગેબી જો અનેરં છે;
 દર દર હું અમીરોને, ઘઈ ધ્યાન કરં શાને ?

કયાં અહમદે મુજ્જતારે, નિંદ્રાની મજા લીધી ?
 તો હું ચળી ગયો, આસમ કરે શાને ?
 મોહિનિ હું ગણું તેને, જે દેન્દ્ર ગમન બલે;
 પાતિલના ઉપાસકની, ઠેકાણી ત્યાં શાને ?
 અસ્મિતા બિનાયક છે, ડર, વિદ્યની તાકતનો;
 સાચો છે ખુદાનો ડર, ઈન્કાર કરે શાને ?
 કુર્બાન અમલ કરશે, શાહોનો અમલ મરશે;
 તો શાહના ચરણોમાં, ગર્દન હું ધરું શાને ?
 છે મર્મ છુપાં લાખો, મુજ દિલના ખજાનામાં;
 અકસીર ક્યનથી ના, તુમને દિલને હરું શાને ?
 કહી દેને “તરનુમ” તું કલયુગના યજ્ઞોને;
 “કરુણ તથાં દિલાઓ, બેઝાર ફકરે” શાને ?”

“તરનુમ”

એ જ એ.

—રૂદન—

રડવા ગહીં મજા છે મેટા યવા રડીને;
 પૈદા થતાર મરતાં સહુ રહી ગયા રડીને ।
 દસવા ગહીં મજા તો પ્રત્યેક માનવી લે;
 સાચી મજા છે રેવું પૈ । યવા રડીને ।

‘ધમ્મજાત’

—હાસ્ય !—

દસવા મહીં જીવન છે, જીવે જીવન દસીને;
 દુનિયાનો સારી દુનિયાતું ગમ” રૂદન” દસીને ।
 રડતાં તો આવ્યા હો, શું લઈ જવાના પાછા !
 મરતાં જ્યતમાં હોડો દસવું પતન દસીને ।

‘અદીબ’

અને એ આશુભાગમાં વધુ વધારો થયો. ગછ કાસે કરીમને બીજી પરણાવવાનો નિર્ણય વધુ મક્કમ બન્યો. અને એ નિર્ણયને તાત્કાલિક અમલમાં મૂકવા માટે ઝુલેખા કટિબદ્ધ થઈ.

આજે કરીમ એ.સી.મેથી વહેણે આવ્યો. કાઠ-ટોપી ખીંટીએ ભરાયા ન ભરાવ્યા ત્યાં તો ઝુલેખાનો આવાજ આવ્યો. માનો આરાજ સાબળી તેણે પૂછ્યું. 'આપે બોલાવ્યો કે?'

"હા" એક ધીમે નિશ્વાસ નાખી ઝુલેખાએ દુકામાં જવાનું આપ્યો અને વલ્લભી પુત્રને સમોષતા કર્યું. "બેસા કરીય વિચાર છું કે હવે આનો કાઠ રસ્તો ક્યો હોય તો ફીક તું તારી ગાને 'મા' સમજતો હોય, જે તે' ગાજ જ દુધ પીધું હોય, તો આ રા...ને તદ્દતક આપી દે"

'મા! મા! !' કરીમનો આવાજ રૂધ થયો. "આ તું બોલી રહી છે શું વાંક એનો?" તેના શેષે તેના હેઠે પડી જઈ ગયા તેના આખા શરીરના એક ઝીણી કંપારી છતી.

"અમે તેમ હોવાં યા ન હોય તે જાને તારી 'મા' પ્રિય હોય, અને તારે ગાને ખુશી રાખવી હોય, તેના અંતરના આસિર્યા લેવા હોય તો તેની દુકાનું-તેના બેડોનું તારે પાલન કરવું જ પડશે"

આજ બે દિવસ થયા પછી ઝુલેખાએ અન્ન તો શું પાણી પણ હોડે આગમ્યું નથી. અરે! પધારી પરથી હેડે પગ પણ મૂક્યો નથી. ગાના દહાડે ધરમાં કપાળન બરણ થઈ છે. માની નારાજગીએ આખા ધરનું વાતાવરણ બદલી નાખ્યું છે. આખરે માની જીત થઈ કરીમે નગતુ આપ્યું અને એક નિર્દોષ જીત-એક બેચુનાદ અમળાને સળી પર મૂકવી દેવામાં આવી. તદ્દતકની

વાત ઠેર મા

આશા! હૃદયની અંધે સરવાની પત કર મા, મૃત્યુને જીતનારી! મરવાની વાત કર મા, ના તેં પસંત મણી, ના તે સુવાસ અર્પી; ખીલી નથી કળી. હાં ખરવાની વાત કર મા, મન હંસલા! લગ્નને બદલે પુરું વિચારી, મોતી તજને રેતી ચરવાની વાત કર મા. તારો સગવ સમયને હાથે લૂંટાશે પંથી! રસ્તામાં રાતવાસો કરવાની વાત કર મા. આમજ રાત ઝર્યા દર આંખોના મૌનમાંથી, અંતર-અમી! વચનમાં મરવાની વાત કર મા. તારે શમા! છે રડતું રજની તથા મઠા પર; મધરાત મઈ નથી ત્યાં કરવાની વાત કર મા. એ દર્દ! પગ મૂક્યો છે અધ્યાત્મી દિલની અંદર, તો દિન બદલ દરવા કરવાની વાત કર મા. કંઠે મૂકીને જો, કે કંઠે જવાય છે કેમ? કંઠે ઉમો કમો તું તરવાની વાત કર મા. રમરણો તો હોય 'કિસ્મત', મિત્રો તણી વશના; મિત્રોની બેદરજી સારવાની વાત કર મા.

કિસ્મત

ઝાઝારી તદ્દતકથી એના જીવને નષ્ટ કરવામાં આવ્યું એક મહામુર્ચીરતને રાખમાં રગદળી દેવાયું

એની આંખોમાંથી અવિરત વહેતા-લેહીના આંસુઓ પૂછી રહ્યા છે સમાજને અને સમાજના સુત્રધારોને કે "શું હતો વાંક મારો? ક્યાં વાંકે મારી કિંદરિતે ખર્ચા કરવામાં આવી? ક્યાં મુન્દાએ આ આકરી સજા દેવાઈ?" છે કોણ આ બેચુનાદના અંશુઓને જવાબ દેનાર પડી છે કોણને એના લેહીના આંસુઓની? ! ! !

(સપૂર્ણ)

ગઝલ.

છતું છું એનાં નયન થકી હું મરું છું એના નયનની પાછળ,
હવર છવન એ મીતમાં છે હવર મીત એ છવનની પાછળ.

કદી હસું છું કદી રડું છું, કદી તો બેસું છું, મીન તાબી....
હૃદયને પાહું છું ટેવ ગમની, રહસ્ય છે દહનની પાછળ.

હવર મુખદુઃખ, હવરુ ચિંતા, હવર અરમાનો ઝિંદગીના,
વિશાળ સૃષ્ટિ રમી રડી છે અમારા નાનકડા મનની પાછળ

હૃદયને સ્પર્શી શકે નહિં જે, કવન કહો પણ કવન મંથી,
જે કદં ઉડે છવન મહીં છે રમે છે સાથા કવનની પાછળ

કરે છે સત્તાનો લોભ શું શું? અનિષ્ઠ ધર્મોની ઓથ લઇને,
જૂઓ તો કેવી રૂધિરની નદીઓ વહે છે આજે વતનની પાછળ!

થયું જો મસ્તીનું જ્ઞાન મુજને નથી પડ્યો હું મનેજ એક દિ,
ઇશારો ઝેનો હતો કહી દે ખુદા! એ મારા નમનની પાછળ.

હે 'શૂન્ય'! દર્શન કરી તો શકશે, નજરનો કિંતુ ભરમ છે એમાં,
વિચાર કરજો રહસ્ય શું છે, એ તૂર કેસ દહનની પાછળ.

આવાઝકી દુન્યા

સંબળાવનાર : 'એકાર'

એકજ ગજથી બધાને ન મપાય !

ઝીણુ સાહેબે મહેર ક્યું હતું કે 'જાલ કશેડ મુસલમાનોની ભારી પર પાકિસ્તાન હતુ થશે' અને બેશક તેમ થયું છે. ખૂબ અરબોએ રપેનમા પહોંચ્યા પછી કિસ્તીઓજ દુમાડી દીધી હતી કે પુનઃ અરબો અન્દલુસથી અરબસ્તાન બેગા ન થાય! ઝીણુ સાહેબે પાકિસ્તાનની મેડી પર ચઢ્યા પછી પાકિસ્તાની સીડીને લાત ભારી ફેંકી દીધી છે કે કોઈ તેના ઉપરથી ચઢી ઉતર ન કરી શકે લીયાકતઅલીએ હિદી મુસલમાનો માટે 'પાકિસ્તાનના કરવાળા બધ કરવાની જાહેગત કરી દીધી છે. જેથી હિંદમાં વસી પાકિસ્તાનનો દમ ખરતા બિરાદરોની હાલત 'ધારમ મે કિધર જઈ' છધર જાઉં છધર બદ; કામેશ બરિ દર બદ, કનીમાકા બી દર બદ!'

ખીજ તરફ હિંદુસ્તાનના હિંદુઓનો ઠીક પથુ કોંગ્રેસીઓય એક એક મુસલમાનને પાકિસ્તાનની પાયમી કતારના માથુસ સમજી રહી છે! હિદી મુસલમાનોના વફાફરીના મોગને ધે કાબાજીને બેત સમજી રહ્યો છે! એના કાળા ચરમા ચઢાવ્યા છે કે જેમાથી બધાજ કાળા દેખાઈ રહ્યા છે; જેમ કગળાવાળા આંખને બધેમધ ખીજુ દેખાઈ તેમાં જાણે દવે હિંદમા વસ્તા બધાપ મુસલમાનો બેાદા અનિશ્વાસુ અને અપ્રગાણિકજ છે, અને એ બધામને કાઢ પથુ પ્રકારે પાકિસ્તાનમાં ધકેલી દેવા જોઈએ! આજે એવા મોદાગાંથી એવા સર નીકળે છે કે જે નેશનાલિસ્ટ મુરિલમે, જમીઅતી મુસલમાનો, અહરારી મુસલમાનો, અને રાજદારી ક્ષેત્રથી પર એવા લાખે ગામ-ડીયા મુસલમાનોને પથુ એવી લાકડીએ હાંકી

'દેશદોષી' સવળે છે! નેશનાલિસ્ટ, અહરારી, જમીઅતી અને એ પ્રકારના ખીજ અનેક મુસલમાનો જેમને કાલ સુધી લીંગે ગદાર ગણ્યા દવે કાગેસ પથુ તેમને ખીજઓથી સાથે સાથે કાળા મેડાં ગણી રહી છે! શું આ તેમની દેશહિંતવું કળ છે. એક મુસલમાન મુસલમાન હોવા બદલ દોષિત ગણાય અને એક હિંદુ-શીખ હિંદુત્વને લીધે ફરિસ્તો ગણાય! પાકિસ્તાની પ્રદેશમાં થતા બુસ્તેમોના બદલે હિંદના મુસલમાનોથી લેવામાં ન માનવતા છે ને આકલમદી! પાકિસ્તાનમાં દય હમર હિંદુ શીખની લાશો પડે તો હિંદુસ્તાનમાં એટલીજ મુસલમાનોની લાશો પડવી જોઈએ! એ કિકેટના મેલનની જેમ સાગસામા વધુમાં વધુ રન કરી સામી ટીમને ડીરીટ દેવાની દાનવી વિચાર ડ્રેપી ક્યારે અસ્ત પામશે? માનવી કંઈ કુદ-બોલ નથી કે દ્રેગાથી ધગધક ફેંકી દેવાય! પાકિસ્તાનના પાપે હિદી મુરિલમેને અચળા લાણીએ પીલવાનો અર્થ શો! એક માથુસ કંચાંચીમા ખુન કરે અને તેનો બદલો દિલ્લીના તેજ કોખતા ખીજ આસામીથી લેવામાં આવે એનો અર્થ શો! ખુદા જો વફાદારને શિમકાં ઉઠાડે તો આ બધો જરૂરો આપો આપ રામી જ્યા! 'હાયમે સિગરેટ મુંહમે પાન, હરકે લેજે પાકિસ્તાન!' કહેનારા આજે શેહકાં કાંરડી રહ્યા છે? 'ધાર્યું ધણીતું યાય; પરંતુ સલકમે ઘું કરેનો જા! 'પોતને ધરને બાળી' તાપણું કરનારાઓ માટે એક વધુ ધ્યતનો પાઠ છે ખીજાં શું! ખુદા સોને નેક હિંદાયત અર્થે. આમીન.

પતથર પર પતથર !

અરબીયા એક કહેવત છે કે 'પતથર પર પતથર'; તેનો ઉપયોગ કયાં કયાં થઈ શકે? શ્યામવર્ણના કોઈ ખિસ્તી - મુદરથ આનોદુ

ઉકાઠાઈ રવિવારે કાળો શૂર પહેરીનેજ દેવગમાં જાય તો ને 'પત્થર પર પત્થર કહેવાય' કે છ નસ' કાળી હોય અને વળી તેણે શોક દર્શક કાળી સાડી પહેરી હોય તો તેના હાથ નીચેના દર્દીને 'પત્થર પર પત્થર' જણાય! એક તો મેજફ્રેટ ગરમ ભિજના હોય અને વળી ઉનાળાના દિવસોમાં કોકઠનો ઇસિકટ્ટીકનો 'ખંખે બંધ ચર્ધ' જતાં તે કટાણીને વાદી-પ્રતિવાદી પર કે વડીલ પર ખીલત ત્યારે 'પથર પર પથર' ગોઠરાયો કહેવાય!

કાંઈ દેખી રાજ્યમાં રાજ્ય નર્સે રાજ્ય જાય અને તેના મર્યા પછી રિવાજ પ્રમાણે ધુવરાજને ગાદી મળતાં તે 'બાપ કરતા બેટા સવાયા'ની કહેવતને ખરી પાડવા તૈયાર થાય તો તે 'પથર પર પથર' ચડ્યો કહેવાય! એક કરજ કરીને શાદી કરી હોય ને કમળ ખરપાઈ ન થયું હોય ને છોકરાન પરજાવવા ધર ગીરે મારવાના વખત આવે તો ને 'પથર પર પથર' પડ્યો કહેવાય! છંડીયનના મુસલમાનોની એક તરફ તો કલ્લ થાય ને લગાય; નેચીજી બજુ લીવાકતઅલી ભહેર કરે કે 'પાકિસ્તાનની દરવાજે દિદુસ્તાની મુસલમાનો માટે બંધ છે!' ત્યારે દિદુસ્તાનના મગરાતા, મુંઝાતા, ને ચીંસાતા મુસલમાનોની હાલત 'પથર પર પથર' સીઆયા જેવી મજાવ! નિરાશ્રીનેજુ ધરબાર છોડીને પ્રાતમાં જવુ, રાદી ટાઢ તડકાથી હેરાન થઈ ફરવુ, અને વળી ઉપચારી તેમને 'રોમના જંતુ' જેવાં સંજી કોઈ તેમને વિશ્વાસ ન કરે એવ 'પથર પર પથર' કહેવાય!

એક તો ધરતું માખુસ માંડુ હોય તેની ખાતર ખરદાસમાં દુરસદ મળતી ન હોય, હાકતરે દર્દીને એકાંતમાં રહેવાની સૂચના આપી હોય; છતાં સગવડમાં અને મિત્રો દર્દીની

લાગણી જતાવતાં તેને ધંર-પધારે ને, ધરના ધાંઓ પેલાંઓને આદ્યાણીમાં નવરાં રહેઁ કારણ કે બે જાવ ને ચાર આવે એવી હાલત હોય તો તે 'પથર પર પથર' કહેવાય! એક તો કે છ ઉમેરવાર મેટ્રિકા છુત્તીવાર નાપામ થય; અને કુપરથી તેનો નિર્દય ભાર સસરા સમાધીને સંબંધ તોડી નાખે તો તે પેલા ફેર્યોર ઉમેદવારને 'પથર પર પથર' પડ્યા જેવુ લાગે! એક તો આપણી સાહકમ એગઈ હોય, અને તે પકડાય; ત્યારે 'આપણનેજ પોલિસ થાણ પર લઈ જઈ, અનેક સત્તો વૂછે, અનેક કામગીઆ લખાય ત્યાં સુધી બપોરના બારથી રાતના બાર વાગ્યા સુધી જૂઝ્યા ને તરસ્યા બેસાડી રાખે, અને મતરતાર તે કેસના દગવ નાખી કોરટના કમ્પાઉન્ડમાં લીમડાના ઝાડ નીચે જાખ્ય ખાદાના બેબી રહેવાની ફરજ પાડી સસાર પર ત્યાગ કરવે ત્યાં સુધી કેસ લંબવી; ફરટે ની સહાય જંગાર રૂપે પાછી મળે; ત્યારે 'પથર પર પથર' કહેવાય! કોઈ ખી, એ.ગાં ફલ થાય, અને તેની પ્રેમિકા તે સમાચર સાબળતાજ કે છ ખીજ આસાખી સપે તરિક મેરેજથી બંધછ જાય તો ને પડેલા પ્રેમીને માટે 'પથર પર પથર'ની મરજ નારે!

●
જેતુ ખાતું તેતું ન માતું!

'જેતુ ખતું તેતુ માતુ' એ કહેવતો જાણે જુની પ્રતાપી થઈ ગઈ. એ ગુપતી મુગની કહેવત આજે આઝાદી મુગમાં પેડી ફરવાઈ ગઈ છે, કે 'જેતુ ખાતું તેતુ ન માતું' ખાતરી ન થતી હોય તો જુવો, કમ્યુનિસ્ટો દિદુનું ખાવ છે, ને રાંતવાનાં ગીત ગાય છે! કેટલાક મુસલમાનો દિદુ ખાવ છે ને પાકિસ્તાનનાં ગીત ગાય છે! કેટલાક ઉર્દૂ માતામાં (પધુ માટે) જુઓ ટાઈટલ રજુ)

અભિલાષ !—

લેખક:- “ શેખ ”

દિલ્હર સમય છે. સૂર્યનો રક્ત-રંગીત પ્રકાશ ઝીંતા વૃક્ષોની ડાળીઓ ઝૂમીઝૂમીને એકમેકની ટ્રિયામાં ફેળોના ઝૂંડ પહેરાવતી, પ્રણય ઝૂંઝા ઉપર ઝૂલતી નાચી રહી છે. સરિતાનું નિર્માળ નીર ધડીભર ઢાળતું-ધડીમાં શાંત ચર્મ જલ, કો' અનેરાજ તાનમાં પ્રેમ-સંગીત બજાવી રહ્યું છે. પેલે કાંઠે પાતળા પાણી જેવી સડીઓ પગિધાન કરેલી પત્ની-હારીઓ પોતપોતાના સુખમય સસારનો વાર્તાલાપ કરતી અદલાણી પાછી ફરી રહી છે... પોતાના પ્રિયતમને બેઠવા... આશાબર્યા દિલ્લ અને જિગરથી !

શક્તિજમાં રવિ-નિજની પ્રેમદેવીને મળવા દર્પવેશથી ચનગનતો નજી રહ્યો છે; આતુર હૃદયે... ઉર્મીગરે .. અને તુફાનગથી ત્વરાથી ! !

અર્ધાંત કઃ દુ-યાની પ્રત્યેક વસ્તુ પોત-પોતાનું નિરાશુ પ્રણય-ગીત આસપે છે, ખુશીનો પ્રસંગ છે, ઉદ્વાસમય અને આનંદજનક !

છતાં પણ મ્હારી વેદનામથી નઝરને તે ખૂંચે છે. કારણ કે હું તેના આનંદથી વિમુખ છું. અને મારા જીવન-ઝરણુમાં એક પણ આશા-ચિહ્ન રોય નથી રહ્યું ! એથીજ આ સુરમ્ય, સધ્યા મારા જીવનની કમનસીમ સધ્યા છે !

અને-દિલ્હરનો કાર્યક્રમ, પૂર્ણ ચતાંજ મ્હારે માટે લયકર એવી કાળરાત્રિ ફૂટી નીકળે છે. ફરીને એજ પ્રેમ-ગરમીમાં ડોનતું જમન દૃષ્ટિ સમક્ષ તરફ રહે છે. અને મારા લગન-દિલ્હ-સિતારનો એક એક તાર રિયોગ-વેદનાથી સળગી ઉઠે છે. નિતરની ચાંદની... પોતાના પ્રિયતમને નિજના હૃદયસહર્ષી અને તેજેમય પાલવમાં સમેટી લેવા ગતિમાન થાય

છે. અને શાંત વાતાવરણ તથા આવા સુન્દરી સમય વચ્ચે પણ હું “તહારી યાદ”માં તડપતો રહું છું:-

“છે તારે સહારે; જીવન નેપાં, તેને દુખાડે કે પાર કરે !
પણ એ તો કહી દે, કે આ દિવાનો ક્યાં સુધિ ધંતેઝાર કરે !”

હૃદય મૂર્તિ ! આવ ! તું ફક્ત એક વાર તો આવ ! તારું સિંહાસન... મારું દિલ સિંહાસન... તહારી પ્રતિક્ષા કરી રહું છે ! તુજ નિષ્ઠા મ્હારી આ ન્હાનકડી દિલ દુન્યા વીરાન છે. તારાજાઓથી ખીચેખીચે આ નિઃશ્વામાં પણ તહારીજ યાદ દિલમાં દબાવી બેઠો છું !

“આવ ! તહારી મરન નયનોની શગબ મને પીવાડી દે; મ્હારા શુષ્ક હૃદય-ચમનને પુનઃ એકવાર આપ્યાદ બનાવી દે ! અને એ ઉજડેલા ચમનની, મારા કરમાઈ ગયેલા હૃદય-ચમનની કળિયોગમાં જીવન-રહ ફૂંટી દે ! નિઃસજીવનને રસમય બનાવી દે ! સુષ્ટિત આશાઓને સતેજ બનાવી દે ! અને મને ત્હારે સહારે જીવવા માટે ફરી એક અવસર આપ. યાદ રાખજે; કે હું જીવી રહ્યો છું; અને એક તારા મિલનની આશા ઉપરજ ફક્ત !

પારાપાર સંકટો સહન કરવા છતાં હજી હું પ્રેમ પંચમા ચટલ અને અડગ હોજો છું. મ્હારી ચટલતાને હિમાલયસમ અડગતાને અજીનમ રાખવા; મારા જીવને સુરભિ-મય બનાવવા, તું ફક્ત એકવાર માટે તો આવી જા !

મારી આશાઓને વિકસાવવા; અને તારા શરણોમા રથાન આપવા, તને આપણા પ્રણયની કસમ ! એકવાર તો એ મનોહર મુખડું બતાવી જા, મારી અનિદ્રાપને પૂર્ણ કરીજા !

...એકવાર તો આવી જા દોસ્ત !

તૂટી ગયું!

શું જાનકી ગાઉ હું ગીત કં રે! સિતાર હાથ તૂટી ગયું,
 શું કઈ વિચાર હું વ્યક્ત મુજ કો' વિચાર માથ લૂટી ગયું.
 ન ફરી સિતાર ખાલ શકે ન તૂટેલ તારો મળી શકે,
 હથ દોપ કો' ને હું શું કહું ને તૂટી ગયું તે તૂટી ગયું.
 નથી જોમ તનમાં કંઈ રહ્યું નથી આશ દિલમાં રંધે રહી,
 સહી જગના અન્યાયો કરતા મારું દિલ જગતથી ફડી ગયું.
 શું હસું રડું કે મરું અરે! છે સમાન દ્રષ્ટિમાં સર્વ દે,
 હોતો દિલમાં પ્યાર ને સર્વ કે' કો' અનામી આવી ઝૂંટી ગયું.
 હવે યાદ દિલમાં લઈ ફરું ને ભરડમાં રાતને દિન જાણું,
 હવું હાથમાં તકદીરનું તે પિયાલું હાથ! ફૂટી ગયું.
 નથી શુભમાં જુ મને કં રહી નથી દીક્ષતા નવા રંગ કેં,
 મને દહને ખાર ને કંટકો કો' સુવાસ રંગ લૂટી ગયું.
 નથી તારસામાં મજા મને નથી ચેન ચાંદનીમાં મને,
 મને ભેટમાં દઈ રંજેગમ કો' મજાને મારી લૂટી ગયું.
 ન હું યાદ દિલથી ટાલ શક્યો ન હું દિલ વિશગી કરી શક્યો,
 માયા લોભ મોહના પાસમાં મારું અર્ધ આયુ વીતી ગયું.
 તું છેડ “ગાફિલ!” જગથી મોહને મગ્ન થા કુદરત મહી,
 શું જગથી મોહને છેડતાં તારું હાથ! આયુ ખૂટી ગયું?

“ગાફિલ”

જામેઅ મિલ્લીયહ દિલ્લીની પ્રવૃત્તિ.

૦

અત્યારે હિંદુસ્તાનમાં “રજાકર્ટીંગ એસોસિ-
‘એશન” અને હિંદુસ્તાન રજાકર્ટીંગ એસોસિએશન
નામની બે રજાકર્ટીંગ સંસ્થાઓ કામ કરી
રહી છે એ બંનેવા વર્ગયા અંતઃપુનં નથીજ.
ઉપરની બે સંસ્થાઓએ પોતપોતાના ગળ
પ્રમણે સૂંદર કામ કરી બતાવ્યું છે એની
કોઈથી ન પડાય એમ નથી પણ કેટલાક
કારણો એવાં છે જેને લઈ મુસ્લિમ નવજવાનો
એમાં વધુ ભાગ ભેટા નથી. માટેજ કહેવાને
કારણ મળે છે કે મુસલમાનો એ સંસ્થાઓનો
સપૂર્ણ લાભ મેળવી શકતા નથી.

એમાં વધુ ઊંડે ઊતરવા કરતાં જે
આપણે સરસી દ્રષ્ટિએ વિચાર કરીએ તો
નહોતે સમજી શકાશે કે એ બેઉ સંસ્થાઓ
મુસ્લિમ નવજવાનોની અમૂક જરૂરતો પૂરી
કરવાને અમમંથ નીચડી છે એટલા માટેજ
તેઓ એનાથી અજાણ નહીં છે. એમ તેમજ
એ પ્રતિભા અજાણ રહેતું. તેમના જીવનને એક
મદા મોટા હેતુથી રિમુખ કરે છે એ બધી
અપ્રસોસની વાત છે

આજકાલ મુસલમાનોમાં સામાજિક ઉન્ન-
તિનો સાગર દિલોએ ચઢ્યો છે જેથી જીવનના
પ્રત્યેક અંગ જેમાં કે તાલીમી અજગળ વ્યવસ્થિત
ચક્ર સંગઠન માધ્યમ ઉન્નતિ સાધવી સંસ્કૃતિ
કામગીર રાખવી, વગેરે માટે નવું ચેતન રેકાવું
છે તે જ ધાર્મિક કાળનો અનુસાર પર્વો
મેળવવા માટે દિનપ્રતિદિન ઉત્સાહ વધે જઈ
રહ્યો છે. એ સર્વ અગત્યના ગાનવતને ફરજ
પાડે છે કે જે મુસ્લિમ જવાનોમાં રજાકર્ટીંગ
પ્રવૃત્તિના તાલીમ અને મગફીત ફાયદાઓનો
પ્રચાર કરવામાં આવે તો તેઓ સહેલાઈથી
એને અપનાવી-દગીરગી રહે. ખુશી દવામાં

હરી ફરી સિપાઈ જેમ સેવક તરીકેનું જીવન
જીવે અને પોતાના સાથીઓ સાથે દાયમાં
દાય મિલાવી ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ ઉન્નતિ સાધી
નવું જેમ પેદા કરે. અને એવી રીતે નવજ-
વાનો દળીમગી વિસ્તૃત અને વૃદ્ધિ પામવા
માટે પ્રસંગો ઉપસ્થિત કરેજ.

વિશ્વ ધર્મ ઇસ્લામે પ્રત્યેક મુસલમાનને
સિપાઈ (સેવક) અને લડવૈયો બનવાનો ઉપદેશ
આપ્યો છે. એને નજર સમક્ષ રાખી અમે
એ નીતિ પર પહોંચ્યા છીએ કે કોઈ પણ
નવજવાન એ આદેશ બૂલી ન જાય એટલા
માટેજ અમે એ ઉપદેશનું રહસ્ય જોવા માટે
રજાકર્ટીંગની પ્રવૃત્તિ આણુ કરી છે જે
બાળકની બુદ્ધિ અને નીતિને ‘યોગ્ય દોરવણી
આપે છે તે ઉન્નતિ સાધવામાં મદદ રૂપ થઈ
પડે છે. જે બૂલેચૂકે એમાં પણ ઇસ્લામી
આદર્શોને પડતા મૂકવામાં આવે તો પરિણામ
શૂન્યમાન આવે એ નિર્વિવાદ છે. એટલા
માટેજ અમે ગજકુર પ્રવૃત્તિ આદરી છે. જે
બાળકોના માનસને સ્પર્શી જાય છે. અને તેની
બુદ્ધિ-નીતિ-અને શારીરિક ઉન્નતિને ઇસ્લામી
આદર્શોના બીમામ દાગી દે છે. કારણ કે
તેમનાં પ્રત્યેક કાર્યમાં ઇસ્લામી આદર્શો એના
નિયમો અથવા ફરજોએ નહિ, એ દ્રષ્ટિબિંદુ
નજર સમક્ષ રાખી અમે અમારી પ્રવૃત્તિને
અગળ વધારી રહ્યા છીએ. જે ફજા-ફરજો
અને સુપરશુભ લાતીજ રહેશે. જે આખી
કોમને લાભકર્તા થશેજ.

હેતુ

મજકુર સંસ્થાનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે
મુસ્લિમ બાળકો અને જવાનોના માનસને
કેળવી તેમને સચુક્તિ બનાવે. જે તેમનામાં

મનુષ્ય માનની સેવા કરવાનો અને સદાકાર સાધવાનો યુક્ત પેદા કરે જે વડે તેઓ પોતાની તેમજ અન્યોની શારીરિક અને તાર્કિક, નિતિ-મય અને આત્મિક શક્તિઓને વૃદ્ધિ આપે. જોઈએ કે મજબુત, તદ્દરત, સચેતન અને, ચાલાક રહેવાના નિયમો શીખે અને શીખવાડે તે અવસોક્ત શક્તિ, સદ્ગત શક્તિ-મહેનત-આત્મશ્રદ્ધા-અદ્વંદ્વાન-અમાનત અને પ્રમાણિક પશુની આદતો કેળવે. એમ કરેક પોતાની દૈવી ખુશીઓ વડે તે હેતુ સિદ્ધ કરી જતાવે. જે માટે તેને પેદા કરવામાં આવ્યો છે.

ઉદ્દેશ.

મજબૂત પ્રવૃત્તિનો ઉત્ક્રમ ફક્ત કેળવણીને લભતોજ છે. એનો કોઈ પણ રાજદારી પાર્ટી સાથે દુરનોય સબંધ નથી. તેમજ એનો કોઈ પણ રોકાઉંટર ધરદી પહેરી રોકાઉંટ બની કોઈ પણ રાજદારી સભા કે મળવળમાં બાગ ભેરા નહિ. હા! સાતી-ન્યાય સગદન સાધવા માટે એ ગમે તે મળવળ કે ગમે તે પ્રવૃત્તિમાં સામ આપશે. પણ તે દેશની હોય કે પરદેશની.

કાર્ય કરવાની રીત.

ઉપરના હેતુઓ પાર પાડવા માટે હિંદુ-સ્તાનનાં મોટાં મોટાં શહેરો કરબાઓ અને ગામડાઓમાં માળસરવાઓ સ્થાપવામાં આવશે. ને તેને વેગ આપવા માટે પ્રયત્ન કરવામાં આવશે. તે એવી રીતે કે માળકે પોતાના દુરસદના વખતે ખુલ્લી દવામાં ફરી ફરી શકે. અને એક કેળવાવણા યુવાનની ભતિ દેખરેખ નીચે રહી શકે, જે તેમની શારીરિક-તાર્કિક અને સદ્ગુણી વૃદ્ધિ સાધવામાં મદદ કરે. એમ તેઓ ખરા અર્થમાં મુસલ-માન બની પ્રાણી માનની સેવા અસરકારક રીતે કરી શકેલાં માટે સમર્થ અને,

વધુ પ્રમાણે એ પ્રવૃત્તિને તૃણ વિભાગમાં વહેંચી નાખવામાં આવી છે.

(૧) બચ્ચાં. ૭થી ૧૧ વર્સની ઉંમરનો બચ્ચાં માટે

(૨) બાળક. ૧૧થી ૧૪ વર્સની ઉંમરના છોકરા માટે.

(૩) મેટાં બાળક. ૧૫થી ૧૭ વર્સની ઉંમર સુધીનાં માટે.

(૪) નવજવાન. ૧૭થી ઉંમરની ઉંમર વાળા માટે.

દરેક વર્ગની શારીરિક અને માનસિક શક્તિઓ ધ્યાનમાં લઈ તેમને કેળવવાની રીતમાં ધણ ફેરફાર રાખવામાં આવ્યો છે.

બચ્ચાંઓએ સેવાની પ્રતિજ્ઞા.

હું અદ્વંદ્વા પાત્રને હાજર નાજર ભણી પ્રતિજ્ઞા લઈ છું કે બનશે ત્યાં સુધી:-

(૧) (૨) બચ્ચાંઓના કાયદાઓ અને અને જે કહેવામાં આવશે તેનું અનુકરણ કરીશ.

(૨) દરરોજ ઓછામાં ઓછું સેવાનું કામ તો કરીશજ.

નિયમો.

(૧) બચ્ચાંઓ લીડરના (કેપ્ટનના) આદેશને

માન આપે.

(૨) (અને) વાધ અને આવીન જેવા બનવાનો પ્રયત્ન કરે.

પ્રચાર.

(૧) સ્વચ્છ રહેવું. સરસામાન-કપડાંલતાં વગેરેને જોખમાં તેગજ પદ્ધતિસર રાખવાં.

(૨) કામ કરવાની હોય રાખવીને સોપેલું કામ પૂરું કરવાની ફેરિશ કરવી.

દેશ્ય.

કોશિયે કરો.

બાળકની પ્રતિજ્ઞા.

હું અદ્વંદ્વાદને હાજર નાજર ભણી પ્રતિજ્ઞા લઈ છું કે મારેથી બનશે ત્યાં સુધી-

(૧) ધરલાભના આદેશ અનુસાર મનુષ્ય માનવી સેવા કરતો રહીશ.

(૨) શારીરિક શક્તિ- તાકીશ શક્તિ અને સદગુણી બનવા માટે પ્રયત્નશીલ રહીશ-ને અન્યેને એમ કરવા લલચાવીશ.

(૩) સંસ્થાના નિયમો-ધ્યેય-અને કહેવામાં આવતી બધી વાતોનું અનુકરણ કરીશ અને તેની પાળદી પણ કરીશ.

નિયમો.

(૧) બાળક. ખુશ અને નેની બનાવેલી બધી વસ્તુએ પર સાચો પ્રેમ રાખે.

(૨) હંમેશાં બીજાની મદદ કરે.

(૩) બચ્ચાંએ અને બાળકોને સંગીત કરે અને જીવન સફરમાં તેમને સાચો દોરત બની રહે.

(૪) બાળક અન્ય બાળકો સાથે બાઈ-ચારો-મોઢાંને માન-અને નાનાઓ સાથે માયાળુ વર્તણૂક રાખે.

(૫) શુદ્ધ વિચારો સેવે. ને વાણી વતં-નમાં સત્યને-વળગી રહે.

પ્રચાર.

(૧) બાળક પોતાની અને અન્યોની તંદુરસ્તીને રક્ષક બને. વહેલી સવારે ઊઠી બંદગી-કસરત અને એ ખખાઈના ધર્મો પાળ-દીધી અને ખૂબીથી પુરા કરે.

(૨) પોતાના અને અન્યોના વખતની કક્ષર કરે. ને વખતને વેકરી નાખતા બચે.

(૩) ફરજ પ્રત્યે સહોન-નિયમખંધ-સદનસિલતા વાલો મિલનમાર અને જોલી રવલાવતો બને.

(૪) બહાદુર અને દ્રઢનિશ્ચયી બને-અને મુસાખત વેળાએ નવોજ રસ્તો કાઢનાર બને.

(૫) હંમેશા ઇશ્મ અને નેકીની દુદમાંજ ફરતો રહે.

દ્યેય.

(૧) બાઈચારો (૨) સંગંઠ (૩) સેવા.

ટીપ:-નવજવાનની પ્રતિજ્ઞા-નિયમ-પ્રચાર-અને ઉદ્દેશો પણ તેજ છે. ને બાળકના હોય છે.

બચ્ચાંએને મજકુર પ્રવૃત્તિમાં દાખલ થવા માટે જોઈતી લાયકાત.

(૧) મુરએ ફતેહા અર્થે સદિત જાણતો હોય.

(૨) વજુ કરતાં આવડતું હોય.

(૩) પોતા માટેના નિયમો અને પ્રચાર નિયમોથી સપૂર્ણ વાકેફ હોય.

(૪) પોતાની પાડી માટે નક્કી કરવામાં આવતું સ્વ (નાચરો) જાણતો હોય.

(૫) સક્ષમ કરવાની રીતોથી વાકેફ હોય.

(૬) સિસેડીના અને દાઘના ઇશારા સમજતો હોય. ને શોધી કાઢવા માટેની નિશાનીઓ જોળખતો હોય.

ઉપરની બધી બાબતોની પરીક્ષા લીધા પછી બચ્ચાં પાસે પ્રતિજ્ઞા સેવકાવવાની ક્રિયા બદા કરવામાં આવશે. ત્યાર પછી તેને, ("બિનાદરીકા નિશાન") બાઈચારાને ચંદ્રક આપવામાં આવશે.

બાળકોને મજકુર પ્રવૃત્તિમાં દાખલ થવા માટે જોઈતી લાયકાત.

(૧) બાળક. કલમએ તૈયમ અને તેને અર્થ જાણતો હોવો. જોઈએ અને જોછામાં જોછા પચાસ માથુસોને એ સમજૂતિ સાથે સંબળાવી ચૂક્યો હોવો જોઈએ.

(૨) નમાઝ પઢતો હોવો જોઈએ.

(૩) વજુ અને ચુસકની રીતોથી વાકેફ હોવો જોઈએ. નખ-દાંત-ચામડી અને વાળોની સ્વચ્છતાના નિયમો જાણતો હોવો જોઈએ.

(૪) ગરમ (ધન)ની આકૃતિ અને તેને લંમતા નિવાળેથી વાકેફ હોવો જોઈએ.

(૫) પ્રવૃત્તિને લગતી કસરતો અને રમત-ગમતો જાણતો હોવો જોઈએ.

(૬) બાળક અને નવજવાનોની પ્રતિજ્ઞા-નિયમ-પ્રચાર અને ઉદ્દેશોથી વાકેફ હોવો જોઈએ.

(૩) સાધારણ ડ્રીન બાથનો હોલો નોંધાવે અને આપતા ટુકડાથી વાકેફ હોવો નોંધાવે

(૮) ઊંચા રહેલુ-એસલુ-દોડલુ અને ચાસ લેવાના નિયમોથી વાકેફ હોવો નોંધાવે

(૯) સલામ કરવાની રીતોથી વાકેફ હોવો નોંધાવે

(૧૦) સિસોટીના આવાજ-દાથના ઇશારા અને શોધી કાઢવાની નિશાનીઓથી વાકેફ હોવો નોંધાવે

(૧૧) દોરડાના છેડાને ગાઢવા (ગાઢચારવી) અને નીચેની, ગાઢોથી વાકેફ હોવો નોંધાવે ચપનીગીરહ, એક ઔર દો ફન્ટેવાની ગીરહ કોરીગીરહ, ખુટાગીરહ જરાહીગીરહ, સીંગો ફન્ટ લગાના.

(૧૨) લડીના ઓઝામા ઓછ દસ દાર બાથનો હોલો નોંધાવે.

ઉપરની તમામ પરીશ્રાઓ પસાર કર્યા પછી બાળકને પ્રવિણ લેવાવવાની કિંયા પૂરી કરાવવામા આવશે ત્યાર પછી તેને (નિરાદરીકા નિશાન) બાઈચારાનો ચક્ર અપરામા આવશે નવજવાનને મજકુર પ્રવૃત્તિમા દાખલ થવા માટે જોઈતી લાયકાત.

ઉપરની આર બામતો સહિત બીજી એ બાબતો જે નીચે આપરામા આવી છે તે પર પથ એ કામુ કરાવતો હોલો નોંધાવે

(૧૩) રકાઉટીંગનો ટુકડા ઇતિહાસ જરૂર અને તેના હેતુથી વાકેફ હોવો નોંધાવે વગી કાપપદ્ધતિ પર પથ પૂરતુ ધ્યાન આપતો હોવો નોંધાવે

(૧૪) રકાઉટીંગ પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવાના કારણોથી વાકેફ હોવો નોંધાવે

ઉપરની બધી બામતોમાં ઉત્તીર્ણ થવા પછી નવજવાનને પ્રવિણ લેવાવવાની કિંયા કરાવવામા આવશે ત્યાર પછી તેને (નિરાદરીકા નિશાન) બાઈચારાનો જિલ્લો આપરામા આવશે

આપ જામેફ રકાઉટીંગને કેવી રીતે મદદ કરતા થઇ શકો ?

(૧) બચ્ચાઓમા બાળક અને નવજવાન બનવા માટે ફિલ્મ દેડીને

(૨) જે બામતો અને નવજવાનો પ્રવૃત્તિમા બાળક લેવા ચાહતા હોય તેમને ઓફિસ ઓફેમ પૂર પાડીને

(૩) બચ્ચાઓને તેમની પ્રવિણા-નિષેધો અને પ્રચાર કરામા મદદ કરીને

(૪) રકાઉટીંગ ગારતર સાથે સદકાર સાધી ટુપ કમિટિ અને એસોસિએશનના મેમ્બર બની તેમના માટે રમતમખતનું મેદાન અને-કક્ષ મેળવરામા મદદ કરીને

(૫) રકાઉટીંગના કાર્યોની પ્રમશા કરી તેમની કિમ્મત વધારીને

(૬) ટુકડાઓ અને એસોસિએશન માટે બેજ (ચક્રક) પ્રિન્ટરૂક્ટ અને પરીક્ષકોના બહોમરત કરવામા મદદ કરીને

(૭) સદ્યુદરયોની મદદ મેળવવામા અને અગાસા કામનો પ્રચાર કરવામા મદદ કરીને

(૮) અવરનવર આપની કિમતી સહયો અમને લખીને

(૯) આપના બાળકોને કેમ્પ અને દાઉ કિમ્મત લાગ લેવા માટે ઉત્સુક કરીને

(૧૦) મરીમ રકાઉટીંગને વરદી આપી અને જામેફ રકાઉટીંગને વેમ આપરામા અમને ચરો આપીને

(૧૧) રથાનિક મુસિલમ મદ્રસા-રફૂલો અને મહોલ્લાઓમા પ્રવૃત્તિને વેમ આપરામા સહા બજૂન લાવડીને

(૧૨) અમને મજકુર પ્રવૃત્તિમા મમ લેનાર ઇસમોના કામરેકાણા પૂરા પાડીને

જરૂરમા એટલુર કે શરૂઆતથીજ બાળકોને ફેળવવા એ આપની કેમને કેમવા કોને ફેળવવા એ આપની કેમને કેમવા બરાબર છે કારણ કે આજના બાળકો તે આવતી કલની દેગ છે એ જેટલુ આપને સમજાવે તેટલીજ આપણી વહેલી ઉન્નતિ છે એટલા માટેજ અમે કહીએ છીએ કે બાળકોને આપની મદદની જરૂર છે શુ આપ તેમને મદદ ન કરી શકો ?

સમદુઃખિયા

લેખક :- એમ. કે. મનિયાર. બી. એ.

ધીરજનો અંત આવતાં એમ એક પ્રકારનો શોક, કંટાળો અને મીઠા ચટ્ટે છે એવીજ સ્થિતિ ઓદરાની પૃથ્વી થઈ પતિના આગમનની રાહ જોતાં ને ક્યાંય સુધી ભેરડી રહી. યાકીને પછી શૈયા ઉપર જઈ પડી અને પછી કંટાળાને આંખો મીચી સુઈ જવાનો પણ પ્રયત્ન કરી જોયો પરંતુ ન આંખોમાં ઉધ આવી શકી, ન કંઠોમાં પતિના આગમનના પગલાનો અવાજ સંભળાયો. ચીડાણને તેણે કોથબરી દ્રષ્ટિથી ધડીઆળ તરફ જોયું. મોઢો કાંટે સાડાદસનો ટકોરો પાડવા જરીકે ઉતાવળ વિના આગળ વધી રહેયો હોય એમ તેને લાગ્યું. જો કે પતિના આવવાને માટે એ સમય ખૂબ મોઢો કહેવાય પરંતુ ઉધના આવવાને માટે તો એ સમય બહુજ વહેંચો કહેવાય. નિત્યની માંદગીને લીધે ઉધને આવવાને માટે તો તેને એવા અનેક ટકોરા ગણવા પડતા. એટલે આત્મારે તેને ઉધ કરતાં પતિની જ વધુ ચિંતા હતી.

ઓદરાને હમણાં હમણાં પોતાની માંદગી કરતાં પોતાના પતિ અદમદના જ વધુ વિચારો આવતાં હતાં. અદમદના મોઢે મોઢે ઘેર આવવા પાછળ જરૂર કાંઈ કારણ તો હશે જ એવી તેને શંકા ગમતી. તેમાં લોકોને મોઢે સંભળેલ થંડાંક અસ્પષ્ટ સૂચનો તેની શંકામાં વધારો કરી ગયાં, અને તે દિવસના અદમદના જ્યાળે તો એ શકાને દૃઢ કરી મૂકી.

“દરરોજ ઓઢીસથી મોઢાં છૂટા છે ?” તેણે પૂછ્યું હતું.

“કોઈ કોઈ દિવસે જ.” અદમદે જવાબ આપ્યો હતો.

“તો તમે તો દરરોજ ઘેર મોઢાં આવો છો ?”

“સાંજે ઘેર આવતાં આવશાને પથ્થ પૂછતો આવુ છું, એટલે સહેજ મોઢું થઈ જાય છે.”

પતિનો એ જવાબ કેટલો સ્પષ્ટ, સરળ અને નિર્દોષ લાગતો હતો ! પરંતુ એ જવાબ મેળવ્યા પછી ઓદરાની શંકા ખૂબ દૃઢ થઈ ગઈ તેના મગજમાંથી માંદગીના વિચારો પથ્થ અર્થે પ થઈ ગયાં, અને નિત્ય હવે તે એ વિચારોમાં જ ગુમ રહેવા લાગી. આવશા જવાન હતી, વિધવા હતી, એકલી હતી. એટલે કોઈ પથ્થ પરાપા પુરપતું તેની પાસે જવું લોકોની આંખમાં શંકા મૂકવા જેવું જ હતું. અને એટલે જ તો લોકોનાં હોઠ ફાટી રહ્યા હતા. નહિ તો લોકો અમર્યા થોડું જ પારકું પીજતા હશે ? આગ વિના ધૂમાડો ન હોઈ શકે !

પછી ઓદરાએ પતિને એ માર્ગે જતાં શી રીતે અટકાવે તો સંબંધે વિચારવા માંડ્યું, અને આખરે તેણે એક દિવસે સ્પષ્ટ સંખ્દેત્માં કહી દીધું કે, લોક નિંદાથી બચવાને ખાતર, પોતાની પ્રતિષ્ઠાને ખાતર આવશાને ત્યાં જવાનું બંધ કરી દેવું જોઈએ. પરંતુ તેના એ સંખ્દો ઉપર કાન ધર્યા વિના જ અદમદે જવાબ આપ્યો, ‘ઓદરા તું નકામા અરસા વિચારો કરે છે ? તું તારી તખીઅત સંબંધે વિચર કરી તારી તંદુરસ્તીને ખગાડતી હતી, જ ત્યાં આવી નકામી ચિંતા કરીશ તો પછી તારી તખીઅતનું શું થશે ?’ પરંતુ તે એટલેથી સમજી જાય, અટકી જાય, એવી થોડી જ હતી ? તેણે તુરંતજ કહ્યું, “મારેય તમારી સાથે જીવવું છે, આ સંસારમાં રહેવું છે. એટલું તો વિચારો લોકોને માન આંખ જ નથી જીવ પથ્થ છે ?”

“લોકોને મોઢે લાંબું દેવાનું છે કાઠળી !”

“પણુ અહીં તો હાંફાણું ઉપાડવા નેયું છ ?”

પરંતુ તેનાં એ જવાબની અદમ્ય ઉપર કશી અસર ન પડી. આમણા વિષવા હતી, એકલી હતી, નિઃસહાય હતી, અને તેને તે પોતાની બહેન સમાન ગણતો હતો. એટલે તેને સહાય કરવી એ એક સાધ તરીકેની અને ઇન્સાનીયતાની તે ફરજ સમજતો હતો. એવું કહીને વાતને ટાળી દીધી. પરંતુ લોકુનિંદા દલીલથી કદી અટકતી નથી. તેને થયું આવી સરળ વાત પણ એમને કેમ સમજતી ન દેશે ?

પરંતુ એથી ઝોદરાની થ કા ઝોઢી નજ થઇ દિસો વહેતાં ગયા અને દિવસોના વહેવા સાથ તેની એ શંકા વધુ દૃઢ થતી ગઇ. તે પોતે નિત્ય માંદો રહેતો હતો, આપણા વિષવા હતી જવાન હતી, આવા સંજોગોમાં અઠમકનું તેના તરફ દોરણું સ્વાભાવિક હતું તેની બારે યજ ગએલ આખો આગળ આપણાની છબી યુરે-લની નેમ લાસવા લાગી. ધીમે ધીમે જાણે તે પોતાના પતિને પોતાની પાસથી ખેંચી રહી હતી. ધીમે ધીમે તે પોતાનો અટી આપણાનો બની રહ્યો હતો. એ વિચારથી તે કુદી હતી. એવા વિચારમાંથી છુટવાને માટે તે સદાજી બેઠી થઇ ગઇ એમ બેસતાં તેના થાંશ ચઢી ગયો. તે હાંફવા લાગી.

થોડાક દિવસ થયાં તે એક બીજા નિષ્કૃંપ ઉપર આવી હતી એ નિષ્કૃંપના અગમને માટે આજની રાત તેને કીક જણાઇ. તેજે, ધડીઆળ તરફ જોયું આગળ વધી રહેલ કાંટાઓએ ધકેલી જતી રાતનું તેને બાન કરાવ્યું. ધડીઆળ ઉપરથી દ્રષ્ટિન દઢાવીને ખાંડામાં કાચ ઉપર તેણે દ્રષ્ટિને ચંકાવી

ખાંડામાં કાચ ઉપર અપાઇ રહેલ પાણીની થપાટોએ બદાર પવન અને વરસાદ પડી રહ્યાનો તેને ખ્યાલ આવ્યો. પરંતુ તેણે જે નિષ્કૃંપ કર્યો હતો તેનો અમલ કરતા ન વરસાદ, ન પવન, ન ઠાળી રાત તેને અવરોધી શકે તેમ હતાં તે આજ આપણા પાસ જવા માગતી હતી. જાણે તે આપણને રૂપિય શબ્દોમાં સંભળાવવા માંગતી હતી યા માટે તે કોઠના સંસારમાં આજ માંખી રહી હતી ? યા માટે તે કોઠની આબરૂ લૂંટી રહી હતી ? તે શેષા ઉપરથી નીચે ઉતરી, ફરજાને ઉઠાડ્યો અને બદાર આવી.

બદાર વરસાદ પડી રહ્યો હતો. ધીમે પવન પણ ફૂકાઇ રહ્યો હતો. વરસાદ અને પવનને સીધે વાતાવરણમાં મૂલુનાજેની શિતગતા છાંય ગઇ હતી. વિજળાની બત્તીના પ્રકાશમાં મુનો માર્ગ દેખાઇ રહ્યો હતો. પ્રાણ, અધાર અને પાણી રરતા ઉપર નગન નત્ત ન કરી રહ્યા હોય એમ બાસનું દળ. પરંતુ એ કાશનીય પરવા કર્યા વિના એ દમ્પીને શરીર ઉપર બરાબર વિરંજાને તે રરતા હોર આવી અને પછી પાણીમાં પગમાં પાડતી વેગ પૂર્વક આલવા લાગી.

આપણા એકલી બેઠી હતી ઝરખર ઝરખર પડી રહેલ વરસાદને તે એકા દશી જોઇ રહી હતી. સામે દક્ષિણ પાંદડા ઉપર વરસાદના એ જિંદુઓ ઝીલાતા હતા અને હજુ તો પણ બે પળ કરે ન કરે ત્યાં તે ધરતી ઉપર પછાડા પડતાં હતાં એ દ્રશ્ય જોતાં તે બી આંખોમાં અમુકો ધકેલી આપ્યા. અને થોડાક જિંદુઓ, માલ ઉપર થઇને એકબીજામાં સરકી પડ્યા એ વખતે અનેક વિચારો તેના મગજમાં ફેડી રહ્યા હતા. એ દોડતા વિચાર પ્રવહમાં તેણે અને પરાવ્યું.

તેનું લગનમય જીવન કેવું ? સુખી આનંદી અને સતોષી હતું. સસારમાં પતિજ તેને મન તેનું સર્વસ્વ હતું. તેની સેવા ચાકરી કરી જીવવું એ તેનો જીવન ધ્યેય હતો. કેવા આનંદના દિવસો અને કેવી રંગી ! એ રાતો હતી ! જીવનના એ દિવસો, કેવા ખુશનુમા વસત જેવા હતા ! પરંતુ તે ! જીવનની એ વસત વધુ વખત રહેવાને સર્જાઈ નહોતી પાનખરના વાયરાં તેના એ ઉપવન જેવા જીવનમાં વાછ ગયાં અને વસંત પાનખરમાં પરદી ગયો ઉપવન ઉઝડી ગયું. જીવન લૂંટાઈ ગયું. તેનો પતિ દૂરે માદગી બોમ્બી તેને એકલી મૂડી આંખો મીચી ગયો અને તે વિધવા થઈ ગઈ એકલી થઈ ગઈ.

પરંતુ હજી એક સદારો બાકી હતો. તેના ગાદ અધિકારમય જીવનમાં શબ્દોના અવતરથી તેને દોરવાનાર, અધિકાર ભર્યા વિકટ માર્ગમાં પ્રકાશ પાડનાર હજી એક આસરો બાકી હતો અદમદ તેનો ભાઈ ન હતો. પરંતુ તેને મન તે લાલ્લ કરતાં પછુ વધ રે હતો. તેના નિઃસહાય જીવનમાં અદમદ જ એક સદારો હતો. અદમદના ઉપમાભર્યા શબ્દોથી તેના નિષ્કાસો થઈ જતા અને અશુભો અટકી પડતા. પરંતુ લોકોની આંખોમાં એ ન રહ્યું તેના કાંતો ઉપર, અનેક પ્રકારના શબ્દો અવગણ્યા હતા. તેણે કાનેને બંધ કરી મૂક્યા પરંતુ લોકોની જીભ એમ થયે તેમ ક્યાં હતું ! લોક જીભે આપણા અને અદમદ એ બે નામેને જોડી દીધાં. તેણે એ સાંભળ્યું લોકોના મહીન દશથી તે કંપી ઉડી, ત્રાસી ઉડી, પરંતુ ડગી નહિ જીવનનો એટલેવ સદારો ન રહે તો પછી આ જગતમાં તેનું બીજું કશું રહે ! પરંતુ તેને લાગ્યું છેવટે તો

તેણે એમ કરવું જ પડ્યું. એ વખતે તેની આંખો આગળ ઝોહરાની જાંબી આવી ગઈ. પાણીના લીંબાઈ ગએલ ઝોહરાનું દેહ લાક-પીંજરનું ભાસ કરાવતું હતું. ફિક્કો ચેહરો અને કિનરી ગએલ આંખોના ખાખમાં બે તમતગી રહેલ આંખો, અંગારા જેવી આંખો ! અને મુખમાંથી ઝરતા શબ્દો. જાણે લાવા રસ ? તે કુશ્મ ઉડી. તેના હૈયા ઉપર એ શબ્દો અંગારાનું કામ કરી ગયાં. તે લોકોની આંખોથી એટલા ડરી નહોતી જેટલો કર ઝોહરાની આંખોથી તેને લાગ્યો હતો અને તેને લાગ્યું અગર તેનાથી કોઈનો સસાર બગડી જતો હોય, કોઈની આખર લૂંટાઈ જતી હોય તો એવા કાર્યથી તેણે પોતાની જાતને રોકી લેવી જોઈએ. અને એટલેજ તેને થયું. લોકોની આંખો બચવાને ખાતર ઝોહરાના સાંવનને ખાતર તેણે અદમદનો સાથ છોડ્યેજ છૂટકો. એ આખરી આસરો મૂક્યેજ છૂટકો.

તેને થયું જીને એકલા જીવવાનો કોઈ અધિકાર નથી. તે કોઈની બહેન તરીકે, કોઈની મા તરીકે અથવા તો કોઈની પત્ની તરીકેજ જીવી શકે. હા, તે કોઈની કહેવાતી બહેન તરીકે ન જીવી શકે તે કોઈની કહેવાતી મા તરીકે પછુ ન જીવી શકે. પરંતુ તે કોઈની કહેવાતી પત્ની તરીકે જીવી શકે એ વખતે તેને ગનીબાઈ થઈ આવી ગયા પૈસે ટકે મુખી એવા ગનીબાઈ અર્ધા સહી વટાવી મૂક્યા હશે. યોગ્ય સમય ઉપર તેમની ત્રીજી વારની પત્ની યુવરી ગઈ હતી તેઓ ચાહતા હતા એ ખાલી પડેલ રથાન આયસાથી પુરાય પરંતુ અદમદ નહોતો ચાહતો કે આયસા ગનીબાઈની કહેવાતી પત્ની બને. ગનીબાઈને ત્યાં જાહે દુઃખ ન હોય. ગનીબાઈ બસે શ્રીમંત

હોય. પરંતુ અહીં સદી વટાવી ગયેલ ગની-
ભાઈ એ બધી લાલકાતોના બળે આપણને
લાલકા તો ન હતાજ થઈ જતા. પરંતુ આપ-
ણાએ તો જીવનના બાકીના દિવસો પસાર
કરવાના હતા. એ માટે તેને કોઈ એક પુરવા
સાથની જરૂરત હતી. એક પતિની જરૂરત
હતી. પણ તે કહેવાનો પતિ કેમ ન હોય ?
એ વિના તે નજીક જીવી શકે. લોકોની મઝા-
એકી આંખો તેને એકસીને જીવવાનું ન હોય
અને તે વિચારતી રહી. પણ એ વિચારમય
હાર ઉપર કોઈના ધીમા ટકોરા પડવાથી
અટકી પડી તે વિચારતી થઈ ગઈ. "કાણી" તેણે
પૂછ્યું.

"એ તો હું" જવાબ મળ્યો. આપણાએ
એ આપણને પારખી લીધી. એ આજ
અદમકને હતા. હોતો હાર ઉંધાડી નાખવાનો
તેને વિચાર થયો. ભાઈ આગળ ફરી એકવાર
આંસુઓ ખાળી મનને દલકું કરવાયું તેને
દિલ થયું. પરંતુ તેને એ બધી જીતને કળા-
વળી પડી. ઉપક્રમ પગોને પાછા વાળ્યા અને
અન્યથા બનીને પૂછ્યું. "હું કોણી ?"

"મારો આજ પછી નથી પારખી શકતી
આપણા ?" એજ દર્દીપૂર્ણ મીઠો અવાજ. તે
અકપથી દરવાજા આગળ મૂકે. અને ઉંધાડવાને
માટે.....પરંતુ એ વખતે તેનો નજર આગળ
એ આંખો તગતગી રહી હતી. બળતા અંધારા
જેવી એ આંખો અને તેના કાનોમાં લાવા રસ
જેવા શબ્દો રેડાયાં. "અમારી અલગને ખાતર
હવે એ મુલાકાતો બધા મળી જાય." તે
સહેજ કંપી તેનો હાથ ઢીલો પડી ગયો અને
ટુંક શબ્દોમાં તેનાથી બોલી જવાયું. "પરમા
મરદને હવેથી હું નથી મળવા માહતી."

"પરમા ?" અદોરથી શબ્દો સંભળાયા.
એ શબ્દોમાં રજૂ થઈ ગયેલ દર્દી આપણનું
દેહુ દારી ઉઠ્યું. તેના કાનોએ પાછા વળતા
પગલાનો અવાજ અથડાયો અને તેનાથી ન
રહેવાયું. તેણે ઝટ દાર ઉંધાડી દીધાં અને
તેના મુખમાંથી શબ્દો સરી પડ્યા. "ભાઈ" પરંતુ
તેના એ શબ્દો સાંભળવાને માટે અદ-
મદ ત્યાં ન હતો. તે આંખો મચો હતો. આપ-
ણાને લાગ્યું આજે તેનો છેલ્લો સફારો છૂટી
ગયો. તે એકલી થઈ ગઈ. ઉપર આકાશ અને
નીચે પરાતી એ બે વચ્ચે તે એકલી થઈ ગઈ.
હવે આ જગતમાં તેનું કેમ ન હોયું રહ્યું.
કહેવાનો એક ભાઈ હતો તે પછી નહિ. એક
હાથ તેને મળ્યો અને એ હાથે અર્ધે રતને જ
તેને છેડી દીધી. ખીજે હાથ તેને માટે
લંબાયો. પરંતુ એ હાથ પકડવાનો તેને કોઈ
અધિકાર ન હતો. એ હાથ પરાવાને હતો.
તેને થયું વિષવા થયું એ તો કમળાગ્ય છેજ
તેમાં જવાનમાં. વિષવા થયું એથી વધીને
બીજું કંઈ લાગ્યું ક્યું હશે ? અને તેની આંખોએ
આવણી દારા વરસાવી દીધી.

અદમદે પોતાના જીવન સંબંધે કદીય
અંબીરતાથી વિચાર્યું ન હતું. એની રીતે
વિચારવાની તેને જરૂરત પછી ન હોતી જણાઈ
પરંતુ ઝાઝરા અને આપણ એ તેને
વિચારતો કરી મૂક્યો. ઝાઝરાના ગમગમ પરા
કરી ગયેલ શોકના નિવારણ તેણે ખૂબ
પ્રયાસ કર્યો પરંતુ ઝાઝરાને તેને નિહાળવાના
વિશ્વાસ જ ન હોતો. એ અનિશ્ચયે તેણે એક
અચોક્ષ્ય પગલું ભરી દીધું. તે રાત્રે જ્યારે તે
ઘેરથી ઘેર આવ્યો ત્યારે તેણે જોયું કે ઝાઝરા

ધરમાં ન હતી. શિવગ પવન અને વરચાદમાં ઝોદરા ક્યાં ગઇ હતી એ વિચારમાં ક્યાંય મુઠી તે ખેસી રહ્યો. અને મોડેથી ઝોદરા જ્યારે ઘેર આવી ત્યારે તેણે જોયું કે તે પાણીમાં ભીંગણ ગઇ હતી હડીથી તે ધુણ રહી હતી. “ક્યાં ગઇ હતી?” એવું જ્યારે પૂછ્યું ત્યારે તેને જવાબ મળ્યો, “તમને પાપના ખાડામાંથી ખચાવવા.” કેવો તીખો એ જવાબ હતો. એ જવાબથી તે ધડીમર થઈ ગયો. ઝોદરાની શકા કેટલી દૃઢ મુઠી પહોંચી હતી. તેના તેને ખ્યાલ આવી ગયો એવા ખોટા સાહસ અને ખોટી શંકાને માટે તે રાત્રે ઝોદરાને તેણે ખૂબ સમજાવી. પરંતુ એકેય સખ સાંભળ્યા વિનાં તે તો રીવા ઉપર જઈને પડી ભીના કપડાં બદલી નાખવા કહ્યું. પરંતુ કોયે બરાએલ ઝોદરાએ એકેય વાત માની નહિ અને બીજો દિવસે સવારે તેને જણાવ્યું કે ઝોદરાને સખ તાવ ચડ્યો હતો. નિત્યની માંદગી, તેમાં રાતના સાહસથી તેના શરીર ઉપર ખૂબ માડી અસર થઇ ગઇ. તેણે તુરંતજ દાકતરને બોલાવી દવા લઇ લીધી. પણ ન્યારે ઝોદરાને દવા પીવાને કહ્યું ત્યારે દવાની શીઘી દૂર દડસેલતાં તે બેસી, “મારે હવે દવા ને નથી પીવી.”

“દવા વિના કાંઈ સાજ થવાનું હશે?” રનેદથી તેણે ઝોદરાને સમજાવતા કહ્યું.

“ન સારી ચાલે” તો સારને-તમ.રા રસનાનો કોટો ગયો સગજજી!” વિષ પાએલ તીરની જેમ એ સખદો તેના હૈવામાં ખૂંપી ગયા. તેનું મગજ વિચારેથી જાણે સાવ ખાલીપદ ગયું. એકેય વિચાર તેને એ મગજમાંથી ન મળી શક્યો જે વડે તે ઝોદરાની શંકાને દૂર કરી શકે.

અને દિવસે દિવસે ઝોદરાની સિધતી બગડતી ગઇ. દાકતરે કહ્યું “દર્દીની બરાબર સંભાળ ન લેવાય તો ‘કેસ’ દાખમાં ન રહેશે.” તેણે તે દિવસથી ઓછીસે જવાનું પણ છોડી દીધું અને સતત ઝોદરાની સંભાળમાં રહેવા લાગ્યો. તે નિયમીન ઝોદરાને દવા પીવાડતો અને દાકતરના એક એક સૂચનને અનુસરવા પ્રયત્ન કરતો. પરંતુ ઝોદરાની સિધતી બગડતીજ ગઇ. અને છેવટે તે જાન પણ ખોઈ બેઠી. તેની અમાન અવસ્થામાં શંકા સખદો બનીને બહાર પડવા લાગી. જળતે હૈયે તે એ બધું સાંભળી રહ્યો.

પરંતુ એજ એક વાતનું તેને દુઃખ ન હતું. તેને બીજી વાતનું પણ દુઃખ હતું. તેને જેમ ઝોદરા ન હોતી સમજી શકી તેમ તેને આપણાએ પણ સમજવામાં બૂલ કીધી હતી. તે આપણાને પોતાની બહેન સગાન ગણતો હતો. બહેનના રનેદથી જ તે તેને ચાહતો હતો તે અસદમ હતી નિરાધાર હતી તેની એવી સિધતીમાં તેને મદદ કરવી એ તે પોતાની ફરજ સમજતો હતો. અને એમ સમજીને તે આપણાના દુઃખ બધાં જીવનમાં સૌરભ પ્રસારવા પ્રયત્ન કરતો હતો. તે ચાહતો હતો, આપણાને કાંઈ એવો જીવન સાધી મળે જે તેના અવરુપ જેવા જીવનમાં ફરીથી વસંતની ખુશ્ખુ બરી શકે અને એટલેજ તે ગનીમાઇ જેવા શુષ્ક અર્ધી સદી વડાવી ગએલ પુરપથી તેને ખચાવવા ચાહતો હતો. અને એમ કરતાં લેણે લોહનિકાનો પણ ડર ન હતો રાખ્યો. ઝોદરાની નારાજી પણ વહેરી લીધી હતી. એવું બધું

સહીને પણ તે તેનું જીવન સુધારવા માગતો હતો. પરંતુ ન જાણે કેમ આપણાએ પણ તેને પરાયો ગણ્યો હતો. પરાયો ગણીને તેને માટે દાર બધ રાખ્યા હતા એમ તેને બીજાએ પણ સમજવામાં બૂલ કીધી હતી.

અને તેને લાગ્યું એકનું જીવન સુધારવા જતા બીજાનું જીવન બગડી ગયું અને છેવટે એ એકે પણ તેનો પરાયો ગણી કહ્યો. જીવનમાં પહેલી જ વાર તે મહાર વિચારમાં ડૂબી ગયો.

ઈન્સાન ગમે તે ધારે પરંતુ અલ્લાહની મરજી હોય તે જ થાય છે એ સત્યની આજ અહમદને પ્રતીતિ થઈ ગઈ તેના સંસ્કાર પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા તેની બધી ધરણ્યો ખોટી ફરી તેના અધ્યાત્મ પ્રયત્નો છતાં તે ઝોહરાની ચકાને ન ટાળી શક્યો તેની માફગી પણ દૂર ન કરી શક્યો ચકાને દેવામાં સંકેતીને ઝોહરા એક દિવસે આખો મીઠો ગંધ તેનો જીવન દીપક બુઝાઈ ગયો એમ પણ નિસની માદી ઝોહરાના જીવનની તેને જુદા આયા તે ન હતી પરંતુ જે સન્નેગોમાં તેનું મૌત થયું હતું તે સન્નેગો તો તેના દેવાને મૂક રીતે રડાવી રહ્યા હતાં.

અને આપણા સબધે પણ તેના બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા તે જે મળે જતા તેને રોજી રહ્યો હતો તેજ મળે આખરે આપણા ગંધ તેનું દેવું એ વાતથી પણ ખૂબ ભારે થઈ ગયું.

નિરાશ અને વ્યથિત હૃદયે તે ખડની

સફેદ દીવાર તરફ એકી નજરે જોઈ રહ્યો હતો તેના મગજમાં વિચારવા જેવા હવે એકેય ધર્મ ન હતો રહ્યો બધા ધર્મો પોતાની મેળે જ ઉકેલાઈ ગયા હતા એટલે વિચારવા જેવી હવે એકેય વાત ન હોતી રહી સફેદ દીવારની જેમ તેનું જીવન સાફ કોર થઈ ગયું હતું.

તેનું લાગ્યું ખડમાં કોઈ ધીમે પગલે આવી રહ્યું હતું તેણે એ આવનાર વ્યક્તિ તરફ જોયું તે આપણા હતી આપણાને એકેય શબ્દ બોલ્યા વિના તેણે નજરને ઝુકવી દીધી. આપણાને હવે ગમે ત્યાં જવાનો અધિકાર મળી ગયો હતો લોકનિંદાથી હવે ને પર થઈ ગઈ હતી.

‘જાઈ આજ તમારા દુખમાં સાથ પુરાવી તમારી માફી માગના હું આવી છું’ આપણા અહમદની સામે બેસતા બોની અહમદે ખાલી આંખોએ આપણા તરફ જોયું. અને ધીમેથી કહ્યું, “હવે મારી માફી માગીને શું કરવું છે?” અહમદના એ કહેવામાં એકલી નિરાશા જ ભરી હતી ‘આપણા ધડીમર ધડી અને પાછી બોની “માફા” અહમદ એ સબે ધનને સાબળી રહ્યો. તે દિવસના મારા વર્તનથી તમને ખૂબ દુખ થયું હશે પણ એટલું કરતાં અને કેટલું દુખ હતું એ તો આજેય મારણાને વાચા આવે તો તમે જાણી શકો. પણ ઝોહરાના સંતોષને ખતર મારે એમ કરવું જ પડ્યું.” આપણાએ ધીમેથી ડોકને બીજી તરફ ફેરવી દીધી તેની આંખો બીની થઈ ગઈ હતી આપણાની એકલી રૂપરૂતાથી અહમદના

મનેની બધી કડવાણ દૂર થઈ ગઈ. આપણના એવા વર્તન માટે ઝોદરાજ જવાબદાર હતી. તેણે ફરીથી આપણા પ્રતિ જોયું. એ વખતે તેને લાગ્યું તેની સામે બેઠેલ આપણા તેજ આપણા હતી, જેને તે બહેનના રોદધથી આહતો હતો. તે ઘોડીવાર શાંત રહ્યો અને પછી કશુંક માફ કરતાં બોલ્યો. “આપણા મને એ વાતનું બહુજ દુઃખ છે કે જે માર્ગે હું તને રોડી રહ્યો હતો તેજ માર્ગે આખરે તું ગઈ તને એ ચાથી સુઝ્યું ?”

“ઝોદરાના મોતથી.” આપણાએ જવાબ આપ્યો.

“ઝોદરાના મોતથી ?” આશ્ચર્યથી અહમરે પૂછ્યું.

“હા” આપણા નજરને નીચી રાખીને બોલી, “ઝોદરાના મોત પછી લેકા આપણા

સમયે બૂરી વાતો કરવાનાજ હતા. તેઓ એમ કરે તે પહેલાં” તે સહેજ થંભી અને પછી બોલી, “મેં તેમનાં મોટે રૂએ ભગવાની હોયો છે. ને એ સિવાય બીજો માર્ગ પશુ કયો હતો.” હેલુ વાક્ય બોલતાં બેઠતાં આપણના અવાજમાં દર્દનો કંપ આવી ગયો.

“અરેખર આપણા, દુન્યામાં કેટલીક બચકિતઓ બાઈ બહેન તરીકેજ શી થકે છે. બીજો કોઈ પશુ સંજ્ઞા તેમને માટે ત્યાજ્ય છે. પરંતુ આપણા.” અને અહમરે આપણા તરફ જોયું “મને બાઈ તરીકે સ્વિકારતાં તારે બારે ભોમ આપવો પડ્યો છે.”

“અને મને બહેન તરીકે સ્વિકારતાં તમારો ભોમ કોઈ જોહો છે ?” આપણાએ જવાબ આપ્યો. અને એ એકબીજા તરફ જોયું. અનેની આંખોના ખૂણા પાણીથી ચમકી રહ્યાં હતાં. સંપૂર્ણ

‘કારવાં’ની કાઈલો

કપડાનું પુકું.

૮. ખ. સહિત

વર્ષ ૧૯૪૭ સપ્ટે.	૩૯ થી ઓગ.	૪૦	રૂ. ૫-૦-૦
” ૨૪ ”	” ૪૦ થી ઓગ.	૪૧	” ”
” ૩૪ ”	” ૪૧ થી ઓગ.	૪૨	” નથી
” ૪૪ ”	” ૪૨ થી ઓગ.	૪૩	રૂ. ૬-૦-૦
” ૫૪ ”	” ૪૩ થી ઓગ.	૪૪	” ૭-૮-૦
” ૬૪ ”	” ૪૪ થી ઓગ.	૪૫	” ”
” ૭૪ ”	” ૪૫ થી ઓગ.	૪૬	” ”
” ૮૪ ”	” ૪૬ થી ઓગ.	૪૭	(તૈયાર થાય છે.)

કોપીઓ સિલકમાં એકી હોવાથી થોડીક કાઈલો બંધાવી છે. આજેજ ઓર્ડર મોકલી આપો. (નરાયણ ચવું પડે નહિ.)

છુટક અંકો ઘણા એકા સિલકમાં છે. કાઈલ બંધાવનારા શૌરીનોએ ફરેક અંકના સાત આના લેખે કીમત મોકલી મંગાવી લેવા. જે અંકો હશે તેજ વહશી સાહિત્ય કાર્યાલય મોકલી થકાશે.

એમ. એમ. પી. લેન
રાંદેર

મૌલિક લાવના

“દરિદ્રતાનો શિકાર.”

લેખક:—“પુરાનુક” ધોરાજીવી

૦

અને આખરે તેની આશા ફળી...

તે જવાન હતો...દુખળો. પાતળો, અધાણે
વૃદ્ધ ચએશે...બે કલાકની સતત મહેનત
પછી શેઠ સાહેબ બાહરે આવ્યા...કાંઈ મદા-
કામને છોડીને આવ્યા હોય તેમ. ૬૭ પથ્રુ
તેમના હાથમાં ક્લમ હતી...

“કમ! અધ્યા શું છે!” શેઠ સાહેબે
મોટેથી પુછ્યું...“શેઠ...હું” ગરીબ...બૂખ્યો.
છું...ધેર વૃદ્ધ મા...મારી પત્ની...ને...ને...બે
બાળકો બૂખથી ટળતો છે...“હાં તો શું
છે!” શેઠ સાહેબે ત્રાડ નાખી.

“મને...નોકરી...શેઠ...સાહેબ...”

“તને નોકરી આપવા કોણ નવર” છે...
“સા .. આવા ને આવા કપાથી આણે છે..”
ને શેઠ સાહેબે પગ ઉપાડવા “શેઠ...દયા કરો
ગરીબ...બૂખ્યો...” “અરે કોણ હાંસર છે...
આને બાહાર કાઢો”...

જતાં જતા શેઠ સાહેબે હુકા કર્યો...

ને શેઠ સાહેબના પાળેલા બેવાએ તેને

બાહાર કાઢ્યો... ખીચારો...

જાણીતા શિકારી પથ્રુ ખૂમ

પાંદેમા તા ૨૬-૧૦-૪૭
જનનુક કિલેસ અતા કરે આ... ૦ સાહેબલાઈ અને કુટુંબીઓને સાથ આપતા કરે. આખી

એજ સાથે શેઠ સાહેબ મોટરમાં ફરતા

નીકળ્યા... ને... ને .. ફાઇવરની કુશળતા
દેહા કે ગમે તે ફહો મોટર અકસ્માત થયો...

ને... ફાઇવરે માડી ચોભાવી... ભોકો ટેલે
વળ્યા...મોટર અકસ્માતના ભોગ બનેલા...
ભોલીથી ખરડાએલા.. તે જીવનના અંતીમ
શ્વાસ લેતા જવાન સમીપ...

શેઠે ટાકું બહાર કાઢીને જોયું તેજ ફગતો
પાતળો જવાન...શેઠ સાહેબ રોળે બરાબા...
વધી હાવા...“ જવાદો એને નકંમાં...ચલાવ...
ફાઇવર...ચલાવ...”

કોઈકે પોલીસને ખબર આપી...પેલીએ
આવ્યા... ઇન્સપેક્ટરો આવ્યા...પરંતુ સર્વ
ફાઇટ..શેઠ સાહેબે ખીસાનો બારે દળશે
કર્ચો...ને . ને...અમલદારોના ખીસાતરથયા...

ગરીબોના રકતનું સંચિત કરીને બેગ
કરેલા પૈસા પડે મહાસત્તા જેઠ સાહેબ નિર્જર્ણ
રીતે મોજામાં ફરી તલલીન થઈ ગયા...પરંતુ ..
છુપી રીતે પાંદા પાછળ ચતાં કુછ ફૂલો
ઉપર કિરમત અદ્દહાસ્થ કરી રહી હતી...પરંતુ
જીવનના આ રિજેતાને પોતાના ખરા પરજ્યેતી
કપાંથી ખબર પડે...વાહ...દોષતનો નશો...
અને મરત પાપાત્મા...આહ...દરિદ્રતાનો
શિકાર...વેલો...અમર આત્મા...

કયાં છે ?

સકર ગંસારમાં તારી કેઈ સરખામણી કયાં છે;
ખરૂં પૂછો તો તારૂં રૂપ સમ પારસમણી કયાં છે.
નહિં વરગાવ નાહક વીજ તું મારા હૃદય-પટ પર;
હય આશા તણી સુંદર ઇમારત મેં ચણી કયાં છે.
કરી શાને રહ્યા બદનામ મુજને પ્રેમ પંખીડા,
વિપત્તિને વિપત્તિ પ્રેમ પથે મેં ગણી કયાં છે.
સમર્પણ એમના ચરણો ઉપર મરેં કરી દીધું;
દયાને પ્રેમ-દ્રષ્ટિ તે છતાં મારા ભણી કયાં છે.
વૃથા બકવામ ગણતા ચાલ એ ચાલી ગયા સત્વર;
ખરી મુજ યાતના દિલની અરે ! તેણે, મુણી કયાં છે.
હૃદય સંતોષયા દે તું દિલારા કોલ મળવાને;
હંમેશા ના અને ના વિણ કદી તેં હા લણી કયાં છે.
નકામા આશના વંદોળમાં હો ! દિલ તું બિટે છે;
કરી જીવે કદિ તુજ દ્વાર પર પધરામણી કયાં છે.
ચહું છું વ્યોમને હું જાગવા આહો કુમાઓથી;
પરંતુ નવ અગર તેમાં ધસ પડુ ધણુધણી કયાં છે.
તમારા પ્રેમમાં એવી મળી છે સંપત્તિ જેમાં;
હજારો યાતના ભરપુર એ ચોડી ઘણી કયાં છે.
વક્ષ કર કાર્યમાં રહીને “શમીમ” તેની જક્ષ ઉપર;
જીવન ભર યાતનાઓ પૂર્ણ કરતાં અવગણી કયાં છે.

‘શમીમ’

પુસ્તુ ભાષાની કેટલીએક કવિયત્રીઓ.

૦

રજુ કરનાર - "અમ્રે"

[ગિતાકથા ચાતુ]

(૨) નાહુ તોખી - એ ખતૂન ગઝનીના સુરતાન ગલખી નોખી પી પુત્રી-છ સ ૧૬૫૦માં જન્મી તે પછી બદલી કરનાર, સમજવાર પીર અને મરીમોની સહાયતા કરનાર બનુ હતી જ્યારે તેના પિતા યુધ્ધમાં માર્યા ગયા તો તેણીના બાહુ હાથ આદિને દુરમનો સામે લડાઈ કરી જે વખતે તેણીના બાહુ લડાઈમાં શોકાતો તો રાજ્યનો કા ભાર તે પોને ચલાવતી - કાઠા કાઢે આવી ચઢે તો પ્રત્યેક જાનની સંભાળ તે પેતે રાખતી તેની શાહી શાલમખા હોતકથી ચર્ધ હતી જેનાથી તેણીને ચર પુરો થયા હતા સૌથી મોટો પુત્ર મીરહીસખાન કે જેણે ધરાનીએને હરાવી કદહારગા મિનઝહ સલ્તનતનો પાયો નાખ્યો હતો તે જે દગ્ગર શૈયરોનું દીવન છોડી ગયું છે જુઓ તેના કલામોના નમૂનો -

"સારના પહોરગા નર્ગિસની આખે
તર હતી-મિદુએ તે પી આખથી ટપકા
રહ્યાં હતાં- મે પૂછ્યું 'હે! સૌદર્શ યૂન'
(હસીના) કેમ ગે છે ?" કહ્યું-"મારી જિંદગી
એક હસી પી જરાગર છે "

૦

(૩) બીબી હેતમ એ ખતૂન મીરહીસખાનની પુત્રી-તેકુઆન, શિક્ક વગેરેની તાનીમમાં પારગત હતી એટલું જ નહીં પરંતુ સંદેહ વિપરબખ આજેક કાખુ હતો તેના બર્ધ શાદ દુરૂન રાજકીઆરમાં બમેશ તેના સતાહ લેતો

અને તે પ્રમાણે જ વર્તે જ્યારે તો શાદ શાદ મુદમ્મ સૈ (જેણે ધાન છતી ત્યા મિનઝહ સલ્તનતનો પાયો નાખ્યો હતો) જ્યારે ઇસ્ફહાનમાં ગયો ત્યારે તો પીની ઝૂંડે એક લખખુ મરતાયો લખ્યો જેમનો થોડેક ભાગ અમે રજુ કરીએ છીએ

'તે પુત્રાન હતો-તદવારનો પછી હતો-
હીમનુ નામ અને ઇજાજતનો સાથી હતો તેના હાથે દુરમને ના લે દી પી હાદીઓ નહી-મે ને જરમમાં લાખ કે ઇસ્ક હતો-અફમે સ મોને એણે આવી પેગી લીધો-આજે આખુયે કદહાર રહી રહતું છે

અરફદાન રહી મધુ-અમારો તાજ નમી પડયો છે જ્યારે શાદ મુદમ્મદ કર્કમાં જઈ મુનો પુષ્પનુ કોમમાં મૂર્ત પાને પડી ગયે-
હવે દુરમના ઝેણા ગન્શે કે બાદશાહ મરી ગયો અને પુષ્પનુ કોમ કમાત પા પી ગઈ-
આજે આખુયે કદહાર રહી રહતું છે .

એ કુત્રમાં શાદ મુદમ્મદ કયા મારાં એ અફખાનો તમડ બરકરે જર્નર કયા મડ-
ઇસ્ફહાનથી ફરાદ મુર્ત પી સલ્તત કયા મછી તમારો દરમન પનાદ બન્શાદ કયા મપો પુષ્પુએનું નમેનિશાન મગી મધુ-આજે આખુયે કદહાર રહી રહતું છે .. "

(૪) હાફિઝા હલીમા - પુરદાલખાન ખટકની પુત્રી બનુમાં નહેતી હતી, મહાન

*-પુરદાલખા ખટક (ધ સ ૧૬૧૩-૧૬૮૮) જો નાજેતથી તે પોત પી જિંદગી સુધી દુરમ ૧૬૫-એક વખતે ઓરગઝો તેમને રણ્યબોગના મિન્નામાં મેદ કર્યા-પરંતુ અફવા નો પી મદદથી ગમી હત્યા દિદાયદ ફિક્ક ને પુરુષમાં અનુવાદ કર્યો એ હાન કેમલે પુરતમાં જાણી ગયા હ પુરુષ લખ નાત હિસ્તાન અન મદાન શાઇન હતો આજે પણ એ પુરત સરહદ નાને નાક નોરતામાં અખાત છે

(૧૬) અને આદિકા દલી-આખી કમર દુન્યાથી
દુઃ સ્વી ગતવળ કે આખુએ છુપન એકાંતમાં
ગુજાવું. તસવુદ્દી પ્રેમ હતો દઝરત શેખ
સચાની (૨૬)ની મુગીદ હતી-તેણીની સાધરી
તસવુદ્દી ભરપૂર છે. જુઓ તેના
કલામનો નમૂનો.

“ગિતની યાદમાં ઝોટલી તરલીન છું કે
કદી પોતાને મુગતાઝ મગજુ છું તો કદી નૂર-
જહાં-જ્યાગે ગિત્તેત્રી અપજ દિલ્લી નીકળી
ગયો ત્યારે હું પોતાને મદમૂદ જેવા આદ્યાદથી
ઉચ્ચ સમજવા લાગી-જ્યારે પારકાના ચિચારો
દિલ્લી નીકળી ગયા તો મારી નજરોમાં દોરન
અને દુરગમ શો એક થયા- એ દલીલા એ
ગર્વે દહીં આગળ ગુજરી ગયું છે? જોજો
એ તને કયાથે તારા ગિતથી જુદો ન કરી દે.”

(૧) ઝરજોનહુ-એ ખૂન મુરવા દીન
મુદમૂદ કાફાની પુત્રી-પંજવાઈમાં રહેતી હતી
પિનાલી ગિજુબ પ્રાપ્ત ક્યું. તેના અકારો ધણા
સુંદર અને મરોહદાર હતા. ઇ. મ. ૧૪૯૭માં
તેણીએ શેખ સચાદી (૨૬)ની કિતાબ બોરતા-
નતું પુસ્તુમાં અનુવાદ કર્યો જે અ.જે પશુ ત્યાં
ખૂબ પ્રખ્યાત છે.

○

(૧) રાખિયા:-એ ખાનૂન બાજરની
સમકાલીન દલી-કદહારમાં રહેતી હતી-તેણીએ
ધણાપ શેખરો લખ્યા છે. જુઓ તેના કલા-
મનો નમૂનો:-

“આદમને જુમિ ઉપર ઉતાર્યો-તેને
આલિશે ગમમાં કુખાપ્યો-મીન ઉપર દોઝખ
મનાવી તેનું નામ ફિગક રાખ્યું.”

છુટક નકલ

એ આના

પાકિસ્તાનના પાટનગરથી પ્રગટ

થતું પહેલું જ સુન્દરિમ

ગૂજરાતી ગઠવાડિક

વાર્ષિક લખાણ

રૂપિયા ૭

પાકિસ્તાની આલમ

બાહાર ગામ માટે ખાસરખીઓ

અને જોજન્ટો બેઠાઓ છે.

પાકિસ્તાનના સમાચારો, અભ્યાસપૂર્ણ લેખો, કટાક્ષ કેલેમો અને
નવલિકા વિગેરે ગાહિત્યથી ભરપૂર વાચન-સામગ્રીઓનો રસચાળ
હર્ષ પાકિસ્તાનના પાટનગરથી દર રવિવારે પ્રગટ થાય છે.
લેખો : પાકિસ્તાન પબ્લીશિંગ હાઉસ, ગાઉલ નેપિયર રોડ, કન્ગ્રેસી-૨

દુન્યા:

૧
બધાં ખોટું શુમાન છે દુન્યા,
જુલવાનું-સ્થાન છે દુન્યા.
ફરના છે 'હકીર' ચમકારા,
ઝાંઝવા જળી સમાન છે દુન્યા.

x

૨
મણીઓ માટે જ્ઞાન છે દુન્યા,
એમની ચાપધાન છે દુન્યા.
એમની પાસ હોય દિર્ઘ નજર,
તેમને વિચમાન છે દુન્યા.

x

૩
એક નાટક મિસાલ છે દુન્યા,
જાણે ખોટો ખયાલ છે દુન્યા.
જોતપાથી જવાબ ના જરૂયો,
એક એવો સવાલ છે દુન્યા.

x

૪
પારા રાખ બેકાર છે દુન્યા,
કાન્તિ કેરા ખાર છે દુન્યા.
છતમા હાર, હારમાં છે છત,
ઝિંદગીનો શુગાર છે દુન્યા.

+

૫
કેઈએ નવ પીછળી છે દુન્યા,
વાસ્તવમાં ન જાણી છે દુન્યા.
છે જમત એક પુષ્પ પુરતક,
કેવી હુકી કદાચી દુન્યા.

x

૬
હા અફસોસનાક છે દુન્યા,
ખાક એ પર કે ખાક છે દુન્યા.
ખોલ જાંખો 'હકીર' યા ફુરીયાર,
સ્વપ્ન છે એક મત્રાક છે દુન્યા.

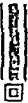
+

૭
વેદના છે વિલાપ છે દુન્યા;
શોક છે પચાતાપ છે દુન્યા.
છે રૂદન અંતમાં ને આરંભમાં,
ઝિંદગી દુઃખ છે આપ છે દુન્યા.

x

૮
સંપત્તિ-ધન ને દામ છે દુન્યા,
શેઠની એ તમામ છે દુન્યા.
એમને શું પડી છે અન્યોની,
લક્ષ્મી કેરે નામ છે દુન્યા.

'હકીર'

આગળ 'જુ'ના સંબંધમાં બતાવી ગયો છું કે અરબોએ પોતાની સત્તા દિન્દગાં જગાવી નહિ ત્યાર પછી ગઝની અને ઘોરી ખાનદાનના શરવીરો દિન્દગાં આવ્યા. તેઓ દિન્દ ઉપર શા માટે ચડી આવ્યા હતા? દિન્દુઓ સાથે તેઓએ પોતાનો સંબંધ કેવો રાખ્યો? અજના ઇતિહાસકારોએ કેવી રીતે તેમને બતાવ્યો? અર્થના અર્થ કરી ખોટા ઇતિહાસ રજૂ કર્યો. તે વખતે પર ઝોગની સ્થિતિ કેવી હતી? રાજ્યનો વિસ્તાર કેવી રીતે વધારવામાં આવ્યો? એ બધી બાબતોનો ઉકેલ તેમજ ખોટા ઇતિહાસ લખનારાઓને મનસ વગેરેનું વર્ણન આ લેખમાં રજૂ કરવામાં આવે છે.

ગઝનીની ખાનદાન:-

સિંધની છત્તનું વર્ણન આગળ કરી ચૂક્યો છું.-પરંતુ એ સિવાયના દિન્દુસ્તાન ઉપર તેની આસર ખિસ્કલ વધ નહિ એ ખરું છે કે યોદ્ધાજ અરબો કેટલીયે મદીઓ લગી અખાતોમાં પોતાના પગ માર્યાત પછે જગાવી રહ્યા. પરંતુ તેમની સત્તા બહુ વિસ્તાર પામી શકી નહી, એટલુંજ નહિ પરંતુ સિંધ, બાકીના દિન્દુસ્તાન માટે ઇસ્લામ પ્રચારનું મથક બની રહ્યું. દિન્દુસ્તાનમાં ઇસ્લામી સત્તાની ખરી પુન્યાદ (આરંભ) ખરા અર્થોમાં તે લોકોએ કરી કે જેઓ ખિસ્કલના માગે દિન્દ આવ્યા હતા. સૌથી પ્રથમ ચડાઈ કરનાર તુર્કો હતા. જેઓએ પોતાની રાજધાની ગઝની શુક્રમે રાખેલી હતી. એમાં સૌથી પ્રથમ બાદશાહ કે જેને દિન્દ સાથે પહેલો પરિચય થયો તે સમકતગીન હતો. એ વાત તો પ્રચલિત છે કે એ પરિચય ફક્ત એક બીજાને નાશ કરવા માટેજ હતો. એ લડાઈ દિન્દમાં નહિ પરંતુ દિન્દની બહાર શરૂ થઈ હતી. બપોરે સમકતગીન ગઝનીમાં સત્તા જગાવી રહ્યો હતો તે સમયે કાબુલ દિન્દુ રાજ

સમાદક 'તાજ'

જયપાળના કબજામાં હતું. જયપાળે નવી સત્તા સ્થાપતી નેઈ ગઝની ઉપર ચડાઈ કરી+ પરંતુ તેમાં તે હારી ગયો. ઇ. સ. ૯૭૭માં બીજી વાર ચડાઈ કરી. પરંતુ બને પક્ષ વચ્ચે સલાહ થઈ. એ પછી તો સમકતગીનની દિમત વધી, અને તેણે ઇ. સ ૯૮૬ તેમજ ઇ. સ. ૯૮૮માં બે વાર ચડાઈ કરી, જયપાળ પામેથી કાબુલનો પ્રદેશ છતી લીધો. સમકતગીન સિંધુનદીની ડાબી બાજુએ કદો આવ્યો નહિ. તેની ચડાઈનો અર્થ એ ન હતો કે તે ઇસ્લામ ધર્મનો પ્રચાર કરે-એ વિચાર તેને કદો પશુ થયો ન હતો. પરંતુ એનો અર્થ તો બદલો લેવાનો અને સત્તા વધારવાનો હતો.

સમકતગીન ઇ. સ. ૯૯૭માં મરણ પામ્યો. તેમ પછી તેનો પુત્ર ગદમુદ ગાદીએ આવ્યો. તેણે જયપાળ સાથેની સલાહ ચાલુ રાખી અને ઇ. સ ૧૦૦૧માં અટક પાસે તેને સખત દાર ચાપી. જયપાળ પછી તેનો પુત્ર અનંગપાળ ગાદીએ આવ્યો. ગાદીએ આવતાંજ અનંગપાળે રિયાયા વગરજ ચડાઈ કરી. આ વખતે ગદમુદ મુદ-અનના દાક્ષિણ અબુલફતેદ કાઢેલી વિરૂધ ગદસો લેવાના પ્રયત્નોમાં લીન

× કેમ્બ્રીજ દિરદરી ભા-૨ પા. નં. ૧૧-૧૭

+ કેમ્બ્રીજ દિરદરી

હતો. છતાં પણ અનંગપાળની દાર ધમ્મ અને તે દારથી તરફ નારી ગયો. બીજે વર્ષે મહમૂદે અનંગપાળને “દુરમનવાટનો દ્વારો અપ્પાડવા અને તેની શિક્ષા આપવા” માટે પોતનો ઇશદો કરી દુમસો કર્યો. પેશાવર આગળ તેના મોટા સેન્યને સખત દાર આપી, દિન્દમાં પ્રવેશ કર્યો. એટલુંજ નહિ પરંતુ તે કાંગળક સુધી આવી પહોંચ્યો. એ પછી તો ફેટલીયે વાર તેણે દિન્દ ઉપર ચડાઈઓ કરી મથુરા, કનોજ અને સોમનાથ વગેરે જગ્યાએથી આટળક ધન લઈ તે પોતાના દેશમાં આણે કર્યો. પરંતુ મહમૂદે એ સ્થળોએ કોઈ સત્તા કાયમ કરી નથી. છરો તે લાહોરની સત્તા-પોતાના ગુલામ અપાઝને સોંપી ગયો. મહમૂદ ઈ. સ. ૧૦૩૦માં મરણ પામ્યો.

મહમૂદ વિશે ડૉ. તારાચક લખે છે કે - “મહમૂદની જિંદગીની સૌથી મહાન અભિલાષા લકાઈઓમાં હતી અને રાજ્યનો વિસ્તાર વધારવાની હતી, અને એજ કાર્યમાં તેણે પોતાની આખી જિંદગી ગુમાવી. એમાં તે ઘણે બાજે સફળતા મેળવી ચૂક્યો હતો. તે મધ્ય એશિયા અને ઇરાનના ફેટલાય પ્રદેશને જીતી ચૂક્યો હતો તેની છઠ્ઠા બગદાદના અબ્બાસી ખલીફાના પ્રદેશો જીતવાની હતી કે તે ઇ. સ. ૧૦૩૦માં મરણ પામ્યો. તેણે લડાઈમાં સફળતા મેળવવા અને લૂંટફાટ કરવો દિન્દ પછે ફેટલીયે સવારીઓ કરી. ફેટલાયે મદિરાને લૂંટ્યા અને બાજાં. એ મદિરા એટલા માટે બાજાં હતો કે તેમાં ધન હતું. કોઈને ઇસ્લામ ધર્મ અંગીકાર કરવા ફરજ પાડી નથી. એટલુંજ નહિ પરંતુ ફેટલાયે દિન્દ

ઓફિસરો સિપાઈઓને અને પોતાની ફોજમાં મોઢર રાખ્યા અને એજ સિપાઈઓ તેમજ ઓફિસરો તેના તરફથી મધ્ય એશિયા અને ઇરાનમાં લડતા રહ્યા.

અમદાવાદ અબ્દુલ રીહાન અલબેરની (૧૬) - મહમૂદના જમાનામાં અલબેરની દિંદ આજ્યો જે આદિ વર્ષે લગી રહ્યો અર્થે તેણે દિન્દુઓ વિષે એક અભિપ્રાય પુસ્તક લખ્યું. જેની બહેળી માંડિતી અને પોતપ પસંદગી જોઈ. આજે પણ પશ્ચિમના ઇતિહાસકારો અને વિદ્વાનો આશ્ચર્યમાં ડૂબી જાય છે. અલબેરની એક વિદ્વાન (આલિમ) હતો. પરંતુ ફેટલાક નામાંકિત વિદ્વાનોની જેમ તંગદ્રષ્ટવાળો અને તમવિચારથી ન હતો.

હજરતે ફરમાવ્યું છે કે “શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા માટે જીન સુધી પણ જવું પડે તો ત્યાં સુધી જઈ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરો.” અલબેરનીએ એ કથનને અપનાવ્યું. અને ફેટલાય વર્ષે લગી દિન્દમાં રહી પોતાનું એ દળદાર પુસ્તક લખી પ્રગટ કરાવ્યું. અલબેરનીનું એ પુસ્તક જેનું અંગ્રેજી ભાષાંતર પણ થઈ ચૂક્યું છે. તે લગભગ ઇ. સ. ૧૦૩૦માં લખાયું. તે પુસ્તકના આરંભમાં લખે છે કે “આ પુસ્તક ઉપરથી મારો વિચાર દર્શાવવાનો બતાવેલું વર્ણન છે. કુર્આને હકીકતો હુકમ છે કે “મુસલમાનોને જોઈએ કે સત્તા અને હકીકતની તરફેણ કરે લાલે એ એમના સમાસંગીઓની વિરુદ્ધ કેમ ન હોય.” (સરનુનિસા) અલબેરનીએ એ કથનને હમેશા પોતાની નજર સમક્ષ રાખી દિંદના ધર્મ, હુન્નર અને વિદ્યા તેમજ ફિલ્સૂફીના વિષે લખ્યું તે એક બતની એન્સાઈક્લોપીડીયા છે. અલબેરનીએ એ પુસ્તક પોતાના કુરતાદના કહેવાથી લખ્યું

છે. “એ પુરતકની મદદથી ને લોકો
હિન્દુઓની સાથે ધાર્મિક પ્રશ્નોની દૃષ્ટિએ
કટવા માંગે અથવા એમની સાથે દુષ્ટીમણી
રહેવા ઇચ્છે તો એમના માટે માદિતીના
લડાણ તૈયાર થઈ ગય.” અલભેશનીએ સરકૃત
અને હિન્દની ખીલ્ય બાળાઓ શીખી બધી
માદિતીઓ મદાન પડિતોથી પ્રાપ્ત કરી તેને

પ્રુદામો એકત્ર કર્યો છે. ને એ યુગના હિન્દ-
સ્તાની પડિતો અને તેમની દુનનર, વિદ્યા
વગેરેમાં રહેલી સુદીઓને પણ છુપાની શરૂઆત
નહિ. એટલુંજ નહિ પરંતુ તેણે તેમનામાં
રહેલી ખૂબીઓ અને અદલ્ય કરવા જેવી
દેવોની પણ પ્રસંશા કરી છે હિન્દુ ધર્મ વિશે
તે લખે છે કે તેમની ગાન્યતાઓ ધણી નીચ
વર્ગના છે તેઓ મૂર્તિપૂજક છે. એટલુંજ
નહિ પરંતુ ભગવાન (યુગ)ની ધણી
સ્ત્રીઓ હોવાની ગાન્યતાઓ ધરાવનારા છે.
પરંતુ, તે ઉચ્ચ જાતના બ્રાહ્મણો અને
ફિલસૂફીઓના વખાણ કરે છે. ભગવત-
ગીતાની તે ધણી પ્રસંશા કરે છે. તેના પૂર્વપર
સંબંધ ટાણને તે સિંધ કરે છે કે તેમાંના
ધણા ખરા ભાગ-સ્ત્રોત-ઇસ્લામ ધર્મ પ્રમાણે
છે. હિન્દુ ધર્મ અને ફિલસૂફીના પ્રયોગો ધણી
તે એ પરિણામ ઉપર આપ્યો છે કે હિન્દુસ્તાનના
મદાન દિગાગોના વિચારો ઇસ્લામના અષ્ટાદ્યો
તોહીદથી મળતા આવે છે. એ લોકો પ્રુદાને
મળતા માટે પ્રાર્થના અને યુદ્ધઓથી બચવા
માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કરે છે. અલભેશની પછી દાર
શિકેલે પણ હિન્દુ અને ઇસ્લામી વિચારોમાં
ખરાબરી જતાવવા માટે કોશિશ કરી. પરંતુ તે
હિન્દુ ધર્મની માદિતીઓથી અપૂર્ણ છે. તે

રૂબાઈયાત

અમાનેકી રક્તાર વલને લગા હું
મેં આપના રવેવા બદલને લગા હું.
વહી હૈ કમાનોંકા રંગીન દુન્યા;
છમે દેખતેહી મયલને લગા હું.

✽

અરે છોડ ગાશીલ દુખોંકી કહાની,
અમાને કે આગે તેરી લનતરાની;

તુ જાન મઠેં મયલં તુહી ગીરે લરકર,
ન હો જમ મું, ખત્મ તેરી જવાની;

✽

તું યુરત્તેશ નમ્મે જદાકો સૂર.દે,
સુદી અપની બઝમે નિદાકો દિખાદે;
જવાં હોંકે ડરતા હપ ગાશીલ જદાને,
તું સુરિકમ હપ દુન્યાં અડકી મિટાદે.

✽

અમાનેકો ખતલારો મંચ આ મયા હું,
મદખખતકી દુન્યાંમે મંચ હા મયા હું;
જતાદુ મેં ‘બેદાર’ હું કીન આખીર,
મય સાધર દુ દુન્યાકો રહે રવાં હું.

“બેદાર” કૃતિયાન્વી

અલભેશની જેટલે હિન્દુ ધર્મથી પરિચિત ન
હોતો. અલભેશની તો હિન્દુ ધર્મનો માદિર-
જણુકાર હતો. તેણે તો જરાયે પણ સંકોચાવા
વગર બધી જાતની દેવો કુટેવો જાહેર કરી
છે. એ વાન ધણી અફમોસ મય છે કે
મુસલમાનો નવસહીઓની વચ્ચે જીતે
અલભેશની પેસા કરી ન શક્યા.

અપૂર્ણ

કૃતીવા

મીઠાના : અહમદ અસરફ રાંદેરી

સવાલ:-એક જગર ખાતી મેદાન છે અને તે શહેરની વચમાં છે અને ઇસ્તી નગર ત્યાં પહોંચે છે. તે મેદાન મુસ્લમાનની કબ્રજામાં છે અને ઉપર હિન્દુ અગર મુસલમાનોના લેકચર કે પેસામા પથ્થર વપરાય છે તો તે મેદાન ઉપર ઇસ્તી નગર પડવામાં શરીઅત તરફથી કાંઈ વાંધો આવે છે ?

જવાબ:-મણી જગરમાં શહેરમાં વસતી પાસે સરકરી મેદાન હોય છે અને તે પબ્લીકના સાધારે ખુલ્લા રાખવામાં આવે છે ત્યાં ઇસ્તી નગર પડવામાં આવે તો કાંઈ વાંધો નથી પરંતુ સુન્નત તરીકે એ છે કે વસતીથી બહાર જવું જોઈએ. એમાં મુસલમાનોની શાને શોકત જાહેર થાય છે. અને ખુલાપાક પથ્થર ફરિસ્તાઓની જમાતમાં ફજરે છે કે આજે મારા બંદાઓ જંગલમાં આવી મારી યાદ કરી રહ્યા છે.

સવાલ:-ગૈર કૌમની ઓ મુસલમાન યવ તૈયાર હોય. અને તેની પાસે મિલકત સારી છે. તો જે માણસ મુસલમાન જનાની તેને પત્થરે તો તેની મિલકત પરથોળ ખાવિંદને સપુર્દ કરે તો તેના ખાવિંદને મિલકત લેવાનો શરીઅત શું ખુલાસો આપે છે કારણ કે તેનો ખાવિંદ નથી જાણતો કે તે મિલકત હરામ કે હલાલ છે તો તે મદં તે મિલકત કેવી રીતે લીએ તે પોતાના વપરાશ વેપાર વીજેરમાં ખર્ચ કરી શકે છે કે નહિ ?

જવાબ:-ગૈર કૌમની ઓ મુસલમાન યવ અને કાંઈ મુસ્લિમ મદં સાથે નિશાન પડે

અને તે પોતાના ધણીને માલ ગિરફત વાપરવા કે બિચારા આપી શકે છે તેથી પાસે મિલકત હરામની કે હલાલની-છે તેની તદ્દત કરી લેવામાં આવે.

સવાલ:-અમારે ત્યાં એક કૂવો છે. સોંથી દિન્દુ તથા મુસલમાન ઔરતો સાથે પાણી ભરે છે દિન્દુ ઔરતોના વોસણમાં નાખાકોનો શક રહે છે તો એનાથી કૂવો નાપાક થાય છે ?

જવાબ:-આવી તરેહનો શક શરીઅતમાં મોતેઅર નથી જ્યાં સુધી વામણો પર નાખાકો જાહેરમાં ન દેખાય ત્યાં સુધી કૂવો નાપાક નહિ થશે.

સવાલ:-અમારા ગામની મસ્જિદમાં યાંત્રિકા ધણું છે. લાચારીના કારણે મુકત્તહી અથવા ઇમામને એ યાંત્રિકા વચ્ચે બેસી રહેતું પડે છે. તો એમાં કંઈ વાંધો છે ?

જવાબ:-મજબૂરના વખતે જામત છે. કંઈ વાંધો નથી. જો મજબૂર ન હોય તો મકરહ છે.

સવાલ:-જે એક આદમીની દાદી સરીઅત મુતખની નથી તે તેની મવાલી રમજાનનો ચાંદ તથા ઇદનો ચાંદ જોવામાં ગરાહી આપે તો કુખૂલ થશે કે નહિ ? તેજા એવા માણસની નગાઝ ઇકામત તથા અજાન દુરરત થશે કે નહિ ?

જવાબ:-જે આદમી દાદી કતરાયે છે તથા મુંઝોવે છે. તેની મવાલી ચાંદ જોવા માટે મોતેઅર ગણાતી નથી એવો આદમી ફાસિક છે અને ફાસિકની ઇમામત મકરહ છે. અગર ખીજે પરહેઝગાર આદમી મળી જાય તો એના આદમીને દૂર રાખવો બેદનર છે.

સવાલ:-આજ કાલ વરસાદની મોસમમાં વાદળ સાથે ન દેખાય તો રમજાન સરીફ તેમજ ઇદના ચાંદની પાકી ખજાર તાર વા કાગળ વા દેવીફીનથી મળી છે. તો એ ખજાર સાચી ખાતરી કે કેમ ? શરીઅતમાં જેમના ઉપર કારોગદાર વખાય એવા ગરાહોની શું નિશાની છે ?

જાણી-આદાની બાજુ તાર-ટીફાન
યા રેડીયો દ્વારા આવે છે તે શરીરના
મોઝાયકના નથી મગગરો જે બાજુ આવે અને
લખનારના અક્ષર જોવાપાયા છે લખનાર
પરદેશગાર હોય દીનદર હોય, ને મોઝાયક
મનાશે

સવાલ-અમારે ત્યાં જગ્યાના ગાયમા
ઝકાતના ચદાથી મુસાફરોને માટે સેદરીનું તથા
છત્તારનું ખાતાનું પકાનીને ખાતાનામાં આવે
છે એમ મગદ કબાલોએ તથા ચદો ઉધ
નાવા વાળાઓએ શુ કરતું જોઈએ એટલે કે
જગ્યા કરેલી રામને કે હને માલિક બનાવે શા
નદિ બનાવે તો ઝકાત આદા થશે ?

જવાબ-ઝકાતના માલથી મુસાફરોને
માટે સેદરી તથા છત્તારીનો ખદોગરત કરવો
મુમ્કિન છે એના માટે એક માણસને વકીલ
બનાવે અને તે પૈમા ઉધગવીને મદોબરત કરે
પણ હીતાને માટે પહેલા કાછ ગરીબ આદમીને
માલિક બનાવવો જરૂરનું છે

મવાલ-બાગી જ્યારે ખતીખના મને
ખીજી અઝાદ આપે ત્યારે તેનો જવાબ
આપવો કેવું છે ?

જવાબ-એમા આલિમે તો મતદેર છે
કેટલાકનું કહેવું છે કે આપવો જાઈએ અને
કેટલાકનું કહેવું છે કે ન આપવો જોઈએ
બન્ન માલ સહીદ છે

સવાલ-અમારે ત્યાં મરિજદમા પામસેટ
બાગે છે એટલે કહે છે કે પાસેટ બળતુ હગમ
છે અને ઉમર કહે છે કે ત્યારે પામસેટ
દાદીમા બધ છે અને જાહેરમા બધૂ પણ
નથી આવતી તો શુ મુમ્કિન છે ?

જવાબ-પાસેટ બળતુ મરિજદમા
મકાને તદરીમી છે એનાથી મયમું જોઈએ
વગરનું કહેવું બોલુ છે

મવાલ-આપને જાણીએ છીએ કે

આપણને મુમ્કિનમાને નેક કામ મરનારોએને
મતમા દરેક આપણમાં આદરો જ્યારે
બાગમા કામ સરાસ કરે છે કે ત્યારે મરતી
જોઈતનું શુ ? અને મગદ બાદબખલ હી દોષ
ત્યારે જોઈતને માટે કયો રસ્તો લેવામા આવે ?

જવાબ-તેની જોઈત તો તેને મળીજ
કાગમા જન્મતી દરેક ધનામ તરીકે પરતર
દિગરના દુકમથી જન્મીએને મગરો જેવી
રીને કે દુન્યામા આપણે એક સાથે ચાર
જોઈતો નિકાલમાં નાખી શકીએ છીએ અને
એ વતરેક જાદોએ (મોડીએ) રાખી મળવન
છે તો પછી જન્મતુ તો પૂછતુ શુ ? ત્યાંના
કામદાઓ તો બનોખાજ છે

મરને દુકરત કરી તેથીની સાથે જન્મતમા
મળાપ કરાવી દેવામા આવશે અને તેથી
નારાજ હશે તો આદાલત તેથીને રાજ કરી
આપશે

અમાર દાદાની દયાલીમા બાપ શુજરી
મય તો દાદાની મિલકત કુપર પોતને દા
દેશે કે નહિ ?

જવાબ-પોતને એ રિયનિમા દાદાની
મિલકતમાંથી કાઢીએની દયાલીમા બારસ તરીકે
હક મગરો નહિ કાગ્યુ જ્યારે દાદાના પોતાના
જાહરા મોજુદ છે તો પોત જન્મવિક રીને
દુર થઈ ગયો પણ જો દાદાના જાહરા એટલે
પોતના કાકા માફ દયાત ન દોષ તો પછી
પોતને દાદાની મિલકતનો હકમાર છે એ વતરેક
પોતને દાદા બરિમ આપી શકે છે, ને કે
મુખી આપણની વતીવત પણ કરી શકે છે

સવાલ-જગર જોલદની કાકી હોય-
હારમની થઈ ગઈ હોય અને કામના મજરી
જની વખતે દયાત દોષ તો તેની મિલકતનો
હકદર કાબુ મળે ?

જવાબ-જોઈતને તમાક આપી દોષ-
અને હકત પુરી થયા પહેલા જો મગદ શુજરી
મય તો જોગ નેની મિલકતની હકદાર થશે.

કેટલીક રસપ્રદ વાતો

લેખક :- એ. આર. શિશ્લી.

અનુ :- અલીપૂ-મીમ-પો.

(ગતાંકથી ચાલુ)

એક પ્રકારની મલમલતું નામ અખનમ હતું. એને ધાસ પર રૂકતાં એવુંજ લાગતું, કે અખનમનો દીપાં પડ્યાં છે. એક પ્રકારની મલમલતું નામ વરાળ હતું. એને ઉપર ઉછાળવામાં આવે, તો એવુંજ લાગતું, કે આઠાઘમાં વાદળ ફરી રહ્યું છે.

બીજા ચાર્સ અને એલિસબેર કોમનેસ ન્યારે બાળકો હતા, ત્યારે તેમનાં વસ્ત્રો મલમલમાંથી બનાવવામાં આવ્યાં હતાં.

એ વસ્ત્રો આજે પણ ઇંગ્લેન્ડના અજ્ઞાતપ્રજ્ઞોમાં છે.

હજે છે, કે એકનાર સાહેબાદ આરગ-એબની પુત્રીએ દાઝાની મલમલના વસ્ત્રો પહેવાં આપી તેમણે તેને સ્પર્કો આપ્યો તેણે જવાબ આપ્યો, કે તેણે સાત વસ્ત્રો પહેવાં હતાં.

આ કળા, કારીગરી, અને હુન્નરનો જવાબ આજની સુધરેલી ફ-યા હજી લગી આપી શકીજ નથી.

ઐતિહાસિક મૂંઝા.

ફ્રાન્સના સહેનશાહ સાતમા લૂઇસી મૂંઝા ઐતિહાસિક મહત્વ રાખે છે. એ મૂંઝા મુંઝા-વવાને કારણેજ ત્રણસો એક વર્ષ લગી યુદ્ધ ચાલ્યું. એનાં લગ્ન દક્ષિણ ફ્રાન્સના ડયુકની પુત્રી એલિસાબેર સાથે થયાં હતાં. એને જહોઝમાં ગોએની અને પોએટોનામ નામના બે પ્રાંતો મળ્યા હતા. ન્યારે એ ચર્ચમાંથી આવ્યો, ત્યારે એણે મૂંઝા મુઝાવી નાંખી. રાણીને એ વાત ગમી નહિ પરિણામે તેણે તેમણે લીધી ત્યાર પછી એલિસાબેર ઇંગ્લેન્ડના બાદશાહ બીજા હેની સાથે લગ્ન કર્યાં.

ફ્રાન્સના શાહને જહોઝ પેટે અપાયલા પ્રાંતો પાછા મંગિયામાં આવ્યાં, એણે એ આવવાનો ઇન્કાર કર્યો.

પરિણામે ઇંગ્લેન્ડ અને ફ્રાન્સ વચ્ચે યુદ્ધનો પ્રાદુર્ભાવ થયો. આ યુદ્ધ ઈ. સ. ૧૧૫૩ થી ઇ. સ. ૧૪૫૩ લગી ચાલુ રહ્યું.

નૂરખાઈ ગાયિકા અને ઉમર

અયામની અંક રૂખાઈ

નૂરખાઈ એક સરસ ગાયિકા હતી તે ગાયિકા હોવા ઉપરાંત હાસ્ય, કઠાક્ષ, અને હાઝિર જવાબીમાં નિબળાત અને નિપૂણ હતી. પરિણામે તે મુહમ્મદ શાહના દરબારમાં માનવંતુ રયાન પામી શકી હતી. એક દિવસે તે નવાબ રીશતુદ્દોલહને ત્યાંબેસી હતી હાસ્ય, કઠાક્ષ મિશ્રિત વાર્તાલાપ આવી રહી હતો. એટલામાં મીરાં સૈયિદબીકની સવારી આવી પહોંચી નવાબને તેમનાથી અકાંદત હતી. તેમણે નૂરખાઈને અંદરના ઓરડામાં મોકલી દીધી મીરાં સાદિય મણીવાર બેઠા. નૂરખાઈ અચળ હતી એટલે અંદર વધુ વાર બેસી શકી નહિ. તેણી અચકલી અચકલી બહાર આવી ને મીરાં સાદિય કને ગાવાની પરવાનગી માગી તેઓ ખામોશ રહ્યા. તેમની ખ મોશીને તેણે અલખામોશી નીમ રંગમાં ઘટાવી તેણે ગાવા માંડ્યું.

“શૈબે ખ અને શાદિસાદ ગુફતા મસ્તી,

કઝ ખૈર મસસ્તી વ બરાદ પૈવસ્તી
જન ગુફત યુનાંકે મી તુમાયમ હસ્તમ
તુ નીઝ યુનાંકે મી તુમાઈ હસ્તી.

અર્થાત:-એક પવિત્ર માણસે અભિચારિણી સ્ત્રીને રહસ્યું, કે તું ધણીજ નાહલક સ્ત્રી છે. સ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો, કે મારે બાલ રવરૂપ અને ગુણ રવરૂપ-એકજ છે શું તું પોતે પણ તારું ગુણ રવરૂપ તારા બાહ્ય રવરૂપ જેવુંજ ધરાવે છે?

ઉમર અયામની આ રૂખાઈ સાંભળીને મીરાં સાદિય મુર્ગે બિરમલની જેમ તડપવા લાગ્યા

નરબાંહેને ગાતાં અટકાવવામાં આવી ધણી વારે મહા મુશ્કેલિયે મીમાં સાદિખ સ્વસ્થ થયા ખાખ “અમીર” મીનાઈ અને ગયાદીન ૧૮૫૭ની ક્રાન્તિમાં જે શહેરોમાં શાંત, સરકૃતિને ફિત્ત અને તમાહીના તમાચા ખાવા પડ્યા, એમાં દિલ્હી અને લખનવ મુખ્ય છે.

એજ સમયમાં લખનવથી ખાખ “અમીર” અહમદ મીનઈ પથ પોતાના સગાં વ્દાલાએને લઈને કોકેરી નામક સ્થળે ગયા, તે ત્યાંથી કાનપૂર ગયા.

ત્યાં એમના સસરા શેખ વહીદુલ્લામાં કાનપૂરના ઉપ્પરી કલેક્ટર હતા. તેઓ તેમની સાથે પ્રેમ પૂર્વક વર્ત્યા. એક દિવસે તેમણે સ્વચ્છું, કે “કચેરીમાં આવ્યા કરો, કંઈક કામ શીખી લેજો, તો નોકરી મળી જશે.”

અમીર સાદિખે પહેલાં તો એ વાત ઉઘાળી દીધી એક દિવસે તેમણે તેમણે બગી મોકલાવી અને નોકરને તાકીદ કીધી કે : અમે એમ કરીને એમને કચેરીમાં લઈને આવેા. અમીર સાદિખે બગીમાં બેસીને નકકી કર્યું, કે “કચેરીમાં જે અવાજ સાંભળીશ, તે પ્રમાણે કામ કરીશ.”

તેઓ “કચેરીમાં પહોંચ્યા. એ વેળા આક-સિમક રીતે એવું બન્યું, કે અપરણી “ગયાદી” નામના આરોપીને ખોલાવી રહ્યો હતો. “અમીરે જ્યારે એ અવાજ સાંભળ્યો, કે તુર્કન પાછા બગીમાં રહાર થઈને ધરે ચાલ્યા ગયા, ત્યાંજે ઉપ્પરી સાદિખે કારણ પૂછ્યું, તો તેમણે કહ્યું, કે : “જ્યાં મહેલાંચીજી “ગયાદીન”ને અવાજ સંભળાય ત્યાં હું શી રીતે રહી શકું છું ?”

શું ફિરદોસીએ મહમૂદ ગઝનવીની નિંદા કરી હતી ?

મહમૂદ ગઝનવી કતેથી શાહનામહના કત્તા

ફિરદોસી તુસીને તેણે કુખ્સેલ ઇન્આમ અકરામ ન મળ્યું ત્યારે તેણે વિરથમાં નિંદા કાખ્યો લખ્યાં અને આઈં લગી કહી દીધું કે :

“પરતારેઆદલ નયાવદ બ કાર અમર એ ખૂદ આદમે શાંદિવાર”

આ પ્રસંગ ઇતિહાસમાં થયેલ સંશોધનોથી ખોલે પુરતાર થયો છે. મૌલાના આઝાદની માનવતાનુસાર તેતુ નામ અખૂલ કાસિમ બિન ઇરિદાક હતું. કેટલાકો માને છે, કે તેતું નામ હસન બિન ઇરિદાક બિન સારફ અર્થવૌ, હસન બિન ફખરદીન બિન ઇરિદાક હતું, ગમે એમ હોય, તે ફિરદોસીના તખલ્લુસથી વિખ્યાત છે. તેણે એ તખલ્લુસ રાખ્યું એતું એક કારણ એ પથ્ય હતું, કે તે તુસના રાજબિના ઉધાનના આળી હતો. પ્રકૃતિએ તે કવિ હતો. તેણે પોતાનાં જોહરોનાં દર્શન કરાવ્યાં. દુર-દુર લગી તે પ્રખ્યાત થઈ ગયો. એજ સમયમાં મહમૂદ ગઝનવી જગત ભરમાંથી ઉદમાઓ, નિદાનો અને કવિઓને ખોળા ખોળીને પોતાનાં દલ્લાઓમાં એકઠા કરતો હતો. ફિરદોસી પણ એના દરબારમાં આવ્યો એના એક કરીદથી ખુશ થઈને સુવતાને એનો મુશાહિરો નકકી કરી દીધો. તેણે તેને શાહનામહ લખવાનું કામ સોંપ્યું.

તે ગિઝાનીમાં ચાર વર્ષ લગી રહ્યો. કાઈ કાઈ વાર તે દરબારમાં ઉપસ્થિત મતો, રચેલી નજમો સંભળાવતો સુલતાન મુશાહિરાઉપરાંત ઇન્આમ આપતો. ત્યાર પછી તે તુર ચાલ્યો ગયો. આઠ વર્ષ લગી શાહનામું લખવામાં પ્રવૃત્તી રહ્યો.

એક હઝાર શેઅર લખી ચૂક્યો. બાદશાહે એને એક હઝાર દીનાર ઇન્આમ તરીકે મોકલ્યા.

પોતાક સમય પછી બાદશાહને ખબર પડી, કે તે કદમતી અકાબદ રાજે છે. આથી બાદશાહે એની કને ખુલાસો માંગ્યો. ત્યારે તેણે કાતો પર દાઢ્ય મૂક્યો અને કહ્યું :

“યુ દર મુલકે સુતાને મિર્દો શિકવદ”

બસ હરત તરસા વ ગણ વ મકદ

મિરફતન્દ દર જિંદગી અદલત કરાર

શુદ્ધ અયમન અઝ ગાંદીશો રોકગાર

અહ બાદશાહે સુલતાને મિર્દો શિકવદ

જહે કો શુમારદ પકે જાં મિરદ”

સુલતાનના દિલમાં તેની પહેલાં જેવી વકઅત ન રહી બધારે શાહનામું પૂર્ણ થયું ત્યારે એક વઝીરના વિરોધે છતાં તેણે ઇન્આમ તરીકે સાદહઝાર દીનાર મોકલ્યા. આ રકમ ફિરૌસીએ રાખેલી આશા કરતાં ઝોંછી હોવાથી તેણે એ રકમ લીધી તે છતાં તેણે ધુંધવાઇને અને અસંતુષ્ટ થઇને એ રકમ શાહી ખાદિમે અને ફકીરોને વહેંચી દીધી, અને નાશઝ થઇને પોતાના વતનમાં ચાલ્યો ગયો.

કેટલાક સમય પછી સુલતાનના એક ગવર્નરે બંડ કહ્યું. એતરણી આપતો; એક વચ લખ્યો. “સુલતાને વઝીરને પૂછ્યું, કે : “જવાબ” નહિ આપ્યો, તો શું થશે” ખાખએ નીચસા રોઅર દ્વારા જવાબ આપ્યો :

“અમર ન બ કામ મન આવદ જવાબ મન વ ગુઝ વ મેહાન વ અફરા સિયાબ.”

આ રોઅર ફિરૌસીનો હતો. સુલ્તાન આ રોઅરથી ધણોત્તર પ્રમાણિત થયો. એને ફિરૌસી પાદ આપી ગયો.

એણે તેને મચ્ચશી બુખારી, અને તેણે શાહી માણસોને એકઠાં દીનાર લઇને મોકલ્યા. એ માણસો પહેલ્યાતો રસ્તામાં જ તેમણે જોયું.

કે ફિરૌસીનો જનાઓ લઇ બધામાં આવતો હતો. કેટલાક છનિદાસકારો ગાને છે, કે ફિરૌસીને એક રોઅર દીઠ એક અશરફી અપવાતું નકકી થયું હતું. તે વેળાના છનિદાસકારોના કમનાતુસાર સાબિત થાય છે, કે ફિરૌસી અને તેની વચ્ચે એવો કાઠ કરાવળ થયો ન હતો. વિરોધીઓ તરફથી આ બધું ઉપખતી કાઢેયું લાગે છે.

ગોરી મુગના છનિદાસકાર અને તારીખે નાસીરીમાં એવો કાઠ ઉત્તખેજ નથી.

સામાન્ય સમજનો માનવી પણ વિચારી બને સમજી શકે છે, કે બધારે મુશાદિરોજ નકકી કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારે ઇન્આમનો વચ્ચદા શી રીતે હોઇ શકે છે? એ તો ખુદીનો પ્રશ્ન હતો. આપે તો હીક નાદનર એનો શિકવો શુ ? આમ છતાં એ મંજૂરિત છે, કે બાદશાહ એને ઇન્આમ માંગતા હોય તથા પે કે.છ કારણસર એણે એ ધરાદો મુલતરી દીધો હોય

ગ્રેડિસર ગદમૂદ શીરાનીના એક સંશોધનાત્મક નિબધ પરથી જણાય છે, કે જને નિંદા કાવ્યો કહેવામાં આવે છે, હમીકતમાં તેવા કોઈ નિંદા કાવ્યો છેજ નહિ.

જે કાવ્યોને નિંદા કાવ્યો તરીકે ઓળખાયા છે, તે કાવ્યો શાહનામદમાંથી ઉદ્ભવ કરેલાં કાવ્યોનો સમૂહ છે. અપૂર્ણ

પ્રીટીશ પોસ્ટલ એડર્સ-માં

Valachi Sahitya Karyalay

Kanpur Post Office

લખનુ-એડર્સ કેસ કરેલો તેમજ અફિકાની મોટો સ્વીકારવામાં આવશે નહીં.

ઈસ્લામી પુસ્તકાલયો

ગુજ બાપાંતરકાર :-સાહેબ-અલ ખઝીલી.

(ગતાકથી આણુ)

વિદ્વાનો અને વિદ્યાર્થીઓની સહુલતાને માટે આ સાંસ્કૃતિક પુસ્તકાલયોમાંથી દુગ્ધરના રથો સુધી કિતાબો મોકલવામાં આવતી હતી. એને માટે કદી કદી કોઈ રકમ પણ ડીપોઝીટ રાખવામાં આવતી હતી. ક્યોંતર રૂપે મરવના કુતુખખાના આદિ દમીરખાદ, જ્યાંથી ચાકુતે ૨૦૦ કિતાબો ઓછીની લીધી હતી અને તે પુસ્તકાલયો, જ્યાંથી ઉન્દુસના ઇતિહાસકર ઇખ્તે હયાન (હિ. સ. ૭૪૫-૮૮૬ સ. ૧૩૪૩) કિતાબો મગાવ્યા કરતો હતો તે કહે છે. કિતાબની અને અરસત પડતી તો હ કોઈ પુસ્તકાલયમાંથી મગાવી લેતો હતો. એ કિતાબો ખરીદવાને માટે, હું કોઈની પાસેથી કોઈ કિતાબ ઉધાર લેવા ચાહતો તો કોઈ પણ આપવા વાળો મળતો ન હતો. ૧૨૪

પરંતુ અધાય પુસ્તકાલયોના માલિક આજ ઉદાર ન હતા, બલકે કટલાક લોકો પોતાની કિતાબોને વફા કરતી વખતે આ ચાત પથુ મગાવી દેના હતા કે આ કિતાબો ક્યાંએ બાહિર જાય નહિ જેવું કે કાઝી ઇખ્તે હયાન નમશાપૂરીએ ક્યું હતું. ૧૨૫ ધણી કિતાબો જે વાચવાને માટે આપવામાં આવતી હતી પાછી આવતી ન હતી હલજના એક શાહર અલ-રખાતના આ અશઆર, જે હિ. સ. ૧૨૧૬ (ઈ. સ. ૧૮૧૭)માં કહેવાયા છે. એક જગના દિવની સદા છે.

કોઈને કિતાબ ન આપો, બલકે ઉઠર કરી લો, અગર જો આપો તો તેને માટે અમાનત લઈ લો, કેમકે એજ યોગ્ય પધ્ધતિ છે જો તમે મારા કહેવા ઉપર લક્ષ નહિ

આપશો, તો ખાત્રી પૂર્વક તમારી કિતાબો ગુમ કરી દેશો."

એવીજ રીતે ઇખ્તુરસારમ (હિ. સ. ૮૩૪-૮૮૬ સ. ૧૫૦૬)ના અશઆર નીચે પ્રમાણે છે.

"જે શખ્સ મારી કિતાબ લઈને પાછી ફરે તો નથી, તે એક શરીફ નહિ બલકે એક નીચ અને દગાખાઝ માણસ છે." ૧૨૬

છેવટે બવરયાપકોની બેપૂરવાઈ, રાખ્યોના ઇન્કલાબો અને વિજેતાઓના જંગમી વર્તનથી જે પરાજિતોની કાર્મ કરેલી યાદગારોના નાચ કરવાની કોશીસ કરે છે. આ અતુષમ પુસ્તકાલયો સાખા કાળ સુધી બાકી રહી શક્યા નહિ અને ધીમે ધીમે નાબૂદ થતા મયા. અરબી તારીખોમાં વારંવાર વર્ણન આવે છે કે અમૂક પુસ્તકાલય તબદ ને બરબાદ થઈ ગયા અને અમૂક વિજેતાઓએ લૂંટ્યા તારાજ કર્યો આ પુસ્તકાલયોની તમાલી મોટે ભાગે આજ લગાડવાથી થઈ છે. બગદાદના સાખૂર બિન અદદશીરતુ કુતુખખાતુ એવીજ રીતે બગીને બરમ થયું. તુર્કલ સલજુકીએ બ્યારે બગદાદને ફત્ત કર્યું છે, તો તેના સૈનિકોએ

૧૨૪ વેસ્ટરીલનો લેખ, મોટેજન એકેડેમી બિ-૭૭, પા. ૧૫૨

૧૨૫ ગુશસ્તે શ્રીમર (તારીખુલ કિતાબ) નં. ૪-૫

૧૨૬ ગુસ્તાવલેસનો લેખ, કિતાબો પાછી ન આપવા વિષે અરબી અશઆર "ઈસ્લામિક" માસિક, બિ. ૪. પા. ૫૬૧-૫૬૫

કર્મ મુદત્સામાં આમ સમાવી એમાં આ પુસ્તકાલય પણ અમિને ફોટો ચડી મળ્યું ૧૨૭ એન્ડ દાક્ષિણ્યપાદના આનો પુસ્તકાલયની થઈ, જેમને દક્ષાધૂની સરદારી હોવાના તાતા-રીયોએ બાળીને એના બરબાદ કર્યા કે તેમનું નામ નિશાન સુધ્યાં પણ બાળી રહ્યું નહિ ૧૨૮ એવીજ રીતે મિત્રનંદ (મજની)નું કુટુંબખન (દિ. સ. ૫૫૦૦૪ સ. ૧૧૫૫) મજનીના પેરા વખતે સુન્તાન કુસેન ચોરીના સૈનિકોએ બાળી નાખ્યું ૧૨૯ મરવનુ પુસ્તકાલય તાતા-રીયોએ દિ. સ. ૧૬૦ (ઈ. સ. ૧૨૦૯)માં ત્યાહ, કરી નાખ્યું. ૧૩૦ નવસાપુરનું પુસ્તકાલય ગ્રામ તુકોએ દિ. સ. ૫૪૮ (ઈ. સ. ૧૧૫૨)માં બાળી ખાક કરી નાખ્યું. ૧૩૧ સુન્તાન મદમુદ મજનીએ મુનનુસ મઠદળ દેવાને કાળે રેના કુટુંબખનામાંથી રાફી અને બિદમનીઓની તમામ કિતાબો બાળી નાખી. જે મુન્ની મઠદળ વિરૂધ્ધ હતી બાળીની કિતાબો બચી મળી. ૧૩૨

ચીરામનું મદાન પુસ્તકાલય ધીમેધીમે પડતી પ્રત્યે દક્ષાનું મળ્યું. આ પુસ્તકાલયના સ્થાપકના ઉત્તરાધિકારીના વખતમાં તે કોફી રિધિનીમાં પડેલું હતું. ઇન્નુસ બન્દાબ (કાતિએ) આ પુસ્તકાલયની અખવરવા વિશે બદાઉદીને શિકાયત કરતાં, અફઝર કલિય ઇન્ને મઠદક્ષાના દાખના સમેસા કુર્માને મજદના ત્રીસ પારાઓમાંથી એક પારો શુભ થઈ જવા અને ઊન્ન બિલ પારાઓની રોષ અને ગેદવજમાં સામે સમય કરકાર દેવાનું બજુન કર્યું છે. ૧૩૩

તરાબસના ખાનદાન બનુઅમ્મારનું પુસ્તકાલય પણ આગથી રક્ષિત કહી શકાયું નહિ. એના બાળનારા તાતારી અથવા તુર્ક ન હતા મઠે હમાઈ હતા. ૧૩૪ દિ. સ.

૧૦૩ની યાલીની (કુરેઝ)ની મઠાઈમાં ફિરંગી સૈનિકોએ આ પુસ્તકાલયને બખ્ત્યું. આ બનાવ વિશે મુર્દાબ મખ્નુસ કુરાત દિ. સ. ૮૦૭૦ ઇ. સ. ૧૪૦૪) કાળે છે કે "રાયખ બદવા બિન અલી તથા ફખવદ્દસ નબાવર મરસાની દક્ષાનું બ્યાન છે કે તરાબસના એક કારક હમ (એકેડીમી) હતું. તેની એક તેની કિતાબોની (વપુસતા અને તેમની મુદત્સાને કારણે) જગતમાં નથી બદવા કહે છે કે મને તરાબસના એક બુખુરે બખ્ત્યું કે હું ફખારસ મુકક ઇન્ને અમ્માર તરાબસના મર્વનરની સાથે શીઝરમાં

૧૨૭ ઇન્નુસ અલીર: જિ. ૬, પા. ૨૪૬, જિ-૧૦, પા. ૫, પુન્દારી: પા. ૬૮. સરદી: પા. ૨૬. હર્ષાદુલ અરયમ: ચાકુ. તે એનું વર્ષે દિ. સ. ૪૪૭ (ઈ. સ. ૧૦૫૫) બતાવે છે.

૧૨૮ કલક ચન્દી: જિ. ૧, પા. ૪૬૨.

૧૨૯ ઇન્નુસ અલીર: જિ. ૧, પા. ૪૬૬

૧૩૦ મુઅજિમુલ બુદ્દાન: જિ. ૬, પા. ૨૬૭

૧૩૧ ઇન્નુસ અલીર: જિ. ૧૧, પા. ૩૧૫

૧૩૨ હર્ષાદ: જિ. ૨, પા. ૩૧૫

૧૩૩ હર્ષાદ: જિ. ૫, પા. ૪૬૬-૪૬૭

૧૩૪ શુબો, હેનરી સામ-સનનો. બેબ "સલીનીયુન વ મકુબાત તરાબસુસામ" "અલ-મશરિક" ૧૯૨૨, પા. ૧૦૭

૧૩૫ અબૂનાસિમ ઇન્ને અમ્માર, તરાબસના કાઝી જે દિ. સ. ૪૨૬માં ત્રીની હાકિમ બની ગયા હતા તેમના પછી તેમનો પુત્ર ફખરશમુદ્દ તેમનો ઉત્તમ બિહારી થયો. તારીખ ઇન્નુસ કમાન્તી (લીડન મુદ્રિત: ૧૯૦૮) પા. ૯૭

૧૩૬ હતો જ્યારે તેને ફિરંગીઓને હાથે
 ફત્તલ થઇ જવાની ખતર મળી ત્યારે તે એલાન
 થઈ ગયો તેને આરામ થયુ ત્યારે તેની
 આખોભાથી અશુભો વહેતા હતા. તેણે અને
 કહ્યું 'નસલાહ, અને કોઈ પણ વસ્તુનો આદરો
 અફસોસ થયો નથી, જેટલો કે આ દારૂલ હદમ
 (પુસ્તકાલય)ની તબાહીનો થયો છે. તેમાં
 ફીનીયાન, ફર્માન, દહીસ અદબ વિવેના નીસ
 લાખ કિતાબો હતી જેમાંથી માત્ર પચાસ
 હજાર તુરખા કુર્આને મજહૂદના અને વીસ
 હજાર જિદ્દો તફસીરની હતી મારા પિતા
 મારી આગળ પચાન કરતા હતા કે આ દારૂલ
 હદમ દુન્યાના આત્મમાતર્ગાથી હતો. જ્ય
 અમારે એના ઉપર પુરતું લક્ષ આપ્યું હતું
 એમાં ૧૮૦ કાર્તિય મહેનતાણું લઇને કામ
 કરતા હતા. તેમાંથી ૩૦ કાર્તિય રાત દિવસ
 કિતાબત માટે હાજિર રહેતા હતા. ખાસ
 કિતાબો મેળવવાને માટે તમામ શહેરોમા બની
 અમાર તરફથી એજન્ટો મુકરર હતા. તેઓ
 કિતાબો ખરીદતા હતા. બની અમારના
 સમયમા તરાવસના સપૂણપણે દારૂલ હદમ
 (વિદ્યામૃદ) બની ગયું હતું ત્યાં મારે તરફથી
 મકાન મહાન વિદ્વાનો આવતા હતા એમના
 સમયમા બધીય વિદ્યાઓની ઉન્નતિ થઇ ખાસ
 કરીને હમામિયત ફિરંગીના હદમને, કેમકે બની
 અમાર તેને અને તેના બાબુનારાઓને ધણા
 પસંદ કરતા હતા. જ્યારે ફિરંગીઓએ તરાવ-
 સમાં દાખલ થઇને તેને છતી લીધુ ત્યારે
 આ પુસ્તકાલય આખી નાખ્યું. એવું કારણ
 એવું થયું કે રાદિમો (હસમ નાધુઓ)-
 માથી એક શખ્સ (તેના ઉપર ખુદાની લખાવત
 હો) આ પુસ્તકાલયમાં દાખલ થયો, અને
 કિતાબોને એકને નિમમ્મદ થઈ ગયો છત્તફાકને
 દારૂલ હદમના તે આરંગમા દાખલ થયો, જેમાં

સંસારમાં

જન્મ કયા છે આપના એ વારમાં,
 જોશ કયા છે આપની તલવારમાં.

શુ કહો છો વાંત એના સૈન્યની,
 છે મદદ તો આપના સહકારમાં.
 દિલની આવી દશા નિરખી અને-
 મુજ હૃદયને જોઉ છું અંગારમાં.

અય ખુદા! મુજ હિંદ પર તું રહેમ કર,
 દિલીઓની નાવ છે ગળધારમાં.

શું કહું દિલની કયા તુમને અદિ
 તે મજા જેવી ખરા દિલદારમાં.

જિદગીના રમ પક્ષે ાંછે ધણી,
 ચાતી તે પડતીજ છે સંસારમાં.

લોક વાણીમાં બારોસો શું કરે?
 આશ કયા છે કોઈના આધારમાં.

જે આકલને આજ "શખ્સનમ" શુ વદે!
 જોઉ છું હું એમને ફિતકારમાં.

શખ્સનમ

પવિત્ર પુસ્તકો રાખેલા હતા. તેણે એક તુરખો
 ઉઠાવીને જોયો, તો તે કુર્આને મજહૂદનો હતો.
 પછી બીજો ઉઠાવ્યો તો તે પણ કુર્આને
 મજહૂદનોજ હતો. એવી રીતે તેણે એક પછી
 એક વીસ તુરખા ઉઠાવીને જોયા અને તે
 બધાય કુર્આને હકીમના હતા. ત્યારે તે એલી
 ઉઠ્યો આ મકાનમાં જેટલી કિતાબો છે, બધીય

૧૩૬ શીઝરનો કિલ્લો હુમાતાની પાસે છે,
 જ્યાં તરાવસના હુમલા સમયે ફખરલમુલક
 ચાલ્યો ગયો હતો. "હખ્તુલ કલા-મી" પા.
 ૧૪૪ હખ્તુલ અશીદ; જિ ૧૦, પા. ૩૩૫

મુસલમાનોના કુર્આનની પ્રતો છે. જેથી ફિરંગી-
ઓએ આ દારૂક ઇસ્તમને બગાડી નાખ્યું. (ખુદા તેમના
પૂર્વજો ઉપર અચનત કરે અને પાછળનાઓને

૧૩૭ 'ઈસ્તુલ કુરાતની તારીખતું આ
અવતરણ મિસરના માસિક "અઝ-ઝુહરા"
(જિ-૨, પા. ૧૧૧-૧૧૨)માંથી સેવામાં
આવ્યું છે.

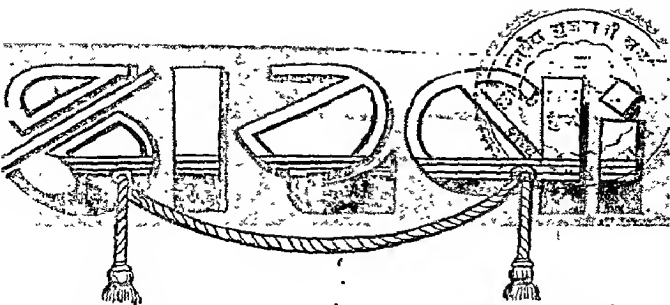
આ આપેલું આર્ષાંતર મૂળ કસબી તુરખા
ઉપરથી કર્યું છે. કાઝી મૈર પેતાની તારીખે
મિસર. (જિ-૨, પા. ૫૦૬-૫૦૭)માં જે
આર્ષાંતર આપ્યું છે, તે સ્વતંત્ર આર્ષાંતર છે.
વર્તમાન સમયના સલીબી લઘાઈઓના ઇતિ-
હાસકાર જેવો કે મઆઝ (કુરેઈશી લઘાઈઓ :
જિ-૧, પા. ૩૦૫ ફ્રેન્ચ) ચોથી સલીબી લઘા-
ઈનો ઇતિહાસ (પા-૨૪) અને વિદકને (સલીબી
મુધી : જિ-૨, પા. ૨૨૧ જર્મની) આ
આર્ષાંતરનું, અનુકરણ કર્યું છે આ બનાવ
વિશે ઇસાઈ ઇતિહાસકારો (જેમણે નાનામાં
નાની વાતને પણ જતી કરી નથી)ની સુષ્ટી-
દીએ-કેટલાક લેખકોને (ખાસ કરીને સામન્સ-
નને પેતાના મઝકુર લેખમાં) ઇસ્તુલ કુરાતના
આ બપાવ વિશે શકારીલ બનાવી દીધા છે.
કમમાંકમ એને તે કંઈક અનિશ્ચયિકિત સમજે
છે. એની માન્યતામાં આ અરબ ઇતિહાસકારે
ઈસ્કંદરિયહના પુસ્તકાલય બાગી નાખવાના
મુકાબલામાં આ બનાવ થઈ કાઢ્યો છે. ખરે-
ખરે આ બનાવ ઉપરથી બધાં અરબોનો પેતાના
તમદદુની વારસાની તખાવી ઉપર કબજા
જાદિર થાય છે, ત્યાં 'સલીબીઓ' (કુરેઈશી)

હલીબો ખવાર કરે) આ કિતાબોમાંથી ચોડાક.
તેઓ સાચે-અઘ ગયા. આ તેજ કિતાબો છે,
જે ઇસ્લામી દેશોમાં પહોંચી ગયું છે." ૧૩૭

મરિ આ વાત ઝરા પણ અશ્વર્કારક ન
હતી. કેમકે તેઓ મુસલમાનોની તદ્દતીન
અને તમદદુનરી, અંગણુ હતા અથવા તેને
ધિકારતા હતા. તેમણે તરાબલસના પુસ્તકાલ-
યને તારાજ કરવું એવું જ કાંઈ સમજાવીયું,
જેટલે સામાન્ય રીતે બધે થતું આવ્યું છે.
જેથી આ વાત વર્ચુન કરવા લાઘક હોઈ
શકે નહિ.

યરૂષીયન ઇતિહાસકાર દરેક તે વાતનો
ઇન્કાર કરી દે છે, જે તેમની વિરધ્ધ હેય
યરૂષના વિદ્વાનોની લખેલી ઇસ્લામી તારીખોમાં
એવા અનેક ઉદાહરણો મૌબૂદ છે.

ઇતિહાસકારોની ખામેશી આ બનાવની
સત્યતાને ફેરવી ચકતી નથી થું આ અશકય
છે કે એ ઇતિહાસકારોએ બાણી જોઇને આ
બનાવ પ્રત્યે આંખ મીંચામણા કર્યા ન હોય ?
જે તેમના સહધર્મીઓના જંગલી વર્તનને
બહિર કરે છે. આ બનાવને મળતુ એક
બીજું ઉદાહરણ ઉન્ડેસના છેલ્લા સમયમાં પણ
મળી આવે છે- ઇસાઈઓના એક પવિત્ર
પેશા કાર્ડીનલ એમેનીઝ (Ximenes) હતો,
જેણે ઉન્ડેસના વિગ્રય સમયે કુર્આન ફરીમના
અનેક તુરખાઓને આગમાં હોળી દીધા હતા.
પછી આ બનાવને અમારા વિદ્વાનોએ નિષ્કુસ
સામુદ્ધી સમજાવે વર્ચુન કરવા લાઘક પણ ન
સમજવું એ પણ એમની બુદ્ધિને અમશાન
છે ન ! (અખતર)

સત્યવાણી.*

દેશ આઘાદી મહીં નિર્જન થશે;

આપણી નિર્મોદ્યતા હુસ્મન થશે !

કૂટ આપસની કરે છે આંધળા;

નિત નવી સત્તા તણું શાસન થશે !

જાય છે અજ્ઞાન પ્રયે જિંદગી;

ડગલે પગલે મોતનાં દર્શન થશે !

ભૂત ગોસ્વમાં રમાડે છે હજી,

ધર્મ છવન-નાશનુ આધન થશે !

ન્યાં લગી છે આપણું માનસ ગુલામ;

'શૂન્ય' સુકિત પણ નંતું બંધન થશે !

*આજથી બે વર્ષ ઉપર આ સત્યવાણી રચાઈ હતી અને આજે દુર્ભાગ્યે એ ખરી પડતી જણાય છે.

આનુકંભશ્રિકા

સત્યવાણી (કાવ્ય)	૨૧. ૧૬૦.	જીવન કારવાં છે	૨
મુક્ત પંખોને	૫. ૧	ઠવે કહેવાય છે (કાવ્ય)	૨
તાજમહેલ	૨	મને પૂછો (કાવ્ય)	૨૧
હસો (કાવ્ય)	૩	પરિચીત સાદ	૨૧
આવાંજી ફુનાં	૪	ફાવા	૩૧
વખતે વખતે (કાવ્ય)	૮	કેટલીક રસપ્રદ વાતો	૩૩
જીવનનો યાક	૯	છરમાખી પુસ્તકોત્તરો	૩૪
મેમ સાહેબનું ફૂલર	૧૫	કિન્દગી મારી (કાવ્ય)	૩૯
અંજન ન કરે !! (કાવ્ય)	૧૭	આઝાદીનું દારૂ	૪૦
હ૦ ઈમામ હુસૈન	૧૮	સાચો દેશભક્ત	૪૧
વિસ્તૃત સત્તા	૨૦	અનપર	૪૫
મને પૂછો (કાવ્ય)	૨૩	બાદશાહ	૪૭
શા માટે (કાવ્ય)	૨૪	એમ. એમ. પી રોહિર વાર્ષિક રપોર્ટ	૨૮. ૩૭૦

મોડર્ન જાહેર ખબર

એક ગુજરાતના અમુક નેતા ગુમ થયા છે.

એક ગુવાન ગુમ થયો છે

એક નવયુવાન નામે રમેશ્વર-રમે કહ્યું-
વર્ણો-જિંદગી પાંચ ફૂટ ૫.૨૫ ઈંચ-ઉંમર અઘર
વર્ષ-ગયા. સોનવારથી ગુમ થયો છે.
રવિવારે સાંજે પોતાના મિત્રો
સાથે “ગ્રેમ પચ્ચીસી” નામે ફિલ્મ જોવા
ગયો હતો તેને ફિલ્મ જોવાનો ધણો શોખ
છે શિક્ષણમાં જરાયે મન લાગતું નથી.
કેટલીયે વાર મુઆઈમાં જઈ ફિલ્મ એકઠર
ખનવા માર્ટે ફોશસ કરી ચૂક્યો છે. જતી
વખતે ઘરમાંથી પોતાની માતાના એક દાગર
રૂપિયાના દાગીના અને એકસો રૂપિયા રોકડા
સર્કલ થઈ ગયા છે જે બાઈ અને ઘેર
મુઠી પહોંચાડી આપશે તેમની સેવામાં આવવા
જવાનું ભાડું આપનામાં આવશે. જે ચિરં-
જીવ રમેશ્વર આ. નં. ખ. વાંચે તો વાંચી
તરતજ ઘેર પાછ ફરે.તેની માતા પધારી વસ
છે. અને દમેશા રડવા કરે છે. તે જો પાછો
ફરે તો કોઈ એક ચપ્પલ પથ્રુ ઉચારશે નહિ.”

ગુજરાતના એક વર્ષો ૧૯૬૬ સીડર નામે
ધુધાંકર કેટલીયે મુશ્કેલી ગુમ થયા છે. ઉપર
સમગ્ર સાઠ વર્ષની-રમે રવામ મુદ્દર-પેટ
રજવાગાઓના ઉપર વોળી જેમ ઉપરો આવેલું-
આખો મોટી-ચાલવાં આસ લગાઈ આવે છે-
પર્ટીઓ અને મેળાવાઓમાં આગળ પડતો
ભાગ ભગવતા-ધુકડા પીવાનો ધણો શોખ
છે જેલખાના જવાનો પ્રસંગ આવે તો જેલ
જઈ ખીનારીનું કારણ દર્શાવી જવાખાનામાં
ચાલવા નર્મ છે. કેટલાય દિવસથી તેમનું કોઈ
સેકયર પ્રગટ થઈ નથી જેથી તેમના ચાહકોને
તેઓ ગુમ થઈ ગયા હોય એવો સંશય થાય
છે. જે સજ્જન તેમનો પત્નો આપશે તેમને
એક વર્ષ લગી “હેન્ડરનાન” નામે પેપર મફત
રોકડવામાં આપશે જે ધુધાંકર સહેજ આ
ભ. ખ. વાંચે તો વાચતાંજ તેઓ અમદાવાદ
પહોંચી જાય કામલુ કે ત્યાં, કેએસ રાજ્ય
રથાપવાનું છે આ રાજ્યમાં તમારી હાજરીની
આસ જરૂર છે કે જેથી દિલ્લોને કંઈ
સુકસાન જ પહોંચે.

કીરવાં

પુ. ૯: અક ૪-૫: કિસે, જાન્યુઆરી, ૪૭-૪૮

મુક્ત પંખીને !

ગમને ઉડુપન કરનાર હે પંખી !
બંધનોથી મળી ગઇ મુક્તિ;
—અને તું જેનમાં ગયો આવી—
પાંખો પોંદરમાં સડી ગઈ'તી;
દિવ્ય રંગોથી પુનઃ સર્જાવી;
ને વળી—

પુનઃ મુક્તિમય જગને;
દેખવા માટે થયો તું તત્પર;
જુનાવી દીધાં તે પુરાણ ગમ;
લૂટવા લાગ્યો જીવનની મજા—
હાય રે ! એ હેમ જમાનાઓ—
આપી'તી બેરહેમ બંધનની સજા;
—કિન્તુ એક દિવ્યતમ મળી શકિત
બંધનો તુટી ગયા સદુ તારા—
રંગ લાવીને રહી તુજ કક્ષિત;
ને વળી—

તારાં એ ઉજડા અમનમાં
પુનઃ પહેલી યજ્ઞ આનંદ ધારા—
અને તું જેનમાં ગયો આવી;
દિવ્ય રંગોથી રંગી કુસવાડી
—ને ફરી મુક્ત ગીતો આસાપી;
લૂટવા મુક્તિ મય જગતની મજા
પાખો તેં તારી ફરી પ્રમારી;
મગને ઉડુપન કરનાર હે પંખી !
કેન્તુ આનંદ જીવનની લેજે
પાંચ એવું ન ચમ જાએ
પુશીમાં ને ખુશીમાં ગાદિલ
પાછલા દર્દ—મગ જૂની જાએ
ને પછી—

સત્ય કર્મો કરજે તું,
મુક્ત-જીવનથી ખુશ થઇ જાને—
મેક્ષી ના દેજે જીવનની મજા
ગમને ઉડુપન કરનાર હે પંખી !
બરે તું દૂર સુદૂર જાજે ઉડી
હંચી મહેલાતોને આખી જા
મુક્ત ઉડુપન કરી—

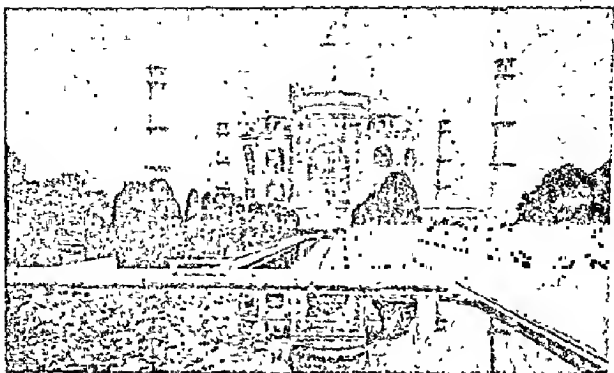
ને ફરી—

યાદ કરી લેજે એ બંધનની કથા
જૂનજે ના કદિ એ દિલ-વ્યથા;
તને તે યાદ હશે કે—

નિસરી બેઠો'તો ધર્મને—
જૂવાની દીધાં'તા દૈવી-ફરમાન;
લોપ થઇ ગયું 'તું' છમાન;
અને તે તારા સદુ દુષ્ટ કર્મને,
કાળમુખી મળી ગઈ'તી સજા;
પણ ફરી પ્રાર્થના—

મુક્તિ માટેની એના
ધ્યાન તેવું ધરીને દિલમાં ફરી
ને ગયા તુટી બંધનો તારા—
ફરી મુક્તિ મળી ગઇ તુંજને;
ગમને ઉડુપન કરનાર હે પંખી !

ફાની (કૃતિયાની)

તાજમહેલ.

લેખક:-મુન્શી ઇન્સાફ અલિ ખાન (રાંદેર)

આકાશમાંથી ચિતળ પ્રકાશની વૃષ્ટિ થઇ રહી હતી. સંઘિના અણુ અણુ પર નિહા રેતીએ પોતનું સન્નિધ્ય જમાવી દીધું હતું એવા શાત અને રંગશ્યામ સમયમાં હું તાજ-મહેલને એકાંકી દેખે જોવામાં તરફીન હતો. કે મારી નજર આકાશ તરફ ફરી આકાશમાંથી મેં મારા જોવાનું અંદાજ તાજમહેલને જોઇ દરતો અને એની પ્રશ્નિત્વા કે તો જોયો એના દરવાજા આકાશ હતું. જે જોઇ મેં એને પૂછ્યું કે:-

"હે અંદાજ! તે તાજમહેલમાં એવું તો શું જોયું છે. કે નિરાંતર દરવાજા ઓર છે."

એ સાંભળતાંજ અંદાજના શિવન કિશોરમાં દમસ્ક ગમી ગઇ દૂર દૂર સુધી વિસ્તરેલી માંડની સમેટાઇ તાજમહેલ પર અવી જોઇ થઇ ગઇ. જે જોઇ તાજમહેલ યુદ્ધ હાથે ને જમનાની લહેરો નાચવા લાગી કે અંદાજ બોલવા લાગ્યો:-

તમે આને મુદતની અંદાજ પડેલા જીવન સિતરના તારોને છેડી દીધા છે. તમારે એમાંથી નીકળતા સુરો સાંભળવાનું છે તો લો માંભજો. મેં તાજમહેલના અનંતનિહા પેટમાં આ એ રેડનો રાજમહેલોમાં અપાર પ્રેમ મેલી કરતાં જોયા છે...તું તે રાત મેં કની વિસરી શકતો નથી જે મુગનાગ્રહાલના જીવનની આખી રાત હતી. ખંધુ શાંત હતું. અંત ગમગીન હતું. જાણે આખી સૃષ્ટિ ગમના બોલથી કંઈ રહી હોય તેવું એ દ્રશ્ય હતું. બેંગમેને ધડી બે ધડીની મહેમાન જોઇ હિન્દુસ્તાનનો સહેનચક વારે ધડીએ દયા પામ્યું, ઇશ્વરને આકાશ તરફ જોતો હતો. જે આકાશના સાતે પાંદા ચીરી પ્રભુના દરવાજામાં પહોંચી જતી હતી. પચ્ચ ત્યાંની અસર જીગમગવા વગર પાછી ફરતી હતી. કાણુ વિવિધા સમ્ય લેખ દેખે એમ હતોજ નહિ મતદાન કે પરમાત્મા એની માયનાઓથી સાપરવા રહી.

. તે એવો કૃષ્ણ સમય હતો. કે આ લોક અને પરલોકની દરેક વસ્તુ એમના છૂટા પડવાના ગમમાં ચક્રવર્તી હતી...તેના વખતે એમને કૃષ્ણતા સ્વરે કદવું.

મરા સરતાજી! આમ દિલના માલિક! માગ શહે-શાદા! દરે દુઃખની બે બહીની મહેમાન છું. જાંઘીએ વફાદારી બાંધી નહિ દેને તો આ પછે ત્યાજ મળીશું જ્યાં સર્વને એક દીવલ ગવાનું છે ...પ્રેમની આપણે આત્મા હતો.....મારી આખરી વનીયત છે કે એને જીવંત માનવા માટે મારી કબર પાં એક એવો રોજો બતાવે જે આપણા પ્રેમની જીવંતી વિશાળી રૂપ હોય..... એ સાંજળી શાદરદાએ જેમ તેમ કરી આંખ રોજાં. છતાંય મારે ધડીએ પાપ-જો.તો આંખની બીજાની દલી તેની સમજા આખે માં ક્યા મતને સરિત ઉતરી આવ્યો હતો તે મળતો મર્ધા માટે બની ગયો હતો. બદનગા કંપારી છૂટી વ્હી હતી. તે અવાક ચઢી ગયો હતો. પણ આત્મા!.....આત્મા તો એમમ સારે વાતોમાંજ પરવાએવો હતો. બજો કારિનાઆ પણ વાતો માંનજતા હોય એમ સાંજી હતું. કે હેંડુ પડવ સરી પડ્યું.

આપણા પ્રેમનું પ્રતિક અમર તરુ

ચક્રમા એ સ્થેજ જતો હતો તે કહેવા લાગ્યો. કે આજે તમે મારી દાઝગીમાં રોજના દરોન કરવા આવ્યા છો તો મારે કહેવું જોઈએ કે રખે તમે એનું સ્થાપત્ય કળાને નમુના માની એમતા. એ નો પ્રેમે ઉત્તરવેની કળા છે. કળા...તે અમર પ્રેમની એ નિશાની છે. જે આખા અને આનંદ હતો.

મેં કેટલાય સદેનશાહેને બનતા અને બગડતા જોયા છે. કેટલીય કામેની ચડતી ને પડતી જોઈ છે કેટલીક અન્ન હમારોતોન ઉઘી થતી અને ખડેર થતી પણ જોઈ છે...પણ તબક્કેલજ પ્રેમનું એક અમર પ્રતિક છે. જે

હસો

આંખ આંખોથી લગતીને હસો.
દિવને દિવ સાથે મિલાવીને હસો.
દા નગર આવે ક્યામન આંખના,
આંખ ના મુજને બતાવીને હસો.
જૂમળી પાણી આપ જૂનાતા નથી,
અપ છે મુજને જૂનારીને હસો.
પ્રેમ-રહે છે 'દહારો' કંટકો.
એ મુગ્ધઆત્માની હજારીને હસો.
એ વફા અખો બનાવી ના બનો,
એ વફા કાજે છુપાવીને હસો.
નાર બપ-સાગર મર્દો આટવાં છે,
એ કિનારા પર લગાવીને હસો.
ઈં તો જીવન-સદારો હોય છે,
ના હકીમીને બતાવીને હસો.
કાં નિગસા-ગીતને આતા ફરે,
આશ-દિપકને જલાવીને હસો.
ફરે 'મુર્ખમિત્ર' પર વધુ બનશે નવી,
છે દુખી એને દસાવીને હસો.

વત્સો વિતિ ગયા જતાય દાનુ જેવું ને તેવું
જિવુ છે અને જિવું રહેશે !

તમે મંગાનો ધામો પ્રવાહ જોયો?...
જુઓ.. તમીએ પણ એક નગર માખી
જુઓ.. તાજ એના ઉડવ તટ પર ગેસ કરે
છે તો સાથે સાથે મારું પ્રાનિર્નિય પણ એ
જોષ નામે છે...!

ન્યારે ફું મારું પોતાનું પ્રતિબિંબ
જમુનાની ઉઝળતી નાચતી લહેરોમા નાચતું
ફાવું જોડું છું ત્યારે મારી ખુશીને પાર
રહેતો નથી. ને મને દમવું આવી જાય છે!

મારા દમવાનો એ સિવાય બીજો કેઈ
ગણસ નથી. દુઃખ તો એમાં જીવનની ખરી
લાગણીઓના ધનકાર સાંભળું છું. અસ્તુ.

(સંચિત)

ફૂલ પેતું ફૂલ કરે તે અમર પ્રેમી ગણાય !
રણુવાનમાં ગણીએલી, બેગ, બે-લી, કેરખાતેલી
છાણી રાખનાર રાખ-નખાં પણ 'અમરપ્રેમ'
ના ઈશ્વરદાર ગણાય !

'અમર બેનકુદ' પણ હોય છે; તેમ 'અમર
આકલમંદ' પણ હોય છે ! આજે જેલમાંથી
છુટી પાછો કાઢે યુવો કરી જેલમાં જનાર;
આમને આમ જેલમાં છૂટા પિતૃકનાર
'અમર કેદી' ગણાય છે ! કેટલક 'અમર ચોર'
પણ હોય છે ! કેટલક આઠ આઠ વાર
મેટ્ટીની પરીક્ષામાં ભેળ્યા છતાં નાપસ થીર
'અમર હોદ્દાર' પણ હોય છે ! આખી
ઝિંદગી પ્રપત્ન કર્યા છતાં લગ્ન થયા વગર
અખડ • પ્રહારથી તરિઃ યુવરી જનાર
'અમર વાંદા' પણ હોય છે ! અજો છાપુ કદી
કરે બધ કરે, વળી પરમ વિષે છાપુ કદી
ચોક્કા વિષે બંધ કરે; એવા રીતે એક દશકના
વીસ પચ્ચીસ છાપાં કદીને અડકેને વારવર
જગસરનાં ચોરાળ જુદા જુદા નામે
એકાકીનાર 'અમર એકીકર' કહેાય !
હવિતા લક્ષ્મીને રોજને રોજ પોતાના નખો
પ્રમટ કરાવતા કરે તે 'અમર કવિ' કહેાય !
રોજને રોજ ચર્ચાપત્રો લખનાર 'અમર ચર્ચા
પત્રી' કહેાય ! અનેક મુશાહરના પ્રમુખ યનાર
જનામ 'શપ્ત' કે અનેક નિર્દોશના પ્રમુખ
યનાર રેડ પ્રાણસાલ દેરકરણ 'અમર
પ્રમુખ' ગણાય !

દરેક નવા નીકળનાર છાપમાં ભેખે દેનાર
શ્રી કુંભરશી ધરમણી સંપટ 'અમર બેખક'
કહેાય ! રોજ સવારમાં દયાની ખટવી લઇને
ધરમણી દયાખાનેનિષ્ઠ વનાર 'અમર દર્શી' કહેાય !
લગ્ન થયા પછી વીસ વરસમાં ૧૬ બાળકેને
જન્મ આપનાર માતા 'અમર માતા' કહેાય
અને પિતા 'અમર પિતા' કહેાય ! ૧૦ વર-

સની હમર થાય છાંય ૧૬ વરસની કુમારિનાનો
પાઠ કરનાર દરેક એકટ્ટેન 'અમર બોવતા'
કહેાય. લગ્નથે ન કરે એટલે અખડ 'અમર
પ્રહાર્યાંછી' પણ ગણાયને ! પચસ વરસની
વહેવારી અંદાળીમાં ૧૫ વાર દેશાં ફૂકે તે
'અમર દેશાંગી' ગણાય ! કેટલાક શાપુ સંતો
'અમર બેગી' તો કેટલાક 'અમર બેગી' પણ
હોય છે ! તો વળી કેટલક 'અમર ધેળી'
(પાને કે પોતાનું ખાખને પારખાની નીંધ કરી
તેમના યુગલ ધોનાર તે અમર ધેળી કહેવાય !)
પણ હોય છે ! કેટલાક જોતી તેની ઉપર રોકાઈ
કરનાર 'અમર રેડિયા' તો કેટલાક અંગો
જન્મશરે વેઠ કરનાર 'અમર પેડિયા' પણ
હોય છે ! કેટલાક આખો જન્મશરે કસાની
આસપના કરી ગરીબીમાં ગરી જનાર 'અમર
કસાર' પણ હોય છે; તો કેટલાક જોતી હોય
તેની મરદન મારનાર 'અમર ગળાં કાપુ' પણ
હોય છે ! આજ જગતમાં અનેક રીતે અમરતા
પ્રાપ્ત કરી શકાય છે !

'કરેજે યા મરેજે !'

પહેલાં ૧૯૪૨માં 'કરેજે યા મરેજે'ની
અગ્રણ અંગ્રેજોને દિલમાંથી દાંડી દિલમાં
રજાજ રથાપતા માટે છાપાવામાં આવી હતી.
દરે માણી એ ચળવળ દેશી રાજ્યોમાં પ્રખ-
તંત્ર રપવતા માટે જોરજોરથી ઉપડા રહી છે.
એ ઉપરાધી કાઇએ એમ ન સમજી બેતું કે
એ ચળવળ કલ્પ રાજકીય ક્રાંતિ માટેજ
હાજરામાં આવે છે ! ના, ના, જગનના ધીમ
અનેક કાર્યોમાં એ ચળવળ ચાલતીજ હોય છે.
વહુને સામરે ન મોકલે તો જનાઇ સસરના
આમજામાં પહાડો વાળીને 'કરેજે યા મરેજે'
નો નાદ ગાજરી રાકે છે, યાને કે 'તુમ બહુકો
જિંદા કરેજે નહિ તો દમ તુમારે દરવાજો પે

મરેજો' તો કદન કદનકા ખર્ચ છુદ્દાર ચિરપે પડેમા! ફક્ત એક પૈસા ખાનર પેતાની ઝાંઝ પર છગી માર્ગને લોહી કઢનાર ક્રકીર પણ 'કરેગે'ના મરેજો'ના સૂત્રનેજ અનુસરે છે! ગેટ્ટીમાં નાપાત્ર ચર્તા કે ધારેલા રથગે લગી ન થના કૃત્રો કે દરિયો પુનર માણ્યો પણ 'કરેગે'ના મરેજો'ના સૂત્રનેજ અનુગમના હોય છે! પશ્ચિમ અને પૂર્વ પંચમના હુલ્લડ ખોરો, તથા આગળના કાસીર પગ હુલ્લડે કનાર હુલ્લડખેરો પણ 'કરેગે'ના મરેજો'ના સૂત્રનેજ અનુમરનાર હોય છે ને! 'યુનો' એ પેયેરકાઈનના લમલા પાડમા તેડી સામે અન્નેએ પણ જિદાસ 'કરેગે'ના મરેજો'ના સૂત્રનેજ અનુસરે છે ને! વગર દિકિટ દેખાં મડે કલાસમાં મુમકરી કરનાર માણ

ક્રકીરો કે સેકડ કલામમાં હમેશા વિધાઉટ દિકિટ મુમકરી કરનાર જેન્ટલમેનો પણ 'કરેગે'ના મરેજો'ના સૂત્રનેજ વગળી રહે છે ને! એક્ટ્રેસો પર આશક પડી નાહકપા પોસ્ટ ખતાને ખટારનાર તેમને ફેનર્મો પણ 'કરેગે'ના મરેજો'ના માનનારોજ હેય છે ને! કાઝના પત્થરના મારાંથી ના કરનાર જૂનકળના મજનુઓ કે આગળના સપલ કે સેંડલના મારને ન મણનારા વર્તમાન મજનુઓ પણ 'કરેગે'ના મરેજો'ના માનનાર દતા અને હેય છે ને! આજે લગન કરી કામે છુટા છેડા મેળનાર એક્ટ્રેસો પણ 'કરેગે'ના મરેજો'ના માનનારી હોય છે તો! આમ કલે ને પગરે 'કરેગે'ના મરેજો'નું સૂત્ર અમલમાં મુકાવું જોવાયે!

‘કારવાં’ની કાઈલો

૧. કપડાનું પુકું.

૨. ખ. સહિત

વર્ષ ૧ છું	સપ્ટે.	૩૬ થી ઓગ.	૪૦	રૂ. ૫-૦-૦
” ૨ છું	”	૪૦ થી ઓગ.	૪૧	” ”
” ૩ છું	”	૪૧ થી ઓગ.	૪૨	” નથી
” ૪ છું	”	૪૨ થી ઓગ.	૪૩	રૂ. ૬-૦-૦
” ૫ છું	”	૪૩ થી ઓગ.	૪૪	” ૭-૮-૦
” ૬ છું	”	૪૪ થી ઓગ.	૪૫	” ”
” ૭ છું	”	૪૫ થી ઓગ.	૪૬	” ”
” ૮ છું	”	૪૬ થી ઓગ.	૪૭	(તૈયાર થાય છે.)

કોળીઓ નિલકમાં ઓછી હોવાથી ઓછી કાઈલો બાંધાયી છે. આજેજ ઓઈર મોકલી આપો. નસરા થવું પડે નહિ.

છુટકે અકો ઘણા ઓછા નિલકમાં છે. કાઈલ બાંધવાના શીદીનોએ દરેક અંકના સાત આના લેણે કીમત મોકલી મંગારી લેવા. જે અકો હશે તેજ વહરી સાહિત્ય કાર્યાલય

એમ. એમ પી. લેન

રાંદેર

“વખતે વખતે!”

“કેટલા”

જ્યારે હું વેર લાવના અમર ભેડાં છું;
ત્યારે જીવનની નાવને મજબૂર ભેડાં છું.
‘શાનનમ’ જગતના હાલ ખુદાસા તું પુછમા,
આરે તરફ હું કોધની તલવાર ભેડાં છું.

નમ ઉપયોગ તું મન થાય છે વખતે વખતે;
દોષ પાનાર મને પાત્ર છે વખતે વખતે.
પુષ્પ પછુ ખાર થઈ જાય છે વખતે વખતે,
ને ખાર પછુ પુષ્પ જની જાય છે વખતે વખતે.
આંખ ખોલીને યુવક ભે તું આરે આ જગમાં,
જુઠ પછુ સત્ય થઈ જાય છે વખતે વખતે.
શક્ય ક્યાં લેશ હવે પ્રેમના રોગીનું વિદાન,
શ્વાસ અંતર તણાં રૂંધાય છે વખતે વખતે.
જે પરે જગ મહિં એહશાન કરું છું નિશ્ચિન,
તેજ મુજ શત્રુ થવા થાય છે વખતે વખતે.
દિલ સમી જેને મના લેટ ધરી દીધી છે,
દાગ તે દિલને દહી જાય છે વખતે વખતે.
હે યુવક! જગમહિં બસ કષ્ટ કદિ તું કર મા,
કષ્ટથી જગમહિં ડંડાય છે વખતે વખતે.
[મળે નજરેએ કરી દીધી કૃપાએ કેની.
ઉર્મિએ દિલમહિં વળખાય છે વખતે વખતે.
નયન કેસર ઇશારેથી પ્રભુચ-જીવનમાં,
વાત દિલની જાંઘી સમજાય છે વખતે વખતે.
પારખી કૈદ કક્કસમાં તું કરે છે શાને?
વિરહમાં જીંદગી જીવાય છે વખતે વખતે.
નમ્રતા સાથે દિલે ધર્યને ધરતું “શાનનમ,”
એ પ્રણાં ઉપયોગી થઈ જાય છે વખતે વખતે.

“શાનનમ” ધોરાજી.

જીવનનો થાક

એમ. કે. મનિયાર બી. એ.

રફીમના ધરના છાપરામાંથી ચળાઇને નીકળતો ધુમાડો સૂર્યના કિરણો સાથે બળી જઈને ઉંચે આકાશમાં અદ્રશ્ય યથ રહ્યો હતો. છાપરાના બાકારામાંથી સૂર્યના કિરણોએ ધરમાં પ્રવેશીને લીધેલી દીવાર ઉપર પ્રકાશનું એક મોટું 'મિંદુ રચ્ચું' હતું. એ મિંદુ અને છાપરાના આકાશને જોડતા ધૂમાડાએ એક રથ બનાવ્યો હતો. સ્વ જેમ જેમ નીચે ઉતરતો જતો હતો તેમ તેમ પ્રકાશ-મિંદુ ઉપર ચડતું જતું હતું; અને સાથેજ ધૂમાડાનો રથજ પથુ ઉચ્ચકાંઠે રહ્યો હતો. રફીમના બાળક યુસુફ અને કરીમને એ કોતુક જોનારા ખૂબ મજા આવી રહી હતી.

"કહે યુસુફ આવલ ક્યારે પાકી જશે ?" કરીમ ચૂસા ઉપર મૂકેલા પત્ર તરફ જોતા બોલ્યો,

"જો કહું છું." યુસુફ પ્રકાશ-મિંદુ તરફ આંગળી બતાવતા બોલ્યો, "પેલું ૮૫૪ છે તે છેક ઉપર પહોંચેલા જગા છે તેની બરાબર પહોંચશે એટલે આવલ તૈયાર થઈ જશે."

"ના એટલા જલદી તો નહિ જ પાકે !" કરીમ બોલ્યો બન્નેની વાતો સાંભળી હતી ત્યાં-મરીયમ પાણીના બેડા સાથે ધરમાં પ્રવેશી. બાળકોની વાતો સાંભળી તે કૃત્રિમ કોષ કરતાં નાના હોઠ કરીમ તરફ આંખો કાઢી બોલી "તારા જેવો અધીરો તો હુન્નામાં કોઈ નહિ દશે. જરાંતો સખર રાખ !" પરંતુ માતા એ શબ્દોથી બાળકોના ઉપર કોઈ અસર ન પડી. બન્ને ખીલખીલાટ દસી પડ્યા અને એમના એવા દારપથી મરીયમને પથુ દસતું આવી ગયું. એટલામાં ધરના આગલા ભાગ

માંથી રફીમના ખાંસવાના અવાજ સાથે શબ્દો સંજગ્યા. "જરા આંગારો મોકલજો, ખીડી સળગાવવી છે." યુસુફ ૨૮ ઉંચો થઈ ગયો. મરીયમે ઠીંગ ઉપર આંગારો લઈ યુસુફને ઠીંગ આપી યુસુફ સંભળ પૂંકે તે લઈ અગલા ખેંડ લાવ્યો ચાલ્યો. "સો લાખુ" ને ઠીંગને નીચે મૂકતાં બોલ્યો રફીમે. કાનમાં ખેસેલી અર્ધખીડી કાઢી અમારા વડે સળગાવી અને દમ ખેંચવા ગાડ્યાં. યુસુફ થોડીતર સુધી આનંદથી બાપને ખીડી પીતા જોઈ રહ્યો અને પછી ઠીંગ લઈને પાછો વળ્યો.

"મા આવતો ખૂબ જૂન લાગી હીર છે," કરીમ માને કહી રહ્યો હતો.

"મને પણ ખૂબ જૂન લાગી છે મા." યુસુફે પણ સ્વર પૂરાંવ્યો.

"પથુ તમારી જૂમનો જતો ક્યાંજ થઈ રહ્યો છે. જેતા નથી આવલ પાકી રહ્યા છે તે ?" બાળકોની અધીરાઈથી ચીકાતાં મરીયમ બોલી.

"મા તુ કોઈ વાર પુકાય કેમ નથી બનાવતી." યુસુફે પૂછ્યું.

"હા મા તે તો બિરયાની તો કોઈ દિવસ બનાવીજ વધી." કરીમ બોલ્યો. બાળકોના એવા પ્રશ્નોથી મરીયમને કોષ તો ખૂબ ચઢ્યો પરંતુ કોષથી એમને સાંત પાડી સ્થાય તેમ ન હતું એટલે તે ધીમેથી દસ્તા બોલી "પુકાય અને બિરયાની તે કોઈ રોજ ખવાતાં દશે ? એ તો હવે જેવા કોઈ દિવસેજ હીક લાગે સમજ્યા." ।

"ખરી વાત છે મા." બન્ને બાળકો સાથે બોલી હાથા "હવે હવે ઉપર તું એ બરાબર યાદ રાખજો." મરીયમે ચૂસા ઉપરથી પાત્રને નીચે ઉતાર્યું. એક યાજમાં થોડાક આવલ અને એક પ્યાલામાં થોડીક રાજ નાખી ઝટ બાળકો આગળ ધરી દીધી. પછી થોડાક આવલ અને રાજ લઈ તે આગલા ખેંડમાં

પતિને આપી આવી. તે બપોર પાછી કરી ત્યારે તેણે જોયું કે બન્ને બાળકો એક એક સથે લઈ રહ્યા હતા, તેણે બન્નેને છૂટા કર્યાં. ધમકાવ્યા અને લડવાનું કારણ પૂછ્યું. “મા. આતો એટલા ઝાપટી ખાધ છે કે મારે ભાગે પથ્થુ રહેતું નથી.” કરીમ બોલ્યો. “ને મા તુ એના કાળીયા તો જો બાણે સામડું જ ઉતારી જવાનું હોય તેમ.” અને બાકીનું ચરુકે હાથના અભિનયથી પુરું કર્યું.

મરીયમને બન્નેને ફરીથી પમકાવ્યા. પાત્રમાં બાકી રહેલ ચાવન તેણે બાળકોને પીરસી આપ્યા. તેના પેતાને આટલે દબે કશું ન હતું રહ્યું. તે બાળકોને આનંદથી જગતા બોર્ડ રહી

ચોડી વારમાં બાળકો જમીને બહાર ચાલી ગયાં. રહીમ બાકી વાસણો અંદર ચૂકી બીડા સંગ્રહાવવા લાગ્યો. “બડું બરાબર થઈ રહ્યું.” તે બે ત્રણ દિન બેઝમતા બોલ્યો. મરીયમે હકાર સુચક ડોકું ધૂણાવ્યું. અને એક વાસણો સાફ કરવામાં પરેવાઈ.

તેના પેટમાં અન્નનો એકેય ટાણો ન હતો મયો. પરંતુ વાસણ માંજતી મરીયમના મુખ ઉપર એક વેળ પસાર થયાનો આનંદ તારવરી જ રહ્યો હતો.

જીવનની સાથે ખાદ્ય બીડનાર કેવા હોય એનો ખ્યાલ રહીમને જોતાં સ્પષ્ટ થઈ જતો. તેનું દેહ જેવું આજે હતું તે જોતાં પથ્થુ સહેજ તરવી સકાતું કે કેમ વાર આ દેહ ખૂબ કસાણેતું અને મજબૂત હશે પરંતુ જીવન સાથે ખાદ્ય બીડતા એ સાવ બદલાઈ ગયું હતું. આજે તે તેના મુખ ઉપર જવાબીના તેજને બદલે વાર્ધક્યના જેવી નિરાશા જ હાજરેલી રહેતી. એક વારનું તેનું સુડાળ મુખ અજે તે પાખીતા ધસારા પછી ધરતીમાં પડી જતી ચીરાડો અને બેબડોની જેમ હોડા

ઉતરી ગયેલ માલ અને ઉપસી આવેલ દાડ-કાચેથી સાવ બેડોળ થઈ મઈ હતું. અતિ પરીશ્રમને લીધે તેના હાથ પગની નસો ફૂટી આવી હતી અને માંસ પેશીઓ દીલી પડી મઈ હતી માંસપેશીઓ છૂટી ન પડી જાય આટે તાંગાના તાર જેવી નસોએ તેમને સખ્ખ રીને બકડી રાખી હતી ગાથાના વાળ અકાળે ધોળા થઈ ગયા હતા. એ ધોળાવણોએ જવા-નીની છેલ્લી મલામ રૂપ રહી ગયેલ ચોડાક કાળવણોને વીટળાઈને પકડી રાખ્યા હતાં. જીવન સાથે ખાદ્ય બીડનાં રહીમનું દેહ એવું થઈ ગયું હતું. છતાં હજી જીવનના મોજા અને ચપાટોનું સામનો કરતું ટકી રહ્યું હતું.

ધાસજેતનો દીવો બની શકે એટલા અધકારને વિદારી પ્રકાશ વેરવાનો પ્રયાસ કરતો બની રહ્યો હતો. દિવસભરના યાકને ઉતરવા આગમ મેગવર રહીમ સાદી ઉપર આડો પડ્યો હતો. મરીયમ પાએજ બેડી હતી બન્ને બાળકો જમનાં છતાં કુદ મયાનો ભાસ કરાવતાં ફાટેલ ગેડડી ઉપર વિટળાઈને પડ્યા હતા. રહીમના મુખ ઉપર જોતાં કામતું હતું તે આજે કશુંક બોલવ. ચાહતો હતો. તેણે ધીમેથી પાસુ કેરવ્યું. અને મૂડ રીને બેડેલ મરીયમ તરફ જોયું તે અતિ ધીમા રસરે બોલ્યો. “મરીયમ” અને તુરત થંબી મયો તેને થયું. તે શું કહેવા માંગતો હતો તેની તેને પેતાને પથ્થુ ખખર ન હોતી. તે ચુંચવાયો આવરતા હારી દ્રષ્ટિથી જોઈ રહેલ મરીયમ તરફ જોયું અને તેનાથી બેસી જવયું મરીયમ પાં છે તને એ દિવસો બપોરે હું તને મેગવવા અને તુ મારી થવા તકરી રહી હતી.”

રહીમના એ શબ્દો એ મરીયમની આંખો આગળ તેનો બ્રતકાળ ખડો કરી દીધો. તેની આંખો ચમકી રહી ઓળટો મૂકે દારથે મરકી

હૃદય પરતુ બીજા જ પગે નહીમ હવે દ્રષ્ટિ પડતા એ મધુ અદ્રવ્ય થઈ ગયું. ‘આપણા જીવનમાં એજ તો એક આનંદભરી વાદ છે’ અને વધુ જોતતા મરીયમે પોતાની જાતને રોકી લીધી પરતુ મરીયમના એ શબ્દો રહીમના અંતરમાં છેક ઉતરી ગયા તેણે મરીયમ તરફ જોયું મુખના ઘાવો સહેજ બદલાયા અને તે જોનારા લાગ્યો. ‘મરીયમ તું કશું જોનાતી નથી પણ હું કાંઈ સમજતો નથી એવું થેડું જ છે! મરીયમ છ-સાન હમીદે ને મદારે જીવે છે તારી આથ આ સસાર માડ વાને માટે મેં કરી કેવી હમીદો રચી હતી કેવી કેવી આશાઓ ઘડી હતી પરતુ ન જાણે કેમ મારી એકેય હમીદો મારી એકેય આશા પુરી નથી થતી ઘણી વાર મને વિચાર આવે છે આ ધરતી ઉપર હું કેવું પેદા થયો હું એક આ ધરતી ઉપર ન હોત તો રી ખોટ રહી જવાની હતી’ ‘તમે આવું જાણ શા માટે વિચારો છો?’ મરીયમ વચ્ચેજ બોલી પરતુ મરીયમના શબ્દો જાણે સામ બાજુ ન હાય નેમ રહીમ બોલતે રહ્યો. ‘એક દિવસ જાડા ડાળ ઉપર મેં એક પખીના જોડાને બેઠેલા જોયા’ પિતાની વતો સાબળી રહેલ જન્મે બાળકો ‘પખીના જોડા’ શબ્દ સાબળતા ખુબ આનંદ થયા પિતા બાજુ કાંઈ પખીની વાર્તા સંભળાવશે કે શું એવી આશાથી નહીમ બોલવા લાગ્યો. ‘છ-સાન કરતો એ પખીનું જોડું’ મને ખુબ સુખી લાગ્યું બન્ને એકબીજાની ચાંચમાં ચાંચ બરાબી રહ્યું હતું કિલકિયાટ કરી રહ્યું હતું. મને થયું આ પખીઓ કેના સુખી છે જાડાની ડાળ ઉપર એક માગો ન ધરતી શીર ન બાડાની ચિતા ખુબચરત સુવાગા પીછા ન કપડની તળી, ન પૈસાની ચિતા દાણા

પણી મને ત્યાંથી મળી જાય ન રોજની મોથ ન રોટીની ખોટ અને આપણે એક છ-સાન છીએ કે નિત્ય લાડાની શીર કપડાની ચિતા, રોટીની ખોજ. નથી લાગતું મરીયમ કે પખીઓ આપણા કરતા વધારે સુખી છ, આનંદી છે?’ મરીયમ કશું ન જોતી રહીમ જરા ત્યાસ ખાવા થયો અને પછી પાકો બોલવા લાગ્યો. ‘દિવસ ઉગે છે ને મોઘનારો વધતો જાય છે કાંઈ વસ્તુ મળતી નથી. અને જે મળે છે તે લેનાની આપણી શક્તિ નથી અનાજના દાણા દાણાની તાણ છે, કપડા કપાથ જડતા નથી લાડાના દિવસો તે જેમ તેમ કરી ખેતી કાઢવા, લાડા પછી આરામ મગશે એવી આશાથી. પરતુ એ દિવસો તો લાડા કરતાય કારમાં નિવડ્યા જીવનની કાંઈ કિમત નથી, મરીયમ મને હવે મારી પણ જાણી પડી નથી હું જીવું પા મરું એવ મારે મન નકામો સનાલ છે પરતુ આ છોકરાઓએ શો મુન્હો કયો? અજ કેટલા વરસથી એગતી ઇંદ કપડા વિનાની જઈ રહી છે, એકેય દિવસ એમણે ધરાઈને પેટ નથી ભર્યું. મરીયમ એમને જોઈ છું વિચારું છું ને મારું હૈડું... અને તેનાથી આમળ ન બોલી શકાય તેણે બીજી આખો ઉપર આમળી દુખારી અને ડોકને ફેરવી લીધી ‘ખરી વાત છે તમરી’ મરીયમ એક નિશ્વાસ સાથે બોલી. ‘આવો કારમો વખત તો કહીય જોયો ન હતો. છોકરાઓ તો ખીર, જોવા એમના નસીબ બાકી તમે કાંઈ બોલી મહેનત નથી કરી રહ્યા હું તમારા દેહ તરફ જોઈ છું. અને મને થાય છે ક્યાં તમારું પહેલાનું શરીર અને ક્યા આજનું આ!’ અને મરીયમ એક બીજા નિશ્વાસ સાથે થબી ગઈ ગઈને પોનાના દેહ પ્રતિ જોયું. કાંઈ પરાયના દેહ પ્રતિ ન

જોતો હોય. એ તો જાણતી તેનું મ્હાન વદન વધુ મ્હાન થઈ ગયું. “ખીર મરીયગ વળો તો ધણી છે પણ એ ક્યેથી પણ શો કાપડો! સુષ જ તે હું પણ જઈ છું. ઉપ તો આપણા માટે એક માત્ર આરામ છે. એનેય ગુમાવીશું તો આપણા જીવનમાં શો ગુપ્ત રહેશે.” કહેતાં રહીમ કરવટ ફરી ગયો. “માસાસા દિવસો ક્યારે આવશે?” અશ્વર્થી એ સમજાવે બોલનાર પુસુક તરફ મરીયમે જોયું, તેને સાંભળું કે બાળકો જાગતાં જ તેમની વાતો સાંભળી રહ્યા હતા. “બેટા અધ્યાત્મની મહેર થશે ત્યારે બધું ઠીક થઈ જશે સુષ જાઓ બેટા, તમે એવું શા માટે વિચારો છો?” અને એ વખતે મરીયમની આંખો ખૂબ જીની થઈ ગઈ. દોનો પુત્રો, પ્રકાશ પુત્રો, અધકાર પુત્રો અને પીમા ચલતા આસોચી સાત પણ કુજ રહી

શ્રીમતી કરતાં મરીયમે નસીયમા વધુ શ્રદ્ધા હોય છે. શ્રીમતી ધનને બજે પોતાની આશા પુરી કરતાં નથી ધનતાં રહે છે. મરીયમની આશા જાગ્યેજ પુરી થાય છે. ધનના અભાવે તેમની નજીવી ઇચ્છા પણ વજસતો પાછી મીમળાય જાય છે. છતાં જીવન નિરાસ શુક્ર ન થઈ જાય માટે નસીયમે આસરો લેતાં રહે છે. જીવનમાં એક વાર તો નસીયમ જાગે છે એવી તેમની દૃઢ માન્યતા હોય છે અને ત્યારે નસીયમ જાગે છે ત્યારે જીવનમાં બધું પડેલું આવી જાય છે. બધા દુખો દૂર થઈ જાય છે. બધી ઇચ્છાઓ પુરી થાય છે. એવા પરદાની રાંધે જોતાં નસીયમે જગાડવા મથતા પોતે સતત જાગતાં રહી કષ્ટ વેદતાં મરીયમ આગળ વધતા રહે છે.

છેલ્લા ત્રણ દિવસ થયા રહીમના ઘરના હાપરામાંથી ધૂમાડો જરાય નીકળી રહ્યો

હતો. ચુસો નિયમીત સળગતો રહેતો હતો. છેલ્લા ત્રણ દિવસ થયાં પુસુક અને કરીમ જરાય જાગતો પામી રહ્યા હતા માત્ર પેટ પુરતું જ નહિ પરંતુ મનગમતું અને વિવિધ પ્રકારનું કદીક જોડત, તો કદીક મચ્છી અને સાથે ફળફળાદી પણ ખરાંજ. બાળકોને મન તો જાણે એ દિવસો ધંધા દિવસો હતા. આનંદના દિવસો હતા

આજ રહીમ મોટી મોટી માછલીઓ સાંભળે હતા અને સાથે અધીડાન કેળાં પણ હતા. એ તોળેલી મચ્છીના બોજન પછી માંએ બનેને એ એ કેળાં પણ આપવાને કહ્યું હતું. મોટી મોટી તોળેલી મચ્છી અને કેળા બાળકોના મૂખમાં પાણી છૂટી રહ્યું હતું પરંતુ મરીયમને નહોતું સગમતું આ પડેલું સાચી આવી ગયો હતો. શું નસીયમે એ પડેલું દશે? શું તેમના દુખ અને વ્યથાઓને અંત આવી રહ્યો હતો? કે પછી મોંવવારની અંત આવી ગયો હતો? આ એમની કમાણી પછી હતી? મરીયમ વિચારી રહી હતી પરંતુ એવું હેતુ તો જરૂર તેને એ વિષે કહેવામાં આવ્યું હોત. જરૂર કોઈ બીજું જ કારણ હોવું જોઈએ. તેને ચંકા મળી આજ રાત એ વિષે પૂછી લેવાનું તેણે મનની સાથે નક્કી કર્યું.

રાત્રે બાળકો જમી પરવારી પહેલાં સુષ ગયા. પેટ પુરતું મનગમતું બોજન અને માનું રહેલું આજ તેમને જલદીથી નિંદરને બોલે પોઠડા ગયા. રહીમ રોજની જેમ સાદી ઉપર આડો પડ્યો હતો મરીયમ પસેજ બેઠી હતી. કેમ પૂછવું કેમ શરૂઆત કરવી તે વિષે તે વિચારી રહી હતી રહીમે મરીયમ તરફ જોયું. મરીયમની મુંઝવણ તે તુરત કળી ગયો. તેણે પૂછ્યું. “શું વિચારે છે મરીયમ?” રહીમના એમ પૂછવાથી મરીયમને કિંમત

એણી ગદ ને બોલી. “હુ એ પૂઝા પાગલી હતી કે મોવનગીતો અંત આવી ગયો છે કે શું?”

“ના” થીમુ દગ્તા રહીમે હલન પચ્ચો.

“તો શું વધેરે કમાઓ કે?” મરીયમો પ્રથ પૂછ્યો.

“ના.” રહીમે પાછો એકાદરી હનર વાલ્યો.

“તો પછી આ પછે સાચી આવી ગયો છે.” મરીયમની ધીંગળ ખૂટી રહી હતી.

“કામ્યુ જાણુ” છે” મબીર થના રહીમ બોલ્યો.

“હા”

“કામ્યુ કહીશ તો હરી તો ન જાય?” રહીમે પૂછ્યું.

“તો હરી જવાય એવું કામ્યુ છે શું?” હતી હોલ એ મીતે મરીયમ બોલી.

“હા”

“કહો ત્યારે નહિ હર” નીકર થરાતો પ્રથમ કળા મરીયમ બોલી રહીમ એક દ્રષ્ટિથી મરીયમ તરફ જોઈ. મરીયમના મુખના નીકર વાલો અદ્યમા અને તે બોલ્યો “વાત એમ છે મરીયમ કહેરમા કે યેગ-મન્દી સાથે છે માન હરે ન વસ્તુને ઉપયોગ કરતા દના તે વસ્તુઓ નેમજે જોડી દીધી છે. એટલે એ લાભ દેવે આપણને મળી રહ્યો છે. અને નમે અને જોઈએ તેટલું.” રહીમના પડેવાજ વાચ્યે મરીયમને એવી હાલી દીધી કે રહીમ મરકી સમ્મ પછી શું બોલ્યો તે ને મશ્ત માલગા ન શકી “મરકી!” તે બચ્ચીન બનતા બોલી

“હી ગદ ને?” રહીમ દગ્તા દગ્તા બોલ્યો.

“આપણે એવું નહિ ખતુ જોઈએ.” દુરક સમ્મદોએ મરીયમ બોલી.

“એવું નહિ ખતુ” જોઈએ” ઉપદામ લતી રીતે રહીમ બોલ્યો. “તો પછી પેટ

કયાથી ભરીશ? જૂએ મરી જતુ એના કરતાં પેટની અંગ દાનીને મરી જતુ શું બોલું છે અને હમે હમે મોતનો મામતો કરી છુટતા વળી આપણને મોતનો ભય મો મરીયમ એવું તો વિચર માત્ર ખરીદવા જેવી શર્મિ તો હાત તો આવું શા માટે ખરીદું” કાક પાગલી અગાથી રહીમ મધુ બોલી ગયો. રહીમના સમ્મદોએ મરીયમને વિચરતી કરી મશ્તી બચકર છતાં વાસ્તવિક વિચારોથી.

રાતના ઉભાગ પછી થ કેલ તારકો સાર પડતાજ એક પછી એક આખો મીચી રહ્યા હતા. ગાનના આરામ પછી રસથ થએલ માનસીઓ ગત રાતનાં એક પછી એક આખો ઉપાડી રહ્યા હતા. પછુ રહીમના ઘરમાં દરક કાઈ જગતુ ન હતું ધરમા કલ્પનાના જેવી સાત દતી અને જાણે મુનુન જોહાયા પથ- નયા દના મરીયમ નિવેદ મદગા નીમ પડી હતી. રરીમ ધીમા શ્વાસ લઈ રહ્યો હતો. પછુ નિત્ય પડેલા જંગનાર બાગકો આજ પગા ન દતા.

ચોડી વાર પછી રહીમે આખો ઉપાડી તેજુ કરના ચાલુ પગતુ તેનાથી ઉડી શકાય નહિ. તેને લાગ્યું જાણે તેના ચરીરની બધી મકિત કચ્છ મદ દતી તેજે અતી કદ પૂરક હોતે ફેરરી અને મરીયમ પ્રતી જોયું. “મરીયમ” ને બેઠે પરતુ તેના અનાજ મરીયમ મુઠી પહોચી ન શક્યો. તેજે પગા હોતે નીચ મેર ફેરરી અને ગમા જેસા ડુસા તરફ જોયું. એ વખતે દયાના સખ સપાટાથી વામની અપાટની દીવાર હાલી ફરી અને ખીલીયા બરાવેલ ધમ્મક અને કરીમના વત્તો નીચે પડી ગયાં. એ વચ્ચે જોનાજ રહીમની આખો બીની યદ મદ. અશ્રુ ધરી આચ્યા અને ગાલના ખાડાઓમા યદને વહેવા શાયા, તેજે મનને મજબૂત કરી જોયું પરંતુ

તેના પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો. ધરતીની ચીરાદોમાં પડતા ધોધની જેમ આંસુ તેના ગાલ ઉપર યઇને વહી મહ્યા હતા. આજ જાણે તે સર્વસ્વ ખોઈ ખોડા હતો. દેહની શક્તિ ખોવાઇ ગઇ હતી. હૈયા ઉપર પણ તેને કાબુ ન હતો. અશુ પણ અટકતા નહોતા અને તે ખૂબ રડ્યો. એ આસુઓના એક બિંદુમાં બે નિર્દોષ બાળકોની યાદ સમાઇ હતી. નિર્દોષ બાળકો, આસુમ બાળકો જીવનની ઉંચા કાળેજ મોતે તેમને ઝડપી લીધાં હતાં. ધીમે ધીમે વિચારે તેના મગજમાં આવી રહ્યા હતા. ધીમે ધીમે આંસુઓ થંબી રહ્યા હતા. રહીમને લાગ્યું તેનું જીવન કેવું કષ્ટમય વ્યથાપૂર્ણ હતું. તે વિચારવા લાગ્યો. કેવી વફાદાર તેને પલિન મળી હતી તેના દુખે દુખી અને સુખે સુખી રહેનારી પતિ પરાવશ્ય પલિન પરતું તે કેવો કમમાગી પતિ હતો કે જીવનના કોઇ સુખ તેને નહોતો દેખાડી શકતો. છાત્ર મરીયમે કદી ઉઠે ક્યું નહોતું અને પછી એ મરીયમે તેના જીવનમાં મહેક પ્રસરાવવા બે ફૂલ જેવા બાળકો તેના બે બે ધરી દીવા દતા. બે સુંદર સુમધુર ગુલાબના ફૂલ જેવા બાળકો પરતું કેવો કમમાગી તે બાપ દતો કે એ બે ફૂલ જેવા બાળકો ખીંચેલા રહે માટે એમના ઉપર સજનની વર્ષાને બદલે નિત્ય અશુ ઝંઝની આંખોજ નોંધ હતી.

અને પછી લડાઇ આવી. એ લડાઇના સમય દરમ્યાન જીવન સાથે જે જગ તેને ખેલવો પડ્યો તે ને એકસોજ જાણ્યો હતો. એ દિવસો જેમ તેમ ખેંચી કાઢ્યા અને પછી આવ્યા મોંઘવારી ને અછનના દિવસો. એ દિવસોએ તેની કમર તોડી નાખી જીવન અસહક યજ પડ્યું. ત્રણ જીવોને પોષવાને માટે તેને કોઇ માર્ગ ન હતો નહોતો. તેણે કામાને પીણી નાખી પરંતુ રોડી નહોતી મળતી, કપડાં નહોતા મળતા, તે દત્તાશ યજ ગયો. નિરાશ થઈ ગયો જાણે જીવન દારી

અથો. તેને લાગ્યું જાણે દુન્યાને તેની કાઈ પડી ન હતી એ મરે યા જીવે એ માટે દુન્યા વિચારતી નહોતી. એવી દુન્યા ઉપર તેને ધિક્કાર છૂટેલો. એવામાં એકાએક સહેરમાં કોરોસા ફાટી નીકળ્યો. અમુક અઘ પદાર્થ ન આવડે સહેર સુધરાઈએ સલાહ આપી અને એ વસ્તુના બાવ લોક ઉતરી ગયા અને તેણે એક છેલ્લો દાવ ખેલી નેયો. જીવનને છેલ્લો દાવ. એ દાવમાં એના બે બાળકો નિવધાણ યજ ગયા હતા, મરીયમ પીણતી હતી અને એ રોગના જતુઓ તેના શરીરમાં પણ પ્રવેશી ચૂક્યા હતા થોડા સમયની વાર હતી અને રહીમને લાગ્યું તેનું આપું કુટુંબ ધરતીના પટ ઉપરથી છુટાઇ જશે. ચાર ચાર જીવોના મોત ઉપર કાઈ આંસુ સારનાર ન હશે. જૂબનો ભોગ યજ પડેલા મે ધારીના અપરમાં હોમાયેક ચાર જીવો માટે કાઈ આસુ પડનાર ન હશે. જલ્દે એમના એ જીવને કોરોસાનો ભોગ યજ પડેલા કહીને લે કે એનુ મદદર નજીક કરી નાખશે. ખરેખર દુન્યાને તેની કોઇ પડી ન હતી. તેના જીવનની નહોતી પડી તો મે નહીં તો ક્યાંની પડી હોય. કાશ તે શ્રીમત હેત તો આજેય તેના અને બાળકો જીવ હોય. અને તેની સેરા કરતા કોરોસ અને નર્સ ઉભા હોય. કેટલય તેની તદુરસ્તીની ખબર પૂછવા માટે આવૂર હોત પણ ત શ્રીમત ન હતો. અને એટલેજ તેને કોરોસના જતુવાળો ખેરાક ઉપજોગવો પડ્યો હતો. એ સિવાય બીજો કોઇ માર્ગ ન હતો. હા તેને જીવનને માટે બધી શક્તિ અર્થો નાખી હતી લોહીનું છેલ્લું બુંદ વાપરી નાખ્યું હતું પરંતુ તેને ધારી જતું પડ્યું... એ વખતે મરીયમે એક દુઃખપૂર્ણ ચિત્કાર કર્યો. રહીમે એ સાંભળ્યું. તેણે આંખો બંધ કરી લીધી અને શુદ્ધ અંધકારમાં પોતાની જાતને છોડી દીધી. શુદ્ધ અંધકાર. ચારે કોરના અંધકારમાં પોતાની જાનને ચૂકી દીધી.

સંપૂર્ણ

મેમ સાહેબાનું કૂતરું

(ઉર્દૂ-ગીરાના સુરિખ્યાત લેખક જનાબ દ. જી
લકલકની એક કૃતિનું ભાષાંતર)
અનુ :- [દલાવર]

૭

સાહેબ બદાફરને કૂતરાથી એટની મદખ્જન
હોય છે જેટલી હિન્દુસ્તાનીઓથી નફત. અને
કેટલીક મેમ સાહેબાઓ તો કૂતરાથી મદખ્જત
ધરતી હોય છે કે, એમના પ્રિયતમ તરીકેનું
(પાંતથી પ્રથમ) માન કૂતરાનેજ મળે છે
યોગકર્મ દિ પહેલાની વાત છે, અમેરીકાના
એક સહેબ બદાફરે અદાલત હાર “પ્રિયા”
સામેના વિવાદ અંધનમાંથી છોડવવા માટે
અખડાલ્યા દતા જ્યારે જજ સાહેમે છુટા
છેડાના કારણે પૂછ્યા તો સાહેબ મદાફરે
જણાવ્યું કે, મારી પત્ની વિવાદ પહેલા મારી
માથે ખૂબ પ્યારથી પેશ આવતી હતી ત્રિશદ
પછી તે ખાર કૂતરા પ્રત્યે દગી ગયો છે

તમારામાના તે સોકા કે જેઓ મોટા મેટા
શહેરોમાં કે જ્યાં સાહેબ બદાફરે વસે છે
ત્યાં જઈ આવ્યા હશે તેમને જોવાના
મદખ્જ તો હુંકર પ્રાપ્ત થયાજ દગે કે
મોટરમાં બેઠેલા સાહેબ બદાફરની ગેરમા
મેડમની છત્રી છે અને મેડમની ગોદમાં કૂતરું !
કૂતરાઓને અપાતા ઉન્દા ખે ગડ, અને તેમની
ઉઠાવાતી નાજી બરદારીન જોઈ જોઈને, આપણે
ત્યાંના ધણીક કામ-ધણ વિદેશી ઝેગરુએટો
આહો બરે છે. અને વિચારે છે કે, આ માનવ
અન્યાયથી તો બેદતર છે, મેમ સાહેબના પ્રિય
કૂતરા તરીકે જમનું અને ઝવવું

હું તમને અજો જે કૂતરાની કયા સંજ-
ળાવના ક્ષમું છું. તે એક મેમ સાહેબના
કૂતરાની કયા છે. મેમ સાહેબા રેસ્તેમાં મુઆફરી
કરી રહી હતી કૂતરું એકમાં અધ દણ. એક
જકશન હાર મેમ સાહેબા અને તેના કૂતરાને
ગાડી અવધી હતી તે જકશન આવી જતાં
મેમ સાહેબ તો ગાડીમાંથી ઉતરી ને બીજી

ગાડીના ફરે કવામના ડખ્યામાં જઈ બેઠી.
તેને પુરપુરી ખતરી હતી કે કૂતરું
પણ ગાડી બદલી લેશે. પરંતુ અહીં એક
મનીષન આવી પડી હતી. આગલા રોજને
જ્યારે ગાડી સાહેમે એકમા નજર કરી તો
કૂતરું ત્યાં નહોતું ! કોણ જાણે તેના ગામામાંથી
સાકળ ક્યારે નીકળી ગયું. અને તે કોની રીને
એક છોડી ગયું હતું. ગાડી સાહેબ એ ચિન્તામાં
ડૂબી ગયા. કે જકશન આવતા તવા ગાડીને
ચાજી મોપતી વખતે કૂતરું ક્યાંથી લાવવું ?

અતે જ્યારે ચાજી મોપતી પડી આવી
તો જુના ગાડી તવા ગાડીને કૂતરાના પલાયન
થઈ જવની માલે સાચી વાર તેને કરી દીધી
અને પછી ઉમેરું કે કોઈ એવો રતો કાઠો
કે આપણે બંને જમી જઈએ

તવા ગાડી બે પગ ત્રિચારીને કહ્યું
“તમે બેફર રહો હું એ મામતને સુલજાવી
લઉ છું હમણાંજ તમે અહીંજ પોભો.”

જુના ગાડીને સાતવન આપીને તે
પોટ ફોર્મ બદલ ચાલ્યો ગયો. સામે એક બે
હોટયો હતી, તેની આસપાસ બૂખ્યા કૂતરા
અજ મેગવવા કાજે ચકકર લગાવી રહ્યા દતા,
ગાડી હોટલમાંથી બે ચાર રોડીઓ ખરીદી
લીધી અને તેમાંથી એક કકડો એક કૂતરા
પામે ફર્યો કૂતરાએ લપકાને તેને ઉઠાવી
લીએ ગાડી બે કદમ પાછળ ખમીને એક
કકડો ફેક્યો...કૂતરા તે પણ ગળી ગયો. હવે
ગાડી એવીજ રીને બે કદમ પાછળ ખમતો
ગયો અને રોડીના કકડા ધરતો ગયો. બૂખ્યું
કૂતરું આગળ પાછળ જોયા વિના એવી પાછળ
પછળ આવતુંજ રહ્યું, અહીં સુધી કે તેઓ
એક પામે આવી ગયા. કૂતરાને ગાડીની હમદર્દી
પ્રત્યે મદખ્જન થઈ ગઈ હતી. તેને ગાડી તરફથી
કોઈ નજમક મુગીયત આવી પડવાનું લખ
હતુંજ નહીં. તે પૂંછડી પટપટારીને ગાડીને
તેની પીઠ ઉપર દાઢ ફેરવવા સુચવી રહ્યું
હતું. મિંદુલ એકની લગોલગ આવી જતા
ગાડી પેતાના પગ પાસે એક પૂની રોડી ધરી
દીવી કૂતરું તે લાવવા લપક્યું. ગાડી

આદિસ્તાથી તેના ગળામાં સાંકળ પહેરાવી દીધી. કુતરે ચમક્યું તેને ગાડની દગાખાતીની સમજ પડી અપ. પરંતુ તે સાંકળમાં જકડાય ચૂક્યું હતું. તે એક પળ પછી મર્જવા માંડ્યું. આવી રીતે કેમળી આજ દી જુદેલી લેવા જદક ગાડને તેણે હપકા બની નજરે નિદાળી બાપજી આગળ ચલાવ્યું. પરંતુ કેને ડુરસત પડી હતી એ સામગયાની ?

કુતરાને એકમાં ધકેલી દબને બાંધી દેવામાં આવ્યું, જુના ગાડે નવા ગાડનો ઉપકાર માની, ફેર્ગ ઉપર તેની સદી લીધી. એક નંગ કુતરે મળ્યું.

જુના ગાડે કદમુ, હુ વિચારે છુ કે તમે મેમ સાહેબાને ફરી રીતે સમજાવી શકશો નવા ગાડે સરિમત કદમુ, તમારા ગરત-કથી તો ખસા ટળી મધ નેંદરે હુ જાણ અને મેમ સાહેબા

જુના ગાડે પુન નવા ગાડનો ઉપકાર માની રમ લીધી અને ગાડી ઉપડી છક. છક... છક, છક. છક છક... ગાની.

ગાંજીએ મરસદ ઉપર પહોંચીને મેમ સાહેબા હાથમાંથી કુતરી, મજુરના મરસદ સામાન લેવાવાની એક પાસે આવી. ગાડ તેની ઈન્તેઝાગી કરતો ત્યાંજ ઉઠો હતો.

એક પાસે પહોંચતાંજ મેમ સાહેબાના પવાનના સાગર જકડાઈ ગયું. તે ચીસનાત-સ્વરે બોલી "મી ગાડ, કયા છે ગાર કુતરે ?"

"હાજિર છે, મેડમા" ગાડે કદમુ અને તેણે એકના બંધ દવાબ બોલી નાખ્યા. મેમ-સાહેબાએ મદમતના આરેખમાં આવી જઈને કુતરાના મુખ તરફ હાથ લંબાવ્યો અને કદમુ, "એકાવ માય કીયર કાર્ગીંગા"

મેમ સાહેબા યુવાની વ્યતિત કરી ચૂક્યાં હતા. જધપરચાની કાદિરાત સગી મેદનના "કરચલીઓ" પાવકર અને રંગ-લપેટાઓથી પથ છુપાવી શકાઈ નહોતી, આંખોની શક્તિ એસરી મધ દની એટલે ને ફૂનને એળખી

શકી નહીં. અને તેણે હાથ લંબાવ્યો. કુતરે મથે જમલી અને રખકું તો હતુંજ, તમા પળી "એક"ની કેદી, રિચાત કસાકો સુધી તેને વેદની પડી હતી એટલે તે ખૂબ રોષે લારમ મધુ હતું. મેમ સાહેબાને હાથ પાસે આવવાંજ તેણે તે જડાવી લીધું. ફૂનરાની આ વર્તણૂકથી મેમ સાહેબા ચમકી, એ કે નેના હાથમાં ફૂન-રાના દાંન થતું નહોતો લાગ્યા. પાત તેના દિમાગમાં મકમથક મમાવરા લાગી. શું કાચગરે લાંબ પીધી છે કે ?

કાચગર અને મેમ સાહેબા વચ્ચે લાંબા મળથી યોગ દનો અને એ વત તો સંભ-વિતજ નહોતી કે કેળવાએલે કાચગર તેની માલિકાના હાથને બચકું લારે. મેમ સાહેબાએ આખો ફાડીને ફૂનરાને નજદીક જઈ બેસ્યું તો તેને ખમર પડી કે તે કાચગર દનો નહીં.

મેમ સાહેબાએ હાથને રંગાલથી સાફ કરતાં કમતા પથુ "મી ગાડ, આ મારે કુતરે નથી, કાચગર કયા છે ?"

ગાડે કદમુ "શું કાચગર ? મેડમ અર્ધો નિદ કે વાધની જાતના કોણ પ્રાણીના તો હરકેષ નથી અને તો એક કુતરે માપવામાં આવ્યું છે, તે હાજિર છે."

મેમ સાહેબાએ ચુરસા બર્ધ સ્વરે કહ્યું. "મી, ગાડ, હું જંગલના રાજા કાચગર વિષ નથી કહેતી મને ફૂનગનું નામ છે કાચગર. હું તેના રો પૂછું છું. જુઓ તે બીજા કયાં દશે."

ગાડે કહ્યું, "મેડમ એકમા આ એકજ કુતરે છે. અને તે આપનુંજ છે."

મેમ સાહેબાએ મઠ મઠને તકરીર રાઈ કરી દીધી કે "આ કુતરે ગાર નથી. ગાડે કુતરાને એકમાંથી મલાર કદીને તેની સાંકળ મજુરના હાથમાં મૂકી દીધી. અને મેમ સાહે-બાની લાંબે સુધી પહોંચી રહેલા તકરીરના એક પથ વાડવને મથુકાપો વિના, ફૂન તો ઉપડીજ ગઈ.

અંજન ન કરે!!

કોઈ સજ્જનને ખુદા કોઈ દી' દુર્જન ન કરે!
 દિલ-શુભોની રંગે ઝેરનું સિંચન ન કરે!
 માનવી શું? અરે! કહાડત ને માડત મર્થા;
 કામના છું મને કો' લોચન અંજન ન કરે.
 ગમ-સુમન-સુરણ સુવાસિત છે કરે આલમને;
 ઐશ-આનંદ લારી દિલનો કો' મદદન ન કરે.
 અસ્મિતા-તેજ છવન-નૂર ફના થઈ જશે;
 દિલ ધરી મૂર્તિ-અરણ્યમાં કોઈ વંદન ન કરે.
 આશને પ્રીત-જલન એજ છે દોલત મારી;
 મારી નગરીને લુટાવી મને નિર્ધન ન કરે.
 દિલની ધડકન છે ફરી કોટી અન્યથો મર્જે;
 આલ, પાતાળમાં ભ્રમ એ સર્જન ન કરે!!
 રાચના વચમાં છે રંગ કદન-આદરનો;
 કોઈ સુલતાન અભિમાનથી ડાલન ન કરે.
 એક તરણાંથી થે બદલર એ અમન જોડે છું;
 સેંકડો બાગના પુષ્પો લઈ ઉપવન ન કરે.
 એ યત્રીદોની પ્રથા છે, કદિ પાવન ન થશે;
 દિલના દામનને રૂધિરથી કોઈ પાવન ન કરે.
 એક ધમટીમાં મરી જાય છે કસ્તમનાં ચચા;
 ખેલ ખાંડાનાં છે!! કગનને કો' વંદન ન કરે.
 જખમમાં ઝેર ભરે મારાં છે, સર્જન નશ્તર
 એ મિતભગરને કોઈ નિજ તણો સર્જન ન કરે.
 કસ્તુરી લાખ છુપે તોય પરિમલ પ્રસરે
 પ્રેમ પર પ્રેમી હવે કોઈ દી' ચિલમન ન કરે.
 વાંચે પરવાનાં તણાં નેત્ર પટે જઈને જનો,
 ક્યાં કહું છું માણ જીવન તણ વાંચન ન કરે.
 દિલ નથી માનવીનું, ધર છે એ કિતાર તણ;
 જન-દિલોનું જગે અચ દિલ! કોઈ ખંડન ન કરે.
 બાગનાં બાગડો નિદ્રામાં પડ્યા છે; તો પછી-
 વન મહી જઈને "તરનુમ" કોઈ શુજન ન કરે!!

“તરનુમ” એમ. એ.

*કહાડત ને માડત નામના ફારસીએ પદ્ય-ક કરી ફુવામાં અવ્ય
 દના અને જોદર રક્ષામળા પ્રેમના પડીને માદ બાનુમના ઉધે માયે
 લટકતા થઈ ગયા. જોયો કામનાનો કારિગો.

હઝરત ઈમામ હુસૈન (રદી.)

લે :- આપ. છ. શેખ.

(સપ્ટેમ્બરથી આગુ)

હઝરતે પોતાનું બચકર સ્વરૂપ પકડ્યું હતું. મધ્યાનનો સમય થઇ ગયો હતો. પરંતુ હજી સુધી કોઇપણ પક્ષ સંપૂર્ણ હતો એવો જાણતો નહિ. હુસૈન (રદી.)ના સૈન્યે તમામ તંત્રીઓને એક તરફ રાખ્યાં હતાં આથી શત્રુઓ ફક્ત એકજ બાજુએથી હુમલો કરી શકતાં. ઉઝ બિન સમઢે જ્યારે આ વસ્તુ-સ્થિતિ જોઈ તો તેણે એ તંત્રીઓને હુમલો નાખવા આજ્ઞા આપી

હુસૈની સૈન્યના ફક્ત ચાર, પાંચ માણસો આદિ યુદ્ધાત્મક માટે પુરતા હતાં. તેઓએ તંત્રીઓના ઓળામાં રહી દુરમનોની કતલ શરૂ કરી. શત્રુઓ આ રીતે નિષ્ફળ જવાથી ઉઝ બિન સમઢે તંત્રીઓને બાળી નાખવાની આજ્ઞા આપી. સૈનિકો આથી આગ્રિ સહિત આગળ વધ્યાં, દુરોની ફોજ આથી જલ્દી પરીશાન થઈ પરંતુ હઝરત હુસૈને (રદી.) હિમ્મત આપતાં કહ્યું "સહેજ પશુ ચિતા ન કરશો. આગ્નિથી ગજરાશો નહિ બસે તેજો આપણા તંત્રીઓ સળગાવી દે. એ અમારા માટે લાભદાયી છે કારણ કે હવે તેઓ પાછળથી આક્રમણ કરી શકશે નહિ." તેમની આ ધારણા ખરી પડી અને શત્રુઓ માટે પાછળથી હુમલો કરવાનું અવકાશ થઈ પડ્યું.

આ સમય દરમ્યાન ઝંદિર બિન અલગ બને શીઝ ઉપર એકાએક ધસારો કર્યો અને તેના સૈન્યને પાછળ હટાવ્યું. પરંતુ શત્રુઓની આ પીછે હઠ વધુ અસરકારક નીવડી નહિ તેમની અસંખ્ય ફોજ આગળ દુરોની ફોજની અંદર સંખ્ય કયાં સુધી ટકશે એની સંકેત થીમે હુસૈની ફોજની નિર્બળતા જણાવા લાગી. ધણી શરતોથી કતલ થઈ ચૂક્યા હતાં કેટલાએ વિખ્યાત યોધ્ધાઓ મોતને બેઠ્યા

હતાં. અબ્દુલ્લાહ બિન હમીર શહીદ થયો હતો. તેની પત્ની હઝમે વહબ નિર્બંધબે રણમેદાનમાં બેસી પતિનો ધૂળથી રમકોળાવશે અહેરો સાફ કરતી હતી. આ પ્રસંગે શીઝની દ્રષ્ટિ તેના ઉપર પડી અને તરતજ તેના તીરથી એ વિરામના પશુ સ્વર્ગે સીધાવી.

અશુ તમામ હમીર બિન અબ્દુલ્લાહ સાએદીએ ઝખમથી લાચાર બની હઝર હુસૈન (રદી.)ને નિર્મતિ કરી "દુરમનો હવે આપની તરફ નજર આવી ગયાં છે, વસ્ત્રાહા હું જ્યાં સુધી કતલ ન થઇ જાય ત્યાં સુધી હું આપને સહેજ પશુ છળ થવા દેવાનો નથી પરંતુ મારી છત્તા છે કે મારા રજાની મુદતકાલ પહેલાં હું નખાજ અફા કરી શકું." આ સાબળી હઝરત હુસૈન (રદી.) કહ્યું "શત્રુઓને આજ્ઞા આપો કે અમને નખાજની તક આપો." પરંતુ શત્રુઓએ આપની સુચનાનો અસતીકર કર્યો અને લડાઈ આગુ ચાલી.

આ પ્રસંગ અત્યંત કટોકટીનો હતો. શત્રુઓ મરણીયા થઇ લડતાં હતાં. દુર્ભાગ્યે હુસૈની ફોજના અંકે સીપેલસાસાર દબીમ છપ્પને મજાહીર પશુ કતલ થઇ ચૂક્યા હતાં. ફોજનો મુખ્ય આધાર નાજ પામતા ધણી સૈનિકોના પગ ડગમગી ગયાં. દબીમ પડી ફર બિન યશીદની ધારી આવી. તેઓ ઉત્સાહ અને આવેશમાં નીચેની પકતિઓ લલકારતા શત્રુઓના સૈન્યમાં ઘુમી ગયા.

"હું સોગંદપૂર્વક કહું છું કે જ્યાં સુધી હું શત્રુઓનો સહાર નાંદ કરું ત્યાં સુધી હું પેતે પશુ કતલ થવાનો નથી આજે કૃત્ય કરવામા ગાગ પ્રણ અર્પણ કરીશ"

"તલશરના કાતીન ઝંદાઓથી હું તેમના મરતોને કાપી મૂંડાશ. હવે મહેજ પશુ પીક દેક નાંદ કરવાના મે નિશ્ચય કર્યો છે."

એત જોતામાં અસલ જખમોથી તેઓ પટકાઇ પડ્યાં અને આ ફાળી દુન્યાનો

ત્યાગ કર્યો. હવે ઝંઘારનો વખત પુરો થવા આવ્યો હતો. હજરતે પોતાના સાથીઓ સહિત નમાઝ અદા કરી. નમાઝ પછી શત્રુઓનો ખસારો બહુ ઉઘ બન્યો. આ પ્રસંગે ઝહીર બિન અલકમની એ ફાજની આગેવાની સ્વીકારી અને શત્રુઓ ઉપર તૂટી પડ્યા. ઘણાએ શત્રુઓને મોતનો સ્વાદ અપાડી છેવટે તેઓ પણ શહીદ થઈ ગયાં.

હવે આપના સાથીદારોએ જોયું કે શત્રુઓનો સફળતા પૂર્વક મુકાબલો અશક્ય છે. આથી તેઓએ એક પછી એક આપની સમક્ષ ત્વ યથ જનાનો નિર્ણય કર્યો. પ્રથમ બે ગદ્ગદારી ભાઈઓ આમળ આવ્યાં અને પોતાના જનની પરવા કર્યા વિના શત્રુઓ ઉપર તૂટી પડ્યાં.

ત્યાર બાદ બે જામેરી ભાઈઓની વારી આવી તેઓની આખોથી અશ્રુઓ જતરી હતી તેમને જોઈ હજરતે પૂછ્યું “મારા ભાઈના પુત્રો! તમે શા માટે રડો છો? મને ખાતરી છે કે હવે થોડાંક પળોમાં તમારી આખો પણ ફંટી થઈ જશે.”

તેઓએ રડતાં, રડતા અચકાતા સ્વરે જવાબ આપ્યો “અમને અમારા જનની સહજ પરવા નથી. પરંતુ આપની દાલત ઉપર હમને રડવું આવે છે. શત્રુઓએ તમને ઘેરી લીધા છે અને આના સંજોગોમાં હમે આપને કોઇ પણ ઉપયોગી થઇ શકતા નથી.” આ શબ્દો પછી તેઓએ અસાધારણ વિરતાથી શત્રુઓનો મુકાબલો કર્યો આ પ્રસંગે તેઓ વારંવાર લલકારતા હતા “અરસલામો અલયકુમ યા છપ્તે રસુલુલ્લાહ!” આ શબ્દોના જવાબમાં આપ કહેતા હતા “વઅલય કુમરસનામ વ રહમતુલ્લાહ” બન્ને ભાઈઓએ જ્યાંમર્યાથી પેતની ફરજ બજાવી અને આખરે શહીદ થઇ ગયા.

ત્યાર પછી દનગ્રાહ બિન અસઅદ આપની સમક્ષ આવ્યાં અને ખુલ્લું અવાજથી શત્રુઓને પડકારતાં કહ્યું “ઓ દુશ્મનો! મને ભય છે કે આપ અને સમુદાની ગાફક તમારો પણ કશું અત ન આવે! તમે શા માટે હુસૈન (રહી)ને કલ કરવા ઝડપી રહ્યા છો? એવું ન થાય કે તમારા આ પાપથી ખુદાનો અઝાબ તમારા ઉપર નાજીલ થાય.”

તેઓ પણ છેવટે લડતાં લડતાં શહીદ થઇ ગયાં.

આ રીતે એક પછી એક તમામ સહાબીઓ કલ થઇ જતા બિન હાશીમ અને નખીના ખાનદાનની વારી આવી. સૌથી પહેલાં આપના સાદબગ્રાહ અલી અકબર રહુલ્લેખા આમળ આવ્યા અને શત્રુઓ ઉપર પ્રાણધાતક હુમલો કર્યો. આ પ્રસંગે તેઓ નાચેની પંડિતિઓ લલકારતા હતા.

“હું અલિ બિન હુસૈન બિન અલી છું” કાબા શરીફના સોગંદથી કહુ છું કે અમે નખીના વધુ હકદાર સંબંધીઓ છીએ ખુદાની કસમ! જોના પિતા વિશે શંકા હોય એવો અયેઅ પુત્ર અમારા ઉપર કદી પણ હુકુમત કરી શકશે નહિ.”

આ રીતે તેઓ ઉત્સાહપૂર્વક બહુજ વિરતાથી લડ્યા છેવટે મરંદ બિન મનકઝુંસ અખદીની તલવારથી શહીદ થઇ ગયા એક રાખીયું જયાત છે કે એક અતિ સ્વચ્છવાન સ્ત્રી તંબુની બહાર આવી અને હૃદય કાવકે કશ્વતથી પોતાના ભાઇ અને બન્નીજ માટે વિલાપ કરવા લાગી મેં પૂછ્યું “આ કાણ છે?” લોકોએ જવાબ આપ્યો. “એ ઝેનબ બિન્તે ફતેમદ બિન્તે રસુલુલ્લાહ સરઆમ છે” પરંતુ હજરત હુસૈને તેમનો હાથ પકડી લીધો અને ફરી તંબુમાં મૂકી આવ્યા અને અલી અકબરની લાશ ઉપાડી તંબુ આગળ મૂકી અપૂર્ણ

સંપાદક:—તાજ

[ગત્રાંકથી ચાલુ]

શાહાબુદ્દીન ઘેરી:—મહમૂદના મરણ પછી સગમગ દોડ્યો વર્ષ લગી કાંઈ પરદેશી હિંદ ઉપર ચઢી આવ્યો નહિ. એ સમયમાં પંજાબ અને ખીજી પ્રદેશ તેના વંશજોના હાથમાં હતા. પરંતુ તેના વંશજોને ઘેરી વંશના સરદારોએ પ્રથમ ગઝનીથી અને પછી પંજાબમાંથી હાંકી કાઢ્યા. આમ ગઝની વંશના બદલે ઘેરી વંશના સરદારો સત્તા ઉપર આવ્યા. ઘેરીઓમાં સૌથી મહાન બહાદુર બાદશાહ શાહાબુદ્દીન ઘેરી હતા જેણે હિંદ ઉપર કેટલીયે વાર ચઢાઈઓ કરી. તેની ચઢાઈઓના મુખ્ય તથ્ય કારણો હતા.

(૧) તે ઇસ્લામીઓને નાશ કરવા માટે જોયો મુસ્તાન અને ઓછ ઉપર સત્તાધિશ હતા.

(૨) મહમૂદના વંશજોને નાશ કરવા જોયો શહેરમાં પોતાની સત્તા જમાવી બેઠા હતા.

(૩) હિન્દુસ્તાનમાં પોતાની સત્તા સ્થાપવા માટે સૌથી પ્રથમ એણે ઇ. સ. ૧૧૭૬-૭૮માં મુસ્તાન અને ઓછ ઉપર સત્તા કરી અને એ જાને પ્રતિ પોતાના કબજામાં લઈ લીધા. ગઝનીઓને પંજાબમાંથી હાંકી કાઢ્યા માટે એણે જમ્મુના હિન્દુ રાજાને પોતાના હાથમાં લીધા. આ રીતે ગઝની વંશના હેઠલા બાદશાહ ખુસર મલિકને ઢગવી પોતાની સત્તા ઇ. સ. ૧૧૮૬માં પંજાબમાં જમાવી. પંજાબ અને સિંધ ઉપર પોતાની સત્તા કાયમ કરી. હવે તેણે પૂર્વ બજુએ પ્રયાણ કર્યું. ઇ. સ. ૧૧૯૭માં જાંડુ છતી લીધું. પરંતુ ત્રાવડી (પણીપત?) મુકામે પૃથ્વીરાજે તેને સમ્પત્તિ દાર આપી. આમ હારી જવાના કારણે જાંડુ છોડવું

પડ્યું. આ દાર ઉપરથી એ સિંધ વાશ છે કે તેને ઘણાજ આધાત પહોંચ્યો હશે એટલુંજ નહિ પરંતુ એ પણ પ્રચલિત છે કે જે લોકો: સુધ્ધમાંથી નાસા ગયા હતા. તેમને ગધેડાઓની જેમ ટોપલાં બાંધી આપ્યા શહેરમાં સરપસના રૂપમાં ફેરવ્યા.

ખીજે વખે પૂર્વ તૈયારીઓની સાથે તે પાછો ચઢી આવ્યો પાણીપત મુકામે અને વચ્ચે ઘનોધોર સુધ્ધ જમ્યું. આ સુધ્ધમાં પૃથ્વીરાજ માર્યો ગયો. આ રીતે હિંદી તેમજ અજમેની સત્તા તેના હાથમાં આવી એ પછી તે એણે કનોજ, ગવાલીપર, અને ખીવાના ઉપર સત્તા કરી, કુતબુદ્દીન એબક કે જે હિન્દમાં તેના સરદાર હતા તેણે ગુજરાત ઉપર ચઢાઈ કરી ત્યાંના રાજાને હરાવ્યો તેમજ બખત્યાર ખીલજીએ પૂર્વમાં પિંડાર અને બંગાળ છતી લીધા. ઇ. સ. ૧૨૦૬માં તે એક બંગાળને સમાવવા પછે ફરતો હતો કે માર્ગમાં એક ઇસ્લામીઓ તેનું ખૂન કર્યું.

મુહમ્મદ ઘેરી વિષે કે. તારાચંદ લખે છે કે:—

“મુહમ્મદ ઘેરી મહમૂદ ગઝનીની જેમ કેટલીક ખાસ વાતોનો માલિક હતો. તે આલિઓની કદ કરનારો, અપ્પિશ આપનારો અને ખુદા તરસ હતો. જો કે ને સુધ્ધકળામાં મહમૂદ ગઝની કરતાં ચંદિવાનો ન હતો. પરંતુ તેના હુમલા ઘણાજ પધ્ધતિસરના હતા, અને એ પધ્ધતિ મોડો મોડો પણ અસંરુદ્ધ થઈ. પંડુ એ યદ રાખવું જોઈએ કે મહમૂદની હજી પશ્ચિમમાં એક રાજ્ય રચવાની હતી. એજ કારણે તેણે હિન્દ ઉપર વધુ ચઢાઈઓ કરી હતી, કે જોનાથી તેના એ હજી પુરી પાડવા માટે ધન દીલત પાપ્ત થય મહમૂદ અને મુહમ્મદ ઘેરી ધાર્મિક તરફથી-કર્મીથી તટ્પર પાક હતા. જો કે તેઓએ દુરમનોને સમ્પત્તિ સળગ્યો કરી પરંતુ કાંઈનો

ધર્મશાસ્ત્ર કરવા ધાતકીપણું બતાવ્યું નથી. મહમ્મદ અને તેના વંશજોની કૌતુકાળ કેટલાય હિન્દુ એ શીતરો અને સિપાઈઓ દતા. જેઓ તેમના સુસભાગાન દુશ્મનો વિરૂધ્ધ લડ્યા. મુદમ્મદ ધૈરીએ જન્મ્યા હિન્દુ નામને પોતાની સાથે રાખી લહોરના ગઝનવી સરદારો ઉપર ચડઈ કરી બનેએ ગળી મંદિરો લૂંટ્યાં. તેઓ સ્વપ્નની સમયમાં જ પોતાના દુશ્મનોના મંદિરોને લૂંટતા હતા એ યુગમાં લાઈ અને જન બાદશાહ પ્રત્યેની ફરજોમાંની એક અગત્યની ફરજ ગણાતી હતી હિન્દુ રામજો એ ફરજને 'દિગ વિજય'ના નામથી સમોધના હતા અને સુસભાગો બીજાના દેશો પર કબજો મેળવીને, મુદમ્મદ ધૈરીની એ સફારીઓ પોતાની કિર્તિ વધારવા માટે હતી."

પૃષ્ઠ ૧૮ ઉપર એજ લેખક લખે છે :-
"જે કે કનોજના રામજો મુદમ્મદ ધૈરીને હાર આપી હતી, પરંતુ જ્યારેના વારસદારો અસ્તમથના યુગ સુધી સત્તા ઉપર હતા. તેઓ સુસભાગાન ચડીઓ પામેથી એક જાનતો કર લેતા હતા. જેને તરથકા ડંડા (Danda) કહેવામાં આવે છે."

ગુલામ વંશજો: મુદમ્મદ ધૈરીના મરણ પછી તેના પુત્ર સરદારોએ કુલ્યુદીન ઐનકને હિન્દુસ્તાનનો બાદશાહ ચૂંટી કાઢ્યો. તે મુદમ્મદ ધૈરીનો ગુલામ હતો એટલું જ નહિ પરંતુ તે ગુલામવચનો પામે નાખતાર પણ હતો એ ખરું છું કે એના પહેલા અદપતગીન અને સખાતગીન પણ ગુલામ હતા. તેઓએ કદિ હિન્દમાં રાજ્ય કર્યું નથી. હિન્દુસ્તાનનો પ્રથમ રતતંત્ર ગમ્મ કુલ્યુદીન ઐનક હતો જે ઇ. સ. ૧૨૦૬માં ગાદીએ આવ્યો. તે ચાર વર્ષ સત્તા ઉપર રહ્યો અને ઈ. સ. ૧૨૧૦માં એક રાજ્ય બનાવના કાણે મરણ પામ્યો. તેનો

મઝાર આજે પણ ખરેર સ્થિતિમાં લાહોરમાં મોજૂદ છે.

પદ્માજી અને તુર્કો જે હિન્દુસ્તાનમાં આવ્યા તેમનામાં બાદશાહી વંશપરપરાનો દક્ક હતો. પણ જેવી રીતે હજરત મુદમ્મદ (સલ)ની વધાન પછી સદામાઓએ ખલીફાઓ ચૂંટી કાઢ્યા હતા. તેવીજ રીતે હિન્દુસ્તાનમાં પણ બાદશાહો ચૂંટવામાં આવતા હતા.

કુલ્યુદીન ઐનક પછી તેના પુત્ર અસમશાહે રામ થવાના હકનો દાવો કર્યો પરંતુ ઉમરાવોએ આ હેદા માટે અસ્તમથની પસંદગી કરી. જે રીતે તે ઇ. સ. ૧૨૧૦માં ગાદીએ આવ્યો. તે એક મદાન ખુદતરસ, કમિલ અને બુદ્ધિશાળી બદશાહ હતો એના જુગાનામાં મોમથો અને ઇરાનીઓએ ઇરાકમાં લૂંટકાટ બને ખુનામરકી ચલાવના માડી અસ્તમથો તેમને સામનો કરી હિન્દુસ્તાનને એ સુખીજતથી બચાવ્યું. હિન્દીની સત્તાના પાયાને ગળખૂર બનાવ્યો. બમહાંદના અખ્મરસી ખલીફાઓથી હિન્દુસ્તાનના બાદશાહનો ખિતાબ મેળવ્યો. સને ૧૨૩૬માં મરણ પામ્યો ત્યારે તેના કબ્રમાં ઉત્તર હિન્દનો લગભગ આખો પ્રદેશ હતો. એના મરણ પછી લગભગ દસ વર્ષ સુધી અધિધુધી માલી અને એક પછી એક કેટલાયે બાદશાહો થયા.
ઇ. સ. ૧૨૪૬માં ઉમરાવોએ નાસિરુદીન મહમૂદને ગાદીએ બેસાડ્યો તે એક દુર્વેશ બાદશાહ હતો સગરી ખઝનામાંથી એ પાછો પણ ખચ કરતો નહિ. કુર્બાન ચરીફની નકલો લખી પોતાનું ગુમરાન ચલાવતો સસ્તનતનો કાનબાર પોતાના વિદાન વઝીર-અસુદીન બદખનને સોંપ્યો હતો જે એના મરણ પછી ઇ. સ. ૧૨૬૬માં ગાદીએ આવ્યો.
બદખન લગભગ આ ખનદાનનો એક નામાંકિત બાદશાહ હતો. એના યુગમાં જે

વાનો ઘણી અગત્યની હતી. એક તો એ ગણેના એક પછી એક કુમરોઓ અને બીજું દેશની અંદર યોગ્ય જોડાઈને કરી રાજ્યને મજબૂત બનાવવાનું. આ બંને વાતો ઉપર પુરતું ધ્યાન આપી સૈન્યને વ્યવસ્થિતપણે તૈયાર કર્યું. દિલ્હી અને હોમાળ વચ્ચેના તેમજ આજુબાજુના ગ્રીય જંગલોને સાફ કરી નાખાવ્યા. જેમાં મોગલો અને ચોર, ડાકુઓ સંતાઈને રહેતા હતા-સડકો બનાવી-સંદેશવાહક ખાતાઓ બોધ્યા. અશ્વને રાજ્ય વધારવાની જરૂરે કોશિશ કરી નહિ. કારણ કે તે મજબૂત દતો કે ખરી બાબત તો રાજ્યના પાવાને મજબૂત બનાવવાની છે. કેટલાક સરકારોએ તેને શુભરાત અને માળવા ઉપર ચડા કરવા સલાહ આપી. પરંતુ તેણે સાફ રાજદોમાં હથું કે "હું" એ નથી ચડતો. કે દિલ્હીની પણ તેમ રિષતિ થય જોડી કે મેગલોના હાથે બગાડાની થઈ." તે દિલ્હીનાંજ રજા, મેગલોને અટકાવવા માટે સરદારને જોડાઈને કરવા પોતાના બહાસા પુત મુસ્લમાને મોકલ્યા. દતો જે એ પ્રયત્નોમાં અને શરૂ થયો. જોતો દર્દનાક મરણીયો. "અમીર ખુસરુ"એ લખ્યો છે.

તેના જમાનામાં મેગલોના ટેલેટોમાં દિનક્રમમાં આવતા રહ્યાં. પરંતુ એ તેમના પાતકી કૃત્યો વિષે વિચાર કરીએ કે જે તેઓ નિરાપુર અને બગલામાં કરી ચૂક્યા હતા પરંતુ ખુદનો પાડખાને કે એ શરમાતના મુમલમાન દારીઓની સમય સુચકતાથી દિલ્હી એ કુદરતી કેપરી ખચી જતા પાશુ. અશ્વને પાર્શ્વિક, નથી અને આનંદી બાદશાહ દતો. કુમારોએ મરીઓ ઉપર મુદ્દો કર્યો તેમજ પરીક્ષાઓ કરી. બદલુના એક જાગીરદારે તેને સંને કરતે માર મારી મારી નાખ્યો. જ્યારે બદલુના બાઈ બદલુ

ગયે તો ગદ્ગદની વિધવાએ ક્યોંદ કરી તો અશ્વને પણ જાગીરદારને એમ રીતે કટકાઓ મરાવ્યા જે રીતે તેણે પોતાના તોફાને લગાવ્યા હતા. એટલુંજ નહિ પરંતુ ત્યાંના અજરખતોએ અજર ન આપી તેને પણ સખત સખત કરી. એના કુમારી એવી કેટલીયે વંતો છે. તે જદેશો હુમ્મારોના કે જે મારા પુત્રો પણ આવી વર્તુલ્ય કરે તો તેમને પણ એવીજ સખત કરે.

બદલુના છ. સ. ૧૨૮૬માં મરણ પામ્યો. એના પછી ગાદી ગંટે અધરાએ થવા લાગ્યા. તુર્ક અને બિખજી કનરાયો વચ્ચે તકરાર થવા લાગી. બેરટે જલાલુદ્દીન બિખજીએ છ. સ. ૧૨૯૦માં રાજ્યની લગભગ પોતાના હાથમાં લીધી. આ રીતે સુલામનંદાનો અંત આવ્યો.

આરંભની ઇસ્લામી સત્તા: સુલામ વંશના મારા સમયે દિનમાં ધરલામી સત્તા સંપૂર્ણ થયે કાયમ થઈ ગઈ હતી તુર્ક અને અફઘાન લોકોના હુમલાઓના શુકામલમાં રજપુત રાજાઓ તાદન નિષ્પજ અને અશક્ત સંનિત થઈ ગયા હતા એવું કારણ છે. તારાચંદ બતાવે છે કે:— "તેવા મરી આવનારોઓની એકત્રતા અને સંપત્તિ શિસ્ત રજપુતો કરતાં પણ સારું હતું તેમનો એ સંપ જરાજરી ઉપર કામમ દતો અને તેના હેડમના દરેક માણસને તેમના ગુણો પ્રગોળે ચોગ્ય બદલો મળતો. પછી બહે તે ગરીબ હોય કે અમીર-કિમ્ય હોય કે નીચ-એક ગુમામ પણ રાજ્યના નાલિક બની શકે બીજું કારણ-મુમલમાને બુદ્ધિજીમાં સર્વોપરિપાળ્યે બેગવતા હતા દિનક્રમમાં દલગળ (દાયા સત્તર) અને વાલગળમાં વહેંચાયેલું હતું. જે તુર્કોના સખત અને ગંડી જુમલાઓ સમે ટીકાવાનું નહ. તુર્કો હાલમાં પણ તિરહાજી અને અશ-

કળામાં (ધોડે સતારી)માં આખી ફુવામાં
આગળ પડતા છે.

મને પૂછો

“એ ઉપરાંત ‘એ પાથુ ખર’ છે કે તુર્કી
અને અશ્વધાનોમાં એક બીજા પ્રત્યે દુશ્મનાવટ
અને ગતભેદો હતા પરંતુ સ્વપુત્રોમાં તેમના
કરતાં એ મુશ્કેલી વધુ પ્રમાણમાં હતી.”

જે બનાવો અમે ટૂંકમાં રજૂ કર્યા છે.
તે ઉપરથી સમજી ગયા હશે કે હિન્દમાં
તુર્કી અને અશ્વધાનોના હુમલાઓ ધર્મના
પ્રચાર માટે ન હતા. જુદા ધર્મના શત્રુ
હિન્દુઓ ઉપર કોઈ જુઓ કરવામાં આવ્યા
નથી. એ પુરાવા માટે અમે ડૉ. તાગ્યાદના
વિચારો પણ રજૂ કરી ચૂક્યા છીએ કેમકે
હિસ્ટરીમાં પણ એના કેટલાક પુરાવા મળે છે.

“મુનિશંકર ગઢમહે હિન્દુ સંસ્કારોની
એક કૌશલ રાખી હતી, તેના પુત્ર મસકે
મુસલમાન ઓફિસરોને હિન્દુઓની યોગ્ય
કરવા તાકીદ આપી હતી. એક હિન્દુ ઓફિસર
જનરલ નિલકંઠે મુસલમાન હાકિમ અદમદ
ન્યાયપત્રગીરને જી. ૧૧ મોકલ્યે હતો તે હિન્દુ
સરદારે મુસલમાનોને સખ્ત સખ્ત આપી
છતાં પણ મસકે એક શબ્દ પણ ઉચ્ચાર્યો
નહિ. એટલું જ નહિ પરંતુ તેને મુસલમાન
સરદારો જેટલી સત્તા આપી. મુઢમગદ ઘોરીએ
જમ્મુના હિન્દુ રાજાને સાથે ગળી લાહોરના
મુસલમાન માર્નર ખુમરલમુક ઉપર ચડાઈ
કરી એટલું જ નહિ પરંતુ પેતાના સિક્કા ઉપર
હિન્દુ શબ્દો કોતરાવ્યા.”

એ ઉપરાંત બધાં સુધી રાજ્યની વ્યવસ્થાનો
સંબંધ છે ત્યાં સુધી દેશની પ્રજા ઉપર કોઈ
જુઓ હાથથી વધુ થયા નથી. ડૉ. તાગ્યાદ
લખે છે કે:-

“મુસલમાનોની રાજ્ય વ્યવસ્થા હિન્દુઓની
રાજ્ય વ્યવસ્થાથી કંઈ જુદી ન હતી” કેમકે

વિરલ નિયામો અનેરી. ગઝા મને પૂછો,
‘ગિલન, વચનને નયનની કથા મને પૂછો.
જ્ઞાન, હૃદયમાં નથી તો નથી જ્ઞાન. વિશ્વે,
તડપતા દિલમાં થતી અંખના અને પૂછો.
ન: પૂછો તદ્દ વિહોણા હૃદયને ગા પૂછો,
‘ધડકતા દિલમાં થતી વેદના અને પૂછો.
ન: છોડો મીઠું હૃદય કેરા હૃદય અખો ‘પર,
તાગના શબ્દો તણી તિલના મને પૂછો.
ન: પૂછો પિંજરે પૂરેલ જુલુસને અમે,
વિહંગ મુક્તની સ્વતંત્રતા મને પૂછો.
ગિલન ન થાય તો પરવા નથી ગતે વારો
જુદીની મસ્તીમાં મળતી મઝા મને પૂછો.
થયું છે માટીથી સર્જન તો મર્વ શું છાજે!
શુભનીઓતી થતી અવદશા મને પૂછો.
શું સાકી જામ મને દીધો તેં ફક્ત એકજ,
પરંતુ એથી વધેલી મૃષા મને પૂછો.
નિ: સ્વર્થે સ્નેહમાં પાંકા કરે “અપનામી” કો!
વહમથી થાય છે એ મિલિતા મને પૂછો.

“અપનામી” ધોરાજવી

મુઢમગદ ઘોરીએ જમ્મુના હિન્દુ રાજાને સાથે ગળી લાહોરના મુસલમાન માર્નર ખુમરલમુક ઉપર ચડાઈ કરી એટલું જ નહિ પરંતુ પેતાના સિક્કા ઉપર હિન્દુ શબ્દો કોતરાવ્યા.

હિસ્ટરીમાં પણ એ વિષે વિસ્તારપૂર્વક લખવામાં
આવ્યું છે, કે “પ્રીટ સુબેદારો દેશમાં શાંતિ
નજરતા, બધાં દેશમાં ફોજ-શક્તિનો ઉપયોગ
કરવો પડે ત્યાં એવા સંજોગોમાં તેઓ મેહસુખ
ઉપગવવાના પણ બેખમદાર હતા એટલું
જાણે સામાન્ય રીતે દરેક સંજોગોમાં દેશનું
અને પ્રજાનું તેમજ રીતરિવાજો ઉપર પુરતું
ધ્યાન રાખવામાં આવતું. ઝમીનદારો અને
એડનેનો હિસાબ જ્યાં મણેત વગેરેની સેવા-
દેવડ દોષ છે તે કારણે હિન્દુ ‘મુન્દીઓ

પાસે હતો. એ ગણેત મુરકેલી વિના સરળ-
તાથી વસુલ થઈ જતો અને એ દિન્દુ
મુખીઓજ વસુલ કરતા હતા. દિન્દુઓના
ઝંખા તકરાર વગેરે તેમના પગે કારણ
પતાવવામાં આવતા હતા. કેટલીયે ઝમીન
દિન્દુ રાજાઓ કે ઝમીનદારોના કબજામાં રહેતી.
એ ઝમીન તેમને ગણેત કે ભગના પ્રમાણમાં
આપવામાં આવતી હતી અને મુખ્ય હુકમન
ક્ષતિસાગી હોય તોજ એ ગણેત વસુલ થતું
અને એ આરામી હોય તો વસુલ થતું નહિ.”

કેઝમીન દિરેટરીમાં ખીછ એક જગ્યાએ
લખવામાં આવ્યું છે કે:-

“એમાં તો કંઈ રાંધા નથી કે ગણેત
વસુલ કરવાનું, સરકારી દિસામ્ય કિતાબ અને
દીવનીની તમામ સત્તા એ મુગમાં પણ દિન્દુ-
ઓના હાથમાં હતી. કેટલીયે રાહી સગી એ
સત્તા તેમના હાથમાં રહી. તમરસનો બગવો
સમાખ્યા પછી બદલન પાડે રૂપો તેને
હોદ્દાદારો તેને પ્રત્યેક જગ્યાએ સુરતાગત માટે
મળ્યા તેમાં રઈસ, ચોપરી વગેરે હતા. પ્રથમના
મે ટોળામાં વિદ્વાન દિન્દુઓ, ઝમીનદારો અને
હાકિમો હતા. ત્રીજા ટોળામાં તે દિન્દુ
આગેવાનો હતા જે હાલમાં પણ એજ અરબી
નામથી પ્રમાણવામાં આવે છે.” નથી વાતેતુ
સંશોધન કર્યા પછી કનૈસ વેવેરલી હેમ એ
પરિણામ ઉપર આવ્યા છે કે “એ વાતને ખરી
માનવાનું કંઈ કારણ નથી કે દિન્દુ એરુતોની
રિયતિ મુખ્યભાગે હેડળ દિન્દુઓ કરતાં બહુ
ખરાબ હતી.”

દુન્યાના બાકીના રહેતાથી દિન્દુની રિયતિની
સરખમણી કરતા તેઓ લખે છે કે-“એ
માની ભેતુ નેમએ કે મુકામવંસના મુગમાં
દિન્દુઓની સાથે કેટલીક જગ્યાએ હદથી વધુ

શા માટે?

ભુલી થેલા બાજ તમે મારા ઉપારો શા માટે!
બાદ મયા ભુલ છ તમારા પ્રેમ કરારો શા માટે!
શાને મધ ખુશાઈ હૃદયથી વાત વીતેલા છવનની!
અણી અણી ઉકાળાં તમ ઉરના સર્વે તારો શા માટે!
એટલું દિલથી બાદ વિચારો કાઈ જગે છે તમકામે!
હાલ તમારા નહીં મયાએ સર્વે વિચારો શા માટે!
યાદ નથી એ યાદ નથી શું પ્રેમ ભરેલા છવનની!
આજ તિરસારોમાં લગેલા એ, હૃદયારો શા માટે!
નેનું લેખન દિલના કારે સાંજ સવારે થાવું તું!
બાજ બજાને ખાઝ મયાએ પ્રેમ તુમારો શા માટે!
નેમ પાપોની દુન્યામાં પાપ ભરેલાં છવનને!
બાદ થયા છે બંધ તમારા કિતનું કારો શા માટે!
ટોલર એક એવી ખાદી છે, છવનની તો આશ નથી!
‘એદાર’ છતાં પણ દાવ કરે છે પ્રેમ તમારો શા માટે!

“એદાર” કૃતિયાશુતી

~~~~~

વાત જની અને બગવા, તકરાર વગેરેની
સામ્યો બણી સખન આપવામાં આવી. પરંતુ
એ વંદેનો રાજ્ય કારમાર ઈત્કાંકના નેરમન
‘બાદરા’ હોયો એવો અવાધી અને રચાલીન હતો
અને રચેછન અને હોતેન્કના દિલીપ બાબની
સત્તાથી કંઈ વધુ રવ હારી ઉપર કામ હતો.

અપુષ્ક

જીવન કારવાં છે.

‘અદીચ’ કુરૈશી.

ઉદ્ધ...એ સરાગી આંખડીઓ।

એમની નિગાહો મદીસી સૂરાની એક મોજ જની; મારી ઉર્મીઓને વદવી લઇ ગઇ- ન જાણે ક્યાં? નજરોથી દપકતી મસ્તીને નિગરના વાફૂતી એણે વચ્ચે પમાવી લઈ એમણે મારી શ્રવણ- વાદિકાને શબ્દોની સૂરીલી બુ-દો પીનાડી દીધી.

“તમેએ તમારી શાછરીના તરંગ ગુચ્છમાં ક્યા ખુશ-નસીમનું ‘ધ્યન’ પરેવી લીધું છે?”

હું શું જવાબ આપી શકતે? એ-કે જેની વધતી જતી મદખ્યન મારા દિલ અને દિમાગ મારી ઉર્મીઓ અને અંતર-લાવનાઓ પર છરાવી જતી હતી. જેના ખીલતા રૂપ અને વૈષ્ણને મારી ઉર્મીઓમાં ડોલન સકિત લાવી ખૂણી હતી. કવિતામાં ‘જલન અને રહે’ પેદા કરી દીધા હતા.

હા; એજ હરતી હતી તે! તેના સમીપ હું મારી ઉર્મીઓ અને અંતર વાચનાઓન કેવી રીતે અને ક્યા શબ્દોમાં પ્રકટ કરી શકતે? એજ તો મારા ‘ગદન-બેદ’ની તળહી છે! અ ગદન બેદ; જે આજ પાંચ વર્ષની મુદત બિતી ગયા પછી પણ પૂર્વવત્ એક વૂઝન જેમ અને, જેશથી મારા દિલની ધડકનોમાં ઉછાળાં લઈ રહ્યો છે. મારા ગીતોની તાલગજ કિન્તુ ધીમી ધીમી સમિશ્તિમાં પોતાની આગ બકાવી રહ્યો છે।

એવા અપ્રકૃત અને અનત-બેદને હું ‘બેદની દહ’માં રાખવા ચાલતો હતો. પરંતુ પ્રેમ-દીવાનાઓ રૂપ રિયે ગમાં જે આસ-ઓ ચાહે છે, તે-કે છે ક્યારે?

“જવાબ આપો નૌ?” ને ફરી વાર બોલી ઉઠી. અને મને લાંબું કે મારી શ્રવણ-

ન્દ્રિયથી લઇને અંતઃકરણ સુધી વધતી બીચી-બીચી રાત્રિનું એક ભીંગી-ગીત ઉતરતું ચાલતું ગયું; ચાલતું ગયું અને મદોન્મત- નિર્માન દિલને છેડતું ગયું।

મારી ચૂપકીટી અને તેમની જવાબ જાણવાની ઉત્કંઠાની ખેંચતાણો વચ્ચે ‘બેદ’ ધરધરી રહ્યો હતો. અચાનક મારા હોઠ ફરકી ઉઠ્યા; પરંતુ શબ્દો ન જાણે ક્યાં ગુમ થઇ ગયા હતા? દિલની દબરાન પરેસાન ઉમ્મીદોનાં આશ્રયે અતે મેં તેના પ્રશ્નનો ટૂંકો જવાબ પાઠવી દીધો હતો કે-

“તમેજ મારા સર્વસ્વ છો!”

+ + +

“પગવાર તો તે એક અજાણ્ય અને આશ્ચર્ય જનક ધૂમરી અનુભવી રહી તેણીએ મને જ્યેષ્ઠ, અને તેણીના નયનો ધીરે ધીરે નીચા થતા ગયા.

“તમારા સવલનો અસંભવિત જવાબ સાંભળીને યુગ યજ ગયા નો એ માટેજ હું જવાબ આપનાં કરતો હતો।” મેં કહ્યું.

“નહિ! તે ગમગીન થતી બોલી” તમારા પ્રેમ મારા જીવનને શું તુકસાન કરી શકે છે. મારી અગત્ય તમારા તરંગો અને બેદમાં ઉમંગોના માંડપણે ને કદિ પણ નહિ સ્વીકારે. હું તમારા માટે કંઈ નહિ તો ‘પત્યર’જ જતી જઈશ. અને પછી સવાલ એ છે કે કદાચ હું તમારા પર મહેરબાન થવા ચાહું તો પણ કેમ થઈ શકું છું? આજે મારે રૂપ મારી જવાની, મારું સર્વસ્વ એક બીજા ઇન્સાનના હાથમાં સોંપી દેવામાં આબ્યા છે. મારા જીવનવાણી વિચારના માત

પિતાએ મને એક દૂર અને વૃદ્ધાવસ્થાને આંગણે ઉમેશા રાખ્સના દવાલે કરી દીધી છે. અને તેમના આ અપદિત પગલાએ મારી તમામ આશાઓ અને ઉર્મીઓ પર કહન ઝાઝાડી દીધું છે. મારી વિવાહિત જિંદગી જો કે નિષ્ફળ અને ઝેરીલી છે, છતાંપણ એ નિષ્ફળતા અને છવનનાં ઝેર મારા રવાની પ્રત્યે જે વફા થતા મને કદિએ કાઠપણ બૂલ કરવાને પ્રેમી શકશે નહિ. અને હું મારા સ્ત્રી પુરુષને લાંચન લગાડે તેવું કંઈ પણ કદ્ય કરવાને તત્પર નથી. હવે હું એક “પૂર્વની રક્ષા સ્ત્રી” છું. અને મારા પતિની દાસી હું. તમારી સામે જોવાને હવે મારી કને કનુભૂતિની એક નિર્મૂળ નજર પણ નથી.”

તે તેણી પોતાની આ લાંબી અનર્દ પૃથ્વી તકરીર પૂરી કર્યા પછી ચૂપકીદીમા કૂચી ગઈ.

“તમેએ નાહક આવા લાભા પ્રવચનની તકલીફ લેશી. હું તમારા “ફિરદોસી આસ્તના” (સ્વર્ગિય-સ્થાન) પર કદિ પણ સદાનુભૂતિની બીજા ભાગવા નથી આવ્યો; ન આવીશ અને મને ખાતી છે કે ન હવે કાંઈ દિ’ મને આપની કૃપાદ્રષ્ટિની “અહેર-નરેત” પડશે બેહતર હતું, કે હું “હુઝૂરના સવાલને હુકમનીને ફગારી દે તો યાદ રાખજો, હું પ્રેમ કરું છું, પરંતુ તેની સાથે સાથે “અસ્તથી વહુ ખુદાર” પણ છું. હવે જાઉં છું. કદાચ ફરી કદિ નહિ આવવાને માટે.”

હું આ કહી અને અસ્વસ્થ થિતે ઉઠ્યો થોડાક કદમ ઉપાડ્યા. પરંતુ મારા ખભાએ પર અચાનક એક શરૂ હાથની ફૂગરી ફરી વળી. અને મારા કદમ ત્યાજ યંબી ગયા.

“શું યાહો છા? છવનથી ફતસ કરીને મીતથી બેટવાની એક આશને પણ તોડી પાડવા માંગો છો તમે? “મેં ઉઝરવરે કહ્યું.

“કવિ કહેવાય છે.”

પ્રુષ હળી ને ખીલી કરમાય છે; એજ વાતોમાં છવન સમજાય છે.

સત્યનું રહ્યું નથી આ જગ દવે; ન થવનું તો બધું અહીં થાય છે.

તું ખુશ દુન્યા બનાવ એવી દવે; બેદ બાવો જ્યાં બધા વિસરાય છે.

સત્ય કેના બેદ જો સમજ શકે; એજ દુન્યામાં બધે પુન્ય છે.

આપ સાદી જામ તું જાદી દવે; જો દવે કાળી ધરા રેખાય છે.

ભાત સારા જો બરે ગઝમે મદો; એજ દુન્યામાં કવિ કહેવાય છે.

પુત્રને જોછને માતૃત્વ હૃદય, ખ્યાસ્થી કેવું કહો મલકાય છે?

માલદારો તે છતાં ફૂલાય કાં? ફજબરી ઝળીજ બૂધી જાય છે.

ચાર દિનની છે આ “ખુરદ” જિંદગી, કેમ માનવ તે પરે લંચાય છે.

ખુરદ પોરાનથી.

તે મર્દન ઝૂકાથી શૂન્ય મનસ્સ ઉભીજ રહી, અને પછી નુદિત રાખ્દારિમાં બેલી-

“મારી મજબૂતીઓ કૃપા દ્રષ્ટિને પાત્ર છે.” એ સાંભળીને હું સમજી શક્યો કે, એક સ્ત્રી કેવા ઉચ્ચ અને ગદન આદર્શોના યાદક હોય છે? તેને પોતાની ઉર્મીઓને દબાવવાની

લાયકાત બહુજ એછી હોય છે. તેના કહેસાને બાવાયું હું સમજી ગયો મેં સુખ પરે રિમત રેખને દોરતાં કહ્યું: “એજને કે તમારા

કચનમાં ફક્ત રાખ્દોજ દના-હૃદય બિર્ગીઓથી જોજન દૂર વહી જનારા રાખ્દો.” મેં તેને

હેડતાં વ્યંગમાં પૂછી લાધું.

“એ વાત તદ્દન જૂઠી છે.” તે બોલી
“મારી હૃદય ઊર્મીઓ આનંદ શબ્દોમાં શ્રેષ્ઠ પથ્ય
ફરક નથી; નિદેશ શાબ્દ! હા, પરંતુ હું એ
નથી ચાલતી કે કોઈ મારી વચ્ચે અસહિત
ઓથી નારાજ થઈને થઈને જાય.”

“નરિ, હું નારાજ કેમ થયા હાઉં?”
હું તેણીની વાત સંમજતાં બોલ્યો. “હું” જાણ
હું પરંતુ છુન: જરૂર આવીશ; ફક્ત તે માટે
કે હું તમને તે બતાવી શકું કે તમારા
જવાબથી મને કેટલું અફસોસ નથી થયો સમજાવ્યા”

“તો આવશોને પાછા?”

“જરૂર આવીશ!” એ તેને એકસ
વચ્ચે આપતાં કહ્યું અને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો.

x x x

અને પછી હમેશા તેની સેવામાં હાજર
થઈ જતો; એક કવિતા લઈને મારી શાબ્દોમાં
દેને એક અપૂર્વ કાન્તિ આવી ગઈ. મારી
નિર્માર મુદિતે નિત નવા વિષયો મળ્યા હતા.
મારા અસ્થાનમાં “દિ” અને “વેદના” વધી
ગયા. અને યોગ્ય વખતમાં હું એ જાણી
શક્યો કે તેઓ મારી કવિતા પ્રત્યે સંપૂર્ણ
આકર્ષિત છે.

x + x

એક દિ’ મેં હવેથી:-

“ન ચાહું છું, કોઈ દ્રષ્ટિ; સુખી મુદિ,
અમી દ્રષ્ટિ,

ફક્ત હું બોલતો જાઉં, તમે તે સંચુતા
જાઓ!”

અને તેઓ દરો પડ્યા અને મને
અભિનંદન આપતાં તેઓ બેઠ્યા, “મારા
શાબ્દ! ‘પહેલીની કંડિકાની વસ્તુ ખરેખર
પારકી છે. તે પરે મારા અધિકાર નથી,
અને એ તમે સમજી ગયા છે

તે તમારી લાંબી દ્રષ્ટિ પરિણામ છે. હા,
બીજી કંડિકા ખરાબ છે. હું પણ એજ ચાહું
છું કે “તમે કે બોલતા જાઓ ને હું સુખી
કરું નિશ્ચિન!” ફરી મારી, કલ્પના-દિવસોમાં
જ્યોત પ્રગટી

“તમે છે પારકા, હું પારકા એ નથી થકો!
નહિ દેહ પર તો શબ્દો પર નો અધિકાર છે મુજનો!”
અને તેઓ રિમત ફરકાવતાં બેઠ્યાં.

“ચોક્કસ! મારા શબ્દો સાથે તમે રમત
કરી શકો છો, તમે કવિ છો, તમને કદવ્ય
તેમાંથી પથ્ય કાંઈ મળી જાય.”

અને જુદા જુદા પ્રસંગે હું માતોજ રહ્યો-
“તમે ચાહો કે ના ચાહો મને મતલબ નથી તેથી,
દિવાનો છું; દિવાનોને સમજ કાંઈ નથી હોતી!”

અને અંતે એક દિ’ તો ખરેખર સળગી
હયો, અને સાથે સાથે મારી કવિતા પથ્ય
બકરી હકી-

“કદિ પથ્ય રંગ લાવી રહેશે આ ‘પ્રેમ-રાખોડી
તમારું’ નામ લઈને ચેતશે તેમાંથી અંધારા!”

અને એક દિ’ મેં પ્રાર્થના કરીને પથ્ય
જોઈ લીધું;

“હું ચાહું છું; મને તારી, તને મહારી હંમેશા
યદ હો દિલમાં!

અદિ’ તારી, તહી’ મારી, અંકિત એક મુર્તિ
આબાદ હો દિલમાં!

પરંતુ તેઓએ આ વાતને દરો કાઢી અને
મારી પ્રેરણા વિયોગ-વેદનામાં સળગી સળગી
અને ઝોગળી મૂકી.

“મજબ કવો ખુશનો છે! હું મુક્તિ માંય
પરવશ છું!

સમીપ તેઓ છે ને હું તેમને બેઠી નથી
શકતો!”

અને આમ સમય પસાર થતો ગયો મારી
કવિતાને બહેલાવતો-તેમના જજખાતોને
વિકસાવતો!

પછી એ કાળમૂળો દિવસ પથ આવી
લાંગ્યો, બ્યારે હું તેમનાથી દૂર ઝિંઝગીની
એક નવીજ અનોખી રાદ પર જનારો હતો-
મને કમ્પસ્ટ કરતા તે બોલી હતી:

"મને તમારી સાધરીથી મહાખત છે।"
મેં એ સાંભળ્યું અને ગાતો ગાતો ચાલ્યો ગયો.

●

વખત ના પસાર થવાની સચે સાથે
મારી ઉર-સદનમાં ફરી એક ક્રાંતિ જન્મ
લઈ રહી હતી અને કૌમળી અવનતિની ગર્તામાં
સખડતી હાલત મને અને મારી સાધરીને
સાદ પાડી રહી હતી અને સખમની
રહી હતી "કે મારી સાધરીને કુ દેશ
અને કૌમ ઉપર ન્યેચાવર કરી દઈ
હું શીખીતો રહ્યું-લલકારું અને પુઝહિલ થઈ
બેઠેલા દેશ-અંધુઓના શરીરમાં શૂરાતનની
એક અપૂર્ણ ચિન્હારી એતવી દઈ.
અને હવે તો મને પથ એમ લાગવા માંડ્યું
હવું કે "એ મારી ફરજ છે."

પરંતુ, જુઓ... સાંભળો ભૂતકાળના
ઉજળેલા 'પ્રેમ ધૂમ્પટ'માંથી આવાજ આવી
રહ્યો છે. "મને તમારી સાધરીથી મહાખત
છે।...મને તમારી સાધરીથી અનહદ
મહાખત છે।"

આ તેનાજ આવાજ છે. અને હાલ મારી
સાધરી બ્યારે "રમાની દઈ"ને એળગી અને
કૌમળી ઉન્નતિ-દશકે "ક્રાંતિની દઈ"નાં પ્રવેશ
કરશે, ત્યારે તેમની ઉમ્મીદો ખાકમાં મળી
જશે. મારી મહાખતમાં તેમના માટે કોઈ
ઝલક, મારી સાધરીમાં તેમની કાળજી બૂખી
નજર માટે કોઈ ચગક ન રહેશે, હું શું કરું
હે હિસા

હવે હું તેમનાથી દૂર સદર છું, મજબૂર
છું દૂર થવાને! મારી સાધરી હવે તેમના માટે

મને પૂછો.

પ્રશ્નમાં કેવી મળે છે વ્યથા મને પૂછો.
વ્યથામાં કેવી ઝરે છે મજા મને પૂછો.
પ્રશ્નથી દરતી નિર્માણને હું જગે કેવી,
સદી રહ્યો છું વધા પર-જકા મને પૂછો.
વચનથી રમના કિનારને શું ખગર એની!
વિરહમાં જીવ છે કેવી નિશા મને પૂછો,
ખગર શું વૈ તને અગના વિદારીની!
પ્રશ્નના રોગની શું છે દવા મને પૂછો,
લણે છે બાઇ ગળા લાઇના જગે આગે,
થઈ છે દિલની કેવી દશા મને પૂછો.
જગર શી છે મને સદયરો કયામતની,
સનમ કરે છે કયામત બપા મને પૂછો.
બધું મેં એળગા અણ્યો ઉવર ધરી દાંડુ.
નયનના અશ્રુની શું છે બદા મને પૂછો,
બનો ન પુમપુષ્પો નવિંદુ બદાર બેઠને,
બગીચે પાનખર કેરી સપા મને પૂછો.
અનુભવે છે હવડ રવાદ શું જગે એની,
કરીતી સ્વર્ગમાં કેણે ખતા મને પૂછો,
'શમીમ' કોના વિષેએ રહે છે કઠીને
પ્રેલુપમાં કેના થઈ અપદશા મને પૂછો.

"શમીમ" ધોરાગલી.

નથી, મજબૂર છે તેની ન થવા માટે તેઓ.
ત્યાં મારા પ્રેમ-ગીતો માટે તકપતા દશે.
હિસમાં એક ન થક દુઆ લઇતો કાચ, તેમને
કેઈ પૂછી લે; "કે તમેજ ખતાવે, તમારો
મજબૂર સાધર શું કરે!"

એ રસ્તાઓ વચ્ચે ઉભો છું, -કંઈ તરફ
જઈ, મારા પુદા। (સચિત)

પરિચીત સાદ !

‘મુરાદ’ કુત્યાન્વી.

તેના ક્ષોભે એક અવાજ સાંભળ્યો માંત્ર એક વરસો પૂરાણો જાણીને સાદા તે અવાજ, જેને તેણે પંદર વર્ષ સુધી સાંભળ્યો હતો. તે અવાજ, જેનું ગૂંજન સૌથી પ્રથમ તેના ક્ષોભમાં થયું હતું, અને જે તેના ક્ષોભમાં આઘાતિ ગૂંજ રદ્યું છે, આજ પૂન. તેણે એ અવાજ સાંભળ્યો એનું હૃદય ધક્કવા લાગ્યું. તેનું શરીર ઠકુભાર ધર્મ ગયું.

કમળની તમામ વસ્તુઓ તેના સમક્ષ ટેલ કરવા લાગી, અને જ્યાં જાણે કંધાવા લાગ્યો. સવારે ઉઠતાં વેંત ‘મોદનલાલે’ તેને કહ્યું હતું કે એક ‘મોટી ચંદ્રી’ જળમાં કસાઇ હતી; અને તેની મુલાકાત માટે તેણીએ તૈયાર થવાનું હતું ધણે ‘માલ’ ગળવાની આશ હતી. કુશળ સાંભળી ને જાતી હતીને તૈયાર થઈ ગઇ હતી. તેણીએ પોતાના કેશકલાવને સુદર રીતે ઝોળ્યા હતા, અને પોતાની ઉંઘા સાડી ખારણ કરી હતી અને પછી જ્યારે તે આરીસા સમક્ષ ખડી રહી હતી ત્યારે તેણી પોતાના સૌંદર્ય પર દિગ્ધ થઈ ગઈ હતી. અને જ્યારે એકદન લાલે તે સોનેરી ચંદ્રીની આગમનની ખબર આપતાં તેણીને કહ્યું ‘આજે તો બિંદુલ ક્યાગત જાસી રહી’ છે, બિંદુલ ધાવલ કરી દેશો ‘બિચારાને’, તો તેણીને ચહેરા લાલારાથી તમ્બાકી ઉઘેરા હતા, અને તેણીએ હાથ વેળું હતું, મેહનલાલ, તેના નવા આદકના સ્વાગત માટે બહાર ગયો હતો અને તેણી પોતાના પૂરા હાથ સાથે ‘આદક’ની પ્રતિજ્ઞા કરી રહી હતી પરંતુ આચાનક તેણીએ તે પરિચિત અવાજ સાંભળ્યો હતો, તેણીનું અંગ અંગ જાણે જલી ઉડ્યું હતું તેનું દિન ચંદનું હતું કે કારા જમીન માર્ગ આપે અને તેણી તેમાં સમાઈ

અંધ છલ આવી પડે અને તેણી તેમાં દબાઈ ગઈ. તેણીના પોશાક તેને આગ જેવો લાગતો હતો, જે તેણીના આત્મા અને શરીરને જલાવી રહ્યો હતો. તેણીની કેશ-લોટા, જે ખાસ પ્રકારથી બનાવવામાં આવી હતી અને જે તેની છાતી પર રંગી રહી હતી, તેને સર્પ સમ જાસવા લાગી. તેનું પ્રતિબિંબ જે સામેના આરીસામાં દેખાતું હતું, તેને તે ચૂંદણની તસ્વીર જાસવા લાગી, તે કાંધવા લાગી, તેના શરીરમાં ધરધરાટ હતો.

એકજ ક્ષણમાં તેણી સમક્ષ જૂનકાળ તરવરી રહ્યો. તે દિવસો જ્યારે તે પોતાના માત-પિતા અને બાઈ સાથે જીવન-સુખ ગાણી રહી હતી, અને તે દિવસો જ્યારે તે અને તેના બાઈ સાથે ખેલતા હતા, તે દિવસો જ્યારે તેણીએ યુવાનીને આંગણે પગલા માર્યા હતા, અને તે કાંઈ દિવસ, જ્યારે એક પુરુષે તેના જીવનમાં ડાકાયું ક્યું હતું, જેની યાદ હજીય તેણીની સ્મૃતિએને સાથ હતી. તે દિવસ, જ્યારે તેણીએ તે પરાયા પુરુષ પર વિશ્વાસ કર્યો હતો અને શુદ્ધ્યાગની પરાકાષ્ટાએ પ્રજ્વળ પહોંચ્યો હતો, અને એક એવા દુન્યાની લાલચે, જે એણે સ્વપ્નમાં જ નિહાળી હતી તે લાગી છૂટી હતી. પરંતુ તેનું એ સ્વપ્ન તૂટી ગયું હતું. તે દિવસ, જ્યારે તેણીનું સખાજી લૂંટાઈ ચૂક્યું હતું. અને તે એક હર્ષા જુગારીની જેમ, શહેરની મલીએ મલીએ ભટકી જીખ માંગી રહી હતી. એક રોટલી માત્ર એક રોટલી માટે તે ધર ધર ભટકી રહી હતી. અને તેના સાથીએ વાસના તૃપ્ત બની તેના ત્યાગ કર્યો હતો. અને તે દિવસ જ્યારે તેણીએ ‘વિધવા-આશ્રમ’ના દ્વારો ખખડાવ્યા હતા અને તેને પતિતા ગણી ધૂતારવામાં આવી હતી. દુન્યાએ તેને દેવપિત ગણી હતી, તે એ લાયક ન હતી કે

તેણી પ્રતિ જગત માયાળુ દૃષ્ટિએ નિદ્યો.
અને તે ખરેખર હોયિન હતી. આખર તેણે
શીઠ પ્રેમ કર્યો, એક પુણ્યને પોતાનો માસિક
ગણી લીધો. હવેના ઉંડાણમાં તેણીએ એક
પર પુણ્યને શા માટે સ્થાન દીધું? કેમ તેણીએ
સમાજના કાનૂનોના વિરૂધ્ધ કાર્ય કર્યું? એણે
તરજાનો સદાસે લીધો હતો, તેણીએ સ્વપ્ન
સૃષ્ટિ રંગી હતી અને તે સૃષ્ટિના વિનાશ થઈ
ગયો. તેણીએ પ્રજાપતે દોસન સમગ્ર તે હારા
દુન્યાના મોજ શોખના સાધનો ખરીદવા માગ્યા
પરંતુ દુન્યાએ પ્રજાપતિ આ 'સીકા'એને ખોટા
ખતાવ્યા હતા.

જૂનાજાની કિતાબનુ પ્રત્યેક પત્ર તેણી
સમક્ષ હતું તે કાપ પણ તેણીએ નંતુ,
જ્યારે તેણીએ નેહારી મેળવવા પ્રત્યેક દારો
ખટખટાવી મૂક્યાં, અને પ્રત્યેક દિવંદાષ્ટ
ધગધગતી શેઠાણીએ તેણીના સંદર્ભને બચકર
સમગ્ર ધૂતારી કાઢી હતી. પૂનઃ તે વિવસ
તેણીની નિગાહો સમક્ષ હતો જ્યારે તે બીજા
માંગવા માટે મક્ક પર ખડી હતી અને
દુન્યાના 'ન્યાયી' અદ્યુદરયોએ તેને બીજા
આપવા મનઝૂદ કર્યું હતું એ પેમો નાદ...
એક ફિપ્પો નાદ... પરંતુ હજી હજી રૂપવા,
એ ચરત સાથે કે તેણી પેતનું ચરીર તેમને
સોંપી દે. અને તે દિવસે જ્યારે 'મોદનસ'સ
હસાસે તેને કહ્યું હતું કે આ દુન્યામાં તેણી
માટે અન્ય સ્થાન નથી જ્યારે એની ક્રિંદગી
આમ પેઠી જ્યામાં આવે છે તો શા માટે
તેણી પોતાના પેટ પૂરતું મેળવી લેવા પ્રયત્નો
ન કરે તેણીનો આત્મા જરમદ થઈ ચૂક્યો
હતો, તેનું દિલ વિરત થઈ ચૂક્યું હતું. તે
પછી તેના 'ચરીર'ની સંભાળથી શેઠા કહ્યો!
અને આ લઈને એનું હૃદય કે જાણે કેસ
મોતી ફેંકી દે અને છીપ રહેવા દે. અને પછી

તેણી તેના સાથે જરા તૈવાર થઈ હતી...
અંદ' તેણીને એક પ્રકારની સાંપ મળી થઈ
હતી અને જ્યારે તેણી સેંકેડેને ધૂતારતી.
અનેકેને પોતાની ખુશામદ કરતાં નેતી, અને
પ્રમથાં અગોહતા નેતી સારે ને વિચારી જતી
દારૂપ હતી. તે સમજતી તે અદશે લઈ રહી
છે. માનસતાથી, સમાજથી, ધર્મથી અને
ખુદ પોતાથી જ્યારે પણ તેણીને આ જીવન
ઉપર કંટાળો આવતો, તો તે અજીમને
તે અર્ધદરમાં ધૂમ કરી દેતી.

પરંતુ આજ... આજ એની ક્રિંદગીમાં
પૂનઃ પરિવર્તન અવ્યું હતું. તેનું દિલ,
કિમ્મત અને ખાનદાગી પૂનઃ મળ્યું થઈ ચૂક્યાં
હતાં. એનું ચરીર એના કાજમાં ન હતું.
તેની ખડી હતી, ચરપરી રહી હતી, ખાનદાગી
રહી હતી મળે ચૂકા હતાના ચૂકાં પાંચાંઓ
અને તે અપાજ તેને સમજાવે, વર્ષો પરિ-
ચીન અપાજ, થોડાક કદમ દુન્યા! તેણીએ
ચાલું કે હારો બધ કરી દે. એણે
વિચાર્યું કે તે જીવન કમરામાં ચાલી જાય
પરંતુ તેના કદમે જાણે જાણીમાં ધૂમ
રચા દતો તેનો નવો 'અદક' કાળની જોમ
તેની નજદીક આવી રહ્યો હતો, એટલે નજ-
દીક કે તેનો અપાજ સ્વપ્ન સંજમાઈ રહ્યો
હતો. તે તે અપાજ બૂમી થઈ નાદ એવું
સાચું કે તે તેણી સમક્ષ આવ્યો અને તેના
કદમ અટકી ગયા તેના મૂખથી માત્ર એટલાં
ચાલે સર્પ 'સ...ર...સ' તે અપાજ કેટલો
આશ્ચર્ય, કેરલી દર્દ સામજી, મિથીન હતો
અને પછી એક ધમાકો થયો. આ ધમાકાએ
તેને ચોંકાવી દીધો ને ચીન પાડી ઉડી
એ ચીલમાં બનુ-પ્રેમની સામજી હતી જીંઘ
કાળે તે પોતાના બચા માઝીયા ચરીર
પર ચૂકેલી હતી... (કદ ઉપરથી)

મીલાના અહમદ અરારદ્ નહેરી

સવાલ અમે દુકાનમાં પાંચ માથુએ કામ કરીએ છીએ તેમાં ૨ મુસનમાં ત્યાં ત્રણ બરગા છે અમરો શેઠ મુસનમાં છે ત્રણ બરગા શરાય પીએ છે તેમ હાજત પર જતાં પાણીના બે કાગળ લીએ છે તે તેના મજદૂરમાં છે તમે ત્રણ અમરો સાથે આવો છો, તેમ એકજ દુકાનમાં પછી પીએ છે તે જોઈ મારે દિલ ગુસ્સા દુખાય છે આ મા તમા શરીરનું શું ફાયદો છે?

જવાબ પૂઠેની સત્તમાં જ્યાં સુધી તેઓના હાથ ના શકે હોવાનું યકીન ન હોય ત્યાં સુધી શરીરનું મુશ્કેલ સાથે આવના કામ વાધો નથી જતા મુસનમાં ને પેતાની તગીબત અને સફાઈની રૂએ નફરત થાય છે મારે બેદરતો એજ છે કે મુસનમાં પોતાનું ખાના પીનાનું અન્નમ રાખે પરંતુ એ કામ મુકતિથી કરે અપણી દિની નફરત અને સફાઈ તેઓ સાથે નહીં રાખે દુશ્મની અને વ્યવહારું કારણ ન બને

સવાલ - અમારા ઘરમાં બાસ બચ્ચને સમાવવા બે બરમીઝ ઓગતે કામ કરે છે તેમ ખનાનું પણ પકવે છે જો કે બવન્ની છે જતા પણ દરેક ખાના-પીનાની મીઠોગા હાથ નાખ્યા કરે છે પાક નાપકને સમજતી નથી તેમના હાથનું ખવુ કેમ?

જવાબ - મહુરી રીતે ગૈર મુસનમાં હાથ પર જ્યાં સુધી નજમત કે નાશકી નાગેલી ન હોય કુલ વસ્તુ નાપક થતી નથી પરંતુ બનતા સુધી મુસનમાંના હાથનું પકા

વેળુ ખાના પીનામાં આવે તે બધું બેદરત છે અને એગાજ બરકતો અને એકતિયાત (સામયેતી) છે

સવાલ - પેતાની ઔરત પાસે કુઆન શરીફ પઢી શકાય કે નહીં?

જવાબ - ઔરત પેતાના બધીને કુઆન ચીકી લીખી પઢાવી શકે છે

સવાલ પાંચમાં મુસનમાં વસ્તીમાં ગામમાં જુમ્માની નગાજ દસ પંદર વરસ થયા આવું દની એક મોદીએ કથું કે તમે નમઝ પઢારી શકતા નથી અરબીનો પુરો ઇત્તમ મળે તથા તારેકુદુ-યા જે હેપ તેજ હકવાર છે, તમે કુન્નાવર પઢાવશો તો મુકનિસ થઈ જશે નેથી જુમ્મા બધ થઈ ગયું

જવાબ - એડી નાની વસ્તીમાં હનફી મજહબ રખાણે જુમ્મા પઢારી ન જોઈએ જુમ્મા બંન ઓદરની નગાજ પઢે એવીજ રીતે હનફી મજહબની માતબર કિતાબોમાં મોઝૂ કે ઓ જુમ્માની નગાજ દુરરત ન થવાનું કારણ કોઈના કહેવા પ્રમાણે સવાલમાં લખ્યું છે તે બાબત ખોટી છે

સવાલ - મરિજની માટેની જુની વસ્તુ એ વેચી મરિજના ઉપયોગમાં લઈ શકાય કે કેમ?

જવાબ - મરિજની જે વસ્તુ અંપ વગરની હો તે વેચવી મંજૂર છે અને તેના નજી નેજ મરિજના વાપરવામાં આવે ખીલ કોઈ ઉપયોગમાં લઈ શકાય નહીં

સવાલ - મરિજની રોકડ રકમ એક ખતે જમા છે અથવા બેકના શેર ખરીદા છે એનું મોલું કીરીકન્ડ મરિજન ઉપયોગમાં લઈ શકાય નહિ

જવાબ - બેકના શેર ખરીદવા ન જોઈએ કાણુ કે તેમાં કોઈ પ્રકારનો વેપાર થતો નથી બદલે બ્યાનનો ધધો થાય છે મજબૂરીની હાલતમાં મરિજના નાણાંની સમાજ મારે

ખેંકમાં રકમ ગણવામાં આવે એમાં કંઈ વાંધો નથી, બ્યાજ લેવાની નિષ્પત્તિ ન રાખવી જોઈએ તેઓ પોતાના કાયદા અનુસાર આવે તો તે રકમ મસ્જિદની સંડાસ કે ભંગીના પગારમાં વાપરી નાંખવામાં આવે

સવાલ:-ખરીદનાર અને વેચનાર ને કમીશન આપે છે તેને લેવું જાણ છે?

જવાબ:-જ્યારે કમીશન દેવાનો રીવાજ હોય તો લેવામાં વાંધો નથી જાહેર છે દુકાનમાં એ મહેનતાણું છે.

સવાલ:-તોજ કરનાર માણસને ખુશ કરવો કે જેથી માલ કંઈક સારો આવે છે અને તોજ પશુ સારૂ કરી આપે છે તો તે લાવવો જાણ છે કે નહીં?

જવાબ:-તોજ કરનાર તેમજ મજુરોને ખુશ કરી તોજથી વધારે માલ લાવવો જાણ નથી, વધારેનો માલ દરમ ગણાશે. એ નિષ્પત્તિ તોજ કરનાર મજુર તેમજ મહેતાણને કંઈ આપવું જાહેર નથી એ તો રૂસવત છે.

સવાલ:-એક નાનું ગામડું છે અને તેમાં પાંચ યા સાત મુસલમાનોના ઘર છે મોદ્દી અથવા મુસ્લાનું ઘર નથી અને કમ વસ્તીના કારણે મોદ્દી યા મુસ્લાને રાખી શકે એટલી સગિત પશુ નથી. વસ્તી ગરીબ છે અને વસ્તીમાં વધારે પડેલા એલમતરા સુધી યા તો એનાથી પશુ કમ છે તો એ એમાંથી કાળ પડાવે કે નમાઝ સહીદ થશે.

જવાબ:-મજુર વસ્તીમાં જે પાંચ સાત મુસલમાનો મોજૂદ છે ને એમાંથી જે વધુ પડેલા હોય અને ગસાએલ જાણતો હોય તે હમામ બની નમાઝ પડાવે અને જરૂરી મરઅલા આલીમોને પૂછી અથવા મુજરાનીમાં ગસાએલની કિતાબો વાંચી વાકેક થાય.

સવાલ:-કરાચીમાં એક મીસ બંધાય છે તેમાં રૂ. ૧૦૦નો એક શેર નંગ ૧) બરેલો છે તો મીસના શેર બરવા જાણ છે કે નહીં અને તે રકમમાં નફાનું ડીવીડન્ડ મળે તે પશુ જાણ છે?

જવાબ:-મિલ્સ, કારખાનાઓ, કંપની-ઓના શેર ખરીદવા જાણ છે અને તેના નફાની રકમનું ડીવીડન્ડ મળે તે પશુ જાણ છે.

સવાલ:-એક દારૂનું સાહેબ આસરે ઉમર ૫૦ વરસનો છે. સહી પદનાર છે. જરૂરી મસઅલા વગેરે પશુ જાણે છે. બાબે એક મીલથી છે દારૂનું નથી પશુ નાજરા છે ઉમર વરસ ૪૦-૪૫ની છે આ એમાંથી ઈદની નગાઝ માટે કેને હમામ બનાવવો જોઈએ?

જવાબ:-નમાઝ પકડવા માટે આલિમ, અફઝલ છે કારણ કે અલિમ વધુ મસાએલ જાણે છે. અને દારૂને કુર્આન કે ને જરૂરી મસાએલથી વાકેક હોય તો પશુ નમાઝ પદામ શકે છે ફિસદ અને ફિરો ન થયો જોઈએ સહેલી વધુએ જરૂરી છે

સવાલ:-મરિજદમાં જમાનખાનામાં દીવેલ અથવા પ્રાસનેલ એ નાંખેલી કંઈ વસ્તુની બંતી બાળવી બહેતર છે.

જવાબ:-કાપેલો ગાંજદમાં ધસતેલ બાળવું મારફદ તાહનીથી છે માટે અચવું જોઈએ.

સવાલ:-ચમર કાપે રમઝાન ચ નો રોઝો છેડી મુકવાથી ફકત કઝા છે યા ફફારો યા બને છે?

જવાબ:-ચમર કારણે રમઝાન ચ નો રોઝો છેડી દેવાથી ફકત કઝા જાણ આવશે ફફારો નહીં પરંતુ ચમર કારણે છેડી દેવાથી શુનેદગાર થશે. પશુ રોઝો રાખીને તોડી નાંખ્યો તો ફફારો લાઝીમ આવશે.

કેટલીક રસગદ વાતો

અનુ: અધિક-મીન-પે
(ગનાકવી ચક્રુ)

આપણે કેમ કહીએ છીએ?

આપણામાં પણ એવા છે, કે જેઓ લખે છે, એ લખના પછમ તેમના કેષ ન કૃષ્ટ દર્શી અને આદર્શ તો હોવાજ છે, તથાપિ ધ્યાનમાં દરેક કાળી એ નથી સમજ્યા કે તેમ શા માટે લખે છે? એકવાર પંડિત જ્ઞાનહરનાથ નેદરને પૂછવામાં આવ્યું હતું, કે: "તમે કેમ લખો છો?"

એના જવાબમાં તેમણે કહેલું કે: "એને જવાબ એ પણ હોઈ શકે છે, કે પૈસા કમાવા માટે" કેટલાકેના અંખમાં એ સાચું પણ છે કમકે તેઓ કમાવાના આશયથી જવા પ્રનાર પડે હોય, તેવા પ્રકારના પત્રો માટે તેમના તંત્રીઓ અને વાચકોની માંગણી અવસારન લેખને લખે છે. કેટલાક સોકો દિલ બહેનાવના માટે, સમય પનાર કરવા માટે આપવા દુઃખ બૂતવા માટે લખે છે.

આ જવાબ એક દદ લગી સચો છે, પણ ન પૂર્ણપણે તો માયો નથીજ. એવું સાદિત્ય દેક છતી હોય છે કેટલાક માણસો એવા પર્ણ છે, કે જેઓ ચોક્કસ પ્રકારના આદર્શો સેવે છે, બાવનાઓ રાખે છે. તેમના એકમ-પ્રકારની વિચારમગ્નીયે અને સિદ્ધાંતો ધરાવે છે એ પ્રકારે તેઓ જગતનું ઘડનર કરવા માગતા હોય છે, આરા પ્રકારના માણસો સરસ્ત માદિત્યકાર થતી શકે છે, આવો સાદિત્યકાર રાજકારણમાં અટવાઈ નહિ જાય તો તે જગત વ્યવસ્થા અને તેના ષડતર અંગે ધણી રચનાત્મક અને સર્જનાત્મક વિચાર-કળિકાઓ નબૂ કરે છે. એવા માણસો, એવા સાદિત્યકારો લખના માગના ન હોય છતાં તેમની કલ્પનાઓ તેમને લખવા માટે મજબૂર કરે છે આરા સોકો પોતાનીજ ધૂનમાં મસ્ત હોય છે. સોકો શું માંગે છે? તેની મુદ્દે પરવાહ કરતા નથી.

અમે એવી દુષ્કરતાઓ, વિકટતાઓ અને મુશ્કેલીઓ વચ્ચે તેઓ માદિત્ય સર્જન કરતા હોય છે. આ માદિત્યજ ચિરંજીવ રહે છે, એવાં માદિત્યકારોજ સાચા અર્થોમાં સાદિત્યકારો હોય છે

અક્ષર વિજ્ઞાનના નિષ્ણતો માને છે, કે માણસના દરતાક્ષરો પરથી લખનારના વ્યક્તિત્વ, ચારિત્ર્ય, અને યુક્તો જાણી શકાય છે.

તમારા દસ્તો ઢાડા દશે, તો તમારું લેખન ગીચ-દશે, ને તમે નાના અક્ષરો લખશો

તમે યાકેશ દશે, તો મોટા મોટા અક્ષરો લખશો. તમે આકૃષ્ટ વ્યાકૃષ્ટ અને વ્યગ્ર દશે, તો તમારા અક્ષરો અમે તેવા યુગ્યચોક્કા દશે.

તમને સપૂર્ણ માનસિક શાન્તિ દશે, તો લેખનમાં રસ્તતા અને શૈલિમાં ઝમક દશે. અરિધર માનસના દશે, તો અક્ષરોમાં મેળ દશે નહિ ઉમંગી અને ઉત્સાહિ દશે, તો અક્ષરોના શય્યાગારની મુદ્દે પુરવાહ કરશો નહિ.

સંગીત પ્રિય દશે, તો વિરામ ચિહ્નનો માટે ખાસ તકેદારી રાખતા દશે.

ચિત્રકાગના કેપાસક દશે, તો વિરામ ચિહ્ન-નેમાં ચોક્કસ પ્રકારની સંભાળ રાખતા દશે.

તમારા હાથમાં જુગિયક દશે, તો તમારા સ્વભાવમાં યુગ્યતા અને રમજન વૃત્તિ દશે.

જો તમે ગચિત રાસ્તરી દશે, તો તેની ઝનક તમારા હસ્તાક્ષરમાં પણ દશે. અક્ષરો પણ ગણી ગણીને અને વિરામ ચિહ્નનો ચોક્કાઈ પૂરક કાઢશે.

ઉનાડા અને મોટા અક્ષરો વાળાઓ ઉદાર બેદરિલ, મિહનસાર, અને પ્રેમાળ હોય છે.

જો તમે મેદનનુ, ઝિદી, અરસિક અને ઝોઝા ઝોઝા દશે, તો તમારા હસ્તાક્ષરો સિંચાપલા અને તંગ દશે.

ગોળ અને ઉધાડા હસ્તાક્ષરો વાળો માણસ લાગણી અને બાવના પ્રધાન દશે.

(વધુ માટે જુઓ પાનું ૪૦ મુ)

(ગનાંકથી ચાલુ)

એજ વર્ષે તુર્કી સૈન્યે જે મોટી સંખ્યામાં હતા, જેણે ભરાયા હતા અને ઝંખરદરન તાકતને પેતાના હાથમાં લઈ ચૂક્યા હતા-નાસિર-દૌલત અને તેના સાથીઓને કાદિરદમાંથી કાઢી મૂક્યા અને કેટલાએ મકાનોને લૂટવા ને નાશ કરવા માંડ્યા, તેમાં શાહી મહાસયનું પુસ્તકાલય પણ હતું. તે એમની વિનશ લિલામાંથી બચી શક્ય નહિ પરંતુ મહેલની આંદરનું પુસ્તકાલય (ખાઠનુલ કતુલ દાખિલ હ)માં જે કિતાબો હતી તે એ કાદરે બચી ગઈ કે એ પુસ્તકાલયમાં જવાનો એક છુપો માર્ગ હતો. ૧૩૬ બાકી કિતાબો ધરકંદ રિયદના એક ગવર્નરના હાથમાં આવી ગઈ. તેનું નામ બાબુી શકાયું નથી. જ્યારે આ કિતાબો ફરી કાદિરદ એ બલવામાં આવી ત્યારે દખશી ગુમાઓએ લૂટી લીધી અંપલ બનાવવાને માટે તેની (ચામડાની) ગિલ્દો કાઢી નાખી અને પાનાઓ બચી નાખ્યા, એનું કારણ એવું બતાવવામાં આવ્યું કે આ કિતાબો કસરે સુરતાની (શાહી મહેલ)માંથી ચાપ્યા હતા અને તે મઠદખી દ્રષ્ટએ તેમના અકાદફ વિરુદ્ધ હતી. ૧૩૮ બાકીની કિતાબો ફેંકી

૧૩૬ , " " "
૧૩૮ અધ્યયનજીએ એ કે કાતિબી પ્રદેશ અધ્યા
શિપદ દત્તા. પરંતુ પ્રિયતા મળ્યા લોકો સુન્ની
મઝહબના દત્તા દબારી ગયાએ પણ સુન્ની દત્તા.

દેખ્યાં અત્રી ને તેના ભાગો છિન્ન બિન્ન કરીને ઉડાવી દેવામાં આવ્યા. જે ભાગ બાળી શકાયો ન હતો તે મટીમાં મળીને એક મોટો ટેકરા ચઢ ગયો હતો તે તથાતુલ કુતુબ (અંચ દમ)ના, નામથી પ્રખ્યાત ટેકરાઓની પાસે આજે પણ મૌજૂદ છે. ૧૩૯

શ્રીમતી ખુદશાના પુસ્તકાલયોના વિનાશની દારતાન અત્રેજ પૂરી થઈ જતી નથી, બદકે હિ. સ. ૫૦૭ (ઇ. સ. ૧૧૭૧)માં જ્યારે સુલતાન સલાહુદ્દીને ગિરને ફત્ત હયું છે, ત્યારે તેણે પણ તેની બરખાદીમાં ભગ લીધો છે જેવું કે ઉપર વર્ણન થઈ ચૂક્યું છે, તેણે પોતાના વજીર કાઝી અત-ફઝિલ અબ્દુ-રેહીમ મિન અલીને એક લાખ કિતાબો આપી દીધી અને આકાળી નીલામ કરાવી નખી. આ નીલામ અકબાડિયામાં બે વાર થતું હતું અને એક વર્ષ સુધી થતું રહ્યું કેમકે હિ. સ. ૫૭૨ (ઇ. સ. ૧૧૭૬)માં સલાહુદ્દીના કાલિઅ (શેકેટરી) સુવરિખ ઇમાદુદ્દીન ઇસ્ફહાની પણ આ કિતબોને ખરીદનારાઓમાં હતા જેકે સલાહુદ્દીનના હુકમથી કિતાબોની કોમત તેમની પાસેથી લેવાતી ન હતી. ૧૪૦

કર્તુમદના પુસ્તકાલયનું પણ આવુજ દેનાક પરિણામ આવ્યું. અબહિન ખલીફહ દિશશામ (ખીખ)ના સમયમાં-જ્યારે કે બધી સત્તા વજીર મન્સૂર મિન અગિરના હાથમાં હતી એણે ફિરે સોફી, ઇસ્મે કલામ વગયરહની તમામ કિતાબો કદાનીને કંઈક બાળી મૂકી અને કંઈક શાહી મહેલના ફૂલમાં ફેંકાવી દીધી. ૧૪૧ અને તેના ઉપર ધૂળ પાંચરા નાખીને પૂરાવી દેવામાં આવ્યું. ૧૪૨ થોડા વર્ષ પછી જ્યારે પાંચમી સદીમાં કર્તુમદ ઉપર અબ્દી સૈન્યે આક્રમણ કર્યું. વજીર અલ-વાઝિદ (મન્સૂરના પાલક) એ આ બાકી

રહેના પુસ્તકાલયનો એક ભાગ વેચી નાખ્યો અને શેષ રહેલો બાળે ભાગ વિજેતાઓએ તમાલ અને બરખાદ કરી નાખ્યો. ૧૪૩ એ પછી પણ કેટલીક કિતાબો રહી ગઈ હતી, તે તલીતલહ (ટાપેટો) લાવવામાં આવી અને ધણું કરીને બનૂનુનના સુદર પુસ્તકાલયનો શબ્દગર બની. આ તે સમય હતો, જ્યારે કે ખલીફહ દિશશામ (ખીખ)ની વફાત સમયે રહેલ નાના નાના રજવાડાઓમાં વહેંચાઈ ગયું હતું ૧૪૪

સાતમી સદી હિજરી ખિલાફતની આઝાદી માટે વિનાશકારી નિઝડી, તેનીજ રીતે તે અરબી તમદુન અને ઇસ્લામી પુસ્તકાલયો

૧૩૯ “તથાતુલ કુતુબ” શબ્દ ઉપરથી જણાય છે કે તે પાખીરસ (કાશીર)નો ઢમલો હતો જે અરબી કિતાબોના પાના નહિ, બદકે પ્રાચીન મિત્રી કારીર હતા. તેમાં આજે પણ સંશોધકો માટે દિલચસ્પી છે.

૧૪૦ નિઝરયઝી : જિ.-૧, પા.-૪૦૯. ઇખતે ખદ્દન : જિ.-૪, પા.-૮ આ બધાન વિદ્વ અખૂશામદ (સ્વચ્છવતના કતી) લખે છે કે સલાહુદ્દીને કાઝી અલ-ફઝિલને કિતાબોની સુદણી અને વેચાણના કામ ઉપર દેખરેખ રાખવાનું સોંપ્યું હતું. તે કોમતી કિતાબોની નિદેહો કાઢીને એક ખાડામાં ભેગી કરતા હતા કે કિતાબો પૂરી થયા પછી તેને મામૂઝી કોંગતે વેચી નાખે, જે તદ્દન બેકાર અને ખરાબ હતી.

૧૪૧ સ્વચ્છવત : પા.-૨૨૮,

૧૪૨ તથાતુલ ઉમમ : પા.-૧૬૬.

૧૪૩ ઇખતે ખદ્દન : જિ.-૪, પા.-૧૪૬.

સુફરી : જિ.-૧, પા.-૧૮૦ (લીડન સુદિત : જિ.-૧, પા.-૨૪૯-૨૫૦)

૧૪૪ રીએસની કૃતિ.

ગાટે પણ કંઈ ઓછી વિનાશકારી ન હતી. ધીમે ધીમે આ વિશાળ ઇસ્લામી સમ્રાજ્ય ઉપર-જે રાજ્યકર્તાઓની આંધુ ખાના જંગી-ઓને કારણે ધણું નિર્બળ થઈ ગયું હતું. અને પકડી પ્રત્યે ધસકાર્થ રહ્યું હતું એ કામો એટલે તાનારી અને પશ્ચિમના ઇસ્લામ સૈન્યોએ આક્રમણ કર્યું. જે કે તેઓ ધર્મ અને સંસ્કૃતિમાં એગનાથી તદ્દન લિપ્ત હતા, છતાં પણ તે આ તમામ વસ્તુઓને નાશ કરવા ને ઉત્સુક હતા, જે તેમના દરજ્જાને ધણી પ્રિય હતી. પરંતુ જ્યારે કે રપેઈનના ઇસ્લામ એક તરફ સુમલમાનેને કાઢી ખૂંટીને “આરબી તમદ્દુન”ને મલ્લે પોતાની સંસ્કૃતિ કાઢી કરવા ઇચ્છતા હતા (જે કે તેઓ મોટે અંશે અરબી તમદ્દુનથી આકર્ષાયા હતા) ત્યારે બીજી તરફ સુન્ની (તાનારીઓ)એ-જેઓ ધણાજ ઓછા સંસ્કૃતિશાળી હતા ઇસ્લામી ધર્મ સ્વીકારી લીધો અને ધીમે ધીમે આ નવ મુસ્લિમોના પણ ઇસ્લામ ધર્મે પુરવકાને શીકે ઉત્પન્ન કરી દીધો ૧૪૫ દિ-દુસ્તાનના કાઢમ થએલા મોમલ્ વશ સૌથી પ્રથમ દિવાળી પુરાકની આરમ્બકતાને સ્વીકારી, બધી વિધાકળાને ઉત્તેજન આપ્યું અને તેની રક્ષા કરી. એમના યાસન સમયમા પુસ્તકાલયો સ્થાપ્યા, જેમાં અરબોના મહાનર તમ દની વારસાનું બાકી સાકી ભેટુ કરવામાં આવ્યું હતું એમના પછી ઉસ્માની તુર્કોએ પણ પોતાના પાટનગર ઇસ્તમ્બુલમાં, ખાસ કરીને સોળમી અને સત્તરમી સદીમાં મેળા મેટા પુસ્તકાલયો કાઢમ કર્યા. તેમાંથી ધણા મરિનજો સાથે સંકળાવસા હતા.સૌથી કીમતી અને હર્લબ પુસ્તકાલય-પૂર્વ તુર્કી સુલ્તાનોની વંશપરંપરા ઇમ્બ્રાકમાંથી તૈયાર થયું હતું. વિશેષતઃ ઓગ્લોસમી અને બીરામી સદીમાં

મોમલ્ ટોંગ્રા દેશપ્રેમ, આગ્રાદી અને પોતાની સંસ્કૃતિને સભ્યનાના પવિત્ર વારસાની રક્ષાને જ્યારસો ઉત્પન્ન થઈ ગયો. આજ જુરસાએ પૂર્વ ઇસ્લામિસ્તાનને પણ મફલતની નિંદ્રામાંથી જાગૃત કરી દીધું છે. ‘યૂરપના અનુકરણમાં સંસ્કૃતિ અને સંબંધતાની તમામ વસ્તુઓને ત્રિન્દા અને કાર્કમ કરવામાં આવી છે. એની સાથેજ પુસ્તકાલયોને પણ નવજીવન મળ્યું છે. ઇસ્લામી-જગતમાં દાલમાં- જે પુસ્તકાલયો મૌજૂદ છે, તે જે કે તેમના જ્ઞાનગર હવિષ્યની સરખામણીમાં બિરકલ આંખથી કોશીસ છે. છતાં તેનાથી ઇસ્લામી લઢગીએ નવજીવન આપવાની અને પોતાના ખજાનાઓને વ્યવસ્થિત કંવાની લાગણી રપટ જણાઈ આવે છે. ‘મગ્મ જે યૂરપમાં પાસેનો સંબંધ ધરાવે છે-સૌથી પ્રથમ યુ.બી.પન ઢખના પુસ્તકાલયો રચાપવાની ઝડપને પીઠ્ઠણી, આદિઆનું “બદી હર્લબદ” પુસ્તકાલય, જે દને “અલ-મોગિરબદ” કુતુખખાનું બની બધું છે, તેને સૌથી પ્રથમ જગતના વિદ્વાન ઇસ્લેપ-યાપ્રે, હાલઝર અને સોરદીએ વ્યવસ્થિત કર્યું છે. આ પુસ્તકાલયમાં કેટલાએ કીમતી હસ્ત-લિખિત ગ્રંથો છે, જે આ પહેલા મિસ્રની લિપ્ત બિન-મરિનજોમાં પ્રસરેલ, હતા. તેને દવે વર્તમાન ઢપ પ્રમાણે ગોઠવવામાં આવ્યા છે જેનથી બધી કોમો લાલ લઈ રાકે છે.

મજદૂર પુસ્તકાલયના પહેલા વ્યવસ્થાપક ઇસ્લેપખના સમયથી આ કુતુખખનામાં શિક્ષીત કાલિઓનો એક ખસ રમ્મ મૌજૂદ હતો, જે વિદ્વાનો અને મંશીધકોની ઇચ્છા પ્રમાણે તેમને ગાટે એમાંની કૃતિઓની ખરી નકલો

૧૪૫ શુક છે કે મિસ (પન્ડાએ કિતા-ઓનો શીકે ઉત્પન્ન કરનાર ઇસ્લામને સ્વીકારી લીધો.

કરી. આપતા હતા. હાલમાં આ પુસ્તકાલયમાં ફોટોગ્રાફી વડે કિતાબોની નકલો લેવાનો તરીકો પ્રચલિત કરવામાં આવ્યો છે.

આ પુસ્તકાલય સિવાય મિત્ર તે ખાનગી પુસ્તકાલયોના અસ્તિત્વ માટે પણ ચર્ચા કરી શકે છે, જેમાં અમૂલ્ય હસ્ત લિખિત ગ્રંથો ઓળખાઈ છે. એમાંથી “તૈમૂરિયદ” પુસ્તકાલય મોટું મહત્વ ધરાવે છે. એના માલિક અમીર અહમદ તૈમૂર પાસા મિયરના મદાન વિદ્વાનો-માંથી છે. ૧૪૬ ઇસ્તખ્મુલ પલ્ક આ વિષયમાં પાછળ હલ્કું નથી. ઉપર વર્ણવ્યા પ્રમાણે આ શહેરમાં સોળમી અને સત્તરમી સદીમાં કેટલાંક પુસ્તકાલયો હતા. તેમાંના પુસ્તકો અનેક મહેસા અને મરિનજોમાં વેર વિખેર થઈ ગયે છે. આ તમામ પુસ્તકોની એક ફિદરિસ્ત આશીમ જિન્દેગી તૈયાર કરવામાં આવી છે. જે કે આ ફિદરિસ્તમાં હજી ધજો સુધારો વધારો કરવાને અવકાશ છે. વિદ્યાર્થીઓ માટે કાર્યો, યની-જાગિયા, તોપ ક્ષોષરાઈ, દુનિદીપ્ત વગર પુસ્તકાલયો પુસ્તકોના અમૂલ્ય ખંડો છે. એમાંથી કોઈ કોઈ અત્યંત અમલગી અને દુર્લભ કિતાબ મળી આવે છે. આ વાત યાદની છે કે પ્રાચીન સત્તાક તુર્કી આ ખજાનાઓનું રક્ષણ કરતું પોતાની ફર્ક સમજશે અને પહેલાં કરતાં વિશેષ ચુરોપના વિદ્યાર્થીઓને એમાં સાબ લેવા દેશે.

પાછલા કેટલાક વર્ષોમાં સિરિયામાં પશ્ચિમન આચાર વિચાર વધી ગયા છે. બધરતમાં અન્ય પુસ્તકાલયો ઉપરાંત ‘આગા’ અલ-મસૂમનના નેક પ્રયત્નોએ-જેઓ સેન્ટ જોસેફ યુનીવર્સિટીને ચલાવી રહ્યા છે કલમી કિતાબોનો એક અગત્યનો અને અમૂલ્ય સમૃદ્ધ મેગઝીન શરૂ છે એવીજ રીતે દમિસ્કા, બ્યાના દુરન્ન દેશ ઉચ્ચ વિચારો વાળા ગવર્નર મહદ્ત પાસાએ લગભગ

છ. સ ૧૮૭૦માં સૌથી પહેલાં આ ચળવળને ઉત્તેજન આપ્યું હતું. ત્યાં કેટલાંક પુસ્તકાલયો અસ્તિત્વમાં આવી ગયા છે.

ધ્રુગઢના પાતપાત અને પ્રાચીન દારલ ખિલાફત બમદાના પુસ્તકાલયો પણ પછલા પચાસ વર્ષોથી ધખીજ અફસોસનાક પાર્સી અને કંગાલીવનમાં આવી પાયા છે. જેનો આરંભ સોળમી અને સત્તરમી સદીમાં થઈ ચૂક્યો હતો. જળપ્રલયો, ખીમારીઓ અને છેવટે સુરોપીયનોને કલમી કિતાબો વેચી નાખવાને કારણે તમામ કીમતી કલમી કિતાબો આમ તેમ વેરવિખેર થઈ ગઈ છે. ઈ. સ. ૧૯૦૯ સુધી મરિનજો સાથે કુતુબખાનાઓનું અસ્તિત્વ પણ જણાતું ન હતું. તેમાં સૌથી ખાસ પુસ્તકાલય દ. રોખ અબ્દુલ કાદર હુસાની (કદ)નું હતું. હાલમાં વિદ્વાન-કર્મણી અસાધ્ય અનિસ્તાસના પ્રયત્નોએ અને તેમની દેખરેખ હેઠળ બમદામાં એક અત્યંત અગત્યની ઇસ્મી ચળવળ શરૂ થઈ ગઈ છે. વિદ્વાન મૌસૂ અરબી લાપાનો મદાન આલિમ અને

૧૪૬ જુઓ. ૧૪૬૬ મમલુકનો લેખ “અલ-ખાનનુલ તૈમૂરિયદ”. “અલ-મજ-મિલ્લ હદીમી” ચરબી માલિક. જિ-૩, પા. ૨૨૫ (અહમદ તૈમૂર પાસા મોટી ઉદારતા પૂર્વક વિદ્યાર્થીઓને પોતાનો અજોડ પુસ્તકાલયનો સામ લેવાની પરવાનગી આપે છે. બધે તેઓ કેમેરા વડે પુસ્તકોના ફોટા પણ લેવા દે છે. આરાજ પ્રકારનું એક બીજું પુસ્તકાલય વગરદમાં અહમદ જામી પાસાનું છે. તે ઇસ્તખ્મુલના પુસ્તકલયોમાંથી આવેલી દુર્લભ કલમી કિતાબોની ફોટા નકલોથી ભરપૂર છે. એનો ઉદાર માલિક પણ પોતાના આ કીમતી ખજાનાના ઉપયોગની આમ ધન્યકત આપે છે.)

કલમી દુર્લભ કિતાબોનો ગણિત છે ૧૪૭
અરબ હીપક્રાસના અંદરના ભાગમાં મોટા
મહેરો, જેવા કે મકકદ અને મદીનહના પુસ્ત-
કાલયો મશહર નથી. ૧૪૮ પરંતુ ખાત્રીપૂર્વક
તેમાં ઘણી કીમતી અને દુર્લભ કલમી
કિતાબો મૌજૂદ છે. જેવું કે ફાઝિલ અસ્લામહ
અશે 'અશરાની કમતી વગવરહ હતા. તે
નુસ્ખાઓ ઉપરથી જણાય છે, જે તેમણે
કાઉન્ટ લેસી-ડગર્ગને માટે ત્યાંથી નકલ
કર્વાઈતા.

ખીજા અંચલકાર પંચનમાં મૌજૂદ છે.
ખાસ કરીને શહેર શ-આમાં, જ્યાં લેખાર્જાના
વેપારી કેપ્રોટી (Caproti)એ ધીમે ધીમે
ચમતી કલમી કિતાબોની એક મોટી સંખ્યા
મેળવી લીધી છે, જે એક મોટા ભંડારના
રૂપમાં મિલ્લાન (ઇટલી)ના પુસ્તકાલય એમ્બ્રો-
સાનિયા (શાહી)માં રક્ષિત છે. પ્રોફેસર એર્ડિનએ
તેની એક ફિફ્થર્સન તૈયાર કરી હતી પરંતુ
તેના આકાળ મૃત્યુને કારણે તે અપૂર્ણ રહી
ગઇ ચગનથી આવેલા ખીજા નાના નાના
સંગ્રહો જર્મીન અને બ્રિટિશ મ્યુઝીયમ
(લંડન)ના પુસ્તકાલયોમાં મૌજૂદ છે. પંચન
અને ઇટલીના સારા સંબંધોને કારણે આશા
બંધાય છે કે તે દિવસ દૂર નથી જ્યારે અરબી
દુન્યાનો આ દરને ભાગ પશુ હદમી હયસીયને
સાળવી નાખવામાં આવે. (આ આશા ફળી
જણાતી નથી)

ફ્રાન્સની હુકમતનાં આશ્રયમાં ટયુનિસ
અલ્જીરિયા અને મોરોકકોમાં પણ પુસ્તકાલયો
કામચ ચઇ ચૂક્યા છે. જ્યાં રોઝ રોઝ
નવી નવી કિતાબો આવેજ નવ છે. આ
વખતે નીચે મુજબના પુસ્તકાલયો પોતાના
કીમતી સંગ્રહોને કારણે મશહર છે.

(૧) ટયુનિસમાં "જામિયા ઝયતુનિયદ"
પુસ્તકાલય.

(૧) મરિસાહ તવમસલુ પુસ્તકાલય.

(૩) રયાત મોરોકકોનું પુસ્તકાલય.

છેલ્લા પુસ્તકાલયની એક ફિફ્થર્સન હાલ-
માંજ પ્રગટ થઇ છે.

હિન્દુસ્તાને પણ તે અસંખ્ય કલમી સંગ્ર-
હોની સાથે, જે તેના મોટા મોટા શહેરો
મદ્રાસ, મુંબઇ, બંગાળ અને પંજાબમાં મૌજૂદ
છે, બ્રિટનની મદદથી આવતું ગર્વ પૂર્વક આ
તમદ્દની ચળવળને આપુ સખી છે. જેનો
આરંભ મોગસ વંશે સેજમી અને સત્તરમી
સદીમાં કર્યો હતો. ૧૪૯

૧૪૭ ફાધર કર્મસી અરબી લુગત
(લાપા) અલ્ખ (સાદિય)નો મહાન ગ્રાંથ છે.
"લુગતુલ અરબ" માસિક એનાજ તંત્રી પશ્ચા-
હેઠળ બગદાદથી પ્રગટ થાય છે. બગદાદ એની
બાપા અને સાદિયની શોધખોળનું પ્રચાર
કેન્દ્ર છે.

૧૪૮ જુઓ અલ્સમહ સૈયદ સુલેમાન
નદરીનો લેખ "હિખજના કુતુબખાના"
"મુખાન્દિ" માસિક, આટોમ્બર, નવેમ્બર,
ડીસેમ્બર ૧૯૨૧-૨૨.

૧૪૯ લેખકે હિન્દુસ્તાનના આમ પુસ્ત-
કાલયોમાં અરબી લખાણોના ભંડાર વિષે
સંવિસ્તાર લખ્યું નથી હિન્દુસ્તાનમાં એવા
દુર્લભ ખજાના છે, જેની શોધ પશ્ચિમના
પુસ્તકાલયોમાં કરવી નિર્ધક છે. જે કે સુભાગ્યે
ધીમે ધીમે વ્યવસ્થિત ફિફ્થર્સનોની પ્રસિદ્ધોને
લઈ વિદાનો આ ખજાનાઓથી જાણીતા થતા
નવ છે છતાં પણ હજુ કેટલાએ ખજાના
હમજા સુધી ન જણાયલા પડ્યા છે. ઇન્ડીયા
ઓફીસના પુસ્તકાલયમાં તે ત્રણ હજાર અરબી
લખાણો પડેલા છે, જે ક્યારેક ફિફ્થર્સના શાહી
પુસ્તકાલયોનો એક ભાગ હશે એમનું લીસ્ટ
હજુ સુધી જનવત્તામાં આગ્યું નથી. એવીજ
રીતે બર્સીન અને બ્રિટિશ મ્યુઝીયમના પુસ્ત-
કાલયમાં અસંખ્ય કૃતિઓના અતિ અગત્યના
વધારા થયા છે આમાંથી એક હજાર
કિતાબોનું લીસ્ટ તૈયાર થઇ ગયું છે. K

પરંતુ હમણા સુધી પૂર્વમાં કસમી કિતા-
બોના મક્કલ માટે જે કંઈ પ્રવામાં આવ્યું
છે, તે કોઈ પણ રીતે પુરતું નથી હમણા
પણ અસંખ્ય જગદિસે દરેક ખુલામાં વેર ચલા
પડ્યા છે તેમાંથી કેટલાક તો ખાનગી લે કોના
હાથમાં છે જેઓ ખૂદ તેની કીમતથી અંજાણ
છે કંઈકિતો નાના નાના મહેસાઓ અને
મસ્જિદોમાં સંપ્રદાયથી છે. તે એવી
રીતે દેશ છે કે કોઈને કંઈ પણ ખબર થતી
નથી. માત્ર તેમને અંધકારમાંથી દાહીને
રક્ષાની જરૂર છે, નહિ કે મોટા મોટા
બાંડરોમાં દાખલ કરી દેવાની, બહાર તેની
રીતસગની ધર્મી સિધ્ધાંતો યુજ્ય સિદ્ધત સાથે
હિન્દુસ્તો તૈયાર કરવાની અને જરૂરત સમયે

ફોટોગ્રાફી વડે તેની નકલો લેવાની જરૂર છે,
કે દુન્યાના ખીજ ભાગોમાં પણ લોકો તેના
અવ્યાસથી લાભ ઉઠાવે. આ મકસદને માટે
પશ્ચિમના વિદ્વાનો અને પૂર્વના ઉદ્યોગોને જોડીએ
કે તેઓ આપસમાં સહમત થઈને મળીને કામ
કરે પશ્ચિમના વિદ્વાનો પોતાના ધર્મી તરીકા
(સાઈન્ટીસ્ટ) એ કામ કરે અને પૂર્વના
આલિમો પોતાના દેશની તમદદુની રિવાજત
જિને સખંધ ધરાવતી પોતાની માહિતીઓ અને
અરબી ભાષાની ખરી ધર્મીયતને એમાં ખપાવે;
તો અરબી તદ્દત્રીય અને તમદદુનો અવ્યાસ,
જે જૂનાકાળમાં ઘણો પ્રગતિશીલ નહરે પડે છે,
તે અત્યંત સફળતા અને જુરસા પૂર્વક જરી
રહી શકે છે. સંપૂર્ણ.

ઝિન્દગી મહારી

તમારા આવતાં આવી જરી પાછી ખુશી મહારી;
ઉમંગો ને તમજાઓ હારી છે ઝિન્દગી મહારી.
હૃદય ભેચેન છે, આભોમાં આંસ છે, ને છું બેદાશ,
સુણાવું શું? તમેને હું, કહાની દુઃખ હારી મહારી.
તમારા તો જવા સાથે જવાની ગઇ, બદારે ગઇ,
અને હું બેઈ ન શક્યો ગઇ ક્યાં ઝિન્દગી મહારી.
તમારા તો સદારે મેં કિનારોં છોડ્યો પ્યારા;
ખચારી લો તમે આવી ને નૈયા દુખની મહારી.
ગંજીતે રાત્રે તારા યુગ્મરી વિરહની ઘડીઓ;
તરસતી એક દર્શન ને રહી ગઇ આંખડી મહારી.
હસું છું હું જગત સાથે હૃદય-રૂદન છુપાવીને;
ન જાણું કંઈ જગાએ છે જગે દીવાનગી મહારી.
હૃદયની પાત ઝાતી રાખવામાં લાભ છે લાભે;
ઘણું તૂટીને, આધીઓ હારી છે ખામોશી મહારી.
જગતમાં મહારી મંત્રિય રોષિતાં યાદી ગયો અંતે;
પડીને પ્રેમ-પથે મેં ગુમાવી ઝિન્દગી મહારી.
“કમર” હું ફૂલ તો શું. રાદમાં આખો બિઝારી દડો;
લૂંટાવી દડો એ ધરમાં આવે તો હું ચાંદીની મહારી.

આઝાદીનું હાસ્ય!

લેખક :- "ખામોશ" કૃતિયાણી

ઉપાનું આગમન થયું; સર્વત્ર પથરાયેલો અધિકાર, પોતાનાં સ્વામીઓના લપેટી લેવા માંડ્યો; મળસાનો તેજસ્વી પ્રકાશ ચારે તરફ પ્રસરી જવા લાગ્યો; નિમિરતાના ક્ષત્રી રાજાઓ વિખેરાઈ જવા પામ્યા અને રિયર અનેકા જળ-તરંગો ફરી ઉછળવા ફરવા માટે તલપાપડ થવા લાગ્યા કોઈ અલૌકિક વિજયના સંકાર અર્થે!

વન અને વગડાનાં દિસક પ્રાણીઓની ગર્જના સંભળાવા લાગી; ઉપવનના પક્ષીઓને કિલકિલાટ શરૂ થતા લાગ્યો; યુલ્યુલોના મધૂર સારો ગૂંજવા લાગ્યા; કૌવલનો ખીંકો ટકાવ, ખામના સુરભિમય વાતાવરણમાં અથડાવા લાગ્યો; પુષ્પની વિકસિત કળીઓ તૃપ્ત વડે રનાવ કરવા લાગી અને પમરાટની મધ ઝરતી લહેરો વચ્ચે આગ તેમ ફરતા ભરો પરપર સંદેશ આપવા લાગ્યા, સુવંશુ આઝાદીની મુખારકબાદીનાં વૃક્ષ-કાળે બેસીને પક્ષીઓ જાત જાતના ધ્વનિઓ કાઢી રહ્યાં હતાં; રજુ-ક્ષેત્રે બટકતા પશુઓ ખૂમરાયો પાડી રહ્યા હતા; પુષ્પ-કળિયે ઉડતા ભરો પ્રેમ-ચેષ્ટા કરી રહ્યા હતા; સમુદ્રના ઊંડાણે વસ્તો જળચર પ્રાણીઓ અર્ધા તર્કા દોડી રહ્યા હતા અને સરિતા-વદનની માછલીઓ પાણીની બહાર મોઢું કાઢીને આવરતા પૂર્વક તડપી રહી હતી આઝાદી ઉત્સવને જોવા કાળે!!

મનુષ્યના હૃદયમાં ઊર્મિઓ વળ ખાધ ચૂકી હતી; ઉદ્ધાસની રેખાઓ તેના મુખ ઉપર અક્રિત થઈ ચૂકેલી હતી; ઉત્તેજનો ધોધ તેના દિલ વાટે બહાર નિકળી ચૂક્યો હતો; આશાનો હર્ષ તેના ચક્ષુઓમાં લપાએલો હતો; પુણીના જોમ-તરંગો નેના દ્રષ્ટિ તથા નાચી રહ્યાં હતાં; વળી, છાત્રનો ઉન્માદ તેના મસ્તકે નૃત્ય કરી રહ્યો હતો અને તે ખુદ આનંદિત લાગણીઓ વડે ઝોનપ્રેલ બનીને

મખમર થઈ ચૂક્યો હતો આઝાદીની વિજયી પ્રસંગોમાં!!

સ્ત્રી અને પુરુષોના હૃદયે તળેવળાટ જાગી રહ્યો હતો. બાળકો અને જુધીના દિલમાં પ્રસન્નતા સળવળી રહી હતી. નાના અને મોટા બધા આનંદ મગનતામાં ચૂકી રહ્યા હતા; પ્રત્યેકના હૃદયમાં ઉદ્ધાસનય ઊર્મિઓ અજસ્ર મરડી રહી હતી; આજના દિવસે પ્રકૃતિએ પંચ કાંધક ઉત્સવ મનાવવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરી લીધો હતો; રૂપેરી યુગના આઝાદીને સુરજ પેતાની કિંગ્ડોમે પૃથ્વી ઉપર ધીમી ગતિએ પાથરી રહ્યો હતો અને લીમનો દિલાસી પરચમ આકાશ બણી ફરફરી રહ્યો હતો. સ્વતંત્રતાનો સાદ છુવંદ કરવા માટે!

યુવામીડું રંધન પ્રતિ ક્ષણે વધી રચું હતું, અને આઝાદીની હાસ્ય દરપણે નિકરી રહું હતું. વિજયી પગેમા હર્ષોન્મત ખનન થી!!

ચારે તરફ ચાલી જવાઈ મર્ષ અને વાતાવરણમાં અસ્થાનદ છકાસના આ શબ્દો ગૂંજવા લાગ્યા કે:-

"સત્રક હિરે પડ સદાકતકા, અદાસતકા,
શુભઅતકા;

લીલા જાએગા તુમરે કામ દુન્વાડી
ધિમામતકા!!"

(તમ્મત.)

[સંધ્યાણુ પાનું ૩૩ થી ચાલુ]

જે આઝાદ અને જો પંચો માણસ હશે. તે પોતાના હસ્તાક્ષરોમાં વિતામ ચિહ્નને અને કાને માત્ર કે રસ્તવ કે દીર્ઘ ઈની ઝાઝી પરવાદ કરશે નહિ.

ખુદાર અને ખુદ પસન્દ લોકો ઉભા અક્ષરે લાંબા લખશે જે માણસો પોતાના હસ્તખત પછી તેની મેચે લીટી ભેચે છે તે અદ્ભૂત વ્યક્તિત્વના આલિંગ હોવા ઉપરાંત પોતાનામાં આત્મ વિશ્વાસ રાખવાનો હોય છે અનુભવે જણાયું છે, કે મંતવ્ય સાનું છે. સંપૂર્ણ

સાચો દેશ ભક્ત

અનુ:-મુન્શી શુભામલુએન મલેક

૦

રાત્રિએ કવચે બદલાંતજ તાગ્યોએ
આખ મિચેલી કરના ગાંડી અરણ્ય પેતાની
ખૂની નજરથી પૂરે દિશાને લલચેળ જનવી
પેતાનો ત્રેત પ્રકર્યો અનિલ યુની લહેરાથી
મનુષ્ય શરીરમા અનેરી રક્તિ પે। યજ.
પંખીઓએ પેતાના મીઠા રાગથી ખનિઝના
(પેતાના પેદા કરનાં)નો ગીત ગાવા મહુવા.
તે સચે ગાંધિ દુન્યને જ્ઞાન થયુ અને
જગત લાગી

સલીમ પધરીમાંથી ઉઠ્યો, અને પેતાની
જરૂરિયાતોથી પરસારી ખુાની મંગાદતમા લીન
થયો (મ.ક) પછી મળીજ દીનવાળીમા માથુ
નમારી. (સજ્જાદમા ગળી) અરજ કરતો હાય,
એમ કહેના લયો,

અય મર વ્યાપક ખુશ તુ ગને સાચો
દેશ ભક્ત બતાવના જાંથી રાકિનઓ અર્પણ કર,
મામ દરેક કાર્યમા મને અચળ શ્રંધા અપ,
કે જેની સંગીનતા પદાડોતો મુગમલો કરી
શકે, પળી મન એરી નમ્રતા આપ, કે જે
મન મદા અલિગાની ન બનાવી શકે જીવનની
અતિમ થડી સુધી હુ માગે ધન સમગ્ર
દુન્યાના તમામ કુમા પહેરી મારા મર્ગે
પહેરોથી રાકુ. મને સમુદ્ર જેવું વિરાળ દિન
આપ, કે જેથી હું મારા વિરધોઓના મુન્મા
સદન કરી રાકુ. મરા શરીરમા જારી ધા લાગે
અચ્ચેનાં ટૂંકડા યાય પશુ મેદાનમા પીક
દેખાડી પાછી પાની ન કરું અને પુરી દિતથી
વિરોધીઓનો મુકામલો કરતો નહું

વિરોધીઓનો મદા પ્રચાર વાયુથી માગું
હવ્ય કંગાળ કરમાઇ ન જાય, ધ્યેયને પુરે ન
કરવો એ અમલાનુ મુન્હો ન કહેવડા

સંતોષી ડગી જમ ધર્મ જૂવી જમુ. એ
મયા દેશ ભક્તને બદુલ ચરમાનારું છે,
વિરોધીઓથી ડરી જમુ. એ રાત્રાચડીવે ન
ગેભે, આપા સમયે કે ત્યારે દેશમા ઇન્કિલા-
બનો દાવાનજ પ્રગટી ઉઠ્યો હોય, અનાજ અને
કાપડ જેવી જીવનની જરૂરી વસ્તુઓથી મનુષ્ય
માત્ર મુંઝાતો હોય તેનાં સમયે પેતાના દેશ
અને કોમની સેવા ન કરવી એ ખરેખર
મદારીજ કહેવાય.

માટે યા ખુશ તું ગને એની તાકત બખ્શ
કે હુ મારા માદરે વતાના માટે સર્વેવ
કુરબાન કર લાગીઓની મારમા માટે તરી
અમિ ગટ્ટી હેય વિરોધની ગોશીઓ અને
તોપેન બેઝમ મારા માટે અપૂન સમાન
દેય, યા ખુશ તારો ખાટી જહે આજ તારી
પાસે એ બીમ માગે છે. ખુશની મહુજતમા
ગન્દાર થઇ ગયો હોય એમ સર્વીમ મદહોશ
થઈ ગયો થોડી વાર પછી તેને ઝીંમી નિશ્ચ
આવી. અય બદા તારી દુઆ મકબૂલ થઇ,
આ આજથી અર્થીમમા ચેતન બાબુ ચેતન
આતમા પેતાની પ્યારી અમમા કે જેમતુ
નામ રાકી તમારું દતુ પડે ઉમેલાં નેધાં
માએ પેતાના વદલા પુત્રને ઇલાદતથી ફાગિ
રતો નેત્ર પછલું 'ખેટા અજ તમે એ નમા-
જમા ધાની નાગ લગાડી શું તમે સત્ય એક
માટે જસાના નથી ?' અમમાન દહ વાર
લાગી નથી તૈયાર થઇ જઈ છે માએ પેતાના
લાડીત પુત્રને મળી દુઆઓ આપી

સલીમ રરખેવકની વર્દી પહેરી ગૈમી
ઝોરવ સાથે મદદન ઉઠાવી સત્યએક માટે ઘેરથી
નીકલ્યો, આજે એની મુખામુતિ પરથી એનાં
અચળ વિચારો, અને શરીરમાં અનેરો ઉત્સાહ,
દિલગા હમગો હેબો પર મંદમંદ હારથ,
આખોમા મરતી વિગેરેથી સ્પષ્ટ જણાય અવતું
દતું કે આજ સલીમમાં અચળ પરિવર્તન
થયું છે.

આજ પહેલાં સ્વયંસેવકોને કોઇ ખાસ પ્રસંગનો સામનો કરવાની તક મળી ન હતી. તેઓ બધાં વખતસર છાવણીઓમાં પહેંચી જઇ પાછા પોત પોતાના ઘેર આવતાં. પરંતુ આજે સહેરના પ્રખ્યત પરદેશી કાપડના વેપારીની દુકાને પીકેટીંગ કરવાની હતી, આ વેપારીની સરકારમાં સારી જેવી લાખવગ આસતી હતી, અને હોય છે. જેવી તેણે તરતજ પેલીસ સ્ટેશન ઉપર ફોન કર્યો. અંજે આમરી દુકાને માનસો ગંભીર છે. કદાચ કંઈ નુકસાન ન થઇ જાય, માટે તમારી મદદની આજ્ઞા રાખું છું. આ બખર થતાંજ પેલીસની એક ટૂકડી પોતાના વડા અધિકારી સાથે તરતજ આવી પહોંચી.

પેલીસ અધિકારીએ સ્વયંસેવકોને છુટા પડી જરા હુકમ કર્યો પણ સ્વયંસેવકો “આખ આઝા કાન કરી” પોતાની જગ્યા પર બેસી રહ્યા. આથી પેલીસ અધિકારીએ આખો લાલખીળી કરી ચુરસાથી કંઢ્યું. શું તમે મારો હુકમ ન માનશો?

સલીમે મક્કમતાથી પણ નજર સજાવથી જવાબ આપ્યો. અમે મિદફુસ શાંતપણે અમારા લીડરનાં હુકમ બજાવીએ છીએ. ઉરુડું અપ સહેજ નાઢક દરમ્યાનગીરી કરી વાતાવરણને ઉચ ખનાવી રહ્યા છો. એ સાંભળનાં સાહેબે મૂંઝેલ ઉપર આમળા ચડવી રેળમાં કંઢ્ય કે “તમે કાનૂન ભંગની શી સજા છે એ જાણો છો?” સલીમે દ્વંદ્વના પૂર્વક પણ શાંતપણે જવાબ આપ્યો. “સાહેબ અમે બધું જાણીએ અને સમજી છીએ. અમારા લીડરના હુકમ સિવાય એક ઇચ પણ હકવાનાં નથી” આ જવાબ સાંભળતાંજ પેલીસ અધિકારી સાહેબના આખાથે શરીરમાં જાણે આગ લાગી હોય તેમ એકદમ આંખો લાખીળી કરી નેરથી

બુધો પાડી અને સિપાહીએ ને કડક હુકમ આપ્યો. કે મારો...આ બદમાશોને મારો મારો...જ બસ મારો...જ.

આ હુકમ મજાતાંજ સિપાહીઓએ ને ગલી પખાથી લડીઓ અને ઢાંઝોથી આ શાંત અને નિર્દોષ સ્વયંસેવકોને મારવા માંડ્યા. તેમના શરીરમાંથી શોઢી વહેવા લાગ્યું. પોતાના અધિકારીને ખૂદ કરવાની ખાતર દયા ન આતી તે નજ આવી અને કટકા લગાવ્યાજ ક્યાં. આ જુદા જોઇ ધણાં માણસો ત્યાં એકઠાં થઇ ગયાં, તેમની આંખોમાં પાણી આ સ્વયંસેવકોની નિરપર્યા સેવા માટે જાણે દાદ આપનાં હોય તેમ દર્પના આંસ સરી પડ્યાં, અને પેલીસના આ ધાતકી કૃત્ય માટે પેત પોતાનાં ગતમાં વળ ખાવા માંડ્યાં. પંતુ પેલીસની બડો વાખનાનું કોઇને પણ ન સૂઝ્યું. સ્વયંસેવકોએ ધણાં શાંત ચી-તે દુદનાથી કામ કર્યું. આટલી સખ્તીએ હોવાં છતાં પોતાની જગ્યાએથી જરા પણ ખાવા નહીં. તેમજ કોઇએ કાંઇ પણ જાતની દરયાઈ કરી નહિ અને શાંત બેસી રહ્યા. આથી શોકાના મુખમાંથી શાખારા આફરીન લીગેરની બૂમે યોતરફથી પડવા લાગી આ શાંત અને નિરપર્યાય સેવાથી શોકાના હૃદય પર એવી તો અસર થઇ કે તેમણે મૂકકંઠે ઉપરેકત શખ્દો ઉચ્ચાર્યા. આથી પેલા વેપારી બઈનું મન પણ ખીમળ્યું અને પોતાની ગંભીર જૂથથી પોતે શરમાવવા લાગ્યો. ત્યારે તો બધા સ્વયંસેવકો બેહુદ્દ થઇ બોંબને બેઠ્યા દતા. પેલીસને મર પણ ત્યારેજ પૂરો થયો. પછી સ્વયંસેવકોને હોરપીટાસમાં પહોંચાડી પેલીસો પોતાને રચતે ગયા.

સલીમને માર ધણો લાગ્યો. દનો તેને કારી લા દયા દના જેવી હોરપીટાસના કોકરે તેને ઘેરે પહોંચાડી દીધે હતો. લીડરની સારી

કાંઈ જીવી સલીમનો ઇનાજ કરના માટે મનુજ
જારો મદમસ્ત કર્યો હતો ધણી સ્વયમે
કોને આમ યાચી તેઓ પાછા પોતે
ફરજે લાગી ગયા હતા જીવે નું બનુજ
પ્રશ્ન દના પેતાનો વદાનસે આ પુત્ર કોમ
અને દેશની ખતર ધાયલ થયો છે અને
પોતાની ફરજ મરામત સંગળે જે એમા એ
ગૌરવ માનતા હતા, મરકે તેના દિનની કરમા-
એલી કમી આજે એકદમ ખીની ઊડી હતી
કારણ કે કૌમી ગૌરવના રગાએલી અને
વતન તથા કોમના માટે પોતાના એકનુના
પુત્રને આમ કુરમાન થયો જોઈ એક માની
મુળદિદા માટે આથી વધારે બીજું શું હુઈ
શકે ? તેમજે સલીમના કપડા બદલી આનામથી
પનમ ઉરર સુરડી દીધે કોકરડના ઉપચારથી
તેના ખા રૂમરા લાગ્યા અને યેડા
દિરમોગા એ સારો થઈ ગયો
પરતુ એનામા પહેતા જે નેશ અને ઉગમ
બહી ન રહ્ય હતા એનો પ્રકુલ ચહેરો
આમ એકાએક કરમાઈ ગયો હતો અને
પોતે ઉઠાસીન રહેતો હતો

સલીમની ઉરનીનતા સહેજે સમજી શકાય
એમ ન હતી જેથી શહીદાના સલીમની
રિયતિ વિશે હમેશા ઉપચારમય રહેતા હતા,
સલીમ પણ પોતાની અમ્માને પે ની મુઝ
વણ ન કહેતો પરતુ શહીદા માનુ આમ
પોતાના વદાક્ષા પુત્રને નાદિ મા યએસ જોઈ
પોતે પણ ઉસ રહેતા અંગી હુમાનતા
એટલી નથી હતી કે જાણે પાગી રિ ની
મળની તક છે તેમ તેઓ બ્યાકુલ નહોત

આજે મરાને નરતાથી ફરેગ થઈ બને
મા બેગ પેતાના મકાનની અમાની ન તકમા
બેદા દન અમ્માએ સલીમના ચરેગ તરફ
ફરી પુછ્યુ બેદા, એક વાત પૂછ્યુ બતામો

સનામ-કેમ નહિ ? સલીમે અનાથી
આપો આમ્માએ સ્ત્રી સ્વભાવે મમતથી
મેગ, પહેલા તમે ધણીજ હોવાથી કોમ
વતનની સેવા કરતા હતા, જેથી માર
બહુજ ખુશ રહેતુ હતુ અને હું ગર્વથી
કેતુ કરી બદાર કળાતી હતી, કે કે
આગમાન હતું કે, મારો પુત્ર પોતાનો
બરબર સમજે છે પણ મરપારે ન જાણે
કયો વિચર તમારા મનમા રામી ગયો
ન્યારથી તમે જન્મી થઈ અવ્યા ત્યા
તમારો ઉમગ કંડો પડી ગયો છે. અને
ખીક્યુ અને બાવલાગાની પેઠ "ધર
ખતી" બદાર નીકળતા નથી બેદા શું
મે આટના ખાતરજ જન્મ આપ્યો
તમે આક કીમતી માત્રી મુળદિદાના
લજ્જે શું તમે તમારા બાપ દાદાને
બદા મગડવા ચહેા હો શું તમે નથી
કે તમાર બાપ દાદાએ વતન મરજે કેવ
હ્યો સદન કર્યા અને કોમી સેવામા પોત
જીવન સુધા પણ આપી દીધુ બેદા જ
જરાગ આપો, માર હંમ શ મથી વતો
છે સલીમે ખીમરાણા પચાપી જવ મ આ
એક વિચાર છે કે જોએ મન આમ નિરકેસ
અને દીચારો બનાવ્યો છે જેથી માર શ
અને મન ઉપર આવી અસર થઈ
અમ્માત્તન આપ વૃધ્ધ અને કમજોર
ગયા છે. મારા વિના આપની દેખરેખ
ના બીજે કોઈ ના, જો દેશ સેવામા
મારો જન્ક તો આપતુ શું ? એજ
માત્ર છે અમ્મામન

અમ્માએ કદ્યુ બેદા, તમેએ પહેલા
કદ્યુ હોત તો એ ના પણ ઉપાય થયો હો

રાત્રીનું શુનકારમાં અમ્મા પોતાના પલ
પર કરવેદા બદલી રહી હતી પણ આજે

તેમનાથી મઈશી દૂર હતી. કેટલાંએ યોજના તેમના મનમાં આવી અને ગાંધી પછી ઉંચ આવતાંજ એક ભવાનક રચનું જોયું માહેર વનન જાણે જનજીવોથી જકડાઈ ગઈ હોય તેમ દરેક કહેતી. પોતાના વાળ લીધેરી નાંખી કશુતાથી પોતાની કચની કહી રહી હતી. એક તરફ સહીમ અમ્માને પૂછી રહ્યો હતો. અમ્મા હું જાણું? આપ ગને રમ અપશી? આપને અસ્તાદના બરેસે છેડીને જાઉં છું. અને મારું ઝબુ પૂરું કરું છું એકએક અમ્મા ચોંકી ઉઠવા. કંઈક વિચાર કર્યા પછી પક્ષંગ પરથી નીચેની ચોરડીમાં જઈ પોતાના અરીચી દાખડીમાંથી રોજના નિયમ કરતાં વધુ પ્રમાણમાં અરીચી આછ લીધું પછી કાગળમાં કાપ લખી તે પત્રને પોતાના ઔશિકા નીચે મૂકી સૂઇ ગયા. અરીચીનું ઝેર ધીમે ધીમે ચક્રવા લગ્યું. થોડી વાર પછી પક્ષંગ પરથી તેઓ જાગીને પર સાંકડી પચાવી હતી ત્યાં સૂઇ ગયાં પછી થોડીજ વારવા તેમને આદિત્ત આનંદ થયો હોય એમ તેમનો પ્રશ્ન આ પીંજર મૂકી ચાલી ગયો.

સવારનો સમય થયોથી થઈ અજબજાન્ય મયું હતું. સહીમની ઉંચ પજુ પૂરી થઈ હતી. તેણી આંખો આંખો ઉઠેરો અને આટલું મોડું હોવા છતાં અમ્માએ આજે મને કેમ જમાડ્યો નહીં. એમ વિચાર કરતો એ અમ્માના ઓરેકામાં ગયો. ત્યાં તેણે પોતાની માને હજી સુતેલા જોઈ નવાઈ લાગી. પાસે જઈને જૂઓ પાડી, શરીર પકડી દબાવ્યું, પજુ તેઓ કાંઈ ઉતાર ન આપી શક્યાં. આ સમયે સહીમની સ્થિતિ ધ્યાનપૂર્વક પોતે બહુ સારી રીતે કંઈ શકશે. પોતાની માને આમ એકએક મરણ દાઢતમાં જોઈ સહીમની સંજર સીમા તૂટી મઈ

અને તે ચોધાર આંસુએ રાવા લાગ્યો. સહીમના આમ અચાનક રૂઢને. આજ સાંજથી તરતજ આસપાસના શોકો ટોડી આંખા. થોડી વાર પછી સહીમ શાંત થયો. તેની નજર ઔશિકા નીચે મૂકતાં પત્ર પર પડી શોકો ન જુએ એવી રીતે તેણે તે પત્ર ઉઘાડી દૂર જઈ પાંચો.

મેશા, જ્યારે તમે સવારમાં ઉઠશો ત્યારે તમારી પરી અમ્માને મરણ પમેની જોશો તમેને આમ એકએક મારા મરણથી જાણ્યો વિચારે આવશે અને તમે મહુજ વિમાસણમાં પડી જશો. પરંતુ તમરી વિદ્યુત્ત્યાઓ દૂર કરના માટેજ મરતાં પહેલાં આ પત્ર મેં લખી રાખ્યો છે દીકરા! માહેર વતની ખાતર મેં આ મારા મારા દેહનો અંત આણ્યો છે. દવે તમે આજ કો, તમને કાંઈ નિંતા નથી ઝેરની જાણી અસરથી અગાળો રહે લખી શકું નથી. મારી અંતિમ ધરીયા અંતિયાર છે. મેશા તમે ખૂશીથી તમારા કાર્યમાં સફળ થાઓ."

તજુ વિષમ પાછી આજે સહીમ અજબજાન્યમાં પીકેટીંગ માટે થેરથી નીકળ્યો. આજ એનો ચહેરો ધણો પ્રકુલ્લ હતો પેલીસ આવી. લાડીઓની ઝડી વરકવા લાગી સહીમે મક્રમ-તાથી એ કટકા ખાધાં. ઉંચ ક્યો વિના શાંત ચિત્તે પેતની જગવાએજ ઉભો રહ્યો અને બેશુદ્ધ પજુ થયો. જ્યારે લાડી આજ પૂરો થયો અંત પેલીસ જાગીઓને હેલ્પીટમાં લઈ જવા લાગી, ત્યારે ખીગત રસ્સે રોકાએ જોયું કે સહીમની સ્થિતિ બહુજ ગંભીર છે. સહીમનું શરીર લોહી વહી જવાથી કંટું પડી મયું હતું તેમજે અહુજ તીવ્ર દવા સહીમને પીતાડી. અંતે સહીમમાં જરા જ્ઞાન આવ્યું તેણે પોતાની આઈ નીંચેલાં આંખો ખોલી

અ ન વ ર

લેખક : શાસ્ત્રી

એની ગણતરી દુન્યાના વિખ્યાત ધનવાનોમાં થતી. એનું નામ જગતનાં માનદારોમાં આગળ આવતું. એના પૈસાનો ઉચોગ દરેક દેશમાં દીપી ઉઠતો અને પૂરજોશથી ચાલતો. એવી અનવરની દુઃખદાયક પણ બોધદાયક વાર્તા અહિં રજૂ કરું છું.

એના ઘરમાં સોના અને ચાંદીના વાસ-લોનો વપરાશ હતો. કોઈ ખાસ બ્લીક્ત્રા કાંચે એણે પોતાનું સર્વ ધન, સોના રૂપાનાં વાસણો અને બીજા સજ્જતોને જમીનમાં દબાવ્યાં તે પોતાને જરૂર પડતો ધન કાઢતો અને બાકી

સ્વયંસેવકોને સંભાળા કદ્યું કે હે, મારા પ્રાણ પ્રિય બંધુઓ તમે નારાજ ન થાઓ. બદ્ધે ધણી રૂઢિગત અને ધૈર્યથી આપણી ફરજને શેઠાવશો, એટલું બોલતાં સહીય આ ફાની દુન્યા છોડી ચાલ્યો ગયો.

કેવુ સુઝે ચાત, માદરેવતન ગુલામીની કેશી આજદ થઈ જાય, વહેવાદો મારા ગાલ પરથી લેદીની નહેરો. માદરેવતનની તૃષ્ણા બુનિપર વહેવાદો. એવામાં એકાએક વાંદળ ચડી આવ્યાં પવન જોરથી ફૂંકારવા લાગ્યો અને આગમડ થતા વીજળીના ઝખઝખ થવાંજ એક ગીચ અવાજ આવ્યો પરમ સચો દેશ બંકત તારી ઉપર આજ કુદરત પણ પોતાની અગિયારી કરવા લેવાર છે. તેજ સમયે સ્વયં-સેવકોની દ્રષ્ટિએ કોઈ વગતી ફરીશ્ને આવતો હોય તેમ એક માથુસ આવી સતીનની લાય ઉઠાવી ગયો.

વાંચકો આ નૂરાની ફરિશ્ને તે સતીનની પ્યારી અમ્મા શરીફ બાનુ દતાં કે જ્યેએ પોતાનો પ્યાર દીકરાને માદરેવતન પર કુદરતન થએલો જોઈ પોતાની પાયે લઈ ગયાં.

જમીનમાં રાખી મેલતો. એની ખાસીયત અને એનો સ્વભાવ પણ એને એમજ કહેતા. પોતાનું ધન સહીસલામત તથા એક કુદરતી તીજેરીમાં પડ્યું છે એવી લાક્ષણ અને સમજાવ્યો તે એ ધન પ્રત્યે નિહુલ ચિતા રાખતો નહિ.

સમય અને સંજોગો પસારતા રહે છે. કાળ પણ પોતાની ચાલે ચાલતો રહે છે. જમીનમાં પણ કુદરતી ભૂમિકાએ અનેક ફેરફારો થતાં રહે છે. અનવર એ સર્વેની દરકાર કર્યા વગર પોતાની જગણામાં મરગૂલ રહેતો. બપોરનો બપોરે અકળાવી ન ખે એવો તડકો પડી રહ્યો છે. એવામાં એ જમીનમાંથી જ્યાં અનવરનું સર્વે ધન દાટ્યું હતું, ત્યાં ખજાખજાટ કરતો એકદમ અવાજ અનવરનાં કાન પર અથડાયો. તે તરતજ અધીરો જતી પોતાના ધનની રક્ષા માટે પોતાનું ધન દાટ્યું છે તે તરફ દોડે છે, ત્યાં જુએ છે તો પોતાનું પ્રાણ પ્યાર ધન જમીનમાં ઉઠે કાષ્ઠક ગેચી શક્તિથી ખેંચઈ રહ્યું છે, ઘોડી વારમા તેમાંનું પણ ખર્ચ ધન પોતાની નજરથી અદૃશ્ય થતું જણાયું. અનવર પોતાની શક્તિથી એ ધનને જમીનમાં ઉઠે ઉતરતું અટકાવવા મથતો, તેના દાયમાં એક સેનનાં યાળી પકડાઈ. તે તેને પોતાની તરફ ખેંચવા લાગ્યો. એમ કરવાથી યાળીનું એક બટકું યાળીથી છૂટું પડી ગયું, અને એ બટકું પોતાના કાચમાં આવ્યું તથા યાળીનો બાકીનો ભાગ જમીનમાં ઉઠે ઉતરી ગયો. સમોસાય એટલી ધારમાં તો પોતાનું સર્વે ધન નજર સામેથી ચોંકી ગયું. ફક્ત રવી ગડું એ સોનાની યાળીનું એક બટકું.

અનવર પોતાના સર્વે ધનની થયેલી બારણી, તથા તેની મૂર્ખતાથી અદૃશ્યમાં મૂકાઈ ગયો. પોતાના ધનની થયેલી, જરૂરનીથી

તે વિલાપ કરતો, હવે તે તદ્દન નિર્ધનતામાં મૂકાઈ ગયો હતો. તેણે વિચાર કર્યો કે પરદેશમાં જઈ પોતાનું સુખરત્ન કેઈ પણ કાર્ય કરીને સુખરત્ન પોતાના ધનને જમીનમાં રાખવાથી થયેલી તારાણથી પક્ષાત્પત્તો હતું જ. પણ સમય અને સંજોગોને અનુસરીને તે પરદેશ જવા ઉપક્રમે, તે પોતાનું આ રીતે સમય વ્યતીત કરતો, તથા વિચારોની દુન્યામાં મરકાર થતો દૂર દૂર ચાલ્યો જતો હતો. એવામાં તે એક નાનકડા મામ આગળ આવી પહોંચ્યો.

આ મામમાં એક સોદાગરની પૂતી પરણતી હોવાથી આખા મામમાં ધૂમાડાખંધ ધામ હતી. તેમાં તે પણ જમવા ગયો. ત્યાં સર્વે સોદાગરો સોનાની યાળામાં જમણું પીરસવામાં અત્યંત હર્ષ. આ પ્રમાણે ત્યાં અનવરને પણ એક ભાંગેલી યાળામાં જમણું આપવામાં આવ્યું. આ ભાંગેલી યાળા જોઈને તેણે વિચાર્યું કે, જ્યારે મારું ધન જમીનમાં ઉતરતું હતું ત્યારે મારા હાથમાં જે યાળા આવી, અને વધારે જે સ્વ-વાથી ભાંગી ગઈ તે આજ યાળા છે, તરતજ તેણે પોતાના ખીસામાં રહેત ભાંગેલી યાળાનું બટકું કાઢ્યું અને એ યાળામાં ચોટાડ્યું તો એ બટકુ યાળાને ખરોખર જોઈને તથા શીટ થઈ ગયું આ તો અજબ ! તે આશ્ચર્યચકિત થઈ બેસ્યો. આ મિના કેઈને કદા વગર તે અમરનું રાજ હતું. જમ્યા પછી તે ત્યાંજ બેઠો રહ્યો. જમવાનું પની ગયા બાદ લોકોએ તેને ત્યાંજ બેસી રહેવાનું કારણ પૂછ્યું તથા બધી યાળાઓ એકઠી કરતા તેની પાસેથી પણ યાળા માગી.

યાળા માંગવા આવેલ માણસને પોતાની પાસે બેસી પોતા પર વીતેલી સર્વે દુર્ગત નિર્દોષતાથી આંખમાં મોતીના બોંદુ સમા આશુઓ સહીત કદી સંભળાતી. એ માણસ

પણ તેની નવાઇ જોવી વાન સાંભળી અમરન પામ્યો, અને મનમાં તેણે ધાયું કે આ તો ગોંડા હેવો જોઈએ. નહિતર આવી બાબત બનવા જોગ ન છે કે. અને એ માણસે સર્વે ખીના સોદાગરને કહેવાનું હતું તથા જણાવ્યું કે એ બાબતથી પોતે બીલકુલ અજાણ છે.

અનવરે સોદાગરને એ યાળા ક્યાંથી આવી એવો પ્રશ્ન કર્યો. સોદાગરે અનવરને નિર્ધનતામાં જોઈ તથા હલકટ માણસ મારી અનવરના એ પ્રશ્નને તુચ્છકારી કાઢ્યો અને કંઈ જવાબ આપ્યો નહિ. અનવર આથી નિરાશ કે નિરુત્સાહી ન થયો પણ ફરી એજ પ્રશ્નને વધારે માર કહીને પૂછ્યું. આખરે સોદાગરે આ બાબત પૂછરાતું કારણ માંગ્યું એના જવાબમાં અનવરે પોતાની સર્વે દુઃખ કાચક ખીના સોદાગરને કહી. આ સમય અનવરના મોઢા પર રપટ નિર્દોષતા, મન પરની પૂર્ણ આરથા, મોઢા પર કરણતા, અનુત્તમ સદિષ્યનો જોશ, તથા સચ્ચાઈની વાતો સાંભળી સોદાગર રતબ્ધ થઈ ગયો.

અનવરની પાસે તેના બચાવનું અદર્શ સાધન, તથા તેની સચ્ચાઈની પ્રતીતિનું અન્નેક દર્શકર એ, તેની પાસે રહેતું યાળાનું બટકું હતું. ચોડા વિચારને અતે સોદાગરે નિર્દોષ હતું કે ફરતી રીતે જમીનમાં ફેરફારથી પોતાને એ સર્વે ધન પરસાળ પાસેની જમીનમાંથી મળી આવ્યું છે. છેવટે રપટ થયું કે સર્વ ધન સોદાગરને ત્યાં બેસઈ આવ્યું છે. સોદાગરે પણ એ વાત કબુલ કરી અને અનવરને પોતાની સાથે રાખ્યો.

આ બધું પરિવર્તન અને ધમાલ જમીનનાં ભોગોલિક દ્રષ્ટિએ થતાં ફેરફારોથી બની હતી.

નહુગર !

સુરતમાં દર શનિવારે કિલ્લાના મેદાનમાં શનિવારનો હાટ બરાબ છે. તેમાં ખાસ કરીને કાઠિયાવાડી હરિજન બહુઓ જુનો સામાન, ઝખ્ખા સુતર, પરસુરણ સામાન અને આવે છે. વાપરીઓ જુના કપડા પથુ વેચવા આવે છે. એવા એક શનિવારે ઓદિસમાંથી છૂટી એકાદ કેટ લેવા દોડ્યો. સારો કેટ નાનળ-વાથી એક બાબુએ હુગડુગી વાગતી સાંભળી. તે તરફ ઝપાટા બંધ દોડ્યો. જઈને જોઈ તો એક નહુગર અને એક બાળક વચ્ચે વાત ચીન થતી હતી. તે સાંભળી હું નવજી પાંચો કે એક સાધાન્ય બાળક આપ દગા-બાઝ નહુગરને કેવી રીતે ઉશ્ચ બનાવી જાય છે. તે આ ઉપરથી સમજશે.]

(મહારી હુગડુગી વગાડે છે.)

મહારી-લાઈઓ ! તું હવે તમને પાનાની એયાર રગતો એવી બતાવું છું કે જે જોઈ તમે હિમજ થઈ જશો, તમે ધણી રમતો જોઈ દશે પરંતુ હું હાથ ચાલાકીના એવા દાવ બતાવીશ કે બીજો કોઈ તમને કદી પથુ બામતી થઈ શકે નહિ. (કરી હુગડુગી વગાડે છે) હીક, તમે જરા એક કદમ પાછળ ખસી જાઓ. સાથે પેતાના ગળવા પાકીટ પથુ સંબાળશો નહિ તો કહેશો કે નહુગરે તફાલી લીધા છે. બન્યો બન્યા તાળી. છે કેઈ હુર્યાર બેઠરો કે જે મારી સાથે રમતમાં ભાગ લે. તું આવ. એ કાલી ટોપીનાં ભાઈ હીક, તારું નામ શું છે ?

“બુધુ”

“ખરેખર અકલના બુધુજ છે. એમ તારા એકરા ઉપરથી સાફ જણાઈ આવે છે બુધુમિયાં શું કાંમ કરો છો ?”

“કામ કેવું ને વાત કેવી, હમણાં તો ગુજરાતી એવા ધોરણે બણું છું. “વાહ

ત્યારે તો તું ધણેજ-હુર્યાર છે એમ લાગે છે. બોલ મારા હાથમાં શું છે ?”

“પાનાની કેટ.”

“પાનાને તું બોળ્યો છે ?”

“કેમ ન બોળ્યું ? હું ચાર વર્ષનો હતો ત્યારથી આના વડે રમતો હતો. ?”

“હીક, બોલ ત્યારે ચકલીકા ગુલામ દેખા હે ?”

“હા, તું પેલેજ મારી સામે હતો છે.” (જોનારા બધા હસી પડે છે.)

“નહુ ચાલાક છે. હમણાં ખજર પડી જશે. આમાંથી એક પાતું કાઢી લે ?”

“માફ કરને મારી પાસે પથુ પાના છે. મને બીજા પાનાની જરૂર નથી.”

“ઓ, ઉશ્ચ કે સરદાર, મારું એમ કહેતું છે કે આમાંથી એક કાઢી તે જોઈ કરી મૂકી દે.”

“ઉશ્ચ તારો બાપ, અહિં કોને કહે છે.”

“હીક, આરો બાપ, ઉશ્ચ, આમાંથી એક પાતું કાઢી લે.”

“એમ કરવાથી શો ફાયદો, એ પથુ કોઈ બહાદુરીની વાત છે.”

“કેમ નહિ, હું, કહું તેટલું કર પછી જે મળે હું તરતજ બતાવી દઈશ કે તારું પાતું કપું છે.”

“હીક, તારી મરજી, પરંતુ એ તો કહે કે કયા રંગનું પાતું કાઢું.”

(હુગડુગી વગાડે છે.) જે તારી ઇચ્છામાં હોય તે.”

“ચોક્કસ બાદશાહ લડે કે લાલની રાણી ?”

“જે તમે ગમે તે લે, મારાથી પૂછવાની જરૂર નથી.”

“હીક, એ કેટ જરા મને આવ. મારે કાળોનો એકો પસંદ છે. તથુ પાનાની રમતમાં સૌથી પ્રથમ એવી ચાલ હોય છે.”

“પછી બૂલ, મારે એમ કહેવું છે કે પાતું સંતાડી એવી રીતે કાઢ કે હું તે જોઈ ન શકું.”

“હીક હું આંખ બંધ કરી લે, હું પાતું કાઢી મૂકી દઇશ.”

“એ વાત મનની, બહુ ચાલાક છે ને! એકજ પાતું કાઢજો બુધ્ધિમિયાં સમજ્યો” (બુધ્ધિ તે પ્રમાણે કરે છે.)

“હીક બુધ્ધિમિયાં બંને હાથ પહેળા કરી કહો કે મારે પાતું આવ, જરૂરી આવ.”

“એ પછી કહીશ, પાનાં પીસી શે, કારણ પીસ્યા વગર બનાવુ એવો સહેલું છે, મારે પાતું સૌથી ઉપર છે.”

“અરે રે રે, ઓ અકકલના કાચખીર મેં તો વચમાં કદયું હતું.”

“હીક બીજી વાર” (કેટલાક સેકો ચાલવા માટે છે)

“બાહ્યો ચોખો, આ ઓઢરાએ તો મારા એકનું નખખોલ વાળ્યું છે

નહિં તો એવી રમતો બતાઉ કે તમે દિગજ થઇ જાઓ (કુગડુગી વગાડે છે.) શે મિયા બુધ્ધિ વાર ન કર, જરૂરી એક પછી કહી લે”

આખો બંધ કર દીઠ-એક દો-ત્રીન ખોલી લે હવે આખો”

હાથ લાખા કરી જોરથી પોતાનાં “પરતને ખૂમ પાડ,”

“આ જ મારી ચોકટની રાણી આ જ” (સેકો દસે છે)

“કેવો ઓઢરા છે ઓ ઉલ્લ કે બચ્ચે નામ દઇ ક્યાં ખૂમપડે છે.”

“તે તો મને કદયું કે તારા પર મેં ખોલાવ નામ વગર કરી રીતે ખૂમ પાડું.”

“અરો આમ કહે આ જ.” (સેકો ચાલવા

માટે છે.) “બધ જરા ચોખો.”

“હું કહે છે તે પ્રમાણે કરીશ.”

“લે જરૂરી કર, હવે બૂલ ન કરજો, ખરા રાચે પાતું પડ્યું છે.”

“એમાં શું જોવો છું, તેજોજ હું” (સેકો દસે છે)

“બસ કર, મેં હું બંધ કર.”

“આખો બંધ કરી લે, એક-દો-ત્રીન, બસ ખોલી લે તારી આખો” (કુગડુગી વગાડે છે) જુઓ, બધજો, મારી આખો બંધ હતી, કપ પાતું કદયું તેની મને ખબર નથીતો પથ.

“ઓહ, મારે કરજો, તારી જરૂરીથી હું એટલો ગમરાયો કે પાતું મૂકવાતુંજ બૂલી ગયો. પાતું મારા હાથમાં છે.”

“તારી તો એવી તેરી, હવે જરૂરી મૂકી દે, મને હું કહું ત્યારે પનાતું નામ કહેવું.”

“પનાતું નામ, કેવી વાત, મેં તો જોયા વિનાજ મૂકી દીધું છે, શું બતાવું નામ.”

(સેકો એક પછી એક ચાલવા માટે પડે છે)

“બાહ્યો ચોખો, એક મિઠિ.”

(ઉદાસ થઇ) નથી ઉઠો રહેના, તમારી ગરજ. હવે હું કેમ હજો ઉત્સુક સગદાર, દર આ મારી નજરથી સારો રંગ જામ્યો હતો, ‘૧૯૨૫ સારા મળને ઓહ, બુધ્ધિના બચ્ચા હવે હું શું ખામશ તારે માસ.”

“બધ, શુનોદ તારો છે બસા આ રમત તે કમ રમત છે. મારી વાત માને તો હીક આ બધો કરતા બધર નચાવો, મંદર. બહુ મજાથી, આ કામ મેં ધણા વધે લગી કયું છે. મને પથ તારો સાથી બનાવી લે-

“કુજ સામુ દોનો પેટ બરે માંમ ખાચે હાગ;

તુમ કુગડુગી બગડો તો બંદર નચાવે દમ.”